

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE “KOZMOPOLİT DEMOKRASİ”
AÇISINDAN İHH VE MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ
ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
DUYGU DUMAN**

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. ÖZLEM ŞAHİN GÜNGÖR**

**AĞUSTOS, 2012
MUĞLA**

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

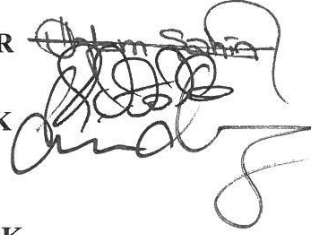
SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE “KOZMOPOLİT DEMOKRASİ” AÇISINDAN
İHH VE MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ ÖRNEKLERİ

DUYGU DUMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsünde
“Yüksek Lisans”
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 10.09.2012
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 15.08.2012

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özlem ŞAHİN GÜNGÖR
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Atilla GÖKTÜRK
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Eren Deniz TOL GÖKTÜRK

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

AĞUSTOS, 2012
MUĞLA

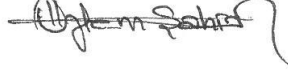
TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 31/05/2012 tarih ve 554/5 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Duygu DUMAN'ın "Sivil Toplum Örgütleri Ve 'Kozmopolit Demokrasi' Açısından İHH Ve Mültecilerle Dayanışma Derneği Örnekleri" adlı tezini incelemiş ve aday 15/08/2012 tarihinde saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 30. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oybirliği ile karar verildi.

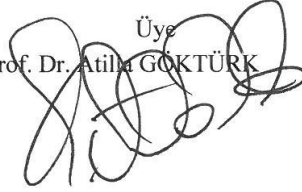
Tez Danışmanı

Doç. Dr. Özlem ŞAHİN GÜNGÖR

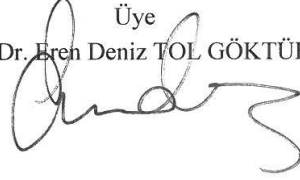
Üye

Prof. Dr. Atilla GÖKTÜRK

Üye

Prof. Dr. Eren Deniz TOL GÖKTÜRK

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “*SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE ‘KOZMOPOLİT DEMOKRASİ’ AÇISINDAN İHH VE MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ ÖRNEKLERİ*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/08/2012

DUYGU DUMAN

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : DUMAN

Adı : DUYGU

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ VE “KOZMOPOLİT DEMOKRASİ” AÇISINDAN İHH VE MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ ÖRNEKLERİ

Y. Dil : THE FOUNDATION FOR HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS AND HUMANITARIAN RELIEF AND THE ASSOCIATION OF REFUGEE COOPERATION EXAMPLES IN THE CONTEXT OF NGOS AND “COSMOPOLITAN DEMOCRACY”

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

●

○

○

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite :

Fakülte :

Enstitü :

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 15/08/2012

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : ŞAHİN GÜNGÖR, ÖZLEM

Ünvanı : DOÇ. DR.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: TÜRKÇE TEZİN SAYFA SAYISI: CCVIII-208

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

- 1. KÜRESELLEŞME VE KOZMOPOLİT DEMOKRASİ**
- 2. SİVİL TOPLUM**
- 3. İHH VE MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ**

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

- 1. İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ İNSANİ YARDIM VAKFI**
- 2. MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ**
- 3. KOZMOPOLİT DEMOKRASİ**
- 4. ULUSLARARASI SİVİL TOPLUM**
- 5. KÜRESEL YÖNETİŞİM**
- 6. KÜRESELLEŞME**

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

- 1. THE FOUNDATION FOR HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS AND HUMANITARIAN RELIEF**
- 2. THE ASSOCIATION OF REFUGEE COOPERATION**
- 3. COSMOPOLITAN DEMOCRACY**
- 4. INTERNATIONAL CIVIL SOCIETY**
- 5. GLOBAL GOVERNANCE**
- 6. GLOBALIZATION**

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☒
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir	☐

Yazarın İmzası :

Tarih : 10/09/2012

ÖZET

Bu çalışma kozmopolit demokrasi projesini eleştirel bir perspektiften incelemeyi amaçlamaktadır. Her ne kadar terim olarak “kozmpolitlik” tarihsel olarak Antik Yunan dönemine denk uzansa da kozmpolit demokrasi dünya kapitalist sistemdeki yeni gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışma küreselleşme, uluslararası sivil toplumun ortaya çıkışı ve küresel yönetim arasında yakın bağlantı kurmayı ve bu bağlantı üzerinden kozmpolit demokrasi projesinin eleştirel bir analizini yapmayı hedeflemektedir. Kozmpolit demokrasinin mümkünlüğü sadece teorik olarak tartışılmayacak aynı zamanda Türkiye’den örnek olarak seçilen, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı’nın ve Mültecilerle Dayanışma Derneği’nin incelenmesi de yapılacaktır.

Çalışmada küreselleşme 1970’lerin sonu ve 1980’lerin başında ortaya çıkan ideolojik bir söylem olarak tartışılacaktır. Bu ideolojik söylem, ulus devletin aşındığını, demokrasinin belirli bir coğrafyada tanımlanmasının mümkün olmadığını ve bu nedenlerle belirli ilkeler ile çizilen yeni bir dünya düzenine ihtiyacımız olduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma kozmpolit demokrasiyi 1970’lerin sonu ve 1980’lerin başındaki bu ideolojik söylemin siyasi yapısı olarak ele almaktadır.

Ayrıca çalışmada sivil toplum kavramı da, feodal düzenden kapitalist düzene geçiş çerçevesinde eleştirel bir şekilde incelenmiştir. Bu nedenle de uluslararası sivil toplum kavramı kapitalist toplumsal ilişkilerin uluslararası unsurları üzerinden ortaya konulmuştur. İki örnek STK, profillerinin, çalışma ilkelerinin, vizyon ve misyonlarını David Held’in öngördüğü kozmpolit ilkelerle paralel görülmesi nedeniyle seçilmiştir. Fakat, bu iki STK’nın analizi Held’in kozmpolit demokrasi öngörülerini çerçevesiyle sınırlandırılmayacaktır. Eleştirel bir bakışın yakalanması ve çalışmanın teori kısmındaki eleştirilere de uygun düşmesi bakımından, bu iki STK’nın incelenmesi kozmpolit demokrasinin eleştirisi üzerinden yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı, Mültecilerle Dayanışma Derneği, Kozmpolit Demokrasi, Uluslararası Sivil Toplum, Küresel Yönetişim, Küreselleşme.

ABSTRACT

This study aims to analyze the cosmopolitan democracy project with a critical perspective. Even the term “cosmopolitanism” traces back to Ancient Greek period, the cosmopolitan democracy has emerged recently in accordance with the changes of world capitalist system. The study tries to assert that there is a close relation between globalization, the emergence of international civil society, global governance and establish a critical analyzes of cosmopolitan democracy project by using this relation. The possibility of cosmopolitan democracy will be discussed not only in theoretical terms but also by examining two NGO’s in Turkey: The Foundation for Human Rights and Freedom and Humanitarian Relief, The Association of Refugee Cooperation.

It is argued that the globalization reflects an ideological discourse which emerged from the late 1970s and early 1980s. This ideological term claims that the nation-state has been undermined, the democracy can not be defined in a certain territory thus the whole world needs a new world order shaped by certain principles. Therefore the study argues that the cosmopolitan democracy is nothing but a political structure that reflects to the ideological discourse of the late 1970s and early 1980s.

The civil society is also examined in the study by critically analyzing the transition from the feudal system to capitalist system. Therefore the term international civil society is asserted in accordance with the international elements of capitalist social relations. The two example NGOs are chosen because their profiles, working principles, visions and missions are claimed to be parallel with the David Held’s cosmopolitan principles. Yet, the analyses of these NGOs are not limited to Held’s assumption about cosmopolitan democracy. To have a critical view, and in accordance with the critical theoretical part of the study, the examination of these NGOs is based upon cosmopolitan democracy criticism.

Key Words: The Foundation for Human Rights and Freedoms and Humanitarian Relief, The Association of Refugee Cooperation, Cosmopolitan Democracy, International Civil Society, Global Governance, Globalization.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DB	: Dünya Bankası
DP	: Demokrat Parti
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
MDD	: Mültecilerle Dayanışma Derneği
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı
NATO	: Kuzey Atlantik İşbirliği Teşkilatı
NGO	: Hükümet Dışı Örgütler
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
QUANGO	: Sözde Hükümet Dışı Örgütler
STGM	: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	I
İÇİNDEKİLER	II
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE KOZMOPOLİT DEMOKRASİ

I. KÜRESELLEŞME SÜRECİ İLE YAŞANAN DEĞİŞİMLERE GENEL BİR BAKIŞ	4
I.1. Küreselleşme Nedir?	4
I.1.1. Küreselleşme Kavramı ve Tanımları	4
I.1.2. Küreselleşmeye Farklı Yaklaşımlar	8
I.1.2.1. Aşırı Küreselleşmeciler	9
I.1.2.2. Kuşkucular	11
I.1.2.3. Dönüşümcüler	13
I.1.3. Kapitalizmin Tarihsel Bir Aşaması Olarak Küreselleşme ve Değişimin Temel Boyutları	15
I.2. Küreselleşme ile Egemenliğin ve Uluslararası Hukukun Yapısında Meydana Gelen Değişimler	24
I.3. Demokraside Yeni Arayışlar: Küresel Bir Demokrasi Mümkün Mü?	30
I.3.1. Kozmopolitliğin Tarihsel Geçmişi	36
I.3.2. Kozmopolit Demokrasi	44
I.3.3. Kozmopolit Demokrasi ve Küresel Yönetişim	55
I.3.4. Kozmopolitliğin ve Kozmopolit Demokrasinin Eleştirisi	60

İKİNCİ BÖLÜM

II. KOZMOPOLİT DEMOKRASİ ÇERÇEVESİNDEN SİVİL TOPLUMA BAKIŞ	68
II.1. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Gelişim Süreci	68
II.1.1. Geçmişten Modern Devlete Sivil Toplum	71
II.1.2. Modern Devlet ve Sivil Toplum	75
II.1.3. Sivil Toplum Faaliyetlerinin Uluslararasılaşması ve Uluslararası Sivil Toplum	86
II.2. Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi	93
II.2.1. Kozmopolit Demokrasi Açısından Sivil Toplum	98
II.3. Türkiye’de Sivil Toplum Kavramına Genel Bir Bakış	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. KOZMOPOLİT DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM ÇERÇEVESİNDEN İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ İNSANİ YARDIM VAKFI ve MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ’NİN İNCELENMESİ	
III.1. İHH ve MDD Hakkında Genel Bilgiler	114
III.1.1. İHH ve MDD’nin Mali Kaynaklar Yönünden İncelenmesi	118
III.1.2. İHH ve MDD’nin Üye Profilleri Üzerinden Bir Değerlendirme	127
III.1.3. İHH ve MDD’nin Faaliyetleri, Yayınları ve Söylemleri Üzerinden Bir Değerlendirme	130
III.2. İHH ve MDD ile Yapılan Görüşmelerin Değerlendirilmesi	135
III.3. İHH ve MDD’nin Kozmopolit İlkeler Bağlamında Değerlendirilmesi	165
Sonuç	182
Ekler	185
Kaynakça	195

GİRİŞ

Küreselleşme süreci ile siyasi, ekonomik, kültürel, toplumsal vb. pek çok alanda değişimler yaşanmaya başlandığı belirtilmektedir. Bu dönemde yeni sağ akımdan devletin güç ve etkisini yitirdiğine ve ortaya çıkan bu boşluğun küresel sivil toplum tarafından doldurulacağına yönelik görüşler dile getirilmektedir. Küresel yönetim modeli çerçevesinde karar alma mekanizmalarına katılma fırsatı bulan sivil toplum yeni bir demokratik sürecin habercisi olarak sunulmaktadır. Kozmopolit proje ile ulus-devlet sisteminin aksayan yanlarının düzenlenmesi, sistemin artık karşılayamadığı taleplerin karşılanabilir hale getirilmesi öngörülmektedir. Çalışmada tüm bu savunular kapitalizmin 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başından itibaren ortaya çıkan durumu ile tarihsel bir ilişki kurularak analiz edilecektir. Bu çalışmada kozmopolit demokrasi öngörüsü çerçevesinde sivil topluma biçilen rolün izleri, örnek olarak seçilen İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı ve Mültecilerle Dayanışma Derneği'ne mülakat tekniği çerçevesinde sorulan soruların değerlendirilmesi yoluyla sürülmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla çalışma belirtilen örgütler üzerinden kozmopolit demokrasiyi tartışmaya açmayı hedeflemektedir.

Yukarıda sunulan bilgiler ışığında açıkça görüldüğü üzere literatürde kozmopolit demokrasi, küreselleşme, ulus-devlet ve egemenlik, sivil toplum ve küresel yönetim gibi konularla beraber ele alınmaktadır. Bu bağlamda çalışma üç ana bölüm etrafında kurgulanmıştır.

Birinci bölüm küreselleşme kavramına odaklanmakta, küreselleşmenin getirdiği ekonomik, siyasi, toplumsal, hukuksal değişikliklere ilişkin değerlendirmeleri içermektedir. Fakat çalışmada küreselleşmenin, kapitalizmin özgül tarihselliği içerisinde ortaya konulacak olması bakımından bu değişimler eleştirel bir perspektiften değerlendirilmektedir. Ayrıca bu dönemin bir sorusu olarak ortaya çıkan küresel bir demokrasinin mümkünlüğü konusu da bu tarihsel sürecin hegemon söylemleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Tez kapsamında küresel demokrasi modellerinden incelenmek üzere seçilen kozmopolit demokrasinin öncelikle düşünsel temeline bakılmaktadır. Kozmopolit demokrasi çerçevesinde değişik

yazarların görüşlerine yer verilmekte ve küresel yönetim kavramı da eleştirel bir bakışla ele alınmaktadır.

İkinci bölümde, tezin ana konusu olan kozmopolit demokrasinin sivil toplum örgütleri üzerinden bir incelemesinin yapılacak olması nedeniyle sivil toplum kavramı, feodal sistemden kapitalist sisteme geçiş, siyasi ve iktisadi alanın ayrılması çerçevesinde tarihsel olarak detaylandırılarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bu bölümde küresel bir sivil toplumun varlığı sorgulanmakta, kozmopolit demokrasi öngörüsünde sivil topluma biçilen rol belirtilmektedir. Bu bölümün son kısmında ise Türkiye’de sivil toplum olgusu tarihsel bağlamda ele alınmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde tez kapsamında örnek olarak seçilen iki sivil toplum örgütü, İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı ve Mültecilerle Dayanışma Derneği hakkında genel bilgiler verilmektedir. Ayrıca bu bölümde adı geçen örgütler ile yapılan mülakatların kozmopolit demokrasi bağlamında bir değerlendirilmesi yapılmaktadır. Çalışma kapsamında örnek olarak seçilen iki sivil toplum kuruluşu olan İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) ve Mültecilerle Dayanışma Derneği’nden (MDD) derinlemesine mülakat tekniği ile veri toplanmıştır. Her iki örgütle ikişer kez olmak üzere toplamda dört mülakat gerçekleştirilmiştir. MDD ile ilk görüşme 28 Mart 2011 tarihinde yaklaşık olarak 2 saat 25 dakika sürmüştür. Aynı örgütle 1 Mart 2012 tarihinde ikinci görüşme gerçekleştirilmiş ve bu da yaklaşık olarak 1 saat 20 dakika sürmüştür. İHH ile ilk görüşme 21 Nisan 2011 tarihinde yaklaşık 1 saatlik bir sürede gerçekleştirilmiştir. Aynı örgütle ikinci görüşme 7 Mart 2012 tarihinde yaklaşık 1 saat 20 dakika sürmüştür. Görüşmeler, her iki örgütün merkez binasında gerçekleştirilmiştir. Adı geçen örgütlerle görüşmeler ve veri temin etme noktasında çeşitli sıkıntılar da yaşanmıştır. Öncelikle İHH ile birinci görüşme için randevu alınmasında sıkıntılar yaşanmış, uzun bir süre cevap alınamadıktan sonra araya Mehmet Bekaroğlu’nun girmesi ile randevu alınabilmiştir. İHH ile gerçekleştirilen birinci görüşme soruların yoğunluğuna rağmen 1 saat gibi kısa bir zamanda gerçekleştirilmiş, görüşülen kişi kısa yanıtlar vermeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla birinci görüşmede İHH’ya yönlendirilen kozmopolit ilkelerin değerlendirilmesi kısmında yeterli veri toplanamadığı için bu örgüte, ikinci görüşmede tekrar aynı sorular yönlendirilmiştir.

MDD ile yeni kurulmuş ve küçük profile sahip bir örgüt olması bakımından, örgütten talep edilen üyelere ve ekonomik verilere ilişkin bilgilerin temin edilmesi noktasında sıkıntılar ve gecikmeler yaşanmıştır.

Mülakatta sorulan sorular genel hatlarıyla kozmopolit demokrasi bağlamında örnek olarak seçilen bu iki örgütün değerlendirilmesine yöneliktir. Ayrıca her iki örgütün çalıştıkları alana yönelik daha detaylı sorular da mevcuttur. Her iki örgüt ile gerçekleştirilen iki mülakat arasında zaman farkı yaklaşık olarak 1 yıldır ve kontrol amaçlı tutarlılığı ölçmek adına benzer sorular her iki görüşmede de sorulmuştur. Sorulan sorular Ek Bölümü'nde tezin sonuna iliştilmiştir. Mülakatlar esnasında PHILIPS LFH0632 marka ve modelindeki ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Her iki örgütten her iki mülakatta aynı kişilerle görüşülmüş ve çalışma açısından bu yolla bir tutarlılık sağlanmaya çalışılmıştır. Mülakatlarda görüşülen kişilerin kimliği bu çalışmada deşifre edilmeyecektir.

Çalışmanın şu sorulara cevap vermesi beklenmektedir:

1. Kozmopolit demokrasi mümkün müdür?
2. Kozmopolit demokrasi projesi ile küreselleşme, uluslararası sivil toplum, küresel yönetim arasında ne gibi bir paralellik kurulabilir?
3. Kozmopolit demokrasi projesi neye, kime hizmet etmektedir?
4. Örnek olarak seçilen iki STK'nın bu çerçevede pozisyonları nedir?

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞME VE KOZMOPOLİT DEMOKRASİ

I. KÜRESELLEŞME SÜRECİ İLE YAŞANAN DEĞİŞİMLERE GENEL BİR BAKIŞ

I.1. KÜRESELLEŞME NEDİR?

I.1.1. Küreselleşme Kavramı ve Tanımları

Küreselleşme, 1980'lerden itibaren sıkça sosyal bilimlerde belirli olguları açıklayıcı anahtar bir kavrama dönüşmüş günümüzde ise günlük hayatın her alanında en sık rastlanılan kavramlardan biri haline gelmiştir. Bu denli sıkça kullanılan bu kavrama ilişkin literatürde çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Kavramın tanımının yanı sıra kavramın ortaya çıkış zamanı ve çıkış nedenine yönelik de farklı bakış açıları bulunmaktadır. Kimi yazarlar kavramı görece yeni ortaya çıkan bir kavram olarak ele alıp iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmelere vurgu yapmakta iken kavramın kökenlerini daha eskilere dayandıran yazarlar da mevcuttur. Dolayısıyla literatürde küreselleşmenin yeni bir olgu mu yoksa temelleri daha önceden atılmış bir süreç mi olduğuna yönelik bir tartışma mevcuttur. Bu çalışmada küreselleşme, 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında kapitalizmin ve ona bağlı kapitalist toplumsal ilişkilerin değişimi ve buna bağlı olarak gündeme getirilen ideolojik ve siyasi projenin kaçınılmazlığı savı olarak ele alınacaktır. Çalışmada savunulan küreselleşme kavramına geçilmeden önce burada birkaç küreselleşme tanımlamalarına yer verilecektir.

Küreselleşmeyi anlamak için Shaw (1994: 9-10) öncelikle küresel kavramını anlamamız gerektiğini dile getirmektedir. Shaw'a göre küresel kavramı üç şekilde anlaşılmalıdır; birinci olarak "*ulusal düzeyin ötesinde toplumsal yaşam alanları*" yani küresel dünyayı, ikinci olarak "*insanlığın doğal çevresiyle ilişkisi*" bu anlamda insanların sorunlarının artık küresel sorunlar olarak karşımıza çıkması ve son olarak da "*toplumsal ilişkilerin dünya çapında kazandığı yoğunluk*" olarak.

Kenichi Ohmae (1990) küreselleşmeyi, pazarların ulusal devletlerden daha güçlü olduğu “*sınırsız bir dünya*” olarak görmektedir. Hirst ve Thompson (2000: 11) ise Ohmae’nin aksine, küresel ekonomiden, çok uluslu şirketlerin ulus devletlerden daha güçlü hale gelmelerinden ve pazar ekonomisinin uluslararasılaşması ve karşılıklı bağımlı hale gelmesi sonucu devletlerin kontrol ve yönlendirme zafiyetlerinden bahseden söylemlere karşı kuşkuyla bakılmasını dile getirmektedirler. Hirst ve Thompson’a göre (2000) ekonomik ve ticari ilişkilerin uluslararasılaşmasının hızlandığı doğru olmakla birlikte bunun daha ötesinde küresel bir ekonominin yaratılma sürecine yönelik herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

Held (2004: 1), küreselleşmenin sınır ötesi ekonomik, siyasi, hukuki, sosyal, çevresel etkileşimleri yoğunlaştırması ve arttırmasına rağmen bir dünya toplumu ya da tüm ulusları ve kültürleri kapsayacak şekilde bir bütünleşme süreci olmadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda küreselleşme artan oranda birbirine bağımlılık yaratmakta fakat kendiliğinden değerlerin, deneyimlerin ve bakış açılarının ortaklaşmasını beraberinde getirmemektedir (Held, 2004: 3). Held (2004: 1-13) “*Global Covenant*” adlı eserinin girişinde küreselleşmenin hatlarını belirlemek adına on maddelik küreselleşmenin ne olmadığına ilişkin açıklamalar yapmıştır. Örneğin Held’e göre küreselleşme Amerikanlaşmaya eşit değildir, çünkü küreselleşme onun için modern toplumsal yapılar alanındaki derin yapısal değişiklikleri ifade etmektedir. Amerika ekonomik küreselleşmenin kuşkusuz ki en önemli aktörüdür fakat küreselleşme tamamen bir Amerikan fenomeni olmaktan öte bir yapısal değişikliktir. Held’e göre (2004: 2) küreselleşme söylemi ile birlikte ulus-devletin sonu geldiği yönündeki görüşler de küreselleşmeye yönelik mitlerden birini oluşturmaktadır. Küreselleşme siyasi gücün doğasını ve formunu değiştirmiştir. Fakat bu, ulus-devletin aşındığı ya da ortadan kalkacağı söylemlerini destekleyecek türden gelişmeler olduğunu iddia etmekten ziyade sadece siyasi gücün yeniden şekillenmesini ifade etmektedir. Held, ulus-devletin halen varlığını sürdürdüğünü kabul etmesine karşın ileride kozmopolit demokrasi tartışmalarında görüleceği üzere devletin ortadan kalkacağı varsayımından hareket etmektedir.

Robertson (1999: 12), küreselleşmeyi, iletişim ve etkileşimin dünya ölçeğinde hızla yayılmasıyla birlikte uluslar arasındaki coğrafi sınırların önemini

yitirmeye başlaması sonucunda insani gündem ve ilgilerin dünyalaşması süreci olarak tanımlamaktadır.

Uluslararası ilişkilerde ise kavram sıklıkla Soğuk Savaş ertesini iki kutuplu yapının sona ermesiyle ortaya çıkan süreci tanımlamak için kullanılır. Ian Clark (aktaran Sevim, 2006: 94) küreselleşmenin Soğuk Savaş sonrası dünyayı tanımlamada kullanılmasının küresel sermayenin, iletişim, kültür vb. olguların, bloklar arası sınırların ortadan kalkması ile iç içe geçmesinden kaynaklandığını dile getirmektedir.

Jan Aart Scholte (Scholte, Keyman, 2005) küreselleşmenin eşitsiz bir yapısı olduğunu, küreselleşmenin iddia edildiği gibi bir homojenlik getirmediğini bu süreç içerisinde birçok kültürel yıkımla beraber birçoğunun da yaratıldığını vurgulamaktadır.

Harvey'e göre (1999) ise küreselleşme "*zaman ve mekan sıkışmasıdır*". Harvey'e göre bu dönemde yaşananlar sermayenin önündeki mekansal engelleri olabildiğine aşma çabasını barındırmaktadır. Fakat mekansal engellerin çökmesi, mekanın öneminin azaldığı anlamına gelmemektedir. Kriz şartları içerisinde şiddetlenen rekabet, kapitalistleri, görece yerel avantajlara daha fazla önem vermeye itmektedir.

Pierre Bourdieu (2006: 147) ise küreselleşmeyi şu şekilde tasvir etmiştir: "*...gerçekte ekonomik ve politik açıdan egemen güçlerin, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin özel çıkarlarını ve kendine özgü geleneğini evrenselleştirmeyi ve dünyanın tümüne bu güçlere en elverişli ekonomik ve kültürel modeli, evrensel bir onama ya da en azından bir olacağına boyun eğme sağlayacak biçimde, bunu hem bir kural, hem bir olması gereken hem de bir alinyazısı, bir evrensel yazgı gibi sunarak yaymayı amaçlayan aklayıcı bir maskedir.*"

Manuel Castells'e göre (2000: 20) telekomunikasyondaki gelişmeler ve yeni teknolojiler küresel bir ekonomi için gerekli maddi altyapıyı oluşturmuştur. Ağ toplumu olarak adlandırılan bu toplum bu nedenle küresel bir toplumdur. Castells'e göre ağ toplumunun içsel dinamiği nedeniyle küreselleşme hiyerarşik bir yapıdadır. Ona göre ağ toplumu, kapitalist üretim tarzının sürekliliği ve enformasyonel

kalkınmanın süreksizliğinin bir karışımıdır. Castells'in bilgi ve enformasyon odaklı bu yaklaşımı ve bunların rolünü basit birer üretim faktörü olarak doğallaştırması, bilgi ve enformasyonun üretim araçları olarak özel mülkiyet temelli toplumsal ilişkileri içeren boyutunu göz ardı etmektedir (Kiely, 2005: 22).

Giddens (1990: 62) küreselleşmeyi dünya ölçeğinde toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlamıştır. Küreselleşmenin toplumsal ilişkilerin dünya ölçeğinde yayılması ve yoğunlaşması şeklindeki tanımlaması esasen bize küreselleşmeyi anlamaya yönelik herhangi bir teori sunmamaktadır. Rosenberg'in ifade ettiği şekliyle küreselleşmeyi bu şekilde sunan açıklamalar, küreselleşmeyi açıklanması gereken bir kavram olmaktan çıkarmakta ve açıklamayı yapan kavram haline getirmektedir. Dahası böylesi bir yaklaşım küreselleşmeyi daha önceki dönemlerden ayıran bir sosyal teori de sunmamaktadır. Dolayısıyla Giddens'in ve birçoklarının küreselleşme tanımlamalarından küreselleşmeyi anlamak mümkün değildir. Çünkü kavram yeri geldiğinde belirleyen olarak kullanılmakta iken yeri geldiğinde ise belirlenen olmaktadır. Teknolojide ve iletişim sektöründe yaşanan hızlı değişimler farklı toplumlar arası ilişkileri yoğunlaştırması bakımından küreselleşmenin belirleyeni olarak ortaya konmakta iken aynı zamanda teknolojideki bu gelişmeler küreselleşmenin bir çıktısı haline de gelmektedir. Giddens'in küreselleşme sürecine ilişkin net bir tanımlama ortaya koyamaması kavramı tarihsel güç, iktidar ilişkilerinden bağımsız bir şekilde ele alması sonucu küreselleşme mevcut sistemde kaçınılmaz ve arzu edilebilir bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Giddens, Castells ve birçok yazarda görülen sav devletin küresel finans karşısında önemini büyük oranda yitirdiğine yöneliktir. Öncelikle bu sav devlet ile piyasayı ikili bir yapı etrafında sunmaktadır. Küreselleşmenin 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında kapitalist sistem ve ona bağlı güç ilişkilerinde meydana gelen değişimler olarak ele alınması durumunda devletin piyasanın karşıtı olarak anlaşılamayacağı ortadadır. Devlet bu süreçte rekabet aracı olarak yeni işlevler kazanmıştır. Wood (2007: 46), sermayenin uluslararasılaşması ile ulus-devletin gelişimi arasında ters orantılı ifadelerin tarihsel süreçle ters düştüğünü belirtmektedir. Küresel ekonomi bütünleşmektedir fakat bu bütünleşme basitçe yerel koşullarca şekillenmekle kalmamakta aynı zamanda devlette bu sürecin aktif bir aktörü olmaktadır. Bu bağlamda küreselleşmeyi devletin altını oyan bir süreç olarak

yorumlamak mümkün değildir. Aksine devletin bu sürece yönelik talepleri bulunmaktadır. Ulusal sermayenin küresel alana eklenmesinin yolu halen devletler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle devletin küreselleşme süreci ile aşındığına yönelik savlar küreselleşmenin siyasi, ideolojik bir proje olduğunun bir göstergesidir. Wood'un (2007: 46-47) ifade ettiği gibi, devletler halen ulus devletlerin uluslararası alanda rekabet edebilirliğini geliştiren, yerli sermayenin karlılığını koruyan bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla küreselleşme sürecini devletlerden bağımsız ele almak mümkün değildir.

Sungur Savran (2008: 21-25) da bu bağlamda küreselleşme kavramının ulus devletin sonu tezlerinden bağımsız ele alınamayacağını belirtmektedir. Çünkü ona göre küreselleşme ulus-devletin, küreselleşme sürecini engelleyecek konumdan alıkonulmasını içermektedir. Savran, küreselleşmenin Marksist olmayan bir şekilde kavranması ile bu sürecin pürüzsüzleştirildiğini ve içerisinde bulunan sayısız çelişki ve sürtüşmelerin gizlendiğini ifade etmektedir. Küreselleşmenin bu haliyle kabulü, küreselleşmenin aslında uluslararası burjuvazinin uluslararası proletaryaya karşı yürüttüğü bir sınıfsal saldırı olduğu gerçeğini gizlemektedir (Savran, 2008: 159-160). Küreselleşmenin Savran'ın ifade ettiği şekliyle ele alınması ise çalışmada savunulan küreselleşmenin 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında ortaya çıkan ideolojik ve siyasi bir proje olan kısmı ile ilintilidir. Küreselleşmenin kapitalizmin tarihsel bir aşaması olarak ele alınacağı kısma geçmeden önce literatürdeki çeşitli küreselleşme yaklaşımlarına ve bunların argümanlarına yer verilecektir.

I.1.2. Küreselleşmeye Farklı Yaklaşımlar

Küreselleşmeye yönelik yapılan tanımlardan ve açıklamalardan görüldüğü üzere kavram konusunda literatüre bir karmaşa hakimdir. Bunun nedeni yazarların kavrama yönelik olumlu veya olumsuz içerikli yaklaşımlarından ziyade kavramın tarihsel bağlamından, güç ve iktidar ilişkilerinden bağımsız soyutlanarak ele alınmasından kaynaklanmaktadır.

Küreselleşmeye karşı farklı yaklaşımları daha net görmek adına bazı yazarlar tarafından küreselleşmeye yönelik düşüncüler çeşitli sınıflandırılmalara tabii

tutulmuştur. Robertson'a göre küreselleşme yaklaşımları homojenleştiriciler (ki bunların arasında Anthony Giddens ve bazı Marksist düşünürler vardır) ve heterojenleştiriciler (Edward Said, Stuart Hall) olmak üzere ikiye ayrılır. Homojenleştiriciler bir dünya düzeni ve evrensel olanın özel olanı dönüştüreceğini savunurken heterojenleştiriciler evrensel-özel ayrımını ve Batının üstünlüğü ayrımını reddetmektedirler (Featherstone, Lash, 1995: 4). Jan Aart Scholte de (2000: 17-19) aşırı küreselleşmeciler, aşırı kuşkucular ve ılımlılar olmak üzere üçlü bir ayrım yapmaktadır.

Burada daha yaygın ve kapsayıcı olması bakımından David Held ve meslektaşlarının yaptığı üçlü gruplandırma ele alınacaktır. David Held, McGrew, Goldblatt, Perraton küreselleşme ile ilgili düşünürleri üç ana kategori altında toplamışlardır. Bunlar; aşırı küreselleşmeciler ya da radikaller, kuşkucular ve dönüşümcülerdir.

I.1.2.1. Aşırı Küreselleşmeciler

Aşırı küreselleşmeciler, Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Bloğunun yıkılışını bir fırsat olarak değerlendirip kapitalizmin alternatifsiz kaldığını ve ulus devletin çökmeye yüz tuttuğunu iddia etmektedir. Aşırı küreselleşmecilere göre küresel bir ekonomi kurulmuştur ve ulusal sınırları önemsizleştiren bir sürece girilmiştir. Radikaller, artan uluslararası ticaret ve finansal işlemlerin devletlerin ekonomiyi etkileme kapasitelerini azalttığını, devletin ekonomi alanından çekilmesi gerektiğini çünkü piyasa mekanizmasının, bürokratik devlet yapısından daha rasyonel bir şekilde işlemesi bakımından toplumlara refah ve zenginlik getireceğini söylemektedir (Kaya, 2009: 5). Toplamların iktisadi alanda yoğunlaşan ticaretle birbirlerine bağımlı hale gelmesinin siyasal sonuçları da mevcuttur. Bu şekilde artan ilişkiler sonucu ekonomik olarak birbirine bağımlı hale gelmiş bir toplumda, birinin diğerine savaş açma kararının zorlaştırıcı hale geldiği iddia edilmekte ve böylece dünyada barış ve refah ortamının sağlanacağı savunulmaktadır. Küreselleşmeciler, küreselleşmenin bir Batılılaşma ya da Amerikanlaşma olmadığını fakat bu olgunun Batı'daki güçlü toplumsal ve ekonomik yapıya sahip ülkelerin çıkarlarına hizmet

edebileceğini ifade etmektedir. Küreselleşmecilere göre küreselleşme, modern toplumsal örgütlenmenin içerisinde meydana gelen derin yapısal değişikliklerle ilişkilidir ki bunlar da çok uluslu şirketlerin ortaya çıkışı, dünya finans piyasası, popüler kültürün yayılması gibi somut olaylardır (Held, McGrew, 2003: 5).

Ekonomik anlamda bütünleşmeler radikallere göre sadece gelişmiş ekonomilerin değil gelişmemiş ve gelişmekte olan ekonomilerin de yararına olacaktır ve yaratılan/yaratılacak yeni küresel iş bölümü ile kuzey-güney ayırımı ortadan kalkacaktır (Bozkurt, 2000: 19-20). David Ricardo, Hecksher ve Ohlin gibi iktisatçılar tarafından kullanılan karşılaştırmalı üstünlük teorisi kapsamında her ülkenin üretimde üstün olunan mallara yönelmesi ve diğerlerini ticaret yolu ile karşılaması durumunda, herkesin kazanacağı ve sistemin dengede olacağı bir tespit yapılmaktadır. Dolayısıyla serbest ticaret, ülkelerin kazanabileceği ve sistemin eşit bir dengede bulunabileceği bir durum olarak gösterilmektedir. Fakat radikaller tarafından benimsenen iktisatçıların bu tespitleri gerçeklerle örtüşmemektedir. Esasında görülen odur ki serbest ticaretin kendisi ulusların eşitsiz gelişimine dayanmaktadır ve bu nedenle de serbest ticaretin üzerine kurulduğu bu eşitsiz temel gereği eşitsizlik sürdürülmekte ve derinleştirilmektedir. Bu nedenle de sermaye birikimi belirli yerlerde yoğunlaşmaktadır çünkü klasik iktisatçıların savunularının aksine teknoloji gibi kendiliğinden tekel faktörü olan kıt üretim faktörleri sermayenin ve kalifiye iş gücünün fazla olduğu alanlara akmaktadır (Kiely, 2005: 41-42).

Radikaller görüldüğü üzere küreselleşme olgusunu olumlu olarak ele almakta ve ona karşı koyulamayacağını/koyulmaması gerektiğini söylemektedir. Çünkü onlara göre dünyanın zaman akışı geriye döndürülemez bir biçimde ilerlemektedir ve küreselleşme de böyle tersine çevrilemez, kaçınılamaz ileri bir evredir. Bu bağlamda radikallerin bu sürece yönelik belirli öngörülleri mevcuttur. Onlara göre küreselleşme ile birlikte evrensel değer ve normların yerleştiği, küresel yönetim olgusunun gerçekleştiği küresel bir uygarlık doğacak ve “Yeni Dünya Düzeni” kurulacaktır (Özvar, 2007: 14). Dolayısıyla küreselleşme salt bir iktisadi bir durum olmamakta ona bağlı olarak yönetsel, siyasi, toplumsal değişimlerin de yaşandığı belirtilmektedir. Kültürel olarak küreselleşme uzak mesafelerdeki insanların etkileşimini getirmiştir. Bu etkileşim ise tek bir dünya hissi çerçevesinde

uzak yerlerdeki insanların haklarına saygı sorumluluğu ve bunun gerekliliği olarak da klasik devlet egemenliği çerçevesinde tanımlanan siyasetin ötesine uzanan yeni bir yönetime ihtiyaç duyulduğu fikri ile beslenmiştir. Bu bağlamda radikallerin arasında sayıları azımsanmayacak kadar yazar, ulus devlet sürecinin sonuna geldiğini ve devletin çözümlendiğini ileri sürmektedir. Aşırı küreselleşmeciler, devletlerin siyasi alanda güç kaybetmeleri ile birlikte yerel/bölgesel otoritelerin güç kazanmaya başladığını, dünya toplumunun ulus devletlerin yerini alan yeni toplumsal örgütlenme modellerini ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Fakat devletlerin küresel boyutta çözümlendiği savunusu en azından günümüz açısından çok da gerçekleri yansıtmamaktadır. Wood, eğer küreselleşme ulus devletin zayıflaması ve egemenliğin devletten birtakım birleşmiş ulus-üstü sermaye organlarına aktarımını ifade ediyorsa bunun tam anlamıyla henüz gelişmediğini belirtmektedir. Çünkü küreselleşmenin kendisi bizzat ulusal ekonomilerin ve ulus devletlerin içinde bulunduğu bir durumdur (Wood, 2007: 46). Devlet aygıtı olmaksızın bu süreci anlamaya ve adlandırmaya çalışmak esasen devleti sermayenin önünde engel olarak gören ve Keynesyen dönemde sermayenin kaybettiği alanları yeniden işgal etmek isteyen bir söylemin ürünüdür.

I.1.2.2. Kuşkucular

Radikallerin görüşlerinin aksine küreselleşme olgusuna şüpheyile yaklaşan ve küreselleşmeyi olumsuz olarak ele alan kuşkucular olarak adlandırılan yazarlar da mevcuttur. Onlara göre küreselleşme yeni bir olgu değildir. Kapitalizmin doğasından kaynaklanan sermaye birikim sürecini devam ettirme olgusu, sermayenin mekânsal alanda daha fazla yere yayılmasını gerektirmektedir. Kuşkucular radikallerin çizmiş olduğu iyimser ekonomik tablonun gerçeği yansıtmadığını savunur. Onlara göre uluslararası alanda artan bir iktisadi, ticari hareketlenme söz konusudur fakat bu hareketlerden radikallerin iddia ettiği gibi gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ekonomiler kadar yararlanamamaktadır. Çünkü radikallerin iddia ettiği gibi bir küresel ekonomi kurulmamış dünya ticareti üç ana bölgede toplanmıştır: Avrupa, Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika (Hirst, Thompson, 2000). Kuşkucuların küreselleşme konusunda ilk sordukları soru; küreselleşmenin

nesinin küresel olduğudur. Çünkü eğer bu kavramdan bir evrensel ilişkin bir olgu çıkarılamayacaksa bu Batılılaşma ve Amerikanlaşmadır. Bu nedenle de kuşkucular ekonomik eğilimlere bakmakta ve ekonominin küreselleşmesinden ziyade uluslararasılaştığını ifade etmektedir (Held, McGrew, 2003: 3).

Ayrıca kuşkucular radikallerin küresel ekonomi tezine karşılık bölgesel ekonomik ve ticari blokları (AB, NAFTA gibi) göstermektedirler. Kuşkuculara göre radikallerin iddia ettiği gibi küresel boyutta, toplumların refah artışı görülmemekte aksine gelir düzeyinde eşitsizlikler ve dengesizlikler gittikçe artmaktadır. Artan ekonomik ilişkiler radikallerin iddialarının tersine daha eşitsiz ve hiyerarşik bir ekonomi yaratmıştır ve böyle bir durumda bir “dünya medeniyeti” doğması mümkün olmamakta aksine bu eşitsiz ve sömürüye dayalı durum milliyetçi ve radikal hareketleri güçlendirmektedir (Bülbül, 2004: 66). Radikallerin genellikle kapitalizmi genel refah ve fırsatlar yaratan bir süreç olarak görmelerinden dolayı küreselleşme, radikaller tarafından daha fazla devletin, insanların bu fırsatlardan ve refahtan yararlanacağı bir süreç olarak tasvir edilmekte iken kuşkucular tam aksine kapitalizmi eşitsizlik ve sömürü ile ilişkilendirerek küreselleşmenin de bu bağlamda dünya ölçeğinde artan eşitsizlikler ve yeni sömürüler yaratacağını ileri sürmektedir (Heywood, 2007: 203).

Kuşkuculara göre küreselleşme süreci farklı uygarlıklar ve farklı medeniyetler arasında yeni çatışmaları beraberinde getirmektedir. Ayrıca gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkması öngörülen demokratik düzenlerin ve insan hakları gibi olguların o ülkelerin içerisinde buldukları durum neticesiyle mümkün olmadığı savunulmaktadır. Bu bağlamda kuşkuculara göre radikallerin demokrasinin ve insan haklarının tüm dünyaya yayılmasına yönelik söylemleri ideolojik bir söylemden ibarettir. Çünkü bu ülkeler yoksullaştıkça ya da ülke içi gelir dengesizliği arttıkça halkı kontrol altında tutmak için artan oranda baskıcı bir rejim eğilimine girmektedir (Kaya, 2009: 8). Bu nedenle kuşkucular küreselleşmenin ideolojik bir kavram olduğunu ve radikallerin öngörülerinin de bir aldatmaca, ütopya olduğunu savunmaktadır. Ayrıca kuşkucular radikallerin ulus devletin zayıfladığına yönelik savlarını da bu ideolojik söylem çerçevesinde ele almaktadır. Devletin ulusal ekonomiler arasındaki rekabeti ve ulus devletlerin uluslararası rekabet edebilirliğini

geliştiren, yerli sermayenin karlılığını koruyan, sermayenin hareketini serbestleştirirken emeği ulusal sınırlar içine hapseden ve devletin zoruna tabi kılan, küresel pazarlar yaratan ve sürdüren politikalarını dikkate almaksızın küreselleşmeyi anlamak olanaksızdır (Wood, 2007: 46). Dolayısıyla küreselleşmeyi ulus devletsiz ele almak mümkün olmadığı gibi ulus devletin bu sürecin dışındaymış gibi tutulması da bir yanılısamadır.

Kuşkucular aynı zamanda sermayenin uluslararasılaşmış olmasına karşın yerel bağlantılarının kopmadığına da dikkat çekmektedirler. Sermayenin yeniden üretiminde ulusal ölçek halen önemini korumaktadır ve bu faktör genellikle göz ardı edilir (Oğuz, 2006: 148). Mann'a göre (2008: 167) bir ekonomi küresel olabilir fakat bu ancak, ulusla ve uluslararası etkileşim şebekeleri ile sağlanır. Küresel pazarda sermaye devlete ihtiyaç duymaktadır. Ulus devlet, özel mülkiyetin ve bu mülkiyetten doğan ilişkilerin korunmasında, sermayenin hareketliliğinin arttırılmasında, emeğin disipline edilmesinde ve baskı altında tutulmasında rol oynamaktadır.

Kısacası kuşkuculara göre küreselleşme sürecine ilişkin radikallerin yorumları bir aldatmacadır. Moderniteyi aşan bir uygarlığın müjdesini veren radikal yazarların iddialarını dayandırabilecekleri herhangi bir küresel ekonomi ya da piyasa mevcut değildir (Özvar, 2007: 24).

I.1.2.3. Dönüşümcüler

Dönüşümcüler ise küreselleşmeyi, günümüz dünyasında ekonomik, finansal, ticari faaliyetlerin ve iletişim teknolojisinin hızı ve boyutu göz önüne alındığında geri döndürülemez bir süreç olarak tasvir etmektedir (Coşkun, 2004). Özellikle iletişim ve ulaşım alanlarında yaşanan hızlı gelişmeler toplumsal alanda da hızlı değişimler görülmesine yol açmaktadır. Dönüşümcüler, küreselleşme sürecini dönüşü olmayan kaçınılmaz bir durum olarak ele alarak kuşkuculardan ziyade radikallere daha yakın durmaktadır. Fakat dönüşümcüler küreselleşmeyi moderniteden tamamen farklı, moderniteyi aşan bir olgu olarak ele almamaları bakımından radikallerden ayrılmaktadır (Özvar, 2007: 17). Dönüşümcüler grubunda yer alan Giddens'a göre küreselleşme modernizmin bir sonucudur. Toplumsal

ilişkilerin yerel bağlantılarından kopup daha belirsiz bir zaman-mekan boyutuna taşınması ve böylesi bir zaman-mekan kullanımındaki hızlı değişim küresel modernliğin bir sonucu olarak görülmektedir (Kaya, 2009: 13). Dönüşümcüler, küreselleşme yaklaşımlarında belirtilen iki yaklaşımdan farklı olarak küreselleşme hakkında kesin yargılara varmanın mümkün olmadığını çünkü bunun halen yaşanmakta olan bir dönüşüm süreci olduğunu ifade etmektedir. Dönüşümcüler aşırı küreselleşmecilerin ulus devletinin sonunun geldiği iddialarını kuşkucuların ise hiçbir şey değişmedi iddialarını reddetmekte ve ulus devletinin yeniden yapılandırıldığını belirtmektedir (Aktel, 2003: 20). Fakat dönüşümcülerin savlarında teknolojinin ve piyasanın küreselleşmesi ile devletin bu değişimlere artık karşılık veremeyeceği iddiası yer almaktadır. Dolayısıyla küreselleşmenin kaçınılmazlığı hiçbir devletin bu değişimlere karşı koyamayacağı savı ile birleştirilir. Giddens küreselleşmenin sadece kaçınılmaz olduğunu iddia etmekle kalmamakta aynı zamanda bu sürecin arzu edilebilir bir süreç olduğunu da dile getirmektedir. Ona göre sorun küreselleşmenin pozitif sonuçlarını maksimize etmektir. Giddens'in ifade ettiği şekliyle olmasa da, küreselleşmeden tek bir devletin tek başına kaçamayacağı ya da sürecin tek bir aktör tarafından kontrol edilmediği, bir noktaya kadar doğru olabilir. Fakat sürecin belirli bir aktör tarafından kontrol edilememesi durumu, sürecin aktörsüz ve aktörler arası güç, çıkar ilişkilerinden bağımsız olduğu anlamına gelmediği gibi bazı hegemon aktörlerinde bu süreci kontrol etmeye çalışmadıkları da söylenemez (Kiely, 2005: 85).

Dönüşümcüler küreselleşmeyi, modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren sosyal, siyasal ve iktisadi hızlı gelişmelerin arkasındaki temel siyasal güç olarak görmektedirler (Kaya, 2009: 11). Bu nedenle dönüşümcüler küreselleşme olgusunu ciddiye almaktadır. Bu bağlamda dönüşümcüler içerisinde mevcut küresel kurumların yeniden şekillendirilmeleri ve yenilerinin yaratılması önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Dönüşümcülere göre devletler artan küresel karşılıklı bağımlılığa rağmen kendi güçlerini korumak istemekten vazgeçmemişlerdir. Onlara göre küreselleşme süreci ile egemenliğin yapısı değişmiş ve daha az coğrafi sınırlarla tanımlanan ve daha karmaşık bir yapıya bürünen bir devlet görünümü ortaya çıkmıştır.

Anthony Giddens (2001: 63) “*Üçüncü Yol ve Eleştirileri*” adlı eserinde küreselleşmenin, doğası veya nedenleri bakımından salt bir iktisadi durum olmadığını, bu sürecin ekonomik boyutları kadar sosyal, siyasal ve kültürel önemli boyutları da olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca bu boyutların her birinde küreselleşme, kesik kesik ilerleyen ve karşıtlıklar barındıran karmaşık bir süreç olarak tasvir edilmektedir. Bu bağlamda dönüşümcüler küreselleşmeyi toplumu değiştirecek birçok etkeni içinde barındıran dinamik ve açık bir süreç olarak görmektedirler. Bu yeni sürece uyum aşamasında toplumlar, kurumlar daha önceki eski kurum ve yapıların olumsuz özelliklerini atma olanağına sahip olurlar. 3. Yol olarak adlandırılabilir bu yaklaşımın savı yeni sağ piyasa köktenciliğinin ve merkezileşmiş devlet sosyalizminin eski dogmalarını aşan bir siyasi söylem geliştirildiğine yöneliktir. Dönüşümcüler radikallerin “dünya toplumu” yaratılma olgusuna da farklı bir bakış ile bakmaktadır. Onlara göre küreselleşme süreci ile bazı devletlerin ve toplumların giderek artan ölçüde benzeştiği gözlemlenmektedir fakat bunun yanı sıra başka toplulukların ise giderek artan oranda marjinalleştiği yeni bir küresel tabakalaşma ortaya çıkmaktadır (Bülbül, 2004: 67).

I.1.3. Kapitalizmin Tarihsel Bir Aşaması Olarak Küreselleşme ve Değişimin Temel Boyutları

Küreselleşmeye ilişkin tanımlamalar kısmında da değinildiği gibi kavramın ne olduğunun anlaşılması için küreselleşmenin daha önceki tarihsel bağlamlardan farkının ortaya konulabilmesi gerekmektedir ya da böylesi bir kavramın yeni bir tarihsel aşama olmaktan uzak olduğu savlarının doğrulanması veya yanlışlanması da, bu tarihsel bağlamda bir farklılaşmaya tekabül edip etmediğine bakılmasını gerektirmektedir. Bu tarihsel bağlam kuşkusuz kapitalist sürecin ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilişkilendirilmelidir.

Kapitalizmin kökenine ve ne zaman ortaya çıktığına ilişkin ortak bir tarih verilmesi de kapitalizmin kökeninin 16. yüzyılda İngiltere toplumsal ilişkilerinde yattığı söylenebilir (Kiely, 2005: 26). Kapitalizm, öncesinde var olan toprağa dayalı düzenden oldukça farklı bir sistemdir. Feodal sistemde üretim biçimi olan toprak

ekilebilir iki farklı araziye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi lorda ait olan ve yalnızca onun adına ekilen topraklar ikincisi ise kiracılar arasında bölünen topraklardır. Bu kiracılar sadece kendi topraklarını ekip biçmekle kalmamakta aynı zamanda da lordun toprağını da ekip biçmekle yükümlü olmaktadır. Kiracıların küçük bir toprak parçasını kullanma hakları vardır (Huberman, 1991: 15-17). Feodal toplumlarda köylü genellikle üretim araçlarına doğrudan ulaşır ve toprak sahiplerinin baskısı ile artı emek ve artı ürüne el koyma gerçekleştirilirdi. Fransa'da köylüler hem toprak sahipliği hem de işgalci konumundadır ve ürüne el koyma siyasi araçlar ile ya da doğrudan baskı ve vergiler ile olmaktadır. İngiltere'de ise toprağın durumu daha farklıdır. İngiltere'de toprak büyük öbekler halinde yoğunlaşmıştır ve toprak sahipleri geniş arazilere sahipken toprak sahibi köylü pek azdır. Toprak sahipleri ise bu arazileri çiftçilere kiralamaktadır (Kiely, 2005: 26). Dolayısıyla toprağın durumunun bu iki ülke arasında farklılaşması aynı zamanda sürecin de farklı yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Fransa'da kira sabittir ve ürüne el koyma siyasi bir baskıya dayanmakta iken İngiltere'de kiralama doğası gereği ekonomiktir ve kiralar yasal bir otorite tarafından değil piyasa tarafından belirlenmektedir. Bu durum İngiltere'de tarımsal üreticiler arasında artan oranda toprağa erişme bağlamında bir piyasaya bağlılık ortaya çıkarmış ve üreticiler arasında bir rekabeti doğurmuştur (Kiely, 2005: 26-27). İngiltere'de ortaya çıkan sermaye birikimi, bu birikimi devamlı kılabilecek emeğe ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle toprağa bağlı emek bu dönemde kapitalist sermayenin işgücü ihtiyacı nedeniyle topraktan koparılmıştır. Ayrıca üretim araçlarının özel mülkiyeti de ücretli emek gereksinimi ortaya çıkarmıştır.

İngiltere'nin ticaret sistemi de diğer devletlerden farklı olarak görece tek bir iktisadi birimde birleşen, karşılıklı bağımlı bölgeler arasında özelleşmiş bir iş bölümüne sahip tek büyük birleşmiş bir ulusal pazara dayanmaktadır. İngiltere'nin görece bu avantajlı durumu ülkeye sadece ticaret alanında değil aynı zamanda da askeri alanda da üstünlükler sağlamıştır. Bu nedenle de 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başı itibarıyla diğer Avrupalı devletler bu güçlü rakip karşısında kendilerini geliştirme baskısı altına girmişlerdir (Wood, 2007: 42).

Tekrar kapitalizmin ayırt ediciliği noktasında feodal düzenden kapitalist düzene geçiş konusuna dönmek gerekirse belirtilmesi gereken bir diğer nokta da

emeğin topraktan ve doğrudan üretim araçlarından koparılması sürecinin otomatik olarak piyasa üretimini genelleştirmiş olmasıdır. Çünkü eski düzende emek, toprağa doğrudan ulaşabilir ve dolayısıyla buradan elde ettiği ürünleri tüketir fakat ne zaman ki kapitalist üretimin emek ihtiyacı nedeniyle emek, üretim araçlarından yani topraktan kopartılmıştır o zaman emek de ürünleri piyasadan satın alır hale gelmiştir (Kiely, 2005: 31). Bu noktada da feodal dönem ile kapitalizm arasındaki bir diğer fark ortaya çıkmaktadır. Feodal dönemde üretim doğrudan kullanım için iken kapitalizm ile üretilen ürünler piyasaya sunulmak üzere değişim ve rekabet amaçlı hale gelmiştir. Kapitalizmde emek artı-değer yaratmaktadır. Artı-değerin kaynağı üretim sürecidir ve bu sermayeler arası değişim ve rekabet ile yeniden dağıtılır. Kapitalizmin dinamiğini sağlayan da bu göreceli artı-değere el konulmasıdır. Marx ve Engels'in (aktaran Kiely, 2005: 30) ifade ettiği şekliyle “ *Burjuva üretim araçlarını devamlı devimleştirmeden var olamaz ve bu yolla üretim ilişkilerini ve tüm toplumsal ilişkileri değiştirir.*”

Feodal düzenle kapitalist düzen arasındaki bir diğer önemli farklılık, feodal düzende ekonomik ve siyasi alanların ayırımına rastlanmıyorken kapitalizm ile birlikte ekonomi ile siyasi alan ayrışmasının ortaya çıkmış olmasıdır. Kapitalizmin bir sonucu olan modern burjuva devleti de bu siyasi alanda emek ile sermaye arasındaki ilişkileri düzenleyen dolayısıyla kapitalist üretim ilişkilerini düzenleyen bir konuma gelmiştir. Devlet-toplum, siyasal alan-ekonomik alan, kamusal alan-özel alan kutuplaşmalarının ortaya çıkışı ile ulus devletin ortaya çıkışı birbiriyle doğrudan bağlantılıdır. Feodalizmden kapitalizme geçişte kamusal alandaki yasal eşitlik ilkesinin bir gereği olarak yurttaşlık, bireyi özgürleştirici bir rol yüklenmiştir fakat daha sonra kapitalist evrede ortaya çıkan siyasal alan-ekonomik alan ayrımı ve bunun neticesinde kamusal alanda kurgulanan yasal eşitliğin ekonomik alana aktarılmaması sivil toplumda var olan sınıfların, katmanlaşmaların sürdürülmesine yol açmıştır (Tol Göktürk, 2008: 29). Ortaya çıkan bu durum sadece katmanlaşmalar yaratmamakta aynı zamanda da kamusal alanda kurgulanan yasal eşitlik ekonomik alandaki eşitsizlikleri ve çatışmaları gizlemeye yaramaktadır. Liberal öğretiyeye göre devlet, soyut ve biçimsel bir kurumdur ve liberalizm, devlet-toplum ve birey ilişkisini temelini rasyonel homo-economicus'a indirgediği birey lehine gerçekleştirir. Dolayısıyla devlet, bireylerin yalnızca özgürlük, güvenlik, mülkiyet ve baskıya karşı

direnmeyle çerçevesi çizilen doğal haklarının bekçisidir (Üstel, 1999: 77). Böylesi bir devlet-toplum ve birey tanımlaması devletin farklı sınıflar, gruplar ve kimlikler karşısında tarafsız olduğunu varsayar. Bunun bir sonucu olarak egemenlik soyut ve salt siyasal alana indirgenir ve dolayısıyla devletin işleyişi mevcut toplumsal üretim ve güç ilişkilerinden soyutlanır. Ayrıca devletin yurttaşlar üzerindeki siyasi gücü, ekonomik ve toplumsal temellerinden koparılıp özerk bir alan görünümüne bürünür (Tol Göktürk, 2008: 70). Feodal düzenden kapitalist düzene geçişte ortaya çıkan bu modern devlet görüldüğü üzere, sadece siyasal alan-özel alan ayırımına dayanmamakta aynı zamanda da siyasal alanı özerk, ekonomik ve toplumsal güç ilişkilerinden bağımsızlaştıran bir maske ile örtmektedir. Bu maske ise bir yandan dinamiğin temeli olan ekonomik alanın görülmesini engellemekte diğer yandan da siyasal alanda insanların eşit hakları olduğu varsayımını getirmektedir. Bütün bu değerlendirmelerden çıkan sonuç şudur ki ulus devlet kapitalizmin ortaya çıkışı ile doğrudan bağlantılı olduğu gibi aynı zamanda da süreç için önemli bir aktör ve araçtır. Bu bağlamda küreselleşme süreci ile devletin aşınmaya başladığını ifade eden savlara bu tarihsel perspektiften bakmak gerekmektedir. Wallerstein'a göre de modern devletin hem içeriye hem dışarıya dönük egemenlik iddiası sonsuz sermaye birikiminin olmazsa olmaz bir koşuludur. Çünkü salt piyasa egemenliği yeterli olmamakta aynı zamanda sermaye birikimini, mülkiyet haklarını garanti altına alan hukuk, dolayısıyla siyasal bir egemenlik gerekmektedir. Esasen liberal devletin bireysel özgürlük, güvenlik ve mülkiyet haklarını koruması liberalizmin kendisi ile çelişmemektedir. Çünkü liberal devlet mülkiyet hakkını korumak ve bunlar arasındaki rekabeti sağlamak içindir fakat feodal yapıların tamamının ortadan kaldırması gerekliliği ulus devletin kamusal alanının ekonomik ve toplumsal eşitsizliklere rağmen herkese açık evrensellik ilkesini tanımlamasını zorunlu kılmıştır (Tol Göktürk, 2008: 38).

Devlet kapitalizmin ve herhangi bir ekonomik sistemin sürdürülmesinde olmazsa olmazdır. Bu nedenle bugün, küresel piyasaların yanı sıra hiyerarşik olarak yapılanmış ulus devletleri ve bunların oluşturduğu uluslararası sistemi görmekteyiz (Kiely, 2005: 32). Dolayısıyla devletler bir güç hiyerarşisi içerisinde yer almaktadır. Wallerstein da (2009: 52) sermaye birikiminin belirli coğrafyalarda yoğunlaşmasını ve bu durumun yol açtığı eşitsizliğin devletler arasında hiyerarşi temelli bir sistemin

varlığı sayesinde olduğunu belirtmektedir. Marx, kapitalizmin sadece ulusal değil baştan beri küresel bir olgu olduğunu ifade etmiştir. Uluslararası sermaye sadece birikimin dinamik merkezleri ile ilişkili değildir aynı zamanda bazı bölgelerin ikincil durumlarına bağlı olan uluslararası emek bölümünün hiyerarşik yapısı üzerine kurulmuştur (Kiely, 2005: 44). Bu bağlamda küreselleşme sürecinde devletin sermaye birikiminin eşitsiz yapısında önemli rol oynadığı söylenebilir. Dolayısıyla bu durum aşırı küreselleşmecilerin ya da üçüncü yolcuların, küreselleşmenin ulus devleti aşındırdığına yönelik iddialarının sorgulanmasına yol açtığı gibi bunun ideolojik bir iddia olduğuna ilişkin tezleri de doğrular görünmektedir.

Modern devlet ve kapitalizm ortaya çıktığından bu yana ortaya çıktığı haliyle kalmamış, çeşitli tarihsel dönemlerde kırılmalar yaşamıştır. Kapitalizm yaşanan bu krizlerden sadece kendini değiştirerek değil aynı zamanda bunun bir neticesi olarak toplumsal, siyasal, yönetsel, hukuksal vb. birçok boyutu da değiştirerek süregelmiştir. Marx'ın ifade ettiği şekliyle kapitalizmin dinamiği bu devinimde yatmaktadır. Bu nedenle eğer illa ki küreselleşme gibi bir kavram açıklamak gerekiyorsa bu sürece giden yolu savaş sonrası dönemde Bretton Woods sistemi ve sonrasındaki 1970'lerdeki kriz sonrası ortaya çıkan Keynesyen dönemin 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başı ile sona ermesine denk gelen tarihsel süreçte bulmak mümkündür. Dünya savaşları arası dönem, ekonomik anlamda dünya hegemonyasını elinde bulunduran tek bir devletin var olmadığı döneme denk gelmektedir. Bu dönemde eski hegemon güç İngiltere zayıflamış fakat yükselen ABD henüz yeni hegemon olma konumuna gelmemiştir (Arrighi, 2000: 401-403). 2. Dünya Savaşı sonrasında ise ABD'nin uluslararası sistemde kendisini güçlendirecek, avantajlı konuma getirecek olan yeni bir ekonomik sistemi Bretton Woods düzenini görmekteyiz. Yine savaş sonrası oluşturulan uluslararası örgütlerde ABD'nin güçlenme durumuna eşlik etmektedir. 1945'te Avrupa'nın artık dünyanın merkezi olmaması ve ABD'nin yükselişi aynı zamanda sömürü biçiminin de değişmesiyle ilişkilidir. Bu dönemde ABD, çıkarı gereği eski sömürgelerde siyasal bağımsızlığı desteklemiş, kapitalizmin krizini aşmak için, liberalizmin ve emperyalizmin ortaya çıkardığı toplumsal, ekonomik ve siyasal sorunlara sistemin işleyişini tehlikeye düşürmeyecek biçimde emek-sermaye ilişkilerini yeniden düzenleyen bir tutum

takınmıştır (Tol Göktürk, 2008: 87). 1945 sonrası refah devleti de bu bağlama denk düşmektedir.

1944'teki Bretton Woods sistemi basit bir şekilde dolar-altın oranına dayanmaktadır. Fakat bu sistemin sorunu doların sadece uluslararası para birimi değil aynı zamanda ABD'nin ulusal para birimi olmasıdır. Dolayısıyla doların değeri diğer para birimlerinin ABD ekonomisi ile rekabetine dayanmaktadır. 1944 sonrasında ABD dünyanın geri kalanına dolar transferi yapan bir konumdadır fakat bu aynı zamanda ABD'nin ödemeler dengesinde açıklar yaşamaya başlamasına neden olmaya başlamıştır. Bu durum ise ABD'nin Japonya ve Almanya karşısında rekabetini kaybetmesine ve Avrupa'da muazzam bir dolar rezervinin oluşmasına neden olmuştur (Kiely, 2005: 56). 1960'lara gelindiğinde ABD'nin sermaye ihracı üzerinde kontrol çabalarına rastlanmakla birlikte hükümetin Avrupa'daki Avrodolar piyasasının yararlı olduğuna, bunun ABD sermayesinin yayılmasını sağlayacağına yönelik görüşlere de rastlanmaktadır. Çünkü bu piyasanın Avrupa'daki varlığı ile ABD çok uluslu şirketlerinin bölgeye daha rahat ulaşımı sağlanacak ayrıca bu piyasa daha ucuz bir finans kaynağı sağlayacaktır (Kiely, 2005: 57). Bu yatırımlar ayrıca fordizmin Avrupa'ya taşınmasına ve sermaye akımlarının yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1947-1973 yılları arası yüksek fordizm dönemidir. Fordist sistem sermaye yoğun makinelere, işyerinde katı işgücü bölümlerine ve belirli ürünlerin kitlesel üretimine dayanmaktadır (Kiely, 2005: 52). Bretton Woods sisteminin temel çelişkisi doların dünyanın geri kalan kısmına arzı ABD bütçe açığına dayanırken, doların istikrarının da ABD ekonomisinin arza geri dönmesine dayanması olmuştur. Bretton Woods sistemindeki çelişkilerden kaynaklanan ABD hegemonyasındaki düşüş Nixon hükümeti ve planlı devalüasyonlar sonrasında sabit değişim oranlı sistemden değişken değişimli sisteme geçiş ile önlenmiştir. Bu geçiş kuşkusuz ulusal ekonomik politikalarda da bir değişime de neden olmuştur. ABD'nin sabit altın-dolar sisteminden çıkışı onun yeniden güçlenmesine ve sermaye adına daha saldırgan bir politika izlemesine yol açmıştır. 1929 sonrası başlayan Keynesyen yaklaşımdan daha saldırgan bir duruma geçilmesi kuşkusuz sadece doların bu çelişkili yapısından kaynaklanmamaktadır. Keynesyen dönemde iki çelişkili kavram kapitalizm ve demokrasi arasında belirli bir eklemlenme ve bunun sonucu devlet ile emek arasında da belli bir uzlaşma sağlanmış görünmektedir. Fakat bu uzlaşma ortamı 1960'lı yılların

sonunda devletin hem kapitalizmi, hem de demokratik talepleri besleyememesi sonucunda, bir yandan bu taleplere yanıt verilemez hale gelmesine neden olmuş, bir yandan da sermayenin birikim koşulları zayıflamıştır (Baltacı, 2004: 360). Sermaye yatırımlarındaki durgunluğa karşı talep artmaya devam etmiş ve bu nedenle de enflasyon ile işsizlik bir arada yaşanmıştır. Enflasyon ve işsizliğin bir arada görülemeyeceğini söyleyen Keynesyen teori de bu nedenle düşüşe geçmiştir. Bu bağlamda refah devletinin krizi, devletin halen kapitalist devlet olmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan sosyal eşitliğe ilişkin taleplere devlet ancak bir noktaya kadar yanıt verebilmiştir. Çünkü sosyal eşitlik vb. talepler ile sermaye birikim sürecinin mantığı ters düşmektedir.

Dolayısıyla 1970'lere kadar Keynesyen politikalar kapsamında uygulanan refah devleti ve devletin görece ekonomik alanda düzenleyici olduğu bir dönem yaşanmakta iken sistemin sona ermesi ile yeni sağ güçlenmeye başlamıştır. Bu süreçte sermaye ihracı yöntemi aşarak sanayi taşıma ve 3. Dünya ülkelerini bu yolla kalkındırma söylemine girilmiştir. Bu yöntem geri kalmış ülkelerde bu taşıma sistemine uygun yönetim, üretim, tüketim, iş bölümü gibi noktalarında değişmesine sebep olmuştur (Töre, 2002: 27). Post-fordizm ve post-taylorizm sistemi, geniş üretim birimlerini mini birimlere bölmekte bu da kapitalist sermayenin kar mantığı çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu değişim ile emek üzerindeki sömürü artmakta, kar oranı yükseltilmekte, işçi sınıfı örgütsüzleştirilmekte ve toplum parçalanmaktadır. Bu değişim ile ortaya çıkan kalite kontrol gibi mekanizmalar ile de işçilerin, fabrikanın sahibiymiş gibi aldatici duygulara kapılmasına neden olunmaktadır (Töre, 2002: 28). Üretim tekniğindeki bu değişimlerin yanı sıra Dünya Bankası'nın iyi yönetişime yönelik raporları, deregulasyona ilişkin reformlar ve buna bağlı olarak kamu kurumlarının özel sektör gibi hareket etmesine yol açan özelleştirmelerin görülmesine yol açmıştır. 1980'lerin sonundan itibaren Dünya Bankası'nın ve diğer oluşumların ifadeleri iyi yönetişim, sivil toplum ve sosyal sermayenin, devletin sınırlı rol oynadığı etkili bir piyasa ekonomisinin tesisi için olmazsa olmaz koşullar olduğuna yöneliktir. Bu söylemler devleti ve piyasayı keskin bir şekilde ayırmakta ve eşitsiz gelişmeyi ve rekabetin eşitsiz doğasını da gizlemektedir. Bu söylemler aynı zamanda toplumsal ve siyasal süreçleri teknokratlaştırmakta ve depolitize etmekte kullanılmaktadır. Fakat belirtilmesi

gereken önemli bir nokta bu depolitizasyonun aynı zamanda bir devlet stratejisi olmasıdır çünkü bu yolla karar alma süreci sözde bağımsız, yansız karar mercilerine bırakılır gibi gösterilmektedir (Kiely, 2005: 86). Dolayısıyla bu bağlamda yeni sağ dönemde ortaya çıkan devletin yönetim, sivil toplum vb. unsurlarla sınırlandırılması söylemi bu anlamda gerçeklerle örtüşmemektedir, çünkü devlette basitçe bu sürecin bir kurbanı olmanın aksine bu sürecin bir parçası olmaktadır, bir diğer yandan da devlet bu ideolojik söylem ile hedefi saptırmanın da ötesinde gerçek sorunu gizlemektedir.

Devletin yeniden yapılandırılmasında yapısal uyum yöntemi, 1980'li yıllarda biçimlenen varlığı serbest piyasaya bağlanmış bir demokratikleşme öngören yeni sağ ideolojinin çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Bu düzende az gelişmiş ülkelere sermaye girişinde ağırlık, yerli ortaklıklar sayesinde yabancılıkları törpülenen uluslararası şirketlere doğru kaymıştır. Bu nedenle yeni koşullar altında biz ve onlar ayrımı ortadan kalkmış ya da kaldırılmaya çalışılmaktadır (Ayman Güler, 2005: 83). Bu yeni dünya düzeni küresel bir sömürgecilik olarak nitelendirilebilir çünkü az gelişmiş ülkelerin ulusal kaynaklarını dünya sermayesinin tekeline açması hatta terk etmesi beklenmektedir. Ve bu sömürü gereği ulus devletlerin hantal yapıları meşruluk zemini olarak kullanılarak özelleştirmeler yoluyla kamu hizmetlerinin sağlanması gibi devlete has işlevler sermayenin girişine açılmaktadır.

Bu bilgiler ışığında küreselleşmenin ne olduğuna ya da ne olmadığına bakacak olursak basit bir ifadeyle küreselleşmenin tarihsel olarak 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başı ile kapitalist sistemdeki değişimlere paralel olarak sermayenin engelsiz dolaşım ve kar elde etme adına önünde engel olarak gördüğü şeyleri parçaladığı ve tasfiye ettiği bir süreç olduğu söylenebilir. Sungur Savran'ın (2008: 152) belirttiği üzere küreselleşme bünyesinde dört ana önerme taşımaktadır. Bunlardan ilki küreselleşmenin en son teknolojik gelişme dalgasının bir ürünü olduğuna yöneliktir. İkincisi küreselleşmenin kaçınılmaz ve geri döndürülemez bir süreç olduğuna içkindir. Üçüncüsü dünya ekonomisinin bütünleşmesinin ulus devleti tarihi geçmiş bir kategori haline getirdiğini savunmaktadır. Ve son olarak dördüncüsü, küreselleşmenin emperyalizmden farklı bir aşama olduğunu

savunmaktadır. Savran'ın da açıkça belirttiği üzere bu dört ana önerme yukarıda belirtilen tarihsel sürece uygun düşmemektedir.

Küreselleşme kavramı, kapitalist sistemin emperyalist aşamasından daha farklı bir sürecine tekabül etmektedir. Çalışmada ortaya konulduğu gibi bu sürecin gelişimini 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında bulmak mümkündür. Fakat reel sosyalizmin çözülüşü ile kapitalizmin tüm dünyaya yayılması küreselleşmenin tarihsel bağlamını tamamlamaktadır. Oğuz (2006: 148-149), küreselleşmenin sermayenin uluslararasılaşması olarak kavramlaştırılması gerektiğine dikkat çekmektedir. Öncelikle böylesi bir kavramlaştırma, uluslararasılaşan şeyin sermaye olduğunu vurgulamakta ve dolayısıyla küreselleşmenin, sadece kapitalist sınıfa ait bir enternasyonalizm olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu kavramlaştırma, sermaye birikim sürecinde ulusal ölçeklerin halen önemini koruduğunu da belirtmektedir. Sermayenin uluslararasılaşması ise, para, meta, ve üretken sermayenin zaman ve mekan içerisinde yayılımı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca sermayenin uluslararasılaşması devletle birlikte işleyen bir süreç olmaktadır. Uluslararası sermayenin yeniden üretimi için gerekli kamusal işlevleri devletler yüklenmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte sermaye içi çelişkiler de artmıştır ve bunun iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi, sermaye birikiminin uluslararasılığı ile devletin ulusallığı arasında giderek artan örtüşmezlik, her toplumsal formasyon içinde farklı sermaye kesimlerinin devletten talep ettikleri politikalar arasındaki uyumsuzluğun artması biçiminde ortaya çıkmaktadır. İkinci neden, sermayenin uluslararasılaşmasının 1970'lerden itibaren girdiği son döneme özgüdür. Para sistemine ilişkin devlet düzenlemelerinin yarattığı çelişkiler, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sermaye içi çelişkilerin temel kaynağı olan ticaret ve gümrük politikalarının yarattığı çelişkilerden çok daha karmaşık hale gelmiştir. Bu nedenle artık yerli-yabancı sermaye ayırımına gitmek de çok anlamlı değildir. Çünkü artık gittikçe karmaşıklaşan bir durum söz konusudur. Bryan da (aktaran Oğuz, 2006: 163), dört sermaye kesimi tanımlamaktadır; ulusal, küresel, yatırım açısından sınırlı, ve pazar açısından sınırlı sermayeler. Ulusal sermaye, ülke içinde üretim yapan, ürettiği metalleri iç pazarda satarak paraya çeviren ve bu parayı tekrar ülke içinde yatırıma dönüştüren sermayedir. Küresel sermaye ise uluslararası ölçekte satış ve yatırım yapabilen, satış ve yatırım yapacağı yeri uluslararası kârlılık koşullarına göre belirleyebilen

sermayedir. Yatırım açısından sınırlı sermaye, uluslararası ölçekte satış yapabilen ancak yatırım yapamayan sermayedir. Dolayısıyla uluslararası birikim sürecine ticari alanda eklenir, üretim alanında eklenemez. Pazar açısından sınırlı sermaye, uluslararası ölçekte yatırım yapabilen ancak sadece ulusal pazarda satış yapan sermayedir. Bu bağlamda küreselleşme, karmaşıklaşan sermaye varyasyonlarını getirmiştir.

Küreselleşmenin Marksist olmayan yorumları bu süreçte ulus devletin etkinliğini yitirdiği savlarına paralel olarak ulusal egemenliğin yapısının insan hakları temeline doğru kaydığını belirtmekte ve bütün bu değişimleri de yeni bir politikaya ve demokrasiye ihtiyacımız olduğu şeklinde bir yargıya bağlamaktadır. Bu nedenle çalışmada ayrıca egemenlik olgusuna bakılacak ardından da yeni bir demokrasiye ihtiyacımız olduğu savları üzerine kurulu devletlerin üzerinden yükselen küresel yönetim ve altında küresel sivil toplum hareketleri ile şekillenen kozmopolit demokrasi de analiz edilecektir.

I.2. Küreselleşme ile Egemenliğin ve Uluslararası Hukukun Yapısında Meydana Gelen Değişimler

Küreselleşme dönemi ile birlikte artan teknoloji ve iletişim olanaklarının da sayesinde dünyanın hiçbir tarihte olmadığı kadar bütünleştiği ve ulusal devletin giderek önem kaybettiğine yönelik iddialar ortaya çıkmıştır. Giddens, küreselleşmenin toplumsal ilişkilerin küresel düzeyde yoğunlaşmasını ifade ettiğini belirtmekte ve küreselleşmenin ortaya çıkması ile birlikte ulus devletin küresel iletişim ve sermaye akışı karşısında etkinliğini yitirdiğini iddia etmektedir (Kiely, 2005: 14). Uluslararası ilişkiler teorilerinden realist bakış açısına göre devlet uluslararası alandaki kilit aktördür. Fakat günümüzde hemen hemen her siyasal bakış açısı bu durumun değiştiği yönünde eleştirilerde bulunmaktadır. Devletin karar alma mekanizmalarını gerek ulus-üstü gerekse de bölgesel ve yerel kurumlara aktarması pek çoklarıncaya devletin büyük ölçüde işlevsiz kaldığı yönünde saptamalara yol açmaktadır. Bugün devlet ve egemenliği konusunda yapılan tartışmalara baktığımızda IMF, Dünya Bankası, DTÖ gibi örgütlerin, AB, BM gibi oluşumların,

çok uluslu şirketlerin, artan uluslararası sivil toplum hareketlerinin, yönetim modelleri ile karar alma mekanizmalarına devlet dışı aktörlerin girmesinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi devletlerin yargısal yetkilerini ulus-üstü oluşumlara aktaran yapılanmaların, devletin siyasal, hukuksal, sosyal alanda etkinliğinin sorgulanmasına yol açtığı iddia edilmektedir. Fakat tüm bu iddiaların izlerini sürmek için egemenlik kavramına ve egemen eşitliğin bir parçası olarak uluslararası hukuk alanındaki değişimlere, ulus devleti de içine alacak şekilde bakılarak literatürdeki egemen söyleme karşı eleştirel bir tutum sergilenmeye çalışılacaktır.

Uluslararası kuruluşların giderek artan ölçüde ulus devletin egemenlik alanında yer alan yetkileri devralması ile birlikte devletin egemenliğinin son bulacağı iddiaları görülmektedir. Fakat daha öncede değinildiği üzere, devletler ve uluslararası ekonomi birbirine dışsal değildir ve bu nedenle de bu gelişmeler, küreselleşmenin ulus devletin kontrolünü yitirmesine yol açtığı yönünde okunmamalıdır (Kiely, 2005: 23). Bütün uluslararası kuruluşlar otoritelerini devletler arası anlaşmalardan almaktadır. Devlet ile uluslararası ekonomik kuruluşları birbirine karşıt olarak ele almak mümkün değildir. Bu bağlamda devlet uluslararası düzeni şekillendirmektedir.

Egemen devletin tarihsel kökenlerini ortaya koymaya çalışan Rosenberg'e göre (1994: 123) egemenlik kapitalizme özgü siyasi bir kural olarak algılanmalıdır. Rosenberg (aktaran Mieville, 2005: 261) kapitalizmin sivil toplum imparatorluğunu aynı zamanda egemenliğin ve uluslararası hukukun imparatorluğu olarak belirtmektedir. Rosenberg, modern devlet sisteminde uluslararası gücün hem kamusal hem de özel alanları olduğunu ifade etmektedir. Uluslararası kamusal siyasi alan askeri, yasal ve toprak bütünlüğüne ait olan alan, özel siyasi alan ise sivil, kar amaçlı ve ulus ötesidir (Tol Göktürk, 2006: 142). Bu iki alan ise birbirinden ayrılamaz.

1648 Westphalia, genellikle literatürde Alman prensliklerinin Papa karşısında seküler hak kazanımlarında bulunduğu, egemenlik dışında başka bir gücün meşru kabul edilmediği ve nihayetinde de devletler arası ilişkilerin temelini atıldığı bir dönem olarak belirtilmektedir. Fakat o döneme daha detaylı bakıldığında aslında modern anlamda bir uluslararası hukukun bulunmadığı ve egemenlik hakkının sadece

dönemin büyük güçleri ile sınırlandırıldığı ve de bunların faaliyetlerini kısıtlayacak herhangi bir uluslararası topluluğun da henüz ortaya çıkmadığı görülmektedir. Modern anlamda uluslararası hukuk olmaksızın, devletler arası ilişkilerin düzenlenmesi, egemen devletler arasında yapılan gönüllü anlaşmaların ve yerel çıkarları gözeten görece istikrarlı bir güç dengesinden öteye gitmesi beklenemez (Chandler, 2000: 56). Yine Chandler'ın bu dönemde modern uluslararası hukukun bulunmadığına ve var olan yapının sadece sınırlı ve güce dayalı bir yapının ötesine geçmediğine yönelik düşüncelerine ek olarak Marx'ın tarihsel materyalizm anlayışını yorumlayan Teschke de (aktaran Heartfield, 2007: 446) modern uluslararası ilişkilerin kapitalist üretim tarzı altında modern devletler arası ilişkiler olduğunu, Westphalia zamanında feodal dönemin bitmemiş olması nedeniyle de Westphalia'nın modern devletler sisteminin ve uluslararası ilişkilerin ortaya çıktığı dönem olarak adlandırılmasının yanlış olduğunu belirtmektedir.

Teschke'ye göre modern İngiliz ve Fransız devletlerinin oluşumu, içinde buldukları jeopolitik bağlam ve birbirleriyle karşılıklı etkileşimleri tarafından şekillenmiştir. Farklı devletlerin uluslararası sistemle nasıl ilişkilendikleri, ülke içi toplumsal mülkiyet ilişkileri tarafından belirlenmekle birlikte, bu belirlenim "toplumsal olarak eşitsiz ve jeopolitik olarak birleşik" gelişme çerçevesinde gerçekleşir (Oğuz, 2007: 51). Teschke'ye göre modern döneme geçiş 19. yüzyıla denk düşmektedir. Kapitalizmin ne zaman başladığına ilişkin karmaşa ise merkantilizm ve mutlakıyetçiliğin kavramlaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Marx, erken dönemi kapitalizmin ortaya çıkışı ile ilişkilendirmekte iken Teschke, bu dönemi farklı bir üretim tarzı olarak hatta feodal üretim tarzının yayılması olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla Marx, merkantal sermayeyi ilkel birikim olarak ele alırken Teschke, feodalizmin bağımlı bir parçası olarak ele almıştır (Heartfield, 2007: 448). Mutlakıyetçi devletlerden oluşan uluslararası sistem, devletleri pre-kapitalist mülkiyet ilişkilerini sürdürebilmek için sürekli olarak genişleyen bir "jeopolitik birikim" biçimine zorlamıştır (Oğuz, 2007: 51).

19. yüzyılın ortalarında bölgelerin yasal kontrolü öylesine büyük bir önem arz etmekteydi ki hukukun yayılması İngiliz Dairesi tarafından düzenlenmekteydi (Mieville, 2005: 262). Ayrıca koloniler ile hegemon güçler

arasındaki ilişki de bu yasal ilişkiler aracılığıyla gerçekleştirilmekteydi. Kolonyal dönemde büyük güçlerin, Afrika, Hindistan, Çin, Osmanlı İmparatorluğu gibi yerlerde, bu yerlerin yerel yasalarını hiçe sayarak faaliyetlerde bulunmakta olduklarını görmekteyiz. Dolayısıyla kolonyal faaliyetlerde bulunan devletler kendi topraklarını dışarı karşı savunabilecek bir güçte iken diğer güçsüz devletlerin topraklarına girmekte bir sakınca görmemişlerdir. Bu nedenle de Westphalia sisteminde, egemenliğin (büyük güçler arası) garantörü bu hegemon ülkeler olmuştur (Chandler, 2000: 56). Dolayısıyla Westphalia sisteminde güç eşittir haktır. Fakat bu durum modernitenin ortaya çıkışı ve Avrupa dışı güçlerin önem kazanması gibi durumlar sonrasında değişime uğramaya başlamıştır. 1899 Hague Konferansı ve 1907 İkinci Hague Kongresi'ne Avrupa dışı devletlerin katıldıklarını ve özellikle de İkinci Hague Kongre'sinde Avrupa dışı temsilcilerin sayısının Avrupalı temsilcilerin sayısını geçtiğini görmekteyiz (Chandler, 2005: 57). Fakat Chandler'a göre asıl kırılma noktasını Birinci Dünya Savaşı ve sonrası yaşanan gelişmeler oluşturmuştur: Rusya- Avusturya- Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü, kolonilerde direnişlerin baş göstermesi, Sovyetler Birliği'nin kurulması Batılı siyasetçilerin Westphalian sistemden uzaklaşmasına ve daha yasal bir egemenlik konsepti ve uluslararası hukuk çerçevesi çizmeye zorlamıştır. İki savaş arası dönemde ise koloni halkları için ilk kez Woodrow Wilson tarafından ortaya konulan self-determinasyon ilkesinin uygulanmasına izin verilmemiştir. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası kolonizleştirme hareketleri ile birlikte kolonilerle kurulan ilişkiler bağlamında uluslararası hukukta radikal bir değişiklik meydana gelmiştir (Mieville, 2005: 264). Amerikan siyasetçileri düşüşe geçen Britanya İmparatorluğu'na bakarak yeni dönemde uluslararası ilişkilerde geleneksel emperyalist formların kullanılmasından kaçınmaları gerektiğini anlamıştır (Chandler, 2000: 58). Böylelikle de büyük güçler hukukla sınırlandırılmış bir uluslararası sistemin kabulünü gerçekleştirmiştir. Fakat bu durum tamamen eşit egemenliğe dayalı bir düzenin ortaya çıktığı şeklinde anlaşılmalıdır. Viola'ya göre (2008: 19) eşitsizlik ve hiyerarşi durumu Viyana Kongresi'nden de önceye dayanmaktadır. Daha sonra eşitlik ilkesinin ortaya çıkmasına rağmen bu ilke gerektiği gibi uygulanmamış ve eşitsizlik günlük hayatta deneyimlenen bir hal almıştır. Dolayısıyla uluslararası sistemde eşitlik ilkesi çeşitli yazılı uluslararası metinlere ve BM Şartı'na da yansımış olsa da pratikte eşitsiz

yapının gözler önünde olması sebebiyle eşitliğin sadece yazıda kaldığı söylenebilir. Eşitsiz egemen yapının belki de en fazla örnek verilen kısmı BM'nin Güvenlik Konseyi'nde var olan 5 daimi üye ve bunların veto hakları olmaktadır. Henkin (aktaran Chandler, 2000: 59), BM anlaşmasında savaşa gitmenin belirli durumlar haricinde hukuk dışı olarak nitelendirilmesini ve dolayısıyla savaşa gitme egemenliğinden vazgeçen ulus devletlerin bu vazgeçişlerini, Westphalia sisteminin bitişi olarak nitelendirmektedir.

Yakın dönemde ise yeni tartışmalar etrafında uluslararası düzenin ağır bir saldırı altında olduğu gözlemlenmektedir. Bu dönemde egemenlik ve buna bağlı olarak uluslararası hukukun yapısında değişimler yaşanmakta ve bunların gerekli olduğu iddia edilmektedir. Örneğin David Held'e göre (2004: 161) egemenlik artık devletçilik ve milliyetçilik üzerine kurulamaz. Egemenliğin üzerine yerleştiği zemin artık devlet egemenliğinin kötü tarafını elimine eden kozmopolit değerlerdir. Bu nedenle artık egemenlik tanımı, belirli bir coğrafi alanda tanımlanmış meşru otorite olmaktan ziyade evrensel insan haklarını koruyan ve demokrasiyi tesis eden meşru bir otorite olmalıdır. Uluslararası alanda Held'in söylediklerine benzer şekilde yoğun olarak insan hakları söylemi temelli egemenliğin yeniden tanımlamaları göze çarpmaktadır. Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan (aktaran Jackson, 2003: 787-788) da egemenliğe ilişkin şu sözleri sarf etmiştir: *“Eğer devletler insanlığa karşı bir suç işlediklerinde sınırların bir güvence olmadığını ve Güvenlik Konseyi'nin müdahalesi ile karşılaşabileceklerini bilirlerse egemenlikten kaynaklanan bir cezadan muaf olma durumu beklentisi ile hareket etmezler”*. Chandler ise bu dönemi uluslararası hukuk konseptine karşı küresel adalet söyleminin ön plana çıktığı yeni müdahalecilik dönemi olarak adlandırmaktadır. Bu söylem büyük oranda insan hakları üzerine temellenmiştir. Küresel adalet savunucularına göre egemen eşitlik yasal bir kurgu ve güç suistimallerinin bir maskesidir, uluslararası hukuk bir anakronizmdir ve ondan doğan iç işlerine müdahale edilmemesi ilkesi hali hazırda insan haklarına zarar vermektedir (Chandler, 2000: 61). Fakat tüm bu uluslararası adalet söylemleri çok ciddi sorunları beraberinde getirmektedir. Örneğin, insani müdahale adı verilen bu görevi kim, kimin adına yüklenecektir, uluslararası adaleti kim koruyacaktır? Held, çizmiş olduğu kozmopolit demokrasi modelinde yaratılacak kozmopolit hukukun demokratik devletler ve sivil toplum tarafından korunması

gerektiğini belirtmektedir. Shaw (aktaran Chandler, 2000: 62), daha da ileriye giderek Batının küresel bir liderliği ele alması için tarihsel bir zorunluluğu olduğunu ifade etmektedir. Bu ifadelerden de açıkça anlaşılacağı üzere insan hakları temelli gelişen bu uluslararası adalet söylemi, yeni dönemde eşitsizliğin ve Batının hegemonyasının bir aracı haline gelmiştir. Uluslararası hukuk devletlerin gönüllü oyları ile meşruluk bulmaktadır ve böylesi bir rızanın yokluğunda ise hukuk ile baskı arasındaki fark kaybolmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse uluslararası adaletin yayılması uluslararası hukukun ortadan kalkmasıdır. Bu konuya ilişkin son olarak David Chandler (2000: 63-64)'in eski Yugoslavya için kurulan savaş suçları davalarına bakan Hague Savaş Suçları Mahkemesi örneği verilebilir. Mahkeme, 1995'te Sırp lider Milan Martić'i Hırvatistan'ın başkentini bombalamakla ve sivilleri öldürmekle suçlarken 1999'da NATO güçlerinin bir hastaneyi bombalaması ve 15 sivil öldürmesine farklı bir tutum takınmıştır. Bu nedenle de Chandler'a göre, bugün Orta Doğu'da, Afrika'da ve Balkanlar'da yaşananlar uluslararası adalet pratiği çerçevesinde eşitsiz bir durum olarak güçlü devletlerin zayıf devletlere karşı dominant hale geldiği yeni bir Westphalia sistemi yaratmıştır.

Egemenlik kavramı haricinde küreselleşme süreci ile ulus devlete ne olduğu konusunda da farklı tartışmalar söz konusudur; ulus devlet aşınmakta mıdır, ulus devlete karşı ortaya konan sivil toplum aktörü ne kadar devlet dışıdır, devletin yetki ve otoritesinin bir kısmını ulus-üstü ve yerel kurumlara devretmesi ve karar alma mekanizmalarına devlet dışı aktörlerin girmesi gerçekten de devletin güçsüzleştiği anlamına mı gelmektedir yoksa devletin, bu mekanizmalar ile sorunları çözüme kavuşturması ve etkinliğinin artması mı söz konusudur? Liberal görüş açısından hantal ve bürokratik devletin, yetkilerinin devri ve farklı aktörlerin sürece katılması katılımı, şeffaflığı sağlamakta ve daha demokratik bir süreci beraberinde getirmektedir.

Özellikle bu dönemde ortaya konulan bir başka kavram yerindenlik (subsidiarity), karar alma mekanizmalarının karardan en fazla etkilenen insanlara en yakın şekilde konumlandırılması ilkesi ile kararların daha şeffaf ve hesapverebilir olacağı ve yerel sorunların en iyi yerel halk tarafından bilinebileceği ve dolayısıyla çözümün de yerel dinamikler ve pratikler ile olabileceğini öngörmektedir (Jackson,

2003: 788-792). Yine bu dönemde sivil toplum devlet karşısında demokratikmiş gibi gösterilmektedir. Ayrıca yerelleşme pratikleri içerisinde sivil topluma önemli bir rol biçilerek, bu pratikleri meşrulaştırma işlevi de sivil toplum örgütlerine yüklenmektedir. Esasında bu değişimlerin ve iddiaların büyük bir bölümü sermayenin refah devleti döneminde kaybettiği alanlara tekrar girmeye çalışması ile ilgilidir. Yeni sağ dönem, sermayenin daha hız kazanmak istediği ve devleti, yereli bu nedenle aşmak için çeşitli düzenlemeler yaptığı bir dönem olmaktadır. Ekonomik ilişkilerin hız kazanması ve çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması ile uluslararası hukukun devletler arası hukuk olma niteliğinde bir başka değişim daha söz konusu olmuştur. Uluslararası tahkim adı verilen ve devletler ile çok uluslu şirketler arasında çıkan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturan bu gelişme ulus devletlerle şirketleri karşı karşıya getirmektedir. Türkay'a göre (2009: 299) hukuksal alandaki bu değişim güç odağının kayması sonucu gerçekleşmektedir. Uluslararası tahkim, Scheurman'a göre (aktaran Türkay, 2009: 302) geleneksel hukuk ile küreselleşme arasındaki uyumsuzluk sebebiyle devletin ekonomik alandaki düzenlemelerine paralel olarak hukuksal yetkilerinin de en aza indirilmesidir. Tahkim yolu ile şirketler ve devletler arasındaki anlaşmazlıklardan devlet yolu aşılarak daha hızlı bir şekilde sonuca ulaşılacak istenmektedir.

Küreselleşme süreci ile devletin aşındığına yönelik olarak yapılan iddialar, asıl öznenin küresel olması gerektiği fikri ile sonuçlanmıştır. Ekonomik, siyasi, toplumsal sorunların ulus devlet sınırları içerisinde çözüme kavuşturulamayacağı yaklaşımı, "tarihin sonu" ile "kozmpolit demokrasi" arasında bir dizi önermede bulunmaktadır ve bu önermeler küresel, bölgesel, yerel boyutu öne çıkaran, demokrasi, temsiliyet, katılım ve sivil toplum kavramlarına devlet karşısında öncelik tanıyan bir durum ortaya çıkarmıştır (Tol Göktürk, 2006: 20).

I.3. Demokraside Yeni Arayışlar: Küresel Bir Demokrasi Mümkün Mü?

Robert Dahl (1989), demokrasinin başlıca iki dönüşümünü incelemiştir; kent devletinin şekillendirdiği doğrudan demokrasi ve ulus devlet aşamasına

geçilirken dönüşen kurumlar ve demokratik anlayışlar. Görülen odur ki küreselleşme söylemleri ile birlikte demokrasi ulus devletin coğrafi sınırları içerisinde tanımlanan demokrasi biçimiyle yetersiz görülmektedir. Bu nedenle literatürde kozmopolit demokrasinin dışında da küresel, evrensel boyutta tanımlanmaya çalışılan demokrasi projeleri karşımıza çıkmaktadır. Küresel demokrasiye yönelik Slaughter'ın şebeke (ağ) yönetişimi adlı modelinde devletlerin azalan egemenlik durumu çerçevesinde hükümet organları birer küresel şebeke olarak işlemeye başlar. Giddens'a göre (2001: 114), küreselleşme süreci ile iletişim çağına girilmiştir ve bu nedenle devletlerin artık eskiden olduğu gibi yurttaşlarını pasif birer aktör olarak görmesi mümkün değildir. Ona göre demokrasi artık yeterince demokratik görünmemektedir. Bu bağlamda küreselleşme sadece devletlerin yapısını değil aynı zamanda demokrasileri de etkileyerek yapısal bir dönüşümü gerekli kılmaktadır. Giddens küreselleşme sürecinde artık klasik sosyal demokrasi ve yeni sağın yetersiz kaldığını belirtmekte ve yeni bir demokrasi adına üçüncü yol adı verdiği programı şöyle ifade etmektedir: *“Radikal merkez, yeni demokratik devlet, aktif sivil toplum, demokratik aile, yeni karma ekonomi, topluma katılma anlamında eşitlik, pozitif refah sosyal yatırımcı devlet, kozmopolit ulus, kozmopolit demokrasi”* (Tanrıverdi, 2009: 863-865). Habermas'da Giddens'a benzer şekilde yeni sağın ve devlet mekanizmasının günümüz için yeterli çözümler üretmediği düşüncesindedir. Habermas'a göre (2008: 25), küreselleşme süreci, sadece göç ve kültürel tabakalaşma yoluyla ülke içindeki devlet öncesi döneme ait toplumun bütünlüğü ve birbirleri ile bütünleşme durumunu tehdit etmekle kalmamakta aynı zamanda dünya ekonomisi ve dünya toplumunun karşılıklı bağımlılık ilişkileri arasında sıkışıp kalan devlet, artık özerkliğini, harekete geçme kabiliyetini ve demokratik özünü yitirmeye başlamaktadır. Bu bağlamda Habermas, artık demokrasi algımızın ulus devlet sınırlarından kurtulması ve demokrasinin ulussuzlaştırılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ona göre bu yeni bilgi toplumu iletişim alanındaki hızlı gelişmelere paralel olarak ulusalcılıktan uzak bir toplum tipine doğru geçiş sağlayabilir.

John Dryzek'in ise kozmopolit demokrasiye yönelik yaptığı eleştiriler ve küresel demokrasinin tesisine yönelik kendi önerdiği müzakereci demokrasi modellemesi mevcuttur. Dryzek (2002: 115)'de Habermas benzeri bir eleştiri ile başlar: *“Demokrasi teorisi ve pratiği devletle yakın tarihsel bir bağ çerçevesinde ele*

alına gelmiştir fakat demokrasi günümüzde göçmenlik sorunlarını, stratejilerini ve konularını, ulus-aşırı toplum çerçevesinde ele alabilecek durumda mıdır?” Dryzek, tesis edilmesi gereken müzakereci demokrasi modelinde hükümet tipi organların iletişimsel bir süreci sağlayamayacağını belirtmekte ve bunun sivil toplum tarafından yapılmasını öngörmektedir. Dryzek (2008: 479-82), günümüzde söylemsel kavramların önemine dikkat çekmektedir. Piyasa liberalizmi, radikal İslam, terör gibi söylemlerin nasıl dünya siyasetini ve demokrasiyi algılayışımıza etki ettiklerini vurgulamakta ve söylemlerin düzenin kurulması açısından kilit bir rol oynadığını belirtmektedir. Söylemler bu kadar önemli ise oluşturulacak yeni demokraside de kamusal alanların rolünün büyük olması gerektiğini ifade eden Dryzek’e göre müzakere için ortak olarak paylaşılan bir kimlik gerekmemektedir.

Peki küresel bir demokrasiye ihtiyacımız olduğu fikrine nasıl varılmıştır? Öncelikle devlet egemenliğinde meydana gelen değişimler ve egemenliğin belirli uluslararası normlarla sınırlandırılması fikri ayrıca hükümetlerden yönetişime doğru gelişen süreç ile ortaya çıkan devlet dışı birbirleri ile mücadele eden güç odakları ve son olarak ta ulus devletin homojen yapısının alttan gelen değişik kimlikler ile bozulmaya başlaması sonucu yeni bir demokratik yapılanmaya ihtiyaç duyulduğu dile getirilmeye başlanmıştır (Tinnevelt, Geenens, 2008: 431). Bu sürece yönelik devlet mekanizmasının yerini alabilecek çeşitli düzenlemeler öngörülmektedir. Sivil toplum ve bölgesel, ulus-üstü, ulusal olarak konumlanan yönetim düzlemleri ile bu sorunlara çözüm getirileceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede bireyin sürece doğrudan katılımı ve devletin meşruluk temelini yitirdiği söylenen egemenliğin, doğrudan yurttaşların demokratik kamuoyu ile sınırlandırılması gerektiği iddia edilmektedir. Yine bu dönemde artan oranda evrensel insan hakları söylemlerine rastlanmaktadır. İnsan haklarının nihai hedefi bireyi koruma adına devlet otoritesini sınırlandırmaktır. Bu nedenle de insan hakları talepleri, devletin kamusal bütünlüğü içerisinde yasalar tarafından tanınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durum insan hakları ile devleti çatışma içeren bir ilişki biçimine sokmaktadır. Toplumsal alandan gelen hak ve özgürlük taleplerinin siyasi temsilci tarafından güvence altına alınıp alınmayacağı ya da ağırlığın hangi taleplere verileceği noktası hak dağıtımının eşit ve adil olamayacağını çıkarımını içerisinde barındırır. Evrensel insan hakları, siyasal otorite tarafından siyasal temsiliyete nasıl yansıdığına bağlı olarak kendi içinde dikey

bölünmeye uğrarken aynı anda ulusalın sınırların içinde de yatay bir bölünmeye uğrar. Bu durum ise eşitlik ve özgürlüğün modern diyalektiği olarak adlandırılmaktadır (Tol Göktürk, 2008: 49-50). Eşitlik sık sık özgürlük ile çatışmalı olarak ele alınır oysa bir düzende önemli eşitsizlikler var olduğu sürece, çoğunluğun tercihlerinin belirlenmesinde herkese eşit ağırlık verilmesi anlaşılır bir şey değildir (Wallerstein, 2005: 134). Özgürlük ilkesi üzerine kurulu liberalizm özgürlük ve eşitlik arasındaki çatışmayı çözme noktasında ideal bir rejim olmamaktadır. Çünkü liberalizm bizzatıhi birbirleriyle çatışan rakip özgürlükler üzerine kurulu bir siyasal rejim oluştururken diğer yanda büyük bir çelişki olarak liberalizmi evrensel ilkeler sistemi olarak ele almaktadır (Tol Göktürk, 2008: 28). Dolayısıyla görüldüğü üzere demokrasi tartışmalarında yer alan özgürlük ve siyasi ve hukuki alanla sınırlandırılmış eşitlik tartışmasının çözümü liberal sistemde bulunmamaktadır. Sıklıkla yapılan bir diğer yanlış da demokrasi ile liberalizmi doğru orantılı bir şekilde birbirine bağlamaktır. Oysa liberalizm doğası gereği demokratik idealleri ve temsiliyete dayalı sistemi getirmemiştir. Temsiliyetin kapsamı, tarihsel süreçte yurttaşların hak ve taleplerine, toplumsal ve sınıf mücadelelerine bağlı olarak gelişmiştir. Çünkü hak ve özgürlüklerin bir mücadele yaşanmaksızın genişletilmesi durumu kapitalizmin doğasına aykırıdır. Hak ve özgürlüklerin toplumsal alanda mevcut eşitsizliği ve adaletsizliği azaltacak şekilde genişlemesi, özel alanda sonsuz sermaye birikiminin önünde engeller yaratmaktadır (Tol Göktürk, 2008: 74). Bu bağlamda demokrasi eşittir liberalizm fikrine ve liberalizm olmaksızın demokratik bir rejimden bahsedilemeyeceği iddialarına bu perspektiften bakmak yararlı olacaktır. Kapitalizm demokratik kazanımları ve gelişimleri kendi doğasının bir gereği olarak değil, yaşanan mücadelelerin bir zorunluluğu olarak yerine getirmiştir. Tüm bu nedenlerle küreselleşme ile ortaya çıkan bu küresel demokrasiye yönelik sözde ihtiyacı, liberalizmin kendisini alternatifsiz evrensel ilkeler sistemi olarak yayma çabasıyla ilişkilendirmek mümkündür.

Küresel demokrasiye yönelik pek çok yazarın farklı modellemeleri ve öngörülleri mevcut olmakla beraber liberal taraftan da bazı yazarlar küresel demokrasiye kuşku ile bakmaktadır. Daha sonra ayrı bir başlık altında kozmopolit demokrasinin mümkünlüğü irdelenecektir fakat burada kısaca küresel demokrasinin mümkünlüğüne kuşku ile bakanların temel argümanları sunulacaktır.

Küresel demokrasiye kuşkuyla bakanlara göre finans sistemi, iletişim küresel ölçüğe yayılmış olabilir fakat demokrasi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. İşleyen bir demokrasi için siyasi bir topluluk gerekmektedir. Tarihsel olarak ulus devlet salt bir toprak parçasından ortaya çıkmamıştır aynı zamanda bir toplumsal kolektivite sonucu büyümüştür. Günümüzde bile yeni uluslar yaratmaya yönelik hareketler sıklıkla etnisite, kültür gibi iddialara dayandırılmaktadır. Bu nedenle Klein küresel siyasi bir topluluğun yokluğuna vurgu yapmaktadır.

Siyasi topluluk ise dört boyut ile tanımlanabilir; üyelik, iletişim, çıkar kümeleri ve kültür (Klein, 2001: 336). Kuşkucular açısından bu dört boyut incelendiğinde neden bir küresel demokrasinin söz konusu olamayacağı açıktır. Öncelikle üyelik kimin oy kullanacağına yöneliktir ve tarihte buna ilişkin çeşitli sınırlamalarla karşılaşılmaktadır; ırka, zenginliğe, cinsiyete dayalı oy hakları vb. Günümüzde ise ulus devlet coğrafyası içinde yaşayan yurttaşlar oy kullanma hakkına sahiptir. Fakat küresel bir siyasal alanın yokluğu nedeniyle küresel boyutta oy kullanma mekanizmasının nasıl gerçekleşeceği sorunu bulunmaktadır. Küreselleşme süreci ile önemini yitirdiği söylenen coğrafi sınırlar sonucu daha fazla gruba yönetim modeli içinde söz hakkı verilmesinin söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Fakat bu noktada iki problem ortaya çıkmaktadır; birinci problem; küresel üyelik çok fazla talebin sürece katılmasına yol açacak ve bu denli çeşit çıkarlar yönetişimin altını oyacak bir karmaşaya sebep olacaktır. İkinci problem ise dünyanın herhangi bir yerindeki üyelerin problemi ile diğer taraftaki dünyanın alakasının az olacağıdır. Diğer üyeleri etkilemeyen probleme karşı zayıf anlayışla seçimler yapılacaktır. Yönetişime ilişkin ortaya konan bu sorunların dışında yönetim başlığında da değinileceği üzere yönetimle ilgili daha ciddi sıkıntılar söz konusudur. Öncelikle bu model, katılımı arttırmanın aksine katılımı kısıtlamaktadır. Katılımın yanı sıra yönetim mekanizması çerçevesinde denetim konusu da sorunludur.

Siyasi topluluğun ikinci boyutu da iletişimdir ve demokrasi, birçok bireyin karar verme olayını içermesi bakımından bireyler arası bilgi iletimini gerektirmektedir. Fakat iletişim küresel boyutta ele alındığında ortak bir dilin olmaması gibi bir sıkıntıyla karşılaşılmaktadır. Ortak bir dilin olmamasına ilaveten

küresel bir medya alanında da yetersizlikler mevcuttur. Dolayısıyla şüpheciler açısından küresel bir demokrasinin yaratılması hususunda bireyler arası iletişimi sağlama ve doğru, anlaşılır bilgi aktarımı konusunda sıkıntılar söz konusudur. Üçüncü boyut çıkar kümeleri için kurumsal altyapının olmamasıdır. Bu altyapı öncelikli olarak partileri gerektirir ki küresel boyutta siyasi bir parti bulunmamaktadır (Klein, 2001: 337). Küresel demokrasinin sağlanmasında küresel bir partiye ihtiyaç duyulduğu yönünde görüşler mevcuttur. Bu bağlamda küresel bir partinin temelleri olarak Dünya Sosyal Forumu, farklı bireyler arasında ortak bir dayanışma sağlaması bakımından örnek olarak gösterilmektedir (Patomäki, 2011: 81). Fakat gerek küresel bir parti düşüncesi gerekse de sivil toplum yolu ile sağlanan oluşumlar tartışmalı konulardır. Sonuncu boyut olan kültür konusunda kolektif kimliklerin demokrasinin oluşmasında önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Çünkü eğer bir toplumda demokrasi, bireylerin kendi çıkarlarına uymadığı durumlarda çoğunluğun kararına uymasını gerektiriyorsa bu durumda, basitçe yasaların uygulanması gücünden başka bir dayanak gerekmektedir ki bu da belirli bir derece karşılıklı güven, dayanışma ve başkalarının kararlarına saygıdan geçmektedir. Bu nedenle işleyen bir demokrasi için demokratik sürece ilişkin ortak değerler kabulü gerekmektedir. Fakat küresel boyutta böylesi bir dayanışma ve ortak değerler yaratmak oldukça problemlidir. Küreselleşme sürecinde teknoloji ve iletişim insanların etkileşiminden daha hızlı yol almaktadır (Klein, 2001: 337). Küresel dayanışmaya yönelik adımlar görülse de dünyanın büyük bir bölümü bu etkileşime henüz açık değildir. Ayrıca dayanışma ve sorunları umursama konusunda, insanlar uzak mesafelerde kendilerinin deneyimlemediği sorunlardan ziyade daha yakın çevrelerinde kendilerini ve yakınlarını etkileyen sorunlara daha duyarlı olmaktadır.

20. yüzyılda ise küresel yönetişime ve kozmopolit demokrasiye yönelik olarak yapılan eleştiriler çoğunlukla böylesi bir küresel topluluğun pekâlâ küresel bir tiranlığa kayabileceğine ya da böyle bir yapının en güçlü hükümetin bir aracı olmaktan öteye gidemeyeceğine yöneliktir ki bu sav tezin önceki bölümlerinde belirtilen devletlerin hiyerarşik güç ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

I.3.1. Kozmopolitliğin Tarihsel Geçmişi

Kozmopolitanizm düşüncesinin tarihsel kökenleri Antik Yunana dayanmaktadır. Kozmopolitanizm basitçe bir bireyin dünya vatandaşı olabileceği ve olması gerektiği şeklinde tanımlanmaktadır. Kozmopolitanizm kelimesinin ilk kısmını oluşturan kozmos bireyle evrenin bir parça olmasını ifade etmekte ve ikinci kısımdaki polis ise bir parça olmanın yetersiz kaldığını bunun ötesinde siyasi bir vatandaşlık tanımının gerekliliğini ortaya koymaktadır (Odabaşı, 2010: 5). Başka bir tanımlamaya göre kozmopolitanizm, herkesin küresel olarak inşa edilen etik-siyasi bir düzenin içerisinde var olduğu inancıdır (Gannaway, 2009: 1). Kozmopolitan düşünce D’alembert tarafından şöyle tanımlanmıştır:” *Sınırlandırılmış bir yeri olmayan insan, ya da daha iyi ifade etmek gerekirse hiçbir yerde yabancı olmayan insan.*” (aktaran Bacık, 2008: 203).

Kozmopolitan kelimesini Diyojen’in, kökeninin sorulmasına verdiği, “*ben bir kozmopolites'im*” cevabına kadar götürmek mümkündür (Odabaşı, 2010: 13). Kozmopolit düşünce Stoacıların din dışında kalan düşüncelerinde de gözlenmektedir. Stoacı düşüncede insan akli bir varlıktır ve bu yönüyle de hayvandan ayrılmaktadır. Aynı zamanda doğa da aklidir ve kozmos, doğa, dünya aynı bütünün farklı adlandırmalarıdır. Bu bağlamda insanın önemli bir görevi vardır o da akıl yolunu kullanarak herşeyi kapsayan doğanın kanunlarıyla bütünleşmektir. Stoacılıkta dünya vatandaşlığı, varlığın doğa ile eş olma durumudur (Şallı, 2011: 36). Bu kozmopolit düşüncede temel olan insanın kendisidir. Kozmopolit düzen, insan dışındaki herhangi bir değer ya da varlık için değil bizatihi insanın kendisi içindir (Şallı, 2011: 25). Stoacı düşüncede kozmopolitlik daha çok insanların, insanlığın birer üyesi olmasından kaynaklanan etik bir temele dayandırılmakta ve farklılıklar reddedilmekte, herkesin topluluğa karşı ödevleri güçlendirilmekte ve herkesin bir diğeri için duyarlılığı etik bir ilişki çerçevesinde geliştirilmektedir (Gannaway, 2009: 13-14). Sokrates ve Kiniklerde yer alan kozmopolit düşünce ise siyasi anlamda bir tür apolitik olmayı içermektedir. Çünkü Kiniklerde kozmopolit durum anti-sosyal bir başkaldırı şeklindedir (Odabaşı, 2010: 14). Stoacılar ise tam tersi siyasi katılımı bulunmayı öngörmekte ve dünyanın her yerinde aynı olduğunu varsaydıkları doğal

hukuk yolu ile insanlığa hizmet sağlanabileceği inancını taşımaktaydır. Bu nedenle de görüldüğü üzere kozmopolitanizm evrenselcilikle yakından ilintilidir.

Kozmopolit düşünce geçmişte iki temelden gelişme göstermiştir; bunlardan birincisi ilahiyatçıların özellikle Yahudi-Hristiyanların öğretilerinin, ikincisi ise Stoacıların ve doğal hukukçuların çalışmalarıdır (Dallymayr, 2003: 422). Kozmopolit düşüncenin tarihsel temellerine bakmak önem arz etmektedir çünkü küreselleşme süreci ile sıkça tartışılmaya başlayan bu kavram aslında yıllardan beri insanların, filozofların ve ilahiyatçıların küresel bir etiğin yaratılması umuduna dayanmaktadır. Alman bir ilahiyatçı olan Hans Küng (aktaran Dallymayr, 2003: 423) “ *Bir dünya etiği olmaksızın hayatta kalınamaz. Dinler arası barış sağlanmadan dünya barışı sağlanamaz. Dinler arası barış dinler arası diyalog kurulmaksızın sağlanamaz*” demektedir. Küng’e göre küresel bir etiğe yönelik felsefi düşünceler ve gelişmeler bizi ancak belirli bir noktaya kadar götürebilir. Çünkü felsefe alanında küresel bir etiğin nasıl sağlanacağı konusuna ilişkin sorular arttıkça konu derinleşir ve içinden çıkılmaz bir hal alır ve bu nedenle de bu noktada devreye dinler girmelidir. Çünkü küresel bir etik sağlanacaksa seküler-rasyonel yaklaşımların, insanların neden bunlara uyması gerektiğine yönelik kesin bir nedensellik sunması mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla dinler bu küresel etiğin temelini Tanrıya dayandırarak daha uyulması zorunlu bir durum yaratabilir (Dallymayr, 2003: 424-425). Antik Yunandan başlayan ve daha sonra Yahudi- Hristiyan öğretileri ile devam eden kozmopolitik düşüncesinde temel kaygı, insanlığa ortak bir etik çerçeve sağlanması olagelmıştır. Her ne kadar buna ilişkin çeşitli önermeler bulunsa da bu etiğin tesisinde siyasi modellemenin nasıl olması gerektiğine yer vermemeleri bakımından bu çalışmalar eksik görünmektedir. Tanrıya dayandırılmaya çalışılan bir küresel etiğin uygulanmasının sağlanması ve bunlara uyulmadığı takdirde verilmesi öngörülen cezalandırılma yine dünyevi bir mekanizmayı gerekli kılacaktır. Kaldı ki böylesi bir etiğin dünya üzerinde çok farklı inanç yapılarına sahip olan insanların nasıl kabul edeceği de karşılaşılabilecek bir diğer önemli sorundur. Dinler arası diyalog ile dinler arası bir barış sağlanabilir olsa dahi ortak bir etik çalışması daha ciddi sıkıntılar içermektedir. Böylesi bir çalışma için ilk adım 1893’te ilk kez toplanan Dünya Dinleri Meclisi’nde atılmıştır. Daha sonra 1993’te toplanan bu yapı küresel etiğe yönelik bir deklarasyon ortaya çıkarmıştır (Dallymayr, 2003: 423). Fakat

1993'te böyle bir deklarasyona rağmen somut anlamda bunun uygulanması ya da küresel bir etiğin dünya ölçeğinde kabul görmesi gibi bir durum ortaya çıkmamıştır.

Kozmopolit düşünce Antik Yunan dışında Aydınlanma dönemi düşünürleri tarafından da ele alınmıştır. 18. yüzyılda kozmopolitliğin boyutu daha farklı olarak dönemin şovenist milliyetçi ortamından sıyrılmak adına ulusal bağlılıklardan kurtulma girişimi olarak ele alınmaktadır. Schlereth (aktaran Poulsen, 2008) dönemin düşünürlerini incelemiş ve Aydınlanma dönemi kozmopolitlerini üçüncü jenerasyon olarak ifade etmiştir. Daha önceki Antik Yunan ve Rönesans dönemi kozmopolitleri daha çok kozmopolitliğin dini ve sosyal dallarını ele almışlardır, özellikle de dinsel çoğulculukla karşılaştıklarında. Aydınlanma dönemi ise hem tarihsel geleneği devam ettirmiş hem de ondan biraz sıyrılmıştır. Dolayısıyla Aydınlanma dönemi kozmopolitizmi kendine özgü niteliklere sahiptir ve bunlar şu şekilde özetlenebilir (Şallı, 2011: 28):

- 1- Dünyayı bilmek adına temel kaynak olarak bilimin alınması
- 2- Dünyayı yorumlamak için temel kaynak olarak felsefenin alınması
- 3- Evrensel ahlak toplumunun mensubu olarak insanın ele alınması
- 4- Dini senkretizm veya deizm
- 5- Ticaretin insanlar arası barışı sağlayacak bir unsur olarak ele alınması.

Aydınlanmanın genel felsefi düşünce sistemine uygun olarak Aydınlanmacı kozmopolitler akli, evrensel referans noktası olarak almaktadır. Akıl dışında herhangi bir kaynağa şüphe ile yaklaştıkları için dine bakışları senkretizm ile deizm¹ arasında gidip gelmektedir. Voltaire (aktaran Şallı, 2011: 38)'in söylediği “*Hepimiz aynı babanın ve aynı Tanrının çocukları değil miyiz?*” sözü de senkretizme uygun olarak dinlerin bir olduğuna fakat zamanla farklılaşmış olduklarına vurgu yapmaktadır. Kimi düşünürlerin görüşleri ise deizme daha yakındır; bir yaratıcının

¹ Senkretizm, teolojik açıdan inançların bir olmasına karşın zaman içerisinde farklılaşmış olduğunu savunan düşünce biçimidir. Senkretizmin din dışında sanat, edebiyat gibi alanlara yönelik olarak da farklı kaynakları bütünleştirici olarak el almasına yönelik yansımaları bulunmaktadır. Deizm ise mevcut dinlerin hepsini reddeden fakat bir yaratıcının varlığına inanan inanç şeklidir. Bu inanç sisteminde Tanrının evrene ve insanlara müdahale etmesi gibi bir durum söz konusu değildir.

varlığı kabul edilmekle birlikte onun ne olduğuna ait bilgilere ulaşamayacağı için dünyada söylenebilecek bir Tanrı sözünün bulunmadığı ifade edilmektedir.

Aydınlanma felsefesinden gelen bir diğer düşünür olan Marquis de Condorcet, insanların modernite ile birlikte kalıplaşmış toplumsal rollerden ve geleneksel kimliklerden sıyrılıp seçim yapma fırsatına sahip olacaklarını ileri sürmektedir. Dolayısıyla Condorcet'a göre (aktaran Kymlicka, 2001: 203) kozmopolitlik özgürleşen bireylerin doğal ve kaçınılmaz bir çıktısı olacaktır. Çünkü ne kadar çok insan dışarıda var olan seçenekleri gözlemlerse ve bu bağlamda da kültürel aidiyet, gönüllülüğe ve kişisel seçime dayalı hale gelirse etnokültürel kimlikler siyasi önemini yitirmeye başlayacak ve yerini kozmopolit bir kimliğe bırakacaktır.

Kozmopolit düşünceye ilişkin bir diğer önemli düşünür de Immanuel Kant'tır. Kant'ın genel düşünce sistemi Aydınlanma düşünürlerinden belki de daha fazla ölçüde evrensel nedene, rasyonaliteye dayanmaktadır. Dolayısıyla Kant'ın kozmopolit düşünceye yönelik düşünceleri rasyonel bir akla dayanması sebebiyle tüm insanları kapsayacak bir evrensellik içermektedir. Kozmopolitizmin evrenselci boyutu ile ortaya çıkan sıkıntı Kant'ta da görülmektedir. Gerek Aydınlanma düşünürlerinin gerekse de Kant'ın inandığı şekilde aklın bir olması sonucu, bu doğru akılla tek bir sonuca ulaşılacağı yargısı hem farklı düşünce tarzlarını dışarıda bırakması bakımından hem de her aklın tek bir doğruya ulaşmasının a priori olarak kabul edilmesi bakımından sorunludur. Ayrıca Kant'ta aklın belirli sınırları vardır ve bu nedenle bazı gruplar bu ortaklığın dışında kalır çünkü ona göre insan bilebildiği ile sınırlıdır (Dallymayr, 2003). Dolayısıyla Kant'ta bir evrensel söyleme ve rasyonel bir akıla vurgu yapılmakta iken aynı zamanda bu rasyonel aklın sınırlarının çizilmiş olması Kant'taki çelişkiyi oluşturmaktadır. Kant'ta kozmopolitan birey boşluk içerisinde idealize edilerek tanımlanmıştır. Daha öncede belirtildiği gibi kozmopolit düşüncenin tarih içerisindeki önemli bir ayağını, milliyetçilik olgusuna karşı tepki olarak ortaya çıkması oluşturmaktadır. Dolayısıyla kozmopolitlik, bireyin özgür iradesi ile seçemediği milliyet, etnisite gibi bağlardan sıyrılmanın bir çözümü olarak resmedilmektedir. Kant'ın kozmopolitlik düşüncesinde ulus fikrine rastlanmamaktadır. Bunun nedeni sanıldığı gibi aksine, Kant'ın kozmopolitlik yoluyla

ulusu ve ona bağı unsurları aşma amacı taşıması değildir. Kant'ta ulus düşüncesine rastlanmamasının nedeni, tarihsel olarak Avrupa'da milliyetçiliğin toplumsal taleplerin ideolojisi olarak ortaya çıktığı 1825-1831 dönemden önce formüle edilmesidir (Bacık, 2008: 208). Kant'ın "*Perpetual Peace*"adlı eserinde çizmiş olduğu daimi barış, bir dünya devletinden ziyade insan haklarına saygılı, özgür ve eşit insanların rızası ile oluşturulan cumhuriyetlerin federasyonu ile öngörülmektedir. Fakat daha önce de belirtildiği gibi Kant'ın modelinde tüm insanlığı kapsayacak soyut bir evrensellik çerçevesi olmasına rağmen aklın sınırlarının çizilmiş olmasından kaynaklanan bazı grupların, insanların dışarıda bırakılması söz konusudur ki bu da çelişkili bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Kant'ın kozmopolit düşünceye en önemli katkısının etik ve siyasal kozmopolitizm için en uygun modeli öngördüğü yönündedir. Daha öncede belirtildiği üzere kozmopolit düşünce pek çok farklı alanda kendisini göstermektedir; etik, hukuk, siyaset, ekonomi, sosyoloji...Kant ise kozmopolit düşüncenin hem etik hem de siyaset ayağını ele almıştır. Kant modelinde kozmopolit sistemin, bir dünya hükümeti ile değil bir halklar federasyonu ile kurulmasını önermektedir ve bunun nedenini şöyle özetlemek mümkündür; bir dünya devleti tüm insanları eşit ve adaletle yönetmek için coğrafi bakımdan oldukça geniş bir boyuttur, devlet yetki devrinden de kaçınılabilir ve bir devlet despotizmi tehlikesi de her zaman mevcuttur (Odabaşı, 2010: 24). Cheah'ya göre, Kant için dünya ticareti kozmopolitan birlikteliğin tarihsel zeminini hazırlamaktadır. Çünkü kozmopolitanizmin analiz birimi bütün dünyadır ve analiz birimi bütün dünya olarak ele alındığında küresel kamusal alan gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Fakat dünya ticareti, piyasanın, üretimin her türlü alanına nüfuz etme yeteneği sayesinde analiz birimi olan bütün dünyaya yayılabilir (aktaran Bacık, 2008: 205). Ancak Kant'ın ifade ettiklerine katılmak mümkün değildir. Çünkü ticaret üzerinden bir kamusal alan yaratılsa dahi, bu alan kapitalist sistemde var olan eşitsizliklerin ve adaletsizliğin yeniden üretimi ve sürdürülmesine yarayacaktır. Dolayısıyla evrensel tanımlaması, sermayenin hiyerarşisi içerisinde kurulan ve bunu yeniden üreten bir alanı temel almaktadır ve bu da seçici, dışlayıcı bir nitelik taşır.

Görüldüğü üzere kozmopolit düşünceye yönelik farklı dönemlerde farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Fakat Thomas Pogge'e göre (2006: 278), tüm kozmopolit yaklaşımların ortak üç özelliği bulunmaktadır ki bunlar; bireysellik, evrensellik ve genelliktir. Birey eşit ilgi ve saygı gösterilmesi gereken temeli oluşturur ve bu durum evrensel olarak her insan için geçerlidir ve de genellik kapsamında bu eşit ilgi ve saygı herkes tarafından herkese gösterilmelidir.

Kozmopolit düşünürlerin yanı sıra kozmopolit düşüncenin farklı alanlarda tezahürü de bulunmaktadır. David Held (2008: 619-623) farklı alanlardaki kozmopolitizme ilişkin yasal kozmopolitanizm, siyasi kozmopolitanizm, ekonomik kozmopolitanizm ve kültürel kozmopolitanizm olmak üzere dördü bir sınıflandırma yapmaktadır.

Yasal kozmopolitanizm, bütün insanların eşit değere sahip olmalarından dolayı eşit hak ve ödevlere sahip olduğu alternatif bir dünya düzenini ifade etmektedir. Bu bağlamda yasal kozmopolitanizm, evrensel ve tüm insanları kapsayıcıdır. Yasal kozmopolitanizmin uygulanabilir olması açısından da Held çeşitli kurumsal koşulları gerekli görmektedir; Kozmopolit hukuk, ceza, ticaret, medeni hukuk gibi hukukların küresel yasal sistemi, Uluslararası Adalet Divanı ve Uluslararası Ceza Mahkemesinin yetkilerinin güçlendirilmesi.

Siyasi kozmopolitanizm, bölgesel ve küresel yönetişime dayalı bir model temelinde yasal kozmopolitanizm çerçevesinde yapılan uygulamaların sağlanmasını tesis edecek bir siyasi mekanizmanın yaratılmasını ifade etmektedir. Bunun kurumsal koşulları ise şu şekilde sıralanmıştır; çok katmanlı bir yönetim modeli, yerelden küresele doğru açılan bir demokratik ağ, artan siyasi bölgeselleşme, insan haklarının korunmasını temel alan kozmopolit hukukun uygulanmasını gerekli kılması bakımından bir uluslararası askeri gücün yaratılması.

Ekonomik kozmopolitanizm, insanların diğer insan gruplarının çıkarlarına duyulan özgürlükler temelinde, eşit olmanın sınırları içerisinde, kendi ekonomik yetenek ve olanaklarını geliştirmeyi ifade etmektedir. Dolayısıyla buradaki eşitlik ekonomik alanda herkesin tam bir eşit fırsatlara sahip olması değildir. Ekonomik kozmopolitanizmin kurumsal koşulları ise şöyledir; piyasanın yeniden

yapılandırılması, küresel vergilendirme sisteminin oluşturulması, kaynakların korunması. Ancak ekonomik kapitalizmin koşulları olarak öne sürülen koşullar açıkça kapitalist sistemin yeniden inşasına dayanmaktadır. Yani vergilendirme sisteminin yeniden düzenlenmesi, piyasanın ortadan kaldırılması yerine yeniden yapılandırılması, kozmopolit projenin reformist niteliğini göstermektedir.

Kültürel kozmopolitanizm, ulusal geleneklerle, yazgıları birbirine bağlanmış iç içe topluluklar ve alternatif yaşam biçimleri arasında bir uzlaş, köprü kurma yeteneğidir. Günümüzde yaşanan teknoloji ve iletişimdeki gelişmelerle kültürel boyutta insanların etkileşiminin hızlanması sonucu kültürel kozmopolitanizmin itici gücü sağlanmıştır. Kültürel kozmopolitanizm için gerekli kurumsal koşullar ise şöyledir; değişik toplulukların sosyal, ekonomik, çevresel ilintiliğinin kabulü, yerel, ulusal ve küresel boyutta insanların yazgılarının iç içe geçtiği anlayışının kabulü, başkalarının gözünden dünyaya bakılmasının öğrenilmesi, farklılıkların, melezleşmenin kutsanması ve geleneklerin ortak bir noktada uzlaştırılması.

Farklı boyutlardaki kozmopolit düşüncenin tezahürlerine değindikten sonra günümüzde yapılan klasik ve yeni kozmopolitanizm tartışmalarına ve farklı, hatta zaman zaman birbiri ile çelişen kozmopolitlik algılarına da yer vermek gerekmektedir. Anderson'a göre (aktaran Özkırmı, 2010: 127), kozmopolitanizm, kişinin kendi kültürel bağlılıklarına mesafe koymasını, başka kültürle ve geleneklere dair kapsamlı bir anlayışı ve insanlığın evrenselliğine inanmayı ifade etmektedir. Nussbaum ise kozmopolitliğin yerel değerlerden kopmayı zorunlu kılmadığını dile getirmektedir. Ulf Hannerz (2002: 239) kozmopolitliğin çeşitli kültürler ile etkileşime geçmek olduğunu dile getirmiştir. Bu bağlamda Ona göre farklı yerellikler olmaksızın kozmopolitlikten söz edilemez çünkü kozmopolitlik belirli bir kültür homojenleşmesini ifade etmemekte aksine çoklu kültürler arası etkileşimi anlatmaktadır. Dolayısıyla ana tartışma, kozmopolitliği bir tür homojen bir kültür, ortak bir etik ve değerler sistemi ve bunların çerçevesinde oluşacak bir dünya yurttaşlığı olarak tanımlayanlar ile kozmopolitliği farklı kültürler ve gelenekler arası etkileşim, bir arada farklı yerellikleri yaşayabilme olarak tanımlayanlar arasındadır. Klasik kozmopolitanizm, genellikle yurttaşların yaşamlarını kısıtlayan bağlardan,

taahhütlerden ve mensubiyetlerden sıyrılmasının bir yolu olarak görülmüştür (Özkırmırlı, 2010: 137). Oysa yeni kozmopolitanizmin savunusu yeni kozmopolitanizmin ulusal kimliği dışarıda bırakmadığı, bir tür her yere ve hiçbir yere ait olma durumu yaratmadığı şeklindedir. Klasik kozmopolitanizm bir tür hiçbir yerdelik yarattığı için köksüzdür ve bu yaklaşımın ayaklarını yere bastırmak amacıyla yeni kozmopolitanizm doğmuştur. Çünkü bu köksüzlük durumu sosyolojik açıdan problemlili olmasının yanı sıra kozmopolit düşüncüyü bir hayal ürünü durumuna getiren bir etmen olarak gösterilmektedir. Robins'e göre hiç kimse mutlak yurtsuzluk şeklinde hiçbir yere ait olmamak anlamında ya da her yere ait olmak anlamında kozmopolit olamaz. Dolayısıyla yeni kozmopolitlere göre birey aynı anda çoklu yerelliklere ait olabilir ve bu durum herhangi bir çelişki yaratmaz. Yeni kozmopolitlerin savlarına göre günümüz teknoloji ve iletişim çağı düşünüldüğünde, çeşitli farklı kültürlerden bize hoş geleni aldığımız, merak ettiğimiz ve aynı zamanda kendi yerel kimliğimizi eşanlı olarak yaşadığımızı gözlemleyebiliriz. Bu bağlamda klasik kozmopolitanizm genellikle yereli, daha avantajlı duruma gelme bağlamında aşma, bertaraf etme eğilimde iken yeni kozmopolitanizm, kozmopolitliğin bir nevi ayaklarını yere bastırma ideali içersinde olduğunu savunmaktadır. Yeni kozmopolitlerin bir diğer savı da kozmopolitliği, bir tür seçkinlerin, elitlerin yaşayabildiği bir durum olarak algılanmasından kurtarmış olduklarına ilişkindir.

Yukarıda kısaca kozmopolit düşüncenin ortaya çıkışından bu yana değişen tanımları, Held'in farklı boyutlardaki kozmopolitlik çerçevesinde çizmiş olduğu öngörülerini ve son olarak kozmopolit düşünceye ilişkin son dönemde ortaya çıkan klasik kozmopolitlik ve yeni kozmopolitlik tartışması verilmiştir. Kozmopolit düşüncenin ortaya çıkışından bu yana değişimini basitçe düşünce sistemlerinde ve felsefi düşünürlerin değişiminde aramak doğru değildir. Aydınlanma dönemi düşünürlerinin kozmopolit düşüncelerinde artan oranda rasyonaliteye, evrenselliğe, bilimin temel referans alınmasına vurgu yapıldığı belirtilmiştir. Kuşkusuz bu aydınlanma ve modernitenin geçmiş ile gelecek arasına çizdiği kesin sınıra dayanmakta ve bu da aynı zamanda akılcı hegemonyayı getirmektedir (Tol Göktürk, 2008: 45). Dolayısıyla klasik kozmopolitanizm, kusursuz akıl ideali ile Avrupa'nın dünyaya ve özellikle de 3. Dünyaya emperyalist yayılımının uygarlaştırıcı ve meşrulaştırıcı bir zeminini sağlamıştır. Bu nedenle dünyanın geri kalanındaki halk bir

tür evrensellik-uygarlık ile yerellik-gelenek arasında seçim yapma durumuna getirilmiştir. Klasik kozmopolitizm yeni kozmopolitizm tarafından tikelliği, yerel nitelikleri reddetmesi ve basit bir evrenselliğe dayandığı yönünde eleştirilmektedir ve bu tam da klasik kozmopolitliğin halkları bu iki ayırım arasında bırakması sonucu ortaya çıkan direnişlere denk gelmektedir. Dolayısıyla bu yeni dönemde kozmopolitliğin farklılıkları vurgulayan yorumunun yanı sıra çoğulculuğa, çokkültürlülük politikalarına rastlanıyor olması tesadüfi değildir. Yeni dönemde bu ilkeler aynı zamanda da ulus devletin bütünleştirici eğiliminin ortaya çıkardığı dışlayıcılıklar gündeme getirilerek meşrulaştırılmaya çalışılmakta ve dolayısıyla heterojenliğe vurgu yapılmaktadır (Tol Göktürk, 2008: 95).

Ayrıca yeni kozmopolitizm, ayrıntılı bir şekilde analiz edildiğinde aslında klasik kozmopolitizmden farklılaşmadığını görmek mümkündür. Çünkü yeni kozmopolitizm her ne kadar yerelliğe, tikele vurgu yapıyor ve bundan dolayı da klasik kozmopolitizmi aşma iddiasında olsa da yeni kozmopolitizmde evrensel olanı içerisinde halen barındırmaktadır. Dolayısıyla yereli, tikeli vurgulaması evrensellik iddiasından vazgeçtiği anlamına gelmediği gibi aslında yaptığı yereli, tikeli kullanarak direnişi kırmaktan öteye gitmemektedir.

Kısaca yeni dönemde ortaya çıkan söylem, insan hakları, çoğulculuk, kozmopolitlik üzerinden kurgulanmaktadır. Böylesi bir söylemin gereksinim duyduğu yerel, ulusal ya da ulus-aşırı ölçekte gönüllü müttefikler ya da katılımcıların sürecin içerisine dahil edilmesi ancak ulus devletin, merkezi kamu otoritesinin ve bu zemin üzerinde kurgulanmış temsili demokrasinin dışında bir mekanda ve uzamda gerçekleştirilebilir (Tol Göktürk, 2008: 127). Bu bağlamda da kozmopolitizm bu amaca uygun düşen tartışmayı başlatmış görünmektedir.

I.3.2. Kozmopolit Demokrasi

Küreselleşme tartışmaları ile alevlenen ulus devlet ve bu boyuttaki demokrasinin yetersizliklerine ilişkin tartışmalar sonrası küresel bir demokrasinin mümkünlüğü ve modellerine yönelik çalışmalar daha önceki başlıklarda ele

alınmıştır. Küresel demokrasi modelleri çerçevesinde belki de en fazla bilinen kozmopolit demokrasi burada daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Kozmopolit demokrasi anlayışı konuyu ele alan yazarlar bakımından değişiklikler göstermektedir. Kimilerine göre kozmopolit demokrasi Birleşmiş Milletler yapısının demokratik bir reformu ile sağlanabileceken kimilerine göre sivil toplum aktörü kozmopolit demokrasinin tesisinde en önemli aktör olmaktadır. Kozmopolit demokrasinin modelleştirilmesi hususunda yukarıdan aşağıya düzenleme öngören yaklaşımlar kadar aşağıdan yukarıya düzenlemeler öngörenler de mevcuttur. Örneğin kozmopolit demokrasi alanındaki yazınları en fazla bilinen David Held, sürece yönelik yukarıdan aşağıya bir yaklaşım benimsemesi yönünde eleştirilmektedir (Cochran, 2002: 518). Hangi tür yaklaşım benimsenmiş olursa olsun kozmopolit demokrasi dünya üzerindeki tüm yurttaşların, kozmopolitlik düşüncesinin temelinde yer aldığı, daha önceki bölümde belirtilen anlayışa uygun olarak, bir dünya yurttaşlığı çerçevesinde siyasi katılım içerisinde bulunmalarını öngörmektedir. Fakat bu siyasi katılımın nasıl olacağı, ne ile garanti altına alınacağı gibi konular yazardan yazara değişiklikler göstermektedir. Kozmopolit düşünürler için ulus devlet sınırları, toplulukların kaderini içeren petrol kullanımı, küresel kamu malları, çevrenin tahribatı, küresel ekonomi gibi konularda yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle demokrasinin çift yönlü bir süreç olarak hem küresel boyutta hem de yerel, bölgesel, ulusal boyutta yayılması gerektiği savunulmaktadır.

David Held (2004)'in "*Global Covenant: The Social Democratic Alternative to the Washington Consensus*," adlı eserinde ve diğer pek çok eserinde çizmiş olduğu genel tabloya göre küreselleşme artan oranda karşılıklı bağlılık yaratmış olmakla birlikte otomatik olarak ortak değerler, bakış açısı ve deneyimler dizgesi yaratmamıştır. Küreselleşme ile toplumsal bütünleşme arasındaki ilişki bu nedenle sorunludur ve Held bu sorunun çözümüne yönelik küresel sosyal demokrasiye dayanan küresel bir anlaşma önerir. Held'e göre ulus devlet halen önemini koruyan bir araçtır fakat demokrasiyi ulus devlet merkezinde düşünmek artık anlamsızdır (Brock, 2002: 325). Ayrıca Ona göre geleneksel sosyal demokrasi, yöneldiği değerler ile bunları uygulayabileceği siyasi araçlar arasındaki ayrılmanın giderek artması nedeniyle sorunlu bir hal almıştır. Bu bağlamda Held (2004: 17),

niteliklerini maddeler halinde çizdiği ve sadece ulusal boyutta kalmayan küresel boyuta da taşınan bir küresel sosyal demokrasi ortaya koymaktadır. Buna göre; bu küresel sosyal demokrasi, hukuk kurallarını ve onların tarafsız bir şekilde uygulanmasını sağlayan, siyasi eşitliği ve bunun temel sosyal koşullarını zenginleştiren, kararlardan etkilenen insanların geniş katılımını sağlayıcı demokratik kurumlar ve kurallar geliştiren, sosyal dayanışmayı güçlendiren ve ortak değerlere, normlara dayalı tüm insanların ırkına, kültürüne veya dinine bağlı olmaksızın içinde bulunabileceği bir durum geliştiren, ekonomik etkinliği sağlayan ve bunu dünyanın çevresel kaynaklarını gözeterek sağlayan bir düzene işaret etmektedir. Held'in belki de kozmopolit demokrasi modellemesinde en bilinen yazar olmasının nedeni, yazarın, kozmopolit sosyal demokrasiye yönelik net, somut yapılması gereken siyasi, ekonomik, güvenlik alanlarında önerilerinin bulunmasıdır. Held, kozmopolit sosyal demokrasinin etiksel temel değerleri olarak küresel sosyal adaleti, demokrasiyi, evrensel hukuk kurallarını, insan güvenliğini, hukukun üstünlüğünü, ulus-aşırı dayanışmayı sıralamaktadır (Held, McGrew, 2003: 132-133).

Ayrıca yazar kozmopolit sosyal demokrasinin kısa dönemli ve uzun dönemli olmak üzere ölçütlerini de ortaya koymaktadır. Yönetişim alanında kısa dönemde; yönetişimin reformizasyonu, temsilli bir Güvenlik Konseyi, bir İnsan Güvenlik Konseyi'nin kurulması, küresel hesapverebilirliği güçlendirecek, ulusal ve bölgesel yönetim altyapılarını güçlendirecek ve parlamenter denetimin kapasitesini arttıracak bir Küresel Sivil Toplum Forumunun kurulması hedefleri ortaya konulmaktadır. Ekonomi alanında kısa dönemde; küresel piyasaların düzenlenmesi, seçici sermaye kontrolleri, gönüllü çok uluslu şirketler kodlarının oluşturulması, gelişmenin sağlanması, yüksek borçlu fakir ülkelerin borçlarının silinmesi, BM, AB ve ABD'nin yardım kotaların yükseltilmesi gibi hedefler yer almaktadır. Güvenlik alanında kısa dönemde; küresel insan koruma kapasitelerinin geliştirilmesi, mevcut yoksulluğu azaltıcı ve insani gelişmeyi arttırıcı politikaların uygulanması, silahlanma kontrollerinin arttırılması ve silah ticaretinin düzenlenmesi planlanmaktadır. Uzun dönemde yönetim alanında, ikili demokratikleşme (ulusaldan ulus-üstü yönetişime), küresel kamusal mal hükümlerinin geliştirilmesi, küresel yurttaşlık yer almaktadır. Ekonomik alanda uzun dönemde ise piyasanın düzeltilmesi, küresel piyasaların iyileştirilmesi kapsamında bir Dünya Finans Otoritesinin kurulması,

küresel vergi sisteminin düzenlenmesi, küresel rekabetin düzenlenmesi, zorunlu iş ve çevre standartlarının getirilmesi, yabancı yatırım standart ve kodlarının getirilmesi, gelişmekte olan ülkeler için piyasaya girme önceliklerinin tanınması, küresel iş dolaşımının sağlanması gibi hedefler ortaya konulmaktadır. Güvenlik alanında uzun dönemde, bir küresel toplumsal anlaşmanın yapılması, kalıcı barış birliklerinin ve acil insani güçlerin oluşturulması gibi önlemler sıralanmaktadır.

Held'in finansal sistemin yeniden düzenlenmesine ilişkin öngörülerini de kapitalist sisteme içkin sorunların çözülmesinden ziyade derinleşmesine neden olma riskini taşımaktadır. Çünkü finansallaşma gelir dağılımında eşitsizliklerin artmasına ve küresel ölçekte görülen krizlere yol açmaktadır. Paul Sweezy (1994), finansallaşmayı, kapitalizmin ağırlık merkezinin üretimden finans alanına kaydırılması olarak tanımlamaktadır. Finansallaşma, finansın ulusal sınırları aşarak, kişisel ve iktisadi toplumsal üretim sürecine giderek daha fazla yayılmasını getirmektedir. Finansallaşma ve eşitsizlikler üzerine yapılan araştırmalar, finans karlarının arttığı dönemlerde borçlanmalarda ve eşitsizlikte artışlar yaşandığını göstermektedir. 1980 sonrası kredi alımlarının kolaylaştırılması ve hane halkının kredilerle borçlandırılmaya yönlendirilmesi sonucu 1980'lerin sonuna gelindiğinde ekonomideki borçlanma oranları ekonominin kendisinden daha hızlı artmıştır (Özdemir, 2012: 7). Bu bağlamda finansal sistemin küresel ölçekte yeniden düzenlenmesi mevcut durumun iyileştirilmesi amacıyla öteye gitmediği gibi eşitsizlikleri derinleştirme riskini de taşımaktadır.

Held (2008: 609), kozmopolitanizmi şu şekilde tanımlamaktadır: *"Kozmopolitanizm, bir hükümetin, devletin ya da sivil örgütün hiçbir unsurunun aşmaması gereken standartları ya da sınırları belirleyen temel değerlerdir"*. Held'in bu tanımlamasının temelinde, insanların tümünün içlerinde doğduğu toplumsal niteliklerine bakılmaksızın eşit olmaları sebebiyle eşit saygı ve ilgiye haiz olmalarının sağlanması ve bunun korunması amacıyla belirli değersel sınırların belirlenmesi yatmaktadır. Ona göre kozmopolit demokrasi, daha önce anlatılan klasik liberal düşünce içerisindeki egemenlik sorununu aşmada en iyi olasılığı sunan modeldir ve sadece egemenliğe ilişkin sorunlarda değil aynı zamanda günümüz dünyasındaki geline noktada ekonomik, siyasi ve hukuki sorunlara da en iyi çözüm

sunabilen model olarak durmaktadır. Held'e göre geleneksel ekonomik anlayış geliştirmekte olan ülkelerin birçoğunda başarısız olmuş ve sürdürülebilir ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılması ve gelir eşitliğinin yakalanması gerçekleştirilememiştir. Held'e göre (2008: 620) sadece kozmopolit siyasi anlayış, küreselleşme süreci ile artan siyasi ayrışmaların yazgıları iç içe olan toplulukların artan küresel eşitsizliklerinden kaynaklanan sorunlara karşı bir çözüm olabilir. Bu bağlamda Held (2004: 55-69), ekonomik alanda öngördüğü çeşitli düzenlemeler yoluyla küresel boyutta bir sosyal demokrasinin sağlanacağını ifade etmiştir. Ona göre küreselleşme eğer sadece piyasaların küresel boyutta bütünleşmesini değil aynı zamanda sosyal bütünleşmeyi ve sosyal adalete yönelik bir vaadi de içeriyorsa o halde bunun sağlanmasına yönelik her insanı, eşit değer ve saygıda gören ve eşit fırsatlar sunmaya yönelik belirli değerler ve normlar üretilmelidir. Held'in (2004: 56-65) bunun sağlanması için ekonomik alanda somut olarak atılmasını belirttiği adımları şöyle özetleyebiliriz; tarafsız kurallara bağlı olan bir serbest ticaretin yaratılması, Ortak Tarım Politikasında bir reformizasyona gidilmeli, çevresel kaynakların sürdürülebilir kullanımına dayanmayan ve zayıf üreticilerin zararına sonuç doğuran her tür sübvansiyonlara son verilmeli, daha dengeli, sadece mal ve hizmet piyasasına ilişkin değil işçi akımlarını ve niteliksiz iş gücünü de içerecek şekilde bir liberalizasyon gündemi belirlenmeli, geliştirmekte olan ülkelerin uluslararası ticari aktivitelere katılımı güçlendirilmeli, ekonomik küresel iyi yönetişimin tüm düzeylerde (yerel, bölgesel, ulusal, küresel) etkinliği sağlanmalı, ulaşım alt yapısı güçlendirilmeli, tüm gelişmiş ülkeler yasal olarak minimum düzeyde yoksul ülkelere kalkınma yardımı yapmalı, borcu olan ülkelere yönelik bir ajanda belirlenmeli, uzun dönemde uluslararası finans sistemi için zararlara yol açmayan bir transfer sistemi kurulmalı...

Siyasi alanda küreselleşme süreciyle devletin kilit aktör olmaktan çıkması sonucu çoğulcu bir gelişim ile artık günümüzde küresel yönetişim çok boyutlu, çok katmanlı ve çok aktörlü bir sistem olarak tezahür edilmektedir. Hirst ve Thompson'ın (2000: 253) daha etkin bir yönetim için küresel yönetişimin güçlendirilmesine ve bunun için de ilk planda yapılması gerekenler olarak belirttiği; ortak sorunlar için ülkeler arasındaki işbirliği güçlendirilmeli, etkin olarak işleyen uluslararası kurumlar güçlendirilmeli ve büyük, küçük tüm güçleri birçok taraflı

çerçeveye kilitleyecek çok taraflı kurallar ve prosedürler geliştirilmelidir önerisini Held yeterli bulmamakta, bunun yönetişimin güçlendirilmesi ve işbirliğinin genel bir çerçeveye oturtulması bakımından yarar sağlayacağını fakat demokratik bir düzen için hesapverebilirlik gibi çeşitli öğelerin bulunması gerektiğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Held'in yönetişimi ele alışı tasvir ettiği küresel sosyal demokrasi çerçevesinde olmaktadır.

David Held'in (2004: 170-176) öngördüğü kozmopolit demokrasi kapsamında; eşit değer ve onura sahiplik, aktif insani faaliyet, kişisel sorumluluk ve hesapverebilirlik, rıza, oy mekanizmaları ile kamu konularında kolektif karar alma, kapsamlık ve yerindenlik, ciddi zararlardan kaçınma ve sürdürülebilirlik olmak üzere sekiz kozmopolit ilke ortaya konmuştur. Bu ilkeler tezin üçüncü kısmında incelenecek olan örnek sivil toplum örgütleri için incelemede referans noktalar olarak alınması bakımından burada bu ilkelerin ne ifade ettiği detaylandırılacaktır. Held'in kozmopolit ilkeleri;

1- Eşit değer ve onura sahiplik: Bu ilke kapsamında, her insana dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşit değer ve saygı gösterilmesi gerekliliği ifade edilmektedir.

2- Aktif insani faaliyet: Bu ilke, insanların bilinçli, tepkisel ve kararlı olma özelliklerinden kaynaklanan hak istemlerinde bulunma ve diğer hak istemleri ile ilişki içerisinde bulunma durumunu ifade etmektedir. Bu noktada insan aktörü geleneksel bir anlamdan öte aktif faaliyetleri yoluyla geleceği şekillendirebilecek bir aktör olarak tasvir edilmektedir.

3- Kişisel sorumluluk ve hesapverebilirlik: Bu ilke tüm insanların içinde buldukları farklı sosyo-kültürel, ekonomik durumları sebebiyle farklı sorumlulukları olabileceğini belirtmektedir. İnsanların bu sorumlulukları gerçekleştirirken doğrudan ya da dolaylı, istemli ya da istemsiz diğer insanların seçme fırsatlarını etkilemesinden kendilerinin sorumlu olduğunu ve bu noktada da hesap verebilir konumda olduklarını/olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

4- Rıza: Bu ilke insanların kamusal etkileşimde bulunma ya da hedeflerini gerçekleştirme maksadıyla harekete geçmelerinin rıza sonucu olduğunu

vurgulamaktadır. Bu ilke kolektif anlaşma ve yönetişimin baskıya dayanmayan yapısını inşa etmektedir.

5- Oy mekanizmaları ile kamu konularında kolektif karar alma: Bu ilke meşru bir kamusal kararın rıza sonucu ortaya çıktığı fikrinden dolayı kolektif karar alma prosedürleri ve mekanizmalarının çoğunluk kuralı ile ilişkilendirilmesine dayanmaktadır.

6- Kapsamlılık ve yerindenlik: Bu ilke kararlardan etkilenen tüm insanların, bu kararları etkileme ve şekillendirme noktasında katılımına yönelik eşitliğe dayanmaktadır. Bu ilkeye göre en iyi kolektif karar alma yöntemi karardan hayatları etkilenen insanlara en yakın olarak konumlandırılmış bir mekanizmadır. Örneğin karar konusu yerel-üstü ise karar alma organlarının da yerel-üstü konumlanması, konuların ulus-üstü olması halinde organların da ulus-üstü şekilde konumlandırılmasını ifade etmektedir.

7- Ciddi zararlardan kaçınma: Bu ilke sosyal adaletin önemli bir prensibidir. Bu ilkeye göre kamusal politika, insanların geleceğine yönelik zararlardan kaçınmayı gerektirmektedir.

8- Sürdürülebilirlik: Bu ilke ekonomik ve sosyal kalkınmaların dünyanın ana kaynaklarının (yerine konamaz, ikame edilemez kaynaklar, çevre gibi) göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ilke kapsamında kaynakların kullanımı sadece şimdiki değil gelecek nesilleri de hesaba katacak şekilde planlanmalıdır.

Held, bu ilkelerin birbiri ile bağlantı olup birinin sağlanmasının diğeri ile mümkün olduğunu ve bu ilkelerin zamansal ve kültürel geleneklerin karmaşıklığından ayrı olarak düşünülmemesi gerektiğini de ayrıca eklemektedir.

Held'in (aktaran Beck, 2000: 94-5) gelecekte gördüğü vizyon şu şekilde özetlenebilir; kozmopolit demokrasinin, insanlar, ekonomi, örgütlü şiddet, gönüllü kuruluşlar, kültür gibi unsurların çok boyutlu güç dengesinin kurulması ile ortaya çıkan bir dünya düzeni ile ortaya çıkması, tüm grup ve kurumların göreceli özerklikleri ve belirli hak ve ödevlerinin kozmopolit hukuk çerçevesinde oluşturulması, ve bu

yasal ilkelerin uluslararası ve yerel meclisler ve mahkemelerce yasallaştırılıp garanti altına alınması, bireylerin farklı ulusal ya da uluslararası güç yerlerine ait olması.

Held (2003: 476) toplumların kaderlerinin üst üste binmesini kozmopolit çok taraflılığın oluşturulmasının bir gereği olarak sunmaktadır. Kurulacak kozmopolit toplulukta demokrasinin işleyişi şebekeler kurularak olmalı ve bunlara bağlanımda farklı demokratik bütünleşmeler kabul edilebilir olmalıdır; yerelde daha doğrudan katılımı, küresele doğru gittikçe artan nüfus nedeniyle temsilciler aracılığı ile. Bu bağlamda tüm demokratik devlet ve organların yürütme, yasama alanlarında yetkili olan bir meclisin kurulması öngörülür, ki bu Birleşmiş Milletler Genel Meclisinin reformu şeklinde ya da ona tamamlayıcı bir oluşum şeklinde gerçekleştirilebilir. Held'in çizdiği kozmopolit demokrasiye yönelik, tepeden aşağı bir yaklaşım benimsemesi, zaten var olan düzenlemelerin geliştirilmesinden başka bir alternatif getirmemesi, siyasi ve etik anlamda insanların eşitliğine yaptığı vurguyu ekonomik eşitlik alanında yeterince sağlam yapmaması ve radikal bir çözüm sunmak yerine reformdan öte gidememesi gibi pek çok eleştiri mevcuttur. Fakat bunlar daha sonra kozmopolit demokrasiye yönelik eleştiriler kısmında daha detaylı olarak incelenecektir.

Kozmopolit demokrasi alanında ünlü bir diğer yazar Daniele Archibugi'dir. Archibugi (1998: 198), kozmopolit demokrasiyi, hukuk kuralları ve demokrasi üzerine kurulması amaçlanan dünya düzeni olarak tanımlamaktadır. Kozmopolitik demokrasi ise; önemli unsurlar olan güç kullanımının kontrolü, insan haklarına saygı ve self-determinasyonun demokrasi yolu ile sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Archibugi, 2004: 143). Archibugi'nin kozmopolit demokrasi tanımını daha iyi anlamak için onun demokrasiyi nasıl tarif ettiğini bilmek yerinde olacaktır. Demokrasi Ona göre, insanların doğrudan karar alma sürecinin içinde yer aldığı ve topluluğun tamamının eşit etkin hakları olduğu bağlayıcı kolektif karar alma durumu ve bu kararlar üzerinde kontrol sağlama durumudur. Archibugi (1998: 199), David Beetham'ın geniş demokrasi tanımlamasını alarak demokrasiyi şu çerçeve ile ortaya koymaktadır; öncelikle demokrasi bitmemiş ve sonsuz bir yolculuktur çünkü demokrasi, salt bir kurallar ve normlar dizgesi olmaktan ziyade sivil toplum ile siyasi kurumlar arasındaki etkileşim olarak ele alınmalıdır.

Demokrasi tarihsel çerçevesi ile birlikte ele alınmalıdır ve demokrasi içten gelen bir yapı ile büyümektedir yani demokrasi sosyal iç dinamiklere ve verilen siyasi mücadelelere bağlıdır.

Archibugi de günümüzde küreselleşmenin yarattığı genel ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel değişiklikleri kabul etmektedir. Bu bağlamda Archibugi küreselleşme ile yaşanan uluslararası politikadaki değişimi uluslararası ilişkilerde dominant bir teori olan realist teorinin eleştirisi ile belirtmektedir. Realist teoriye göre devlet uluslararası alandaki tek kilit aktördür ve uluslararası alandaki devletler arası ilişkileri ulusal çıkarlar belirler, devletler ancak ulusal çıkarlarını gerçekleştirebilecekleri yararlı bir ortam bulunduğu işbirliği yapma yolunu tercih eder. Devletin kilit aktör olması ve diğer aktörlerin sönük kalması demokratik rejimin sürdürülmesi bakımından da gereklidir. Çünkü sürece devlet dışı çok sayıda çatışan çıkarların girmesi bir yönetilememe sorununa yol açacaktır. Archibugi (1998: 206) realistlerin çizmiş olduğu bu genel tabloda devletlerin halen uluslararası alandaki çıkarları belirleyen önemli bir aktör olduğunu kabul etmekte fakat realist teorinin göz ardı ettiği küresel boyutta artan turizm, ticaret kültürel ve sosyal değişimlerle çoklu çıkarların ortaya çıkması gibi durumların varlığına dikkat çekmektedir.

Archibugi, kommunitaryanların, demokrasinin büyük ölçekte işleminin önünde sıkıntılar olduğunu çünkü belirli homojen bir kültürün bulunmadığını bu nedenle de böylesi bir heterojenlikte oluşturulacak yönetimin azınlıkların sesini kapsamayacağı yönündeki eleştirilerine karşı çıkmaktadır. Archibugi'nin (1998: 209-12) belirtmiş olduğu kozmopolit demokrasinin amaçlarında azınlıkların da temsili yer almaktadır. Archibugi'ye göre kozmopolit demokrasi birbirine bağlı üç düzlemde demokrasinin kurulmasını gerektirir; ulusal düzlemde demokrasi, devletler arası demokrasi ve son olarak küresel demokrasi. Archibugi (2004: 142), demokratik devletlerin birbirleriyle savaşmadığı dolayısıyla uluslararası alanda demokratik rejimlere uygun devletlerin sayısının artması ile otomatik olarak insan haklarına saygılı demokratik bir düzenin ortaya çıkacağı savına kuşkuyla bakmakta ve devletlerin iç demokrasilerinin sağlanmasının önemli bir adım olduğunu fakat içteki demokrasinin dışarı davranışlara aynen yansımayaabileceğini belirtmektedir. Bu

bağlamda onun neden üç düzlemlî bir demokrasi modeli öngördüğü anlaşılmaktadır. Archibugi (2004), demokrasiye ilişkin olarak demokrasinin, o ulusun içsel dinamiklerine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Demokrasinin dışarıdan ihraç olup olamayacağına yönelik ve insani müdahaleler kapsamında yazdığı makalelerinde demokrasinin bu yolla tesisinde sorunlar yaşandığını ve özellikle askeri müdahalenin bu bağlamda etkili olmadığını belirtmektedir. Fakat yeni ortaya çıkan uluslar içerisinde demokrasinin tesisine yönelik müdahale araçları olarak; seçimlerin gözlemlenmesinin, ekonomik yaptırımların ya da uluslararası kurumlara üye olunmasına yönelik yaptırımların devletleri, demokrasi yolunda daha motive edici olduğunu ileri sürmektedir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır; o da içten gelen bir demokrasi kültürü ve dinamiğinden yoksun devletlerin, uluslararası hukuka uygun davranmalarının ya da demokratik rejimi uyguluyor gibi görünmelerinin temelinde, o devletlerin, uluslararası alanda çıkarlarını gerçekleştirmek ve prestijlerini arttırmak gibi amaçlar olabileceğidir. Bugün birçok devlet, müdahalelerden korunmak ve uluslararası sistemin sağlayabileceği ticari, finansal yararlarından faydalanmak adına çok da samimi olmayan bir şekilde demokratik bir rejim olduklarını ileri sürebilmektedir. Ayrıca seçimlerin gözlemlenmesi yoluyla demokrasinin ölçülüp ölçülemeyeceği de tartışmalı bir konudur. Çünkü bu, bünyesinde hem demokrasinin işleyişinin salt seçimlerin yapılmasına bağlama tehlikesini hem de seçimlerin gerçek anlamda yapıp yapılmadığının gözlem yolu ile anlaşılabilmesi yanlısını barındırmaktadır. Archibugi'ye göre (1998: 211) devletler arası demokrasi ise karşılıklı olarak egemenliğe saygıyı ve bölgesel ve küresel sorunlar için devletler arası bağları güçlendirmek için uluslararası kurumların geliştirilmesini gerektirmektedir.

Archibugi (1998) demokrasinin tesisinde federasyon ve konfederasyon modellerini ele almakta fakat her iki modelde de demokrasinin üç düzlemde tesisine yönelik eksiklikler ve riskler saptamaktadır. Örneğin konfederasyon, egemen devletlerin belirli bir antlaşma çerçevesinde bir araya gelmeleri olduğundan bu modelde, demokrasinin tesisinde devlet dışı güçlerin ve sivil toplumun sürece çok fazla katılamaması sorunu bulunmaktadır. Bu nedenle Archibugi (1998: 215-16) kozmopolit model olarak federal ve konfederal modeller arasında kalan ve Avrupa Birliğinde örnek olarak uygulanan modeli uygun bulduğunu belirtmektedir. Bu

bağlamda Archibugi'nin kozmopolit demokrasinin uluslararası olmaktan ziyade ulus-üstü olarak yapılandığı söylenebilir. Bu model içerisinde insan haklarının korunması, bireylerin hak ve ödevlerini bilmesi, egemenliğin içte yasal olarak sınırlanması, dış egemenliğin ise sönümlenmesi beklenmektedir. Archibugi ayrıca Birleşmiş Milletlerin reformunu öngörmekte ve bu reform çerçevesinde devletlere ve sivil topluma önemli roller yüklemektedir. Falk'a göre ise Birleşmiş Milletlerin reformu şart olmakla birlikte imkansızdır. Falk (1999: 111-14) reformun önündeki engelleri; jeopolitik tıkanma, sorunlu liderlik, Birleşmiş Milletler şartının reform için katı bir belge olması, müdahale sorunu, uluslararası kamuoyunun varlığı olarak sıralamaktadır.

Sosyolog Ulrich Beck'e göre kozmopolit demokrasi, uluslararası uygulanabilir temel hakların oluşturulması için gereklidir. Beck (2000: 93), kozmopolit demokrasi çerçevesinde insan haklarının korunmasına ilişkin tartışmaya dikkat çekmekte ve bu ödevin geçmişte ulus devlet için tanımlanmış olduğuna fakat şimdi bunun değişmesi ile paradoksal bir durum ortaya çıktığını belirtmektedir. Sorun şudur; değişik devletler ve yurttaşlar arasında kozmopolit yasal ilişkiler nasıl geliştirilip korunabilir. Bunu sağlamaya yönelik Birleşmiş Milletler gibi bazı aktörler de mevcuttur. Özellikle Birleşmiş Milletlerin, realist, uluslararası ve kozmopolit model çözümlerinden kozmopolit model seçilerek bireyin ve devlet dışı örgütlerin ön planda olduğu bir yapı ile reformu sağlanabileceği düşünülmektedir. Fakat Beck tüm bu varsayımlara karşı dikkatli bakmamız gerektiğini vurgular. Beck'e göre (2000: 94), uluslararası temel hakların korunmasının garantisi kültürler arası bir uzlaşmanın sağlanmasını değil, işbirliği prosedürlerinin ve bağlı ilişkilerin geliştirilmesini temel almaktadır. Beck'e göre David Held'in çizdiği kozmopolit demokrasi vizyonu iyi olmakla birlikte umuda dayalı normatif bir vizyon olarak kalmaktadır. Beck (aktaran Martell, 2009: 256) ise kozmopolitizmi, ilk kez küresel eşitsizliklerin sistematik bir analizini sağlayabilecek bir unsur olarak ele almaktadır. Beck'e göre (2000: 105), dünyada görülen eşitsizlikler ulusal boyutlu olmaktan ziyade sermaye hareketleri gibi daha küresel nedenlerden dolayı olabilir ve eğer bu böyle ise bunu, ulusal metodolojiye dayalı yaklaşımlarla anlamak mümkün değildir. Fakat kozmopolit bakış açısı bize ulusal sandığımız bazı sorunların küresel kaynaklı

olabileceğini gösterebilir. Bu açıdan da Beck için kozmopolit düşünce var olan eşitsizlikleri anlamada daha iyi bir yol gibi görünmektedir.

Yukarıda kısaca kozmopolit demokrasi çerçevesinde yazarların görüşleri ve öngörülleri verilmiştir. Kozmopolit demokrasi kimileri için yeni sağ ekonomik sisteme ve küreselleşmenin getirdiği olumsuzluklara karşı bir tepki ve çözüm önerisidir, kimileri için ütopyik bir hayalden öteye gitmemektedir, kimileri için ise mevcut yapının reforme edilmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla kozmopolitlik üzerine yazılanlar kadar bunun mümkünliğini sorgulayanlarda mevcuttur. Kozmopolit demokrasiye yöneltelen eleştiriler ve kozmopolit demokrasinin analizi ayrı bir başlıkta incelenecektir.

I.3.3. Kozmopolit Demokrasi ve Küresel Yönetişim

Soğuk Savaşın bitimiyle gündeme gelen yönetim kavramı ile demokrasi arasında bağlantı kurulmaktadır. Halliday (2008: 578), yönetişimi, en yalın ifadesi ile yönetme sanatının moral bağlamda savunulabilir ve etkin olması ve bunun günümüz koşullarına uygun olarak herhangi bir kurumdan ziyade birbirine kenetlenen bir dizi yapıdan oluşan model olarak tanımlamaktadır. Yönetişimin, yönetim işleyişinde esnekliğe, yeniliğe dikkat çektiğine, yerelden küresele farklı boyutları kapsadığına, sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler ve uluslararası kuruluşlar gibi çeşitli aktörleri yönetim sürecine dahil ettiğine yönelik ifadeler bulunmaktadır. Bu bağlamda yönetim modeli küresel yeni aktörlerin yönetsel alana katılmasının bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel yönetim dünyanın herhangi bir yerinde en üst otoritenin kurulduğu ya da kurulacağı anlamını taşımamaktadır. Böylesi bir anlamdan ziyade küresel yönetim, otoritenin dünyanın çeşitli yerlerine dağıldığını ve geri döndürülemez bir süreci ifade etmektedir (Rosenau, 2008: 270). Bayramoğlu (2002: 85) ise yönetişimin, devlet-toplum arasındaki karşıtlığın ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesinden yola çıkan ve küreselleşmenin kaçınılmaz olduğu argümanından hareketle, küreselleşen dünyaya uygun bir iktidar tarzı, yeni bir yönetim biçimi geliştirmeyi hedeflediğini belirtmektedir. Hatta bu model devlet-toplum arasındaki ilişkiyi yeniden şekillendirerek ve katılımdan birlikte yönetme

aşamasına geçildiği savlarına da dayanmaktadır. Devlet dışındaki aktörlerle birlikte devleti yönetme yani yönetim, temelinde, devletin piyasalaştırılmasıdır; yani devletin toplumla ya da aktörlerle piyasa mantığı ile ilişkilendirilmesidir (Bayramoğlu, 2002: 88).

Küresel yönetime yönelik tartışmalar ulus devletin ve ona bağlı bürokratik gücün etkinliğine yönelik yapılan değerlendirmelerle yakından ilintilidir. Çünkü yönetim ile etkinliği ve meşruluğunu yitirdiği iddia edilen hantal ve bürokratik ulus devlet yerine daha etkin ve meşru, demokratik bir yönetim modeli arayışının ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. 2. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan uluslararası örgütler, 1980'lerin sonlarından itibaren küresel yönetim kavramını içeren programlar, hedefler ortaya koymuştur. Yönetim, ilk kez 1989'da Dünya Bankasının "*Aşağı Sahra Afrikası: Krizden Sürdürülebilir Büyümeye*" adlı raporunda ele alınmıştır. Dünya Bankası'nın ortaya koyduğu "iyi yönetim" kavramı, temsiliyet ve sorumlu hükümet, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukla mücadele gibi liberal demokratik pratik ve normları anlatmak için kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde küresel anlaşma adıyla Birleşmiş Milletler ile çok uluslu şirketler arasında düzenlenen bir sözleşme ortaya çıkmıştır. Bu sözleşme ile daha önce devletin yükümlülüğündeki siyasal ve toplumsal yetkilerin bir kısmı şirketlere yüklenmektedir. Küresel anlaşma kaynağını Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nde, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün temel prensiplerinde, Rio Çevre ve Kalkınma deklarasyonunda ve Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Konvansiyonu'nda belirtilen ilkelerden almaktadır. Anlaşma temel olarak referans aldığı bu kaynaklardan 10 adet işletmelere yönelik madde çıkarmıştır (www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples, 2012). İlkelerin işletmeleri temel hedef olarak alması ile insan haklarının korunması, yolsuzluğa karşı mücadele, çevresel değişimlere yönelik önlemlerin alınması gibi eskiden devletlere yönlendirilen unsurların artık işletmelerin sorumluluğunda tanımlanıyor olduğu görülmektedir. BM küresel yönetim komisyonu, küreselleşme ile ulus devletin otorite kaybına uğradığını ifade etmekte ve ulusal sınırları aşan sorunlarla devletlerin baş edemeyeceği belirtmektedir (Tol Göktürk, 2008: 60). Küresel yönetimin hedefi, dünyada desteğe ve rahatlatılmaya ihtiyacı olan daha az ayrıcalıklı olanlara yardım etmek için eşgüdümü sağlayabilecek politikalar yaratılmasına ve insanların birbirine

değer vermesine yönelik etiks bir çerçeve sunmaktadır. Küresel yönetişimin bu etiği, gerektiğinde mevcut bağımsızlık ve kendi kaderini tayin etme ilkesini değiştirebilir niteliktedir (Tol Göktürk, 2008: 61).

Küreselleşme süreciyle ulus devletin aşındığı savı uluslararası şirketlerin daha güçlü aktörler haline geldiğini iddiasını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle bu sav, dünya sisteminde yeni bir aşamaya geçildiğini ve devletin hukuk ve güvenlik dışındaki işlevlerini piyasaya bırakması gerektiğinin altını çizmektedir. Ayrıca küresel yönetim modeli altında karar alma süreçlerinin sivil toplum aracılığıyla olan katılımın daha demokratik, şeffaf olacağı da iddia edilmektedir. Bu iddialar ise ulus devlet sınırları içerisinde oy kullanarak temsil edilen yurttaşların yerine sivil toplum örgütleri aracılığıyla temsil edildiği varsayılan bireyleri getirmektedir (Tol Göktürk, 2008: 125).

Küresel yönetim ile demokrasi arasında uluslararası boyutta bağdaştığı söylenen iki önerme mevcuttur; bunlardan ilki demokratik yönetişimin diğer tüm alternatiflerden daha fazla bireysel özgürlükleri ve insani eşitliği garanti altına aldığı iddiasıdır, ikincisi ise, demokratik yönetim ile insan gelişimi arasında pozitif bir bağlantının olduğu savıdır (Safty, 2003: 336). Ancak aksine yönetim modeli ile karar alma mekanizmalarına sermayenin girmesi eşitlikten çok eşitsizliğin derinleşmesine neden olmuştur. Devletin kamu hizmeti sağlama noktasındaki geri çekilişi ve yerini sermayenin doldurması ile kamusal hizmetlere erişim daha zor ve eşitsiz yapıda olmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu model parası olan yararlanır mantığı çerçevesinde işlemektedir. Bu nedenle de yönetim ile eşitlik ya da demokratikleşme arasında olumlu bir bağıntı olduğu söylenemez. Ayrıca bu durum sadece eşitsizliğin derinleştirilmesini getirmemekte aynı zamanda küresel boyutta sözde bağımsız ve tarafsız olarak kurgulanan bu yapıların aldığı kararların da sorgulanmasının önüne geçilmesini hedeflemektedir. Bir diğer yaklaşımda artan küresel yönetişimin kozmopolitliğe yol açacağına yöneliktir (Norris, 2008: 341) Bu iddia kozmopolitliğin milliyetçilik kaynaklı sorunlara, bölünmelere ve şiddete son vereceği ve demokrasinin tesisinde rol oynayacağı fikrine dayanmaktadır. Fakat yapılan kamuoyu araştırmaları ve anketler Avrupa Birliği gibi yönetişimin en etkili ve üst seviyede uygulandığı bir örnekte dahi kozmopolitliğe yönelik eğilimlerin

ortaya çıkmadığı yönündedir. Avrupa Birliği için yapılan bu kamuoyu araştırmaları 15 üye ülkeyi ele alan Eurobarometer'e ve Uluslararası Toplumsal Araştırma Programına dayanmakta ve entegrasyon sürecine halkın tutumu, yönetim modeli içerisinde yer alan ve ortak karar alan kurumlara olan güven ve milliyetçiliğin azalıp azalmadığına dair tespitleri içermektedir (Norris, 2008: 341-343). Ortaya çıkan sonuçlar Avrupa'da kozmopolit bir kimliğin yerleşmediğine, milliyetçi eğilimlerin zaman zaman tepkisel olarak yükseldiğine, yönetim kurumlarına, Euro'ya karşı güvende zaman zaman artan zaman zaman azalan tutarsız bir tutum olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla Avrupa Birliği gibi, yönetim modelinin ulus-üstü ve çok katmanlı, çok aktörlü olarak uygulandığı, ulus devletlerin birçok egemenlik ve otoritelerini ulus-üstü yapılara devrettiği böylesi bir oluşumda dahi kozmopolit bir kimliğin inşasından söz etmek mümkün görünmemektedir.

Devletin ve piyasa mekanizmasının çözüme kavuşturamadığı sorunları çözmek adına ortaya konan bu yönetim modeli zamanla kimi yazarlar tarafından sorgulanır hale gelmiştir. Küresel yönetim kavramı günümüzde, dünyanın karşılıklı olarak birbirine bağımlı hale gelmesi ile ortaya çıkan sorunların tüm dünyayı ilgilendirmesi ve çözümlerinin tek bir devlet tarafından yapılamayacağı savlarına karşı çözüm olarak bulunan sihirli bir sözcük olmaktadır. Küresel yönetim ve demokrasi arasında kurulan pozitif bağlantıya çeşitli eleştiriler de söz konusudur. Dahl'a göre (1996: 395) demokrasi, özgürlük, insani gelişim ve paylaşılan insani çıkarların korunması ve geliştirilmesini haklılaştırdığı ölçüde, üç tür eşitliği gerekli kılar: tüm insanların ahlaki eşitliği, kişisel özerklik ve yurttaşların siyasal eşitliği. Dahl (2008: 630-634), bu çerçevede ortaya koymaya çalıştığı demokrasi düşüncesinin uluslararası örgütlerde görülemeyeceğini ileri sürmektedir. Ona göre böyle düşünmenin birkaç nedeni bulunmaktadır. Öncelikle yurttaşın katıldığı demokratik birimin büyüklüğü ile katılımı ve denetimi arasında ters bir ilişki söz konusudur. Yurttaşın katıldığı demokratik birim küçük ise yurttaşın çıkarlarının olduğu bir konu ile birimin yeterince ilgilenmiyor olma ihtimali olacaktır. Birimin büyütülmesi halinde ise yurttaşın katılım ve denetiminde düşüş yaşanacaktır. İkinci sorunda demokratik olarak nitelendirilebilecek bir devlette dahi yurttaşların dış ilişkiler kararlarında etkili denetim yapamamasıdır. Dolayısıyla küçük bir birimde dahi yurttaşın etkin denetim kuramadığı bir alanda uluslararası bir boyutta nasıl

karara katılım ve denetim kuracağı önemli bir sorundur. Ayrıca genel yarar, ortak fayda belirleme gibi konular aile gibi küçük bir birimde bile sorun teşkil ederken insan sayısının arttığı uluslararası boyutta farklı çıkarların nasıl genel çıkar olarak formüle edileceği de tartışmalıdır. Dahl'ın eleştirilerinin yanı sıra demokrasi tanımlamasında ortaya koyduğu ahlaki eşitlik, kişisel özerklik ve siyasal eşitliğin küresel boyutta ele alınması mümkün görünmemektedir. Öncelikle ulusal düzeyde sağlanan siyasal eşitlik, ekonomik alanda bir eşitlik kurgusu olmaması nedeniyle eksik kalmaktadır. Bu nedenle küresel düzeyde sağlanacak siyasal eşitlik de bir işe yaramayacaktır. Küresel ölçekte ahlaki eşitliğin hangi ilkeler, değerler üzerinde kurulacağı da sorundur. Ayrıca ulusal ölçekte dahi sorunlu olan kişisel özerkliğin küresel ölçekte sağlanması da mümkün görünmemektedir.

Küreselleşme süreci ile yaşanan süreci ekonomik eşitsizliklerin arttığı yönünde değerlendiren yazarlar, gelir dağılımı açısından parçalanmış, eşitsiz bir dünyada nasıl küresel yönetim modeli ile bir demokrasi yaratıldığını/yaratılacağını sorgulamaktadır. Bu dönemde yaşanan küresel ekonomik krizler, uluslararası mali kuruluşların reform yoluna gitmelerine ve daha fazla üyeyi bünyelerine katmalarına neden olmuştur. Fakat yönetimi eleştiren yazarlara göre yapılan bu değişiklikler sistem içerisindeki karar alma mekanizmalarındaki hiyerarşik yapının değişmesine yol açmamaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletlerin kurulduğu günden bu yana kadar artan üye sayısı ve yardımcı organlarına rağmen BM Güvenlik Konseyinde oluşturulan ve beş süper gücün veto yetkisini halen koruyor olması kurumların meşruiyet, temsiliyet ve katılıma ne kadar açık olduğunun sorgulanmasına yol açmaktadır (Woods, 2008: 559).

Küresel yönetim ile kozmopolitlik ve demokrasi arasında pozitif ve negatif bağlantılar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Küresel yönetimin demokrasi tesis edeceğine ve “Yeni Dünya Düzeni” çerçevesinde küresel anlamda yönetimin daha etkin, sürdürülebilir ve eşit katılımlı olacağına yönelik öngörüler noktasına katılmak mümkün görünmemektedir. Küresel yönetimin alınan kararlarda şeffaflık, hesapverebilirlik, etkinlik, meşruluk sağlayacağı fikrine karşıt olarak küresel yönetim oluşumunun tam aksi yönde faaliyet gösterdiğini dile getirenlerde mevcuttur. Sivil toplum örgütlerinin bu model çerçevesindeki faaliyetlerinin

demokratikliği de ayrıca sorgulanmalıdır. Küresel sivil toplum, kurulması öngörülen ulus aşırı ağlar ile ulus devletlerin birbirleriyle milliyetçi rekabetlerini ortadan kaldıracak, devlet egemenliğinden kaynaklanan otoriter yanlar azaltılacak, yeni toplumsal hareketlerin gerçekleşeceği demokratik alan olarak tanımlanmaktadır fakat bu yaklaşım toplumsal alandaki kurum ve ilişkilerin demokratik toplumsal hareketlerden oluştuğunu varsaymaktadır (Tol Göktürk, 2008: 196). Dolayısıyla sivil toplumu, daha sonra daha detaylı olarak sivil toplum bölümünde de belirtileceği üzere, bir önkabul olarak demokratik görmek mümkün olmadığı gibi sivil toplumun kimi, ne ölçüde temsil ettiği de sorgulanmalıdır.

I.3.4. Kozmopolitliğin ve Kozmopolit Demokrasinin Eleştirisi

Kozmopolitliğin ve kozmopolit demokrasinin savunucuları olduğu kadar kozmopolit düşüncüyü çeşitli açılardan eleştirenlerde bulunmaktadır. Kozmopolitliğin, bir çeşit gelir düzeyi yüksek, yüksek eğitilmiş kesimlerin ancak yaşayabildiği bir deneyim olduğuna, liberalizmi yeniden formüle ettiğine, toplumsal temeli sağlam olmayan bir ulus-üstü siyaset girişiminden öteye gidemediğine, demokrasinin küresel boyuta taşınmasından ziyade demokrasiye zarar vereceğine yönelik sayısız eleştiriler bulunmaktadır. Burada kozmopolitliğin farklı açılardan mümkünlüğüne yönelik eleştirilere yer verileceği gibi özellikle tezin bütününde savunulan eleştirel tutum çerçevesindeki eleştirilere yoğunlaşılacaktır.

Kozmopolitliğin toplumsal temelini olmadığına yönelik eleştirilerin temelini, günümüzde yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler sonucu dünyanın hiç olmadığı kadar yoğun ilişkilere girmiş olmasına rağmen halen küresel dayanışma ve kozmopolit bir kimlik etrafında bir araya gelme olgusunun yerel kimlikler ve dayanışmalar karşısında cılız kaldığı iddiası oluşturmaktadır. Ortaya konulan kozmopolit demokrasi projelerinde farklılıklar olsa da pek çok yazar bu projelerin başarısı ve etkinliği konusunda şüpheli bir tutum takınmaktadır. Calhoun (2008: 102), esaslı bir kozmopolitanizmin gerçek manada insanlığın geleceğine yönelik bir ilgiyi çekebileceğine fakat yumuşatılmış bir kozmopolitanizmin, insanları yerine yenileri konmadan eski dayanışma kaynaklarından yoksun bırakma tehlikesini

içerdiğini dile getirmektedir. Bazı yazarlar kozmopolitanizmi mümkün görmekte birlikte bunun ancak yerel/ulusal unsurların korunarak yapılabileceği kanısındadır. Bu bağlamda daha önce klasik kozmopolitanizm- yeni kozmopolitanizm tartışmasında da değinildiği üzere sosyolojik açıdan kozmopolit proje, bir tür her yerdenlik ama aynı zamanda buna bağlı olarak hiçbir yerdenlik ürettiği bakımından eleştirilmektedir. Calhoun (aktaran Kendall, Skrbis, Woodward, 2008: 403), aidiyetliğin öznel bir zihne ait olan bir durum olarak sınırlanamayacağını bunun toplumsal örgütlenmenin anahtar bir unsuru olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla kozmopolitliğe, yerel/ulusal aidiyet, dayanışma ve toplumsal temellerin küresel boyuta taşınacağına, hatta taşınabilirliğine şüpheyle yaklaşılmaktadır. Calhoun'a göre Soğuk Savaş sonrası dönemde sosyal bilimlerde devlet artık modası geçmiş bir kurum olarak, uluslararası sivil toplum ise yeni önemli aktör olarak tanıtılmaya başlanmıştır. Kimlerine göre küreselleşmenin boyutları yeni bir kozmopolit düzene ihtiyacımız olduğu şeklinde yorumlanmakta ve ciddi eşitsizlikler bu kozmopolit söylem çerçevesinde ört bas edilmeye çalışılmaktadır. Calhoun'a göre (2008: 108), kozmopolitanizmin, milliyetin insanlara tartışmasız ve tekil bir kolektif üyelik sağlaması düşüncesini sarsması bakımından olumlu bir yanı bulunmaktadır. Fakat belirtildiği gibi dayanışmanın toplumsal örgütlenme dışında nasıl gerçekleşeceği konusunun ciddiyetle ele alınmaması ya da bunun gerçekleşmesi olasılığında çıkabilecek siyasal meşruiyet sorunlarının ele alınmaması ve meşru da olan yüksek siyasal ülkelerin gündelik ihtiyaçlar ve arzular karşısında nasıl iflas ettiklerinin dikkate alınmıyor olması kozmopolitanizmin açıklarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda bazı yazarlara göre kozmopolitliğin tesisi, yerel/ulusal unsurlara, kozmopolit süreçte kuşkuyla yaklaşılmasından ziyade bunların süreci destekleyici olduğunu kabul etmekten geçmektedir. Kozmopolitliğin realist yaklaşımı olarak adlandırılabilir bu görüşte devlet kozmopolitliğin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Kozmopolitliğin belki de en çok karşılaştığı eleştiri onun seçkinciliğidir. Kozmopolit düşüncenin önde gelen ismi Kant'ın çizdiği kuramsal fikir tutarlı görünmektedir. Fakat günlük hayatta işler tersine dönmektedir. *“Kant gibi aşkın düşünürlerin ortaya koyduğu önermeler beyaz eşya kullanım kılavuzu gibidir. Çoğu insan onları okumaz, onları dikkate bile almaz. Hayatın kendi gerçeklikleri vardır.*

Dolayısı ile kozmopolitan talep kuramsal parlaklığının ötesinde köksüzlüğü ile yüzleşmek durumundadır.” (Bacık, 2008: 204). Bu eleştiriler bağlamında kozmopolit deneyimin, ancak belirli ve sınırlı insan grupları tarafından yaşandığına yönelik eleştiriler bulunmaktadır. Üst düzey yöneticiler, çok uluslu şirketlerin CEO’ları ya da işi gereği yurt dışına çıkma kolaylığı yaşayan insanlar, ulusal sınırları aşarak değişik topluluklarla ilişki kurma şansına sahip olurken sıradan insanlar kendi yerel dünyalarında yaşamaya devam etmektedir. Bunun nedeni normal insanların farklılığa ve etkileşime açık olmaması değil toplum hayatındaki sınıfsal durumlarının, onları böylesi bir deneyimi yaşamaya izin vermemesinden kaynaklanmaktadır (Yılmaz-Şener, 2007: 5) . Mevcut olan kozmopolit insan, estetik bir izleyicidir, yönetime ya da tarih yazımına katkı sağlamayan, ülkesi olmayan ve dünyanın çeşitli zevklerini tadan sofistike bir tüketici konumundadır (Yılmaz-Şener, 2007: 6). Hannerz (2002: 238), ise bize aslında kozmopolit olarak niteleyebileceğimiz insanların ve hareketlerin sandığımızdan daha az olduğunu göstermektedir. Çünkü her ticaretle uğraşan ya da iş için yurt dışı seyahatlere çıkanların farklı bir toplumla gerçek anlamda etkileşime girmediği bir gerçektir. Başka bir ülkede evinde alıştığı alışkanlıkları sürdüren, ülkesinin yemeklerini arayan, gidilen toplumun kültürel yapısı ile alışverişe girmeden geri dönen pek çok insan vardır. Böylesi bir durumu kozmopolit olarak nitelendirmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü burada gerçek manada kültürlerin karşılaşmasından ve etkileşiminden bahsedilememektedir. Ayrıca diğer kültürlerle karşılaşma bazen problemlili de olabilmektedir. Eğer karşılaşılan kültür bireyin orijinal kültüründen çok farklı ise bu durumda tepki tersine dönmekte ve bireyde, kendi kültürünün üstünlüğüne inanma ile sonuçlanabilmektedir (Hannerz, 2002: 240).

Kozmopolit demokrasinin eleştirisi oklarına maruz kaldığı bir diğer nokta da, insan hakları ve tesis edilmesi öngörülen demokrasinin niteliğinin Batı demokrasisi şeklinde olmasıdır. Costa’ya göre (2005: 9) kozmopolit demokrasi teorisyenlerinin yaptığı iki yanlış vardır; bunlardan ilki, Avrupa ve Amerika dışında kalan ülkelerin 19. yüzyıl Avrupa’sının yolunu izleyerek evrimsel bir şekilde modernizme ulaşacakları fikri, ikincisi de, Batı insan haklarının kataloglaştırılıp bunların tüm dünyadaki ülkelerin ulaşmaları gereken bir hedef olarak sunulmasıdır. Küresel bir demokrasinin böylesi bir anlayışıyla küresel yönetim organı ile kurulma

planı şüpheyle karşılanmaktadır. Çünkü böylesi bir yaklaşım Batı değerlerinin dünyanın geri kalanına empoze edilmesinin bir adımı olarak görülmektedir. Bu eleştiriler çerçevesinde kozmopolitliğin, dünyanın geri kalanının Batı'nın izlediği bir yolla ilerlemesi gerektiği fikrini getirmesine kuşkuyla yaklaşılmalıdır. Ayrıca insan hakları rejiminin de böylesi bir anlayışın getirdiği şekliyle, dünyadaki siyasi ve ekonomik güç ilişkilerinden bağımsız olarak düşünülmemesi gerekmektedir. Kültürel görelilik bağlamında, insan haklarının bizatihi kendisi değil ama insan haklarının Batı kültürel dünyasını temel alması ve farklılıkları kapsamıyor olması eleştirilir. Böylesi bir farklılığın kabulünün yokluğunda, insan haklarının evrenselliği iddiası, Batı'ya özgü modernitenin kültürel dayatması ve kültürel emperyalizm değerlendirmesi biçiminde karşımıza çıkar (Tol Göktürk, 2008: 51). Douzinas'a göre (aktaran Chandler, 2009: 57) insan hakları söylemi, egemenliğin topraksal formlarını aşındırmakta fakat bu aynı zamanda küresel hegemon güç olarak yeni bir süper-egemen yaratmaktadır. Costa'ya göre (2005: 8) modernizmin, doğrusal bir yol ve izlenmesi gereken bir yörünge şeklinde tasvir edilmesi dolayısıyla endüstrileşmiş Kuzey-Atlantik ülkelerinin bir tür öncü rol yüklenerek diğer ülkeler tarafından takip edilmesi gerektiği fikri gerçeklerle uyuşmamaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında hukukun üstünlüğü ve insan haklarının bulunduğu dönemde Avrupa'nın, Atlantik'in diğer tarafında modern kölecilik ve kolonyal hareketlerini görmekte olduğumuz ifade edilmektedir. 19. yüzyılda biyolojide yaşanan gelişmelerin ırk temelli ayrımları ve bir ırkın üstün olarak nitelendirilmesinde nasıl rol aldığı da bize modernizmin doğrusal bir çizgi olmadığını göstermektedir (Costa, 2005: 9).

Kozmopolit demokrasinin bir diğer eleştiri noktası da projenin, bir tür bütünsel yurttaşlık kimliği oluşturma çerçevesinde, insanların, farklı kolektif grupların, oluşturulması öngörülen bu tercih edilmiş demokratik düzene uygun hareket etmesinin beklenmesinin bazı sakıncaları olduğuna yöneliktir. Dünyada çok farklı kültürler ve bölgeler olduğu göz önüne alınırsa, buralarda yer alan aktörlerden bir kısmının bu öngörülen demokratik sürece daha fazla uyum sağlaması fakat bunun aksine bazı kesimlerin ise uyum sağlamaması hatta buna karşı çıkması muhtemel görünmektedir. Dolayısıyla böylesi bir girişim dünyada buna uyum sağlayanlar ve sağlamayanlar arasında bir ayrım oluşturacak ve bu ayrım bir tür "öteki" yaratacaktır (Patomäki, 2003: 353). Bu nedenle kozmopolit demokrasi, dünyadaki toplumlar,

insanlar arasında bir tür katmanlaşma, hiyerarşik bir düzen yaratma riski olduğu yönünde eleştirilmektedir. Böylesi bir katmanlaşmanın ve “öteki” yaratmanın, çatışma çıkma olasılığını da beraberinde getirebileceğinden küresel bir güvenlik krizine yol açabileceği belirtilmektedir.

Kozmopolitliğin bir diğer eleştirisi Marksist çizgiden gelmekte ve Held'in öngördüğü kozmopolit sosyal demokrasinin olumlu yanları olduğu fakat gözden kaçırdığı noktaları da olduğu ifade edilmektedir. Held'in küreselleşmenin bazı olumsuz yanlarını fark etmiş olması ve bunlar için somut sosyal politikalar uygulanması öngörüsü yerinde bulunmakla birlikte yeterli görülmemektedir. Marx'ın ortaya attığı işçinin ürettiği metaya yabancılaşma olgusu sadece işyerinde sürmemekte aynı zamanda toplumsal hayatta da bu yabancılaşma görülmektedir. Held yabancılaşma olgusunun önemini yeterince anlamadığı yönünde eleştirilmektedir. Çünkü sosyalizm ve demokrasi ancak böylesi bir yabancılaşmanın ortadan kalkması ile mümkün olabilmektedir (Roper, 2011: 261). Held'in öngördüğü kozmopolit sosyal demokrasi, küresel ölçekte demokrasinin sosyal unsurların eklemlenmesi ile yaratılabileceğine yöneliktir. Fakat öngördüğü sosyal düzenlemelerin mevcut sistemin köklü bir değişiminden çok reform politikalarına dayanması Marksist çizgi açısından pek kabul edilebilir görünmemektedir. Örneğin Held'in önerdiği evrensel bir temel gelirin yaratılması, kapitalizmin kar etme amacına aykırı olduğundan herkesin temel bir gelire sahip olması durumu sistemin çökmesi anlamına gelecektir. Marksist açıdan Held'in sorunu kapitalist sistemin var olmaya devam ederken demokratik bir düzenin yaratılabileceğine olan inancıdır. Çünkü kapitalist üretim ilişkileri, dağıtım ve değişim gerekli olarak sömürüyü barındırmaktadır ve bu nedenle de içsel olarak anti-demokratiktir (Roper, 2011: 261).

Held'in kozmopolit sosyal demokrasisi kapitalizmin Keynesyen bir yorumu gibi değerlendirilmekte ve sosyal refah devletinin uygulandığı dönemlerde demokratik olarak bazı hakların kazanılmasına karşın kozmopolit demokrasi çerçevesinde çözümü öngörülen temel sorunlara karşı etkili olmadığı ifade edilmektedir (Roper, 2007: 6). Held, küreselleşme ve kapitalizmin sorunlarını görmesi ve bunları aşmak için daha eşit, sosyal bir düzenin yaratılması gibi

öngörülerde bulunması bakımından takdir edilmekle birlikte reformizm yanlısı olduğu yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır.

Kozmopolit demokrasinin Marksist eleştirisi, kozmopolitliğin temel noktasının klasik liberal düşüncenin ekonomik bir kozmopolitliği şeklinde olması ve bunun da yeni sağın meşruluk temeli olan küreselleşme ile birlikte ele alınmasına yöneliktir (Beardsworth, 2011: 129). Bu bağlamda da kozmopolitanizm, ulusal ve uluslararası kapitalist güç ilişkilerini ve hiyerarşilerini gizlemekle kalmamakta aynı zamanda ABD ve müttefiklerinin hegemonyasını göz ardı etmekte hatta meşrulaştırmaktadır. Ayrıca kozmopolit yaklaşım, kozmopolit yasayı desteklemek adına uluslararası kurumların egemenliğini zayıflatma hakkını meşru kılarak, birçok ülkenin vatandaşlarının demokratik öz yönetim hakkını reddetmektedir. Chandler'ın (aktaran Mouffe, 2005: 118) da belirttiği üzere, *“Kozmopolit düzenleme aslında egemen eşitsizlik kavramına dayalıdır, yani kozmopolit düzenlemede bütün devletler uluslararası hukukun tesis edilmesine ve hüküm vermesine eşit bir şekilde katılamazlar. İronik olan, adaletin ve hak savunusunun yeni kozmopolit biçimlerinin giderek daha yanlı olan ve açıkça Batılı bir perspektiften meşrulaştırılan kanun yapma ve hukuki yaptırım uygulama faaliyetlerini içermesidir.”* Held'in kozmopolit modeli bütün demokratik devletlerin topluluğu olarak kurgulanmıştır. Fakat yukarıda ifade edilen eleştiriler çerçevesinde düşünüldüğünde hangi devletlerin hangi demokratik kriterlere göre demokratik sayılacağı ve buna kimin karar vereceği sorusu akla gelmektedir. Ve bu noktada da referans Batılı demokrasi anlayışı olmaktadır.

Kozmopolit siyaset, siyasetin yerine etiği koymaktadır. Bu etik de küresel boyutta toplumsal dayanışmanın ortaya çıkması ve küreselleşmeye karşı kozmopolitliğin ekonomik açıdan uygun hale gelmesine bağlıdır. Bu tarihsel noktaya kadar, toplumsal ve işlevsel kısıtlamalarda göz önüne alındığında kozmopolitanizm etiksel bir söylem düzeyinde kalarak yeni sağ pratikleri olan küresel yönetim, depolitizasyon ve küresel seçkinciliğin ötesine gidememektedir (Beardsworth, 2011: 129). Benzer şekilde salt hakların ve hukukun genişlemesi şeklindeki kozmopolit haklar rejiminin liberal yönetişimin gücünü arttıracığı ve ayrıca bu hakların da aslında öznelerinden ayrılmış bir şekilde sunulduğu belirtilmektedir (Chandler, 2009:

60). Liberal öğretiyeye göre devlete dayanan uluslararası sistem yukarıdan ve aşağıdan hareketlerle aşınmaya uğramıştır. Buna bağlı olarak devlet sınırları içerisindeki temsiliyete bağlı sistemde yararsız hale gelmiştir. Kozmopolit düşünce insan hakları ve küresel vatandaş haklarının belirli topraksal bir coğrafyada olmaktan çıkarması bakımından siyasi aktörleri belirli kurumsal, yasal çerçevede hesapverebilir kılan yapıları da reddetmektedir (Chandler, 2009: 59). Hesapverebilir kurumsal mekanizmaların yokluğunda küresel sivil toplumun insanları temsil eden bir yapıya sahip olacağı ifade edilmektedir. Fakat bu durum haklar ile özneleri ayırmakta ve dolayısıyla da bu haklar simgesel haklar olarak kalmaktadır. Önerilen kozmopolit düzen hayvan hakları ya da gelecek neslin çevre hakları gibi simgesel bir boyut içermektedir çünkü bu kozmopolit haklar henüz olmayan küresel vatandaş üzerinden kurgulanmakta ve bu vatandaşlarda siyasi ve yasal olarak eşit konumda tanımlanmaktadır (Chandler, 2009: 59). Bu bağlamda Chandler, yeni hakların öznelerini bu haklardan sorumlu tutmaya olanak sağlayan bir mekanizma bulunmadığı sürece, kozmopolit hakların hayali olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle de kozmopolit vatandaşların yeni hakları bir hayalden ibarettir; bunlar kullanılabilir demokratik haklar değil, ahlaki taleplerdir. Dahası, kozmopolit yaklaşımın egemenliğin eski haklarından bu hayali yeni haklar karşılığında feragat etmeye yol açması da ciddi bir tehlike içermektedir (Mouffe, 2005: 117). Hakların reel alandan etiksel alana kayması da siyaset ayağının yerine etiğin konulmasını ve bunun sonucu siyasal görüşlerin siyasetle ilişki kurulmaksızın kendi kendini meşrulaştıran bir duruma gelmesine dolayısıyla halkın ve kitlelerin by-pass edilmesine yol açmaktadır (Chandler, 2009: 65).

Breman ve Gowan (aktaran Breadsworth, 2011: 137), kozmopolitliğin normatif ilkelere ve kozmopolit hukukun kurumsal evrimine odaklanmasının gücün asıl olarak nerede yattığına ilişkinde yanılığın içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Kozmopolitlik, yasal form ile toplumsal özdeki karıştırmakta ve yanlış olarak ekonomik güç alanındaki toplumsal değişimi yasal iyileştirmelerle etkileyebileceğine inanmaktadır. Oysa sorun yasal düzenlemelerle iyileştirilemeyecek daha derin sistemsal bir sorundur.

Yeni sağ ile kozmopolitlik arasındaki benzerliklere dikkat çeken eleştirel yaklaşıma göre hem yeni sağ hem de kozmopolitlik, kapitalizmin normatif olarak düzenlenmesine yöneliktir. Fakat Marksist açıdan kapitalizmin düzenlenmesinin daha önceki krizler sonrası yapılan düzenlemelerde göz önünde bulundurulduğunda bir önemi yoktur. Bu bağlamda ihtiyaç duyulan şey reform değil daha radikal bir çözümdür (Breadsworth, 2011: 138).

Bu değerlendirmeler ışığında kozmopolit demokrasi projesinin kurgusal bir yanı olduğu, siyaset yerine etiği ve yasal çerçeveyi getirdiği, hak tanımlamasını henüz var olmayan bir özne üzerinden yaptığı, yasal eşitlik ile ekonomik eşitsizliği gizlemeye çalıştığı ve kapitalizmin normatif bir düzenlemesinden öteye gidemeyen hegemonik bir söylem olduğu söylenebilir. Bunların ötesinde kozmopolit demokrasi, ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşen liberal demokrasilerden daha geri bir demokrasi tanımlamaktadır. İşçi sınıfının ve toplumsal hareketlerin tarihsel süreç içerisinde elde ettiği hak ve özgürlükler, ulus devlet düzleminden küresele kaydırılmak suretiyle aşındırılmakta ve eritilmektedir. Dolayısıyla küresel ölçekte demokrasi tanımlaması, sermayenin ulus devlet ölçeğinde kurduğundan daha ağır ve derinleştirilmiş bir tahakkümü öngörmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

II. KOZMOPOLİT DEMOKRASİ ÇERÇEVESİNDEN SİVİL TOPLUMA BAKIŞ

II.1. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Gelişim Süreci

Modern sivil toplum kavramı her ne kadar kapitalizmin belirli mülkiyet ilişkileri ile şekillenmiş olsa da, kavram, Antik Yunan'a kadar uzanan eski bir temanın çeşitlenmesidir. Fakat kuşkusuz ki bu çeşitlenme kavramın tarihsel bir özgüllüğüne denk gelmektedir. Sivil toplumun bu özel modern anlamı sistematik olarak ilk kez 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve önceki toplum kavramlarından farklıdır. Modern sivil toplum, ayrı bir insan ilişkileri ve faaliyet alanını ifade eder; devletten farklılaştırılmış, ama ne kamusal ne de özel olan ya da aynı anda her ikisi birden olabilen, sadece ailenin özel alanı ile devletin kamusal alanından ayrı bir dizi toplumsal etkileşimi kapsamakla kalmayıp aynı zamanda özel ekonomik ilişkileri, piyasayı, üretim, dağıtım ağını da kapsayan ayrı bir toplumsal faaliyet alanıdır (Wood, 2008: 277).

Modern sivil toplum kavramının tarihsel gelişim sürecini feodal düzenden kapitalist düzene geçiş ve bunun bir sonucu olarak iktisadi ve siyasi alanın birbirinden ayrılmasından bağımsız ele almak mümkün değildir. Çünkü devlet-sivil toplum ayrımı tarihsel bir özgüllüğe denk düşmektedir. Birinci bölümde küreselleşmenin tarihsel bir bağlamda ele alındığı kısımda da değinildiği gibi feodal düzen iktisadi ve siyasi alanların birbirinden ayrılmadığı bir düzendir. Oysa kapitalist sistem, el koyma işlemini feodalizmdeki gibi siyasi bir güce ve zora dayanmaksızın gerçekleştirmektedir. Kapitalizmde artı değere ve artı emeğe el koyuş iktisadi alanda gerçekleştirilmektedir. Bu durum kapitalist el koymanın siyaset dışıymış gibi görünmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla devletin ayrı bir kurum olarak ele alınması onun tarihsel olarak özgül bir egemenlik ilişkisi olduğu gerçeğini de gizlemektedir (Acar Savran, 1987: 191). Marx, iktisadi alanla siyasi alanın ayrılmasını, burjuva sınıfsal egemenliğinin, genel bir çıkarın oluşturulması biçiminde sunulması olarak ifade etmektedir. Bu ortak çıkar ise burjuva toplumunun yeniden

üretmesidir. Ayrıca bu ayrım ile devlet, sivil toplumdaki ayrılmış olduğu için toplumun bütünü temsil ediyor gibi görünür ve bu nedenle de devlet evrensellik yansımalarını üretir: Bu yansıma alanında, hem sivil toplum üyelerinin özel, atomize çıkarları hem de burjuvazinin çeşitli kesimlerinin kısmi çıkarları ulusal çıkar soyutlaması biçiminde genelleşir (Acar Savran, 1987: 192). Kapitalist düzende siyasi alanın bir özelliği vardır; kapitalist sömürüyü destekleyen baskıcı güç doğrudan artı değere el koyanlarca uygulanmaz ya da üretici, el koyucu efendiye siyasi ve hukuki olarak bağlı değildir. Sermaye ve emek arasındaki bu sözde değiş tokuş özgürlüğü ve eşitliği, baskılamanın el koyuştan ayrılığı anlamına gelse de, baskıcı bir güç ve egemenlik yapısı gereklidir (Wood, 2008: 46).

Kapitalist sistemde yasal eşitler arasında değişim ilişkisine dayalı bir anlaşma ortaya çıkmış ve bu anlaşma, feodal düzenden farklı olarak, artığın özel bir alan olan sivil toplumda düzenlenmesini getirmiştir (Rosenberg, 1994: 125). Dolayısıyla modern sivil toplum kavramı tarihsel bir özgüllük çerçevesinde ele alınmalıdır. Sivil toplum kavramına kapitalist düzenin henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde de rastlamak mümkünse de modern anlamda kavramın ortaya konması feodal düzenden kapitalist düzene geçişin anlaşılması ile mümkün olmaktadır. Sivil toplumun, kapitalizmin doğduğu yer olan modern İngiltere'nin başlangıç dönemindeki ilk kullanımları, devlet ile sivil toplum arasındaki bir karşıtlığı değil, bir birlikteliği ortaya koymaktadır. 16. ve 17. yüzyıl İngiltere'sinde sivil toplum kamu yararı ve siyasi toplumla eş anlamlı kullanılmaktadır. Fakat bu durum dönemin İngiltere'sinin tarihsel özgün durumundan yani devletin, siyasi ulusu oluşturan özel mülkiyet sahiplerinin boyunduruğu altına girmesinden kaynaklanmaktaydı (Wood, 2008: 277).

Sivil toplum üzerine yazılanlara baktığımızda sivil toplumun ortaya çıktığı andan bu yana değişik tanımlamalara maruz kaldığı görülmektedir. Antik Yunan'da yurttaş olma anlamında olan sivil toplum kavramı günümüzde kesin olarak siyasal alanın sınırları dışında kalan, siyasal alanın zıttı olan hatta siyasal alanı sınırlandırarak demokratikliği gerçekleştirecek olan alan olarak betimlenmektedir. Kuşkusuz ki modern sivil toplum kavramındaki bu değişikliklerin hepsi bir rastlantı sonucu olmanın ötesinde çalışmanın ilk bölümünde verilmeye çalışılan küreselleşme,

yeni dünya düzeni, küresel yönetim ve kozmopolit demokrasi projesiyle yakından ilişkilidir. Refah devleti sonrası yeni sağ politikaların yükselişi ile ortaya çıkan söylem, ceberut devlet ve onun yerini alan/alabilecek demokratik sivil toplum şeklinde olmuştur. Liberal sözleşmecî kuramda devlet zora dayalıdır ve bu söylemle aslında kapitalist toplumun içindeki sınıfsal çelişkiler gizlenmek istenmektedir. Klasik liberalizmde tek tek bireylerin çıkarlarının gerçekleşmesi toplum yararına dönüşmektedir. Fakat bu tespit gerçeklerle uyuşmamaktadır çünkü siyasi alanda yasal bir eşitlik kurgulanmasına rağmen iktisadi alanda böylesi bir eşitliğe rastlanmamaktadır. Bu durum da sivil toplumun yapısında sınıfların, katmanlaşmaların var olmasına rağmen bu çelişkilerin siyasi alanda kurgulanan yasal eşitlik örtüsü ile gizlenmesini getirmektedir.

Bu çalışmada sivil toplum üzerine yazan çeşitli yazarların görüşlerine yer verileceği gibi sivil toplum, yukarıda değinilen tarihsel özgüllük bağlamında ele alınacaktır. Bu bağlamda sivil topluma ilişkin birkaç tanımlamaya da yer vermek gereklidir. Wood'un (2008: 276) yapmış olduğu sivil toplum tanımlaması da şöyledir: *“Sivil toplum yalnızca kamusal ve özel arasındaki ayrılığa işaret etmez, aynı zamanda belirgin bir kamusal alana dayanan ve kendine özgün bir baskısı olan, eşsiz bir güç ve tahakküm yapısı ve acımasız bir sistemsal mantıkla birlikte oluşan yeni bir özel alandır.”*

Sivil toplum, kapitalizm öncesi toplumların doğrudan siyasal, ekonomik, geleneksel, cemaatçi bağ ve ipoteklerden kurtulmuş bireyleri bir araya getiren ekonomik ilişkiler ve bu ilişkileri sisteme bağlayan hukuksal çerçevedir (Çulhaoğlu, Soyer, 2000: 15).

Keane (1994: 36-37), sivil toplumu kapitalist şirketlerin ve ataerkil ailelerin egemen olduğu, devletin dışında yer alan ve yasal güvence altında bulunan bir alanla eş tutan Yeni Sağ akımı eleştirir ve sivil toplumu şu şekilde tanımlar: *“Üyeleri öncelikle devlet-dışı faaliyetlerle uğraşan ve bu faaliyetler dolayısıyla devlet kurumları üzerinde her çeşit baskı ve denetim uygulayarak kendi kimliklerini koruyan ve dönüştüren kurumların oluşturduğu bir bütün.”*

Acar Savran'a göre (1987: 198) sivil toplum ekonomik görünüş biçimleriyle ideolojik biçimlerin birliğinin alanıdır; altyapı ile üstyapının kesişme alanıdır. Bu tanımlamada da görüldüğü üzere sivil toplumu salt iktisadi alana indirgemek doğru değildir. Bu bağlamda Marx (aktaran Üstel, 1999: 86) da, liberal düşüncenin hayati dayanakları olarak gördüğü kamusal ile özel, yurttaş ile burjuva, devlet ile sivil toplum arasındaki ayrımı dolayısıyla ikiliği üzerine kurulmuş bir yaşam biçimine karşı çıkmaktadır.

Sivil toplumun tarihsel özgüllüğünün ve kavramı tanımlama çabalarının ardından sivil toplumun tarihsel süreç içerisinde diğer yazarlar tarafından nasıl ele alındığı bir sonraki bölümde sunulacaktır. Tezin birinci bölümünde de belirtildiği üzere küreselleşme süreci ile birlikte sivil toplum demokrasi projelerinin temelinde yer almaktadır. Dolayısıyla bu bölümde sivil toplumun tarihsel değişim sürecinin ardından esas olarak küreselleşme söylemine denk düşen küresel sivil toplum kavramına eleştirel bir bakış getirilecek ve sivil toplum-demokrasi bağlantısı da sorgulanacaktır.

II.1.1. Geçmişten Modern Devlete Sivil Toplum

Sivil toplum kavramının düşünsel temelleri Antik Yunan dönemine dayanmaktadır. Aristoteles'in "*politike koinonia*"² sı yani polisi, özgür ve eşit yurttaşların yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içerisinde yaşadığı en iyi yönetim biçimidir (Onbaşı, 2005: 7). Aristoteles, "*politike koinonia*" yı ahlaki bir zeminde, dostluk çerçevesinde beraber yaşama formu olarak ifade etmektedir (Sarıbay, 2003). Aristoteles *oikos*³ ile *polis*⁴ ayrımını dile getirmekte ve *oikos*'u insanın duyularını, güdülerini yaşadığı alan olarak, *polis*'i ise insan aklı ve onun bir yansıması olan dilin sergilendiği mekan olarak belirtilmektedir. Bu bağlamda insan *polis*'de insan olmakta ve insanın *oikos*'da kalmaya devam etmesi durumunda *zoon politikon*⁵ olarak tanımlanamayacağı belirtilmektedir (Yıldız, 2004: 85). Antik Yunan'da sivil

² Yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içindeki özgür ve eşit kabul edilen yurttaşların sivil toplumu, ahlaki bir kamu anlamını taşımaktadır.

³ Ev öznesi, toplumun en temel birimi anlamına gelmektedir.

⁴ Politika kelimesinin kökenini oluşturan polis, kent devleti anlamına gelmektedir.

⁵ Sosyal varlık kelimesinin Latincesidir ve politik hayvan olarak bilinmektedir.

toplum, site devleti çerçevesinde formüle edilmiş ve devletten bağımsız bir özel alan ayrımı yapılmamıştır. Aristoteles ve sonrasında gelen düşünürler tarafından 18. yüzyıla değin sivil toplum devlet ile eş anlamlı bir kullanıma sahip olmuştur. Bu bağlamda sivil toplumun bir üyesi olmak yurttaş olmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Antik Yunan'da yurttaş olarak kabul görmeyen kimseler sivil toplumun birer üyesi olarak da görülmemektedir.

Orta Çağda kavram feodal düzeni, krallıkları ve imparatorlukları belirtmek için kullanılmıştır. Orta Çağın sonlarına doğru feodalizmin çözülme sürecinin başlaması ile sivil toplum kentsel yaşamda elde edilen birtakım sivil özgürlüklerin ortaya çıktığı durumu ifade etmeye başlamıştır (Erdoğan Tosun, 2001: 31).

Egemenlik kavramını ortaya koyan Jean Bodin devleti, birçok ailenin ve bu ailelere ortak olan şeylerin egemen bir güç tarafından yönetilmesi olarak tanımlamaktadır (Onbaşı, 2005: 15). Bodin, sivil toplumu da çok sayıda ailenin bir araya gelmesi olarak düşünmektedir. Bodin'de egemenlik mülkiyetle ilişkili değildir, mülkiyet aileye aittir ve egemen, kamusal alanın sahibi değildir (Ağaoğulları, Köker, 2004: 21-23). Dolayısıyla Bodin'in, devletin, ailelerin mülkiyet haklarına ve özel yaşamlarına karışmamaları sebebiyle özel alan ile siyasi alan ayrımı yapması bakımından devlet ile sivil toplumu ilk ayırıştırıcı düşünür olduğu ifade edilmektedir.

Thomas Hobbes modern politik felsefe çerçevesinde toplumun kökenlerini sorgulayan ilk düşünürdür. Hobbes'un ünlü eseri Leviathan'da, çeşitli korkuları, düşünceleri, umutları ve nedenleri sebebiyle insanın rasyonel bir karar almaya ve kendisini diğer insanlara karşı koruyacak bir mekanizmanın kurulması yönünde bir sonuca gidilmesi ile toplumun kökenlerine ilişkin temeller atılmıştır. Hobbes'un düşüncelerinde tezahür bulan doğa durumu bir savaş durumudur. Doğadaki yaşamdan korkan insanın daha yüksek seviyede bir yaşama geçmesi sivil toplum olarak adlandırılabilir bir alanın yaratılması ile söz konusu olmuştur (Colas, 2002: 29). Bu bağlamda değerlendirilen sivil toplum iki tür ilişkiyi içermektedir; doğa ile üretim arasında ve insanlık ile tarih arasında (Colas, 2002: 29). Hobbes'ta rastladığımız, doğa durumu ile sivil toplum ayrımıdır. Hobbes, Aristoteles'in tam karşıtı olarak insanın doğuştan toplumsal olmadığını fakat daha

sonradan güvenliğe ve refaha duyduğu özlem çerçevesinde toplumsallaştığını ifade etmektedir (Ağaoğulları, Köker, 2004: 187). Bu bağlamda Hobbes'un çizmiş olduğu siyasal toplumun temeli, bireylerin bir tür toplumsal sözleşmesine dayanmaktadır. Hobbes'un yapmış olduğu toplumun kökenine ilişkin çalışmalar sivil toplum kavramının, verili bir olgu olarak değil de yapay olarak insanlar tarafından, refahın sağlanması adına, bireylerin ortak katılımı sonucu gerçekleşen bir olgu şeklinde ortaya konulması açısından önem arz etmektedir (Colas, 2002: 29). Hobbes'ta gördüğümüz üzere ortaya konulan tanımlama, toplumun kökenlerinin ortaya çıkmasında doğa ile insanlık tarihinin ayrılmasını da içermektedir. Hobbes'a göre doğa yasalarının yalnızca doğa durumunun dışında, yani sivil toplumda işlerliği mevcuttur. Çünkü doğa yasaları doğa durumunun olumsuzlanması anlamına gelmektedir ve bireylerin doğal haklarından vazgeçmelerini gerektirmektedir (Acar Savran, 1987: 34).

Locke, Hobbes'un tersine doğa durumunun doğa yasa ile yönetildiğini söylemektedir. İnsanların savaş durumundan kaçınmaları doğa durumundan çıkıp toplum içerisine girmeleri ile gerçekleşmiştir. Hobbes'un aksine Locke'ta, doğa durumu insanların diğer insanların kurdu olduğu bir savaş ve çatışma durumu değildir. Locke'a göre, doğa durumunda insanlar özgür ve eşittir. Doğa yasası, bütün insanlığa eşit ve özgür oldukları için, başkasının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ve mallarına zarar vermemesi gerektiğini öğretir. Bu anlamda Locke'ta beliren sivil toplum; özgür, rasyonel bireylerin kendi hayatlarını, özgürlüklerini ve mülkiyetlerini korumak için oluşturdukları bir sözleşme ile gerçekleşmektedir (Colas, 2002: 30). Bu sözleşme ile bireyler hak ve özgürlüklerinin daha iyi korunması adına yargılama ve cezalandırma haklarını devlete devrederek politik, sivil toplum düzenine geçer. Bu sözleşme rıza ilkesine dayanmaktadır ve bu nedenle sivil toplum Locke'ta bireylerin özgür, rasyonel bir seçimi ile oluşmuştur. Siyasal liberalizmin önde gelen temsilcilerinden biri olan Locke'ta amaç mülkiyet, diğer hak ve özgürlüklerin devlete karşı savunulmasıdır. Çünkü Locke döneminde burjuva toplumu yükselmeye başlamıştır. Dolayısıyla sivil toplum artık kendi kendini düzenleyen bir örgütlenme olarak tasvir edilmekte ve siyasal alanın müdahalesi öngörülmemektedir (Savran, 1987: 39).

Rousseau da sivil toplum oluşumunu, doğal durumdan uzaklaşma ve toplumsal sözleşmeye dayalı düzenin bir sonucu olarak görmekteydi. Toplumsal sözleşme ile özgürlük ve çıkarlar ortak bir güç tarafından korunmakta ve egemen güç, yasağın kaynağını halkın iradesinde bulmaktaydı (Colas, 2002: 31). Rousseau, burjuva toplumunun bireyi ile doğal toplumun insanı arasındaki ikilemi, yasa ve yasa koyucu ile açıklamakta ve belirttiği “*Toplumsal Sözleşme*” yoluyla bireyin bir üyesi olduğu bütüne katılımını ifade etmektedir (Erdoğan Tosun, 2001: 35). Rousseau’da ortaya konan doğa durumunda bireyler temel ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayabilen, toplum halinde yaşayan durumdadırlar. Fakat daha sonra kendi kendilerine yetemeyen duruma gelmeleri ve mülkiyetten doğan anlaşmazlıklar sonucu politik, sivil toplum durumuna geçilmiştir (Onbaşı, 2005: 23). Dolayısıyla Rousseau’da doğa durumu bir tür yalıtılmışlık ve ihtiyaçlar üzerinden tanımlanmakta iken sivil toplum mülkiyet üzerinden tanımlanmaktadır. Rousseau’da sivil toplum, eşitsizlikleri meşrulaştırıcı istenmeyen bir durumdur (Erdoğan Tosun, 2001: 35). Rousseau, burjuva toplumunun bazı olumsuz özelliklerini fark ederek eleştirir ve bu eleştirilen toplumsal yönleri karşı çözümünü doğa ile tarihsel arasında bir sentez kurmakta bulur. Bu sentez, toplum içinde yaşayan doğal insanın varoluş koşullarının gerçekleşmesiyle mümkün olmaktadır (Uslu, 2003: 395).

Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau, bu üç düşünür açısından toplumun kökenleri bireylerin yapmış oldukları sözleşmeye dayanmaktadır. Bu nedenle bu üç yazar toplumsal sözleşme kuramcıları olarak adlandırılmaktadır. Her ne kadar aynı adla anılsalar da bu üç kuramcı bazı noktalarda birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Locke’un siyasal alan ile doğa durumunu karşıt olarak ele alması ve siyasallığın, yapay insan üretimi olarak belirtilmesi, insanın varoluş koşullarına ise doğallık getirilmesi sonucu sivil toplum kavramı eleştiriye kapalı bir hale gelmektedir. Hobbes’ta ise sivil toplumun eleştirelliği sivil toplumdaki insanın bazı özelliklerine doğallık yüklenmesi ile sınırlı hale gelmiştir. Fakat Rousseau’da durum bu iki toplumsal sözleşmecilerden farklıdır. Rousseau, sivil topluma özgü toplumsal ilişkileri doğallıktan ayırıp tarihsel bir alana yerleştirerek sivil topluma geçişe doğallık yüklemek yerine belirli bir tarihsel süreç ile ilişkilendirerek kavramı eleştiriye açmaktadır (Uslu, 2003: 395). Toplumsal sözleşme kuramcılarında görülen devlet-sivil toplum karşıtlığı olmayıp doğa-sivil

toplum karşıtlığıdır. Fakat Rousseau yine farklı bir noktada olarak, doğa-sivil toplum ikiliği yerine devlet-sivil toplum ikiliğini getirme noktasında ilk adımı atmıştır (Uslu, 2003: 395). Locke ve Hobbes, toplumun ortaya çıkmasını doğa durumundan kopma bağlamında ele almışlardır. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, Locke, Hobbes ve Rousseau'da çizilen sivil toplum tablosunda ekonomik ögelere de rastlanmasıdır. Özel mülkiyet, bir toprak parçasının çevrilmesi, refah, gelişme ve emek gibi kullanılan kavramlar bize sivil toplum ile tarımsal kapitalizm arasındaki bağlantıyı net şekilde göstermektedir (Colas, 2002: 33). Toplumsal sözleşmeciler kuramcılarının farklı da olsa ortaya koyduğu doğa-sivil toplum ayrımı, Antik Yunan geleneğinin aksine doğallık ve siyasallığı ayrı alanlara dönüştürmekte ve siyasallığa insan ürünü bir yapaylık atfetmektedir (Acar Savran, 1984: 33).

II.1.2. Modern Devlet ve Sivil Toplum

18. yüzyıla kadar devlet ve siyasi alanla özdeşleştirilen sivil toplum kavramı, bu yüzyıldan itibaren anlamsal bir kırılma yaşamıştır. Sivil toplum, modern devletin ve kapitalist sosyal ilişkilerin ortaya çıkması ile anlam değişikliğine uğramış, ortaya çıkan bu yeni toplumsal ilişkiler bağlamında yeni bir anlamsal çerçevede tanımlanmaya başlanmıştır.

Kapitalist ekonominin hangi zamanda ortaya çıktığına ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Kimileri başlangıç noktası olarak 1662'de hazırlanan vergiler ve katkılara ilişkin antlaşma metnini temel alırken kimileri de Tudor İngiltere'si ve Rönesans İtalya'sını erken dönem modern kapitalizm olarak ele almaktadır (Colas, 2002: 33).

17. yüzyıl itibarı ile yönetenlerin krallığın zenginliğini nasıl arttırılabileceğine ilişkin tartışmalar başlamıştır. Thomas Mun tarafından bu dönem iktisadi ile siyasi olanın ayrılmasının görüldüğü dönem olarak adlandırılmaktadır (Colas, 2002: 34). Yani Adam Smith ve Ferguson'un sivil toplum ile kapitalist ekonomi arasındaki bağlantıyı yapmalarından yaklaşık yüzyıl öncesinde kamusal yaşamda siyasi ve iktisadının ayrılmasının temelleri atılmış bulunmaktadır. Bu

dönemde güçlenen burjuva sınıfı ticari ve ekonomik faaliyetleri ile ekonomik alanda ortaya çıkan haklarını koruma istemine girmiştir.

16. ve 17. yüzyılda Avrupa'nın bazı yerlerinde görülmeye başlanan ekonomi politikteki değişimlerin nedenleri üç madde ile açıklanabilir. Bunlardan birincisi, bu dönemde yaşanan bilimsel gelişmeler ile fiyat, faiz oranları, nüfus ve ücretler konusunda yaşanan dalgalanmaların bu olgulara ilişkin ampirik dataların toplanması ile anlaşılabilmesine ilişkin bir anlayışın ortaya çıkmasıdır. İkincisi, özellikle İngiltere'de gözlenen bugün ekonomi olarak adlandırdığımız sosyal otonom alanın belirli bir devlet tarafından refah ve zenginlik kavramları çerçevesinde nasıl yönetileceğine dair çıkan politik tartışmalardır. Sonuncusu ve belki de en önemlisi ise kapitalist üretim ilişkilerinin, nüfusun büyük bir bölümünü kendi geçim kaynaklarından ayırarak kitle üretiminde ücret karşılığı çalışan bireylere dayanan bir toplum yaratmasıdır (Colas, 2002: 35).

Adam Smith feodaliteye karşı alternatif bir beraber yaşama formu olarak ticari toplum anlamında sivil toplumu hep bir “ahlaki varlık” şeklinde düşünmüştür. Ahlaki varlık olarak sivil toplum insanın doğası gereği sosyal bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Smith, sivil toplumu kapitalist pazar toplumu olarak tanımlamış, işbölümü ve ticaretin yaygınlaşmasını, zenginliği ve istikrarı sağlayacak unsurlar olarak ele almıştır. Smith'e göre günümüz toplumlarının iki temel özelliği mevcuttur, bunlar; piyasa ekonomisi ve ulus devletlerdir. Ulus devletler yoluyla ademi merkeziyetçilikten, merkeziyetçiliğe geçildikçe tebaa yurttaş dönüşür. Sivil toplum piyasa demektir ve piyasayı yöneten “görünmez el”dir. Devletin görevi “görünmez el”in işleyişini sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapmakla sınırlıdır (Colas, 2002, :36). Smith için işbölümüne dayalı piyasa mekanizması uygarlaşma sürecinin en önemli halkasıdır ve devletin bu sistemdeki yeri “gece bekçisi” olmakla sınırlandırılmıştır (Beriş, 2006: 311). Adam Smith'e göre sivil toplum, tarımsal dönemdeki yaşanan sıkıntılardan sonra endüstriyel, ticari toplumun ekonomik alandaki özgürlük ve haklarını en rahat biçimde kullanabildiği toplumdur.

Adam Ferguson 1767 yılında yayımladığı “*Sivil Toplumun Tarihi Üstüne Bir Deneme*” adlı çalışmasında sivil toplumu, barbar niteliklerden arınmış, sanat ve edebiyatla bütünleşen beyinlerin oluşturduğu toplum olarak tanımlamaktadır

(Erdoğan Tosun, 2001: 37). Bu dönemde yaşanan Aydınlanma geleneği sivil toplum anlayışının da daha rasyonelleşen, çağdaşlaşan insan tanımlamaları üzerinden yapılmasına sebep olmuştur. Fakat bu dönemde Aydınlanma felsefesi dışında belirgin hale gelen ticaret ve kent yaşamı da sivil toplum algılayışını etkilemiştir. Ferguson, İskoç Aydınlanma dönemine ait 1767 tarihli bu eserinde insanlığın kaba yaşam biçimlerinden zarif ya da medeni bir topluma geçiş aşamasını ele almakta ve bu medeni topluma geçiş aşamasını mülkiyet ile doğrudan ilişkilendirmektedir. Malların, eşyaların bir diğeri ile değişmesi yolu ile avcı ve savaşçı, birer tüccar ve esnafa dönüşmüştür (Colas, 2002: 36). Ferguson'da tasvir edilen bu barbar yaşamdan daha zarif yaşama geçiş onun modern ilerlemenin bir savunucusu olduğunu göstermemektedir (Keane, 2004: 55). Çünkü Ferguson, aynı zamanda sivil toplumun kendisinin kamu ruhuna zarar verebileceği tehlikesini de belirtmektedir. Ona göre pazar, parçalanmış bir topluma ve sonunda da yolsuzluğa ve siyasi despotizme yol açabilir. Çünkü bu dönemde ticari faaliyetlerden elde edilen şahsi kazançlar insanları salt ekonomik alana yöneltmiş ve siyasi alandan uzaklaştırmaya başlamıştır (Yeşiltaş, 2006: 20).

Ferguson'da sivil toplum, devletten tamamen ayrılmış bir alan olarak karşımıza çıkmaz. Ona göre bu ikisi özdeştir ya da özdeş olmalıdır çünkü sivil toplum, kendi kamusal ruhu olmasına rağmen ticari zanaatlarını, başarılarını düzenli yönetim, hukuk devleti ve askeri güç ile koruyan bir yapıdadır (Keane, 2004: 54). Sivil toplumun faaliyet alanlarını gerekli hallerde zor da kullanarak koruma rolü biçilen devlet, aynı zamanda sivil toplumun özgürlüklerini, bağımsız örgütlenme potansiyellerini tehdit edebileceği yönünde bir tehdit unsurudur da (Beriş, 2006: 311).

Görüldüğü üzere sivil toplum tarihsel gelişim sürecinde, içerisinde bulunduğu coğrafya ve zamanın getirdiklerine göre çeşitli anlamsal değişimler yaşamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan sermayenin güçlenmesi ve ekonomik özgürlüklerin korunmasının siyasi güçlü bir iktidar yani devlet aracılığıyla olacağı düşünüldüğünden, devlet ile sivil toplumu birbirine tamamen zıt konumlandırmak yerine devleti, sivil topluma uygun zemin hazırlayan, sivil toplumun gelişimini sağlayan konumda tanımlamalar görülmektedir.

Sivil toplum kavramında önemli bir dönüm noktası olarak görülen bir diğer düşünür de Georg Wilhelm Friedrich Hegel'dir. Hegel, sivil toplum ve devlet arasında bir çizgi çizmesi bakımından kendisinden önce gelen toplumsal sözleşme kuramcılarında ayrılır. Hegel'e göre sivil toplum, üyelerinin korunması ve pazarın etkinliği için zorunlu olan kurumlar ve toplumun ticari sektörünü oluşturan pazardır (Erdoğan Tosun, 2001: 37). Hegel'in sivil toplumun ortaya çıkışını kapitalizm ve modernite ile ilişkilendirmesinin bir sonucu olarak "*Bürgerliche Gesellschaft*"⁶ terimini, hem burjuva toplumunu hem de sivil toplumu belirtmek için kullanmaktadır (Yeşiltaş, 2006: 22).

Hegel'in sivil topluma bakışında iki önemli nokta bulunmaktadır. Hegel'de, doğal zorunluluk ve ihtiyaçlar bütünlüğü ile keyfi iradenin bir karışımı olarak bireyin varlığı, sivil toplumun birincil ilkesidir. Birey, doğası gereği başka bireylerle ilişki içerisinde; öyle ki, her birey, ancak başkası aracılığıyla kendini ortaya koyar ve tatmin bulur. Bireyin, aynı zamanda evrenselliğe yönelmiş olması, sivil toplumun ikinci ilkesidir. Bu şekilde bir yönelim, karşılıklı bağımlılık sistemini oluşturur. Bu sistem sayesinde bireyin varlığı, ihtiyaç düzeyinin tatmini ve refahı, diğer bireylerin varlığı ve refahı ile iç içe geçer ve bireyin varlığı ancak bu bağımlılık ilişkisi içinde, gerçeklik ve güvenlik kazanır. Devletin sivil yurttaşları olarak bireyler, kendi yararlarını gözetken, amaçlayan bireylerdir. Evrensellik, bu amacın gerçekleşmesinin bir aracıdır. Bireyler kendi amaçlarına, ancak bilgilerini, iradelerini ve eylemlerini evrensel bir biçimde belirledikleri ve kendilerini bu bütünü meydana getiren zincirin halkaları haline getirdikleri ölçüde ulaşabilirler (Keane, 2004).

Hegel'de sivil toplum üç element içermektedir. Bunlar; ihtiyaçlar sistemi, yargı gücü ve kamu yönetimi ve korporasyonlardır (Colas, 2002: 40). Hegel sivil toplumu burjuva toplumu ile özdeşleştirmiştir. Hegel'e göre, önceki toplumların yaptığı gibi birini diğerine tabi kılma yerine, hem bireysel özgürlüğü hem de devletin evrenselliğini koruma imkânı, yeni bir sınıfın ve yeni bir toplumsal varlık alanının ortaya çıkmasına dayanıyordu. Bu alan ayrı ve otonom bir ekonomi alanı idi. Bu yeni alanın ortaya çıkışı ile birlikte özel ve kamusal, bireysel ve evrensel olan özel çıkarların etkileşimi yoluyla, ne aile ne de devlet olmayan fakat bu ikisinin arasında

⁶ Hegel'in sivil toplum, burjuva toplumu için kullandığı Almanca terimdir.

bir yerde birleşebilmiştir (Wood, 1990: 2). Hegel, sivil toplumu, bireyin kurumlara üyelik yoluyla kamusal bir insana dönüştüğü dolayısıyla evrensel ile özeli bağdaştırabilen ve devlet ile aile arasında uzlaştırıcı bir konumda tanımlayan ilk düşünürdür (Kaldor, 2003: 584). Devlet, bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma altına alır dolayısıyla sivil toplumun sağlıklı bir şekilde işleyişini temin eder fakat bu alan içerisinde yer alan işleyiş doğrudan bir müdahalesi söz konusu değildir (Meray, 2007: 17). Hegel’de, devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkinin temelinde bireyin istenci ile genel istenç arasındaki ilişki yatmaktadır. Bu ilişkide sivil toplum alanında özel istenç genel istence bağlanmayı öğrenir (Onbaşı, 2005: 31). Bu bağlamda Hegel’de sivil toplum bireysel istek ve çıkarların bulunduğu ve bunların birbiri ile çatıştığı bir alandır. Devlet ise, sivil toplum alanındaki bu çatışmaları düzenleyen, uyumlaştıran bir araçtır. Bu noktada Hegel’in sivil topluma bakış açısı liberal düşünürlerden oldukça farklılaşmaktadır çünkü Ona göre, sivil toplum bireysel çıkar çatışmalarının yaşandığı yer, devlet ise rasyonelliği, evrenselliği temsil eden ve çatışmaları uzlaştırarak uygar bir yaşamı tesis eden sosyal bir varlıktır (Meray, 2007: 17). Hegel’e göre sivil toplum fiziki ve etik yozlaşmanın hâkimiyetindedir. Bu nedenle de Hegel’in sivil toplumu, insanın etik ve törel düzeninin en yüksek biçimi olan devletin daha üstün entelektüel kapasitesi tarafından hâkimiyet altına alınmak ve düzenlenmek zorundadır (Carnoy, 2001: 254).

Hegel, devletin sivil toplum alanını koruması gerektiğini belirtir. Fakat bu noktada Hegel, Adam Smith’te veya Ferguson’da belirtilen durumdan farklı bir anlayış sunmaktadır. Smith’te devletin sivil toplumun işleyişi için gerekli tedbirleri alması rolü, Ferguson’da devlet ve sivil toplum arasında net bir ayırım yapılamayışının tersine Hegel, bu iki alanı ayırmış ve aksine devlete kutsal bir dengeleyici rol yüklemiştir. Hegel, sivil toplum ile devlet arasındaki ayırımın bir kopukluğa dönüşmemesi için, sivil toplumdaki sınıfların devlete katıldıklarında siyasal sınıflara dönüştüklerini ifade etmektedir. Fakat Marx’a göre “siyasal sınıf” kavramı olanaksız bir kavramsallaştırma değildir; bu kavramın kendisi sivil toplum-devlet ikiliğinin olmadığı bir durumu ifade etmektedir (Acar Savran, 1984: 35). Dolayısıyla Hegel’in, sivil toplum-devlet alanlarının birbirinden kopmasını engellemek adına ortaya koyduğu “siyasal sınıf” kavramı, sivil toplumun, devlet yani siyasi alan karşısında resmedilmesi sonucu mümkün hale gelmemektedir.

Hegel'in sivil toplum anlayışı iki önemli yenilik içermektedir. Birincisi, bireyler ve devlet arasında siyasi ve etik arabuluculuk yapan bağımsız kurumlar ve kamusal fikrin sivil toplumun ana ögesi olarak ele alınmasıdır. İkincisi ise Hegel'in sivil toplum tanımlamasında, modern sivil toplumun kurulmasında bireylerin tepkisel farkındalıklarını ele almasıdır (Colas, 2002: 42). Hegel'in sivil toplum çalışmalarında onun sınıfların varlığının farkında olduğu görülmektedir fakat sivil toplumun hareket ettirici ilkesini öncelikle yurttaşlar olarak tanımlamaktadır (Keane, 2004: 69). Hegel ile birlikte sivil toplum, modern politik örgütlerin doğuşu ile özdeşleştirilmeye başlanmıştır. Modern teorisyenlere göre sivil toplumun arkasındaki ana itici güç modern politik öznellik formlarıdır (Colas, 2002: 43).

Karl Marx, Hegelci sivil toplum çözümlerini ve Hegelci felsefede belirtilen siyasal alanın, yani devletin evrenselci varsayımını eleştirmektedir. Marx, Hegel'in devlet ve sivil toplum arasındaki ayrımı devletin evrenselliğini yadsıyarak ve devletin, sivil toplumun ve onun sınıf ilişkilerinin özelliklerini ifade ettiğinde ısrar ederek dönüştürmektedir (Wood, 1990: 2). Ayrıca Marx, Hegel'in devleti, sivil toplumdaki çatışmaları uzlaştıran bir mekanizma olarak tanımlamasına karşı çıkmakta ve devleti, sivil toplumun bir yansıması olarak ele almaktadır. Marx'a göre sivil toplum-devlet ikiliği çerçevesinde, devletin toplumdaki ayrı, özel bir alan olarak ortaya konması bir varsayım olmakta ve bu ikilik bu şekliyle evrenselleştirildiğinde, ikiliğin tarihsel koşullarının sorgulanmasının önüne geçilmektedir (Acar Savran, 1984: 34). Marksizm'e göre, devlet-sivil toplum ikiliği yabancılaşmanın kaynağıdır. İktisadi ve siyasi alanların ayrılması sonucu yabancılaşma, anarşi ve eşitsizlik ortaya çıkan tarihsel olarak özgül toplumsal ilişkilerin bir sonucu olmaktadır (Kiely, 2005: 197). Zaten Marx'a göre bu ikilik tarihsel bir oluşumun ürünüdür: feodalizmin çözülüşü. Feodal düzende tüm bireysel-toplumsal ilişkiler ve etkinlikler bir siyasallık barındırmaktadır. Ancak mülkiyetin siyasal bağlardan kurtulmasıyla birlikte siyasallık, özel bir alan haline gelmiş ve sivil toplumda bu özel alanın diyalektik karşıtı olarak ortaya konmuştur (Acar Savran, 1984: 35). Marx'ın sivil toplum anlayışı, bireyler arasındaki bireysel pazar ilişkileri ve bunun modernitenin eşiği olarak tanımlanan tarihsel karakteri ile yakından ilişkili olmuştur (Colas, 2002: 37). Bu nedenle de Marx için sivil toplum sınıf mücadelesini de içeren bir alandır. Ona göre farklı kitlelerden oluşan sivil toplum formu anlık ve oluşumu geçici olup

toplama, bir örgütlenme yaratmamaktadır (Colas, 2002: 37). Burada farklı kitlelerden kasıt üretim alanındaki ilişkilerdir; mülkiyetten yoksun, emeğin doğrudan varlığı, maddi emek gibi. Marx'a göre, sivil toplumun ortaya çıkmasının ön koşulu, üretimin özel alanı ile politik devletin kamusal alanı arasındaki ayrımın ortaya çıkmasıdır (Colas, 2002: 37–38). Buradan kasıt iktisadi ile siyasi alanın ya da başka bir ifade ile özel ile kamusal alanın ayrılmasıdır. Dolayısıyla Marksist düşünce bu ikiliği reddetmektedir. Marx, burjuva devletini bir anlamda sivil toplumun resmi ifadesi olarak görmektedir (Üstel, 1999: 85). Aynı zamanda Marx, sadece bu ikiliği reddetme boyutunda kalmayıp kurtuluşu da, bu iki ayrımı da ortadan kaldıracak şekilde öngörmektedir; sivil toplum-devlet ayrımını, bunlardan birini diğerine bağlı kılarak değil, her ikisini de kaldırarak aşma düşüncesindedir.

Marx, ortaya koyduğu tarihsel materyalizm felsefesine de uygun olarak sivil toplumu maddesel bir temele oturtmakta ve sivil topluma sınıf kavramını da eklemektedir. Marx'a göre sivil toplumun temelinde, atomize edilmiş bir toplumda bencil çıkarları peşinde koşan bireylerin haklarının korunması dürtüsü bulunmaktadır (Çulhaoğlu, Soyer, 2000: 10). Acar-Savran'da (aktaran Uslu, 2003: 397) Marx'ın sivil toplumunu şu şekilde tanımlamaktadır; *“burjuvazinin kendi hegemonyasını kurduğu, kapitalist sömürüyü gizleyen ve dolayımlayan eşitlik ve özgürlük alanı”*. Bu nedenle Marx'a göre, kapitalist üretimde sömürü, eşitlik ve özgürlüklerin varlığına rağmen değil, tam tersine eşitlik ve özgürlük sayesinde gerçekleşir. Bu nedenle de Ona göre sivil toplum alanı eşitlik ve özgürlük alanı olarak tanımlanmaktadır; kapitalist üretim temelinin gizlendiği ve saklandığı bir alan olarak. Dolayısıyla bu özgürlük ve eşitlik, kavramların gerçek anlamlarıyla herkesin eşit ve özgür olma durumu değildir. Bu eşitlik ve özgürlük söylem düzeyinde kalan, burjuvanın diğer özgürlükler üzerinde egemen olduğu bir yapıdır. Sivil toplum hem altyapı hem de üstyapı olduğundan kendi *mistifikasyonunu*⁷ kendi içinde barındırır. Bu bağlamda, sivil toplum kendi ideolojisine uygun bir biçimde altyapının bütünü olarak ele alınıp devletin karşısına yerleştirildiğinde, buradaki eşitlikte içkin olan soyutluk gizlenmiş olur (Acar Savran, 1987: 202).

⁷ Karl Marx, mistifikasyonu toplum gerçeğinin çarpıtılması olarak kullanmaktadır.

Hegel'i eleştiren Marx'a göre, Hegel, sivil toplum içerisindeki eşitsiz yapıyı ve sınıfları görmüş olmakla birlikte bunları olduğu gibi kabul etmiş ve bu çatışmanın devlet ile aşılabileceğini öngörmüştür fakat Marx için sivil toplum, devletin meşruiyetinin ve varlığının devamı için zorunlu bir ideolojik yanılısamadır (Onbaşı, 2005: 36).

Marx, sivil toplum tanımlamalarındaki bireyi eleştirmekte ve bu bireysellik biçimini de tarihsel bir sonuç bağlamında ele almaktadır. Sivil topluma özgü bireysellik biçimi, nesnellik alanında eşdeğer biçimi, öznellik alanında da hukuk biçimi tarafından kurulan soyut bir toplumsallık oluşturmaktadır. Sivil toplumun üyesi olan hukuk öznesini doğal hakları tanımlamaktadır: Bu öznenin özgürlük hakkı, başka bir insanın haklarına zarar vermedikçe her şeyi yapabilme hakkıdır. Ancak Marx'a göre bu hak, hukuk öznesinin kendi içine kapalı, yalıtılmış, başkalarına karşı kayıtsız olma hakkıdır (Acar Savran, 1987: 200).

20. yüzyılın erken yıllarında İtalyan düşünür Antonio Gramsci, Marksist felsefeyi yeniden yorumlayarak sivil topluma yönelik çalışmalar ortaya koymuştur. Gramsci'ye göre altyapı ile üstyapı arasındaki ilişki durumu görüldüğünden daha karmaşık bir haldedir. Gramsci, düşünsel çalışmalarına kapitalist sistemin nasıl olup da kendisini yenilediğini ve ayakta kalmayı başardığı sorusuyla başlamıştır. Bu bağlamda Gramsci, içerisinde hem rızayı hem de zorlamayı barındıran "hegemonya" kavramını geliştirmiştir. Marx'ın öngördüğü sınıfsal devrimin yaşanmaması ve kapitalizmin bekasını sağlamada salt bir ekonomik belirlenimciliğin Onu tatmin etmemesi üzerine toplumun nasıl sömürülen bir sistemin parçası olmaya devam ettiğini bu "hegemonya" kavramı üzerinden açıklamaktadır (Onbaşı, 2005: 37). "Hegemonya";burjuva değer ve normlarının bağımlı sınıflar üzerindeki ideolojik hakimiyeti anlamına gelmektedir (Carnoy, 2001: 253). Bu bağlamda Gramsci, kapitalizmin varlığını korumasındaki nedeni, onun baskı gücünde değil yönetilenler üzerinde yönetenlerin değerlerinin ve görüşlerinin tesis edilmesinde bulmaktadır. Burada burjuva sınıfı, işçi sınıfı üzerinde dominant hale gelmiş ve kendi değerlerini, çeşitli kurumlar aracılığıyla sömürülen sınıf üzerinde tesis eden konuma erişmiştir. Fakat burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta vardır ki o da Gramsci'nin hegemonya kavramının karmaşıklığı sebebiyle farklı yorumlara rastlanmasıdır.

Genel kanı Gramsci'nin hegemonyayı burjuva toplumunun kurduğunu, karşıt hegemonyayı ise işçilerin oluşturması gerektiği yönünde kullandığını belirtse de kimilerine göre Gramsci'nin hegemonyası sınıf-üstü olarak konumlandırılmıştır. Bu bağlamda Gramsci, bir sınıfın hegemon olması için gereken koşulları açıklamakta iken hangi sınıftan bahsettiği muğlaktır ve bu nedenle Gramsci'nin hegemonyası sınıf-üstü bir yapı sergilemektedir (Çulhaoğlu, Soyer, 2000: 19). Gramsci'nin bu sınıf-üstü olarak kurguladığı hegemonya kavramı bazı kesimlerce eleştirilirken bazılarınca bunun iyi bir strateji olduğu ifade edilmektedir. Post-marksist akımdan Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, Gramsci'nin bu sınıf-üstü hegemonyasının hem Marksist teorinin sınıf indirgemeciliğinin önüne geçmesi bakımından hem de karşı hegemonyanın yaratılması aşamasında ve demokratik sürecin sınıf dışı olarak kurgulanması açısından önemli olduğunu ifade etmektedir (Çulhaoğlu, Soyer, 2000: 22-23). Sınıf-üstü konumlanan hegemonyaya eleştiriler ise Marksist kanattan sorunu sınıf dışına taşınması açısından gelmektedir.

Gramsci'deki hegemonya kavramı hem sivil toplum hem de siyasal alanın, yani devletin içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla hegemonya her yere yayılmış durumdadır. Gülgün Erdoğan Tosun'un (2001: 45) Gramsci modelinde, sivil toplum, üretim ve örgüt içerisinde değil, devlet içerisinde konumlandırılır ve şu şekilde formüle edilir; "Devlet = Siyasal Toplum + Sivil Toplum" veya "Devlet = Diktatörlük + Hegemonya". Gramsci'de devlet evrensel çıkarlar yerine belirli çıkarları temsil eder ve toplum üzerinde egemen olan bir yapıdan ziyade topluma bağımlı bir haldedir (Bobbio, 2004: 95). Bobbio (aktaran Carnoy, 2001: 256) Gramsci'nin Marksist düşüncüyü iki noktada tersine çevirdiğini söyler: İlk olarak Gramsci'nin, ideolojik üstyapıların ekonomik yapılar üzerindeki önceliğini vurgulamasıdır, ikinci olarak sivil toplumun (rıza), siyasal toplum (zor) üzerindeki önceliğini vurgulamasıdır. Fakat Gramsci'nin bu hegemonyasını sağlayan araçlar olarak rıza ve zor unsurlarını ayırması ve de zoru devlete rızayı ise sivil toplumun içine oturtması eleştirilmektedir. Eleştiriler, zor kavramının devlete, rıza kavramının da sivil topluma atfedilmesi ile devletin aynı zamanda ideolojide üreten bir yapı olduğunun gözden kaçırılması ve sivil toplumun da açık veya örtük biçimde bir tür zor barındırdığının görülememesi yönünde olmaktadır (Çulhaoğlu, Soyer, 2000: 20).

Gramsci’de sivil toplum, toplumsal sınıflar arasında ideolojik, kültürel, siyasal mücadelelerin yaşandığı bir alandır. Bu mücadelenin galibi, kendi değer ve çıkarlarını toplumun tamamının çıkarları gibi sunmayı ve toplumun geri kalanının rızasını almayı sağlamaktadır (Onbaşı, 2005: 39). Fakat bu sadece rıza yolunu değil aynı zamanda hakim sınıfın zor kullanma tekeli de ele geçirmesini içermektedir. Devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkiler iç içe geçmiştir ve dinamik bir yapı sergiler. Çünkü hegemonya hiçbir zaman kazanılmış bir süreç değildir aksine ekonomik yapı değiştiği zaman hakim sınıf, egemenliklerini zora dayanarak kabul ettirir (Erdoğan Tosun, 2001: 47). Fakat burada Gramsci’nin ekonomi-siyasi alanına bakışı detaylandırılmalıdır. Gramsci’nin modelinde üç temel olduğu söylenebilir; a) zora dayalı devlet, b) sınıfsal olarak yapılanmış ekonomi, c) sivil toplum (Çulhaoğlu, Soyer, 2000: 15). Dolayısıyla Gramsci’nin modeli şu şekilde işlemektedir; ekonomik temel belirli bir dönemdeki oturmuşluğuyla siyaseti ve ideolojiyi koşullar, zaman ilerledikçe bu koşullama uzaktan koşullamaya dönüşür ve böylelikle siyaset ve ideoloji, temelin üzerinde birike birike, bir noktada bu temeli dönüştürecek güce erişir. Buradaki resimde açıkça görüldüğü üzere siyaset ve ideoloji alanının sürekli değiştiği varsayılırken ekonomik alan durağan olarak ele alınmaktadır (Çulhaoğlu, Soyer, 2000: 16). Gülnur Acar Savran (1988: 161) da bu durumu şu şekilde eleştirmektedir:” *Üstyapıyı kuramlaştırma adına, Gramsci altyapıyı sadece varsayar; altyapı-üstyapı ilişkisini, tahlil etmediği bir altyapı temelinde kurar.*”

Gramsci’de devletin sonu, sınıfsal bölünmelerin sona ermesi ile, siyasal alanın sivil toplum içerisinde erimesi ile gerçekleşir (Bobbio, 2004: 115). Fakat Gramsci, bu sürecin önündeki tuzakları da ortaya koymuştur. Devletin zorlama zırhı ile kuşatılmış olması, çoğu zaman hedef olarak sadece devletin görülmesi sonucunu doğurmaktadır. Oysa hegemonya devletin içerisinde olduğu kadar sivil toplum alanında da mevcuttur. Bu nedenle de Gramsci manevra savaşı yerine mevzi savaşını öngörmektedir ki burada amaç devletin karşı hegemonya ile kuşatılmasıdır. Gramsci (2008: 16) bu stratejisini şu şekilde ifade etmiştir:”*Devlet gücünün ele geçirilmesi için yapılan manevra savaşı, sınıfların sivil toplumda üstünlük sağlayan noktaları ele geçirmek için harekete geçtiği mevzi savaşının zorunlu bir sonucudur.*” Çünkü salt devletin ele geçirilmesi toplumsal alanında ele geçirilmesini kendiliğinden getirmemektedir. Kaldı ki hegemonyanın tesisinde ve sürecin önünde başka engeller

de mevcuttur. Hakim sınıf, devletin hegemonyasının zayıflaması durumunda pasif devrim yoluna gider ve aşağıdan gelen bazı talepler kabul edilmekte ve böylelikle egemen sınıfın hegemonyası tehlikeden kurtarılmaktadır (Carnoy, 2001: 264). Gramsci'de sürece gidilen yolda ilk savaşım alanı bilinç alanıdır ve bu noktada Gramsci, aydınlara büyük rol biçmektedir. Aydınlara, işçi sınıfını örgütlemek ve belirli bir bilinç durumuna getirerek karşıt hegemonyayı yaratmak gibi önemli bir rol biçilmektedir.

Kısaca Gramsci, sivil toplumu hegemonya kavramı ile ilişkili incelemiştir ve hegemonyanın, egemen sınıfın bağımlı sınıf üzerinde sistemin etkili olduğuna ve başka bir alternatifin olmadığına yönelik ikna yeteneğini ile bağdaştırmıştır. Gramsci'ye göre sivil toplum burjuva egemenliğinin yaşandığı alandır fakat aynı zamanda da bu egemenliğe karşı koyulacak alandır. Bu nedenle de ilk savaş sivil toplum içerisinde alternatif bir bilinç yaratmaya yönelik olmalıdır. Kapitalist toplumsal ilişkilere rıza göstermeyi sağlayan bu hegemonyaya karşı sivil toplumdan başlayarak, fabrikadan okula, aileye, bütün hegemonik aygıtlarda öz örgütlenmeler yaratılarak karşıt bir strateji oluşturulması gerekmektedir (Carnoy, 2001: 256-257). Gramsci'nin hegemonya kavramının iki önemli anlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde göre, hegemonya egemen sınıfın bir fraksiyonunun, ahlaki ve entelektüel liderliği yoluyla egemen sınıfın öbür müttefik fraksiyonları üzerinde denetim uyguladığı sivil toplumdaki bir süreçtir. İkinci olarak da, hegemonya egemen sınıfın kendi dünya görüşünü kapsayıcı ve evrensel olarak yerleştirmek için siyasal, ahlaki ve entelektüel liderliğini kullanmaya, ayrıca bağımlı grupların çıkar ve gereksinimlerini biçimlendirmeye yönelik başarılı girişimlerini içermektedir (Carnoy, 2001: 257).

Gramsci'de belirtilen hegemonya-sivil toplum bilgileri ışığında kozmopolit demokrasi ve küreselleşme süreci birlikte düşünüldüğünde anlamlı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Öncelikle küreselleşme bölümünde belirtildiği üzere küreselleşme, kaçınılmaz, geri döndürülemez bir süreç olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla bu küreselleşmenin bir alternatifsizlik ideoloji çerçevesinde kurgulanmasıdır ki bu da Gramsci'nin egemen sınıfın kendi savını evrensel ve bütüncül şekilde yerleştirme girişimine denk düşmektedir. Özellikle üçüncü yol

söylemlerinde karşımıza çıkan kaçınılmazlık ve arzu edilebilir bir süreç olarak küreselleşmeye bu açıdan yaklaşılması gerekmektedir. Küreselleşme savlarının siyasi üst düzenlemesi olarak kozmopolit demokrasi projesinde de, egemen sınıfın siyasal, ahlaki ve entelektüel liderliğini kullanarak ve bağımlı grupların çıkar ve gereksinimlerini biçimlendirmeye yönelik girişimler içerdiğini görmek mümkündür. Çünkü küresel bir demokrasiye neden ihtiyacımız olduğu sorusunun liberal savlarına baktığımızda egemen sınıfın kendi dünya görüşlerine uygun olarak ihtiyaçları ve gereksinimleri doğrultusunda tezler ürettiklerini görmekteyiz. Küreselleşme süreci ile yaşanan sorunların küresel hale gelmesi sonucu bunların ancak küresel düzlemde üst bir otorite tarafından çözülebileceği savı, demokrasinin küresel boyuta taşınması gerektiği fikri, ortaya konan normatif ilkelerin tüm insanlığın eşitliğini gözettiği iddiası ve daha nice si tüm bunların sorgulanmaksızın gerçektende böylesi bir düzenlemeye ihtiyacımız olduğu fikrini yerleştirmektedir. Ayrıca Gramsci'de hegemonik bir araç olarak sivil toplum da bu siyasi projede kilit rol oynamaktadır.

II.1.3. Sivil Toplum Faaliyetlerinin Uluslararasılaşması ve Uluslararası Sivil Toplum

Yukarıda sivil toplumun farklı dönemlerde farklı düşünürler tarafından nasıl tanımlandığına yönelik bilgiler sunulmuştur. Açıkça görüldüğü üzere sivil toplum tarihsel süreci içerisinde anlamsal olarak farklılaşmalar yaşamıştır. Günümüzde kavram halen devlet-dışı olarak anlaşılma ile beraber kavramın farklı bir boyut kazandığı iddia edilmektedir. Kaldor'a göre (2003: 588) günümüzde sivil toplum, devletten bir çekilme ve küresel kurallara ve kurumlara yaklaşma niteliği sergilemektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte literatürde artan oranda "küresel sivil toplum" kavramlaştırmasına tanıklık etmekteyiz. Birçokları için küresel sivil toplum kavramı, mevcut devletler sisteminin yerini alabilecek ve yeni sosyal gerçekliği tanımlayan güçlü bir değişimin aracı olarak görülmektedir (Bartelson, 2006: 372). Mary Kaldor (aktaran Harris, 2008: 2), küresel sivil toplumu, birçok ekonomik ve siyasi güç odaklarının müzakere edildiği ve yeniden üretildiği, pek çok sosyal sözleşmenin erkekler ve kadınlar, bireyler arasında yapıldığı bir araç olarak tanımlamaktadır. Kaldor (aktaran Yıldız, 2006: 58), küresel sivil toplumun

uluslararası politikaya etkisini hegemonik olmayan bir dönüşüm projesi olarak görmekte ve bu bağlamda da küresel sivil toplumu, hem liberal demokrasi kurumlarının yetersizliğinin bir kritiği hem de küresel eylemler yoluyla küreselleşmenin sivilleştirilmesi olarak ele almaktadır. Fakat literatürde küresel sivil toplumun tanımlanmasında da farklılıklar görülmektedir. Kimileri küresel sivil toplumu, Seattle'daki gibi protestolar ya da Greenpeace'in çokuluslu şirketlere karşı gerçekleştirdiği eylemler, kısaca küresel kapitalizme karşı gelen hareketler olarak, kimileri ise demokrasinin ve gelişmenin yayılmasının altyapısı olarak görmektedir. Bazıları için ise küresel sivil toplum, insani yardımı ve küresel dayanışmayı, zayıfların ve yoksulların baskısına karşı gelen oluşumları, bazıları için ise insanların artan iletişimini; interneti, çevresel ya da insan hakları ağlarını, küresel medyayı ya da öğrenci değişim programlarını ifade etmektedir (Anheier, Glasius, Kaldor, 2001: 3). Kaldor (aktaran Chesters, 2004: 323), küresel sivil toplumun aktif tanımlanmasında piyasa ile devletler arasındaki çatlaklara tezahür eden ütopyik bir yanını vurgulamakta iken yeni sağ versiyonda ise küresel sivil toplum, özelleştirme ve serbest ticaretin küreselleşen güçlerinin önemli bir bağlantısı ve normatif ideal bir tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaldor'a (2008: 663) göre küresel sivil toplum kavramının ortaya çıkışı 1990'lardaki iki önemli tarihsel gelişmenin çatlaklıklarına tezahür etmektedir: Demokratikleşme taleplerinin yayılması ve yoğunlaşan küresel karşılıklı bağımlılık. 1990'larda daha öncesinde hiç olmadığı kadar sivil toplum tartışmalarına rastladığımız bir gerçektir. Ve bu tarih bir rastlantının sonucu da değildir. 1990'lar Doğu Bloğu'nun çökmesi sonrası bu bloktan ayrılan ülkelerin sisteme dahil edilmesinde sivil toplum kavramının rol oynadığı bir dönemi ifade etmektedir. Sosyalist düzen içerisinde devletin kapladığı alanlardan geri çekilmesinin bir aracı olarak bu ülkelerde sivil toplum demokrasi şemsiyesi altında suulmuştur.

Literatürde küresel sivil toplum kavramlaştırmasına ilişkin tartışmalarda mevcuttur. "Küresel Sivil Toplum" adlı eserin yazarları, Mary Kaldor, Helmut Anheier ve Marlies Glasius'a göre (2001: 3-11) böyle bir kavramlaştırma gerçektir. Bunun ilk kanıtı olarak, 1990'lı yıllardan itibaren ulus üstü boyutta artan sosyal, siyasal katılım, farklı ülkelere vatandaşların, bireylerin müzakere, diyalog sürecine girmeleri ve hükümetler ile çeşitli hükümet dışı örgütlerin ve iş dünyasının bir araya gelmesi gösterilmektedir. İkinci dayanak noktası olarak da küresel sivil toplumun

küreselleşmeden hem beslenen hem de tepki veren bir yapıda olması gösterilmektedir. Küreselleşme, artan karşılıklı iletişimi sağlaması bakımından küresel sivil topluma destek sağlamaktadır. Aynı zamanda da küresel sivil toplum, küreselleşmenin bir sonucu olan kapitalizmin küreselleşmesi gibi olgulara da tepki vermektedir. Üçüncü önerme ise, küresel sivil toplumun karmaşık ve tartışılabilir bir kavram olmasıdır ki bu niteliği yazarlar tarafından kavramın yeni olmasına bağlanmaktadır.

Bu tez kapsamında ise küresel sivil toplum kavramı yerine uluslararası sivil toplum kavramı kullanılacaktır. Falk'a göre (2001: 183) küresel sivil toplum kavramlaştırmasının kullanımı, sınırların yokluğu ve millet, ırk, cinsiyeti aşan sosyal bağların yeterince gerçekleşmemiş olması sebebiyle küresel sosyal ve siyasal evrimin bu aşaması için problemlidir. Aynı şekilde Colas (2001: 75-76), gelinen aşamada modern toplumsal hareketlerin, uluslararası nitelikler taşıdığını ifade etmekte fakat bu hareketlerin küresel bir yapıda olmaması bakımından uluslararası sivil toplum kavramını yeğlemektedir. Küresel sivil toplum kavramı yerine uluslararası sivil toplum kavramının kullanılacak olmasının bir diğer nedeni de Kaldor ve arkadaşlarının öne sürdüğü gibi küresel sivil toplum olarak tanımlanan olgunun "yeni" olmaması, tarihsel bir geçmişe sahip olmasıdır. Bu tarihsel geçmiş uluslararası sivil toplumun devletler sistemi ile etkileşimi çerçevesinde ele alınacağından küresel sivil toplum kavramlaştırmasının bu etkileşimi içermemesi sebebiyle de bu kavram kullanılmayacaktır.

Tez bağlamında uluslararası sivil toplum, modern toplumsal hareketlerin uluslararasılaşması ve bünyesinde barındırdığı uluslararası nitelikler bakımından incelenecektir. Sivil toplum kavramı bünyesinde üç farklı uluslararası boyutu barındırmaktadır. Sivil toplumun bu uluslararası boyutları sebebiyle sivil toplumun uluslararasılaşmasından bahsetmek ve küresel sivil toplum yanlıların söylediğinin tersine yeni bir olgu ortaya koymak yerine, tarihsel sürecin bu uluslararası boyutlar üzerinden anlatılması mümkün olacaktır. Sivil toplumun uluslararası boyutlarından birincisi, sivil toplumun modern devletler sisteminin bir bileşeni olarak yer aldığı alandır. İkincisi, sivil toplumun kapitalist pazar ilişkileri çerçevesinde ele alınması durumunda kapitalizmin kendi doğasından kaynaklanan dünyaya yayılma

niteliğinden dolayı sivil toplumun içerisinde var olan uluslararası boyuttur. Sonuncusu ise modern sosyal hareketler tarafından oluşturulan politik ve etik olarak sivil toplum alanının uluslararası boyutudur (Colas, 2002: 49).

Sivil toplum, modern devlet sisteminin bir bileşeni olarak görülmelidir. Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan ve birçok sosyolojik araştırmaya konu olan sivil toplum kavramının basit şekilde devletin kontrolü dışında kalan tüm sosyal aktiviteler olarak tanımlanması iki açıdan kavramı zayıflatmıştır: Birincisi sivil toplum, ister özerk bir ekonomik faaliyet alanı olarak ister de siyasi topluluğun farklı bir şekillenmesi olarak ele alınsın, kavramın ortaya çıkışının kaçınılmaz olarak devletler sisteminin en önemli aktörü olan modern devletin ortaya çıkışı ile kaçınılmaz olarak bağlantılı olduğu görülmektedir (Colas, 2002: 49). İkincisi tarihsel olarak gerek ideolojik gerekse de sosyolojik olarak sivil toplum ve devlet arasında yer alan ayrımlara bakıldığında bu ikisinin birbirini nasıl etkilediği görülmektedir. Bu durumda sivil toplumun statik tarihsel olarak verili, her yerde bulunan ve devlete karşıt alan teşkil eden yapısı savunulamaz hale gelmektedir. Sivil toplum verili bir olgu değildir. Sivil toplum yoğun sosyolojik alanda kolektif insanlar tarafından yapılan ve bozulan ve sosyal hayatı şekillendiren tarihsel ve sosyolojik güçlere karşı hassas, duyarlı olan bir yapıdır (Colas ,2002: 26–27).

Uluslararası sisteme ilişkin yapılan analizlerin devletten başlamasının bir sonucu olarak sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkiyi anlamakta uluslararası teorilere bakmakta fayda vardır. Egemen devletin tarihsel kökenlerini ortaya koymaya çalışan Rosenberg, bu alanda sivil topluma önemli bir vurgu yapmaktadır. Rosenberg'e göre modern uluslararası sistem, sadece ekonomi ile politik olanın kapitalist sistemin etkisi ile ayrılması yani devlet ile sivil toplumun ayrılması, sonucu ortaya çıkmaktadır (Colas, 2002: 51). Dolayısıyla devletin uluslararasılaşmasının önemli bir nedeni kapitalist ekonominin dünya ölçeğine yayılmasıdır. Bu bağlamda kapitalist ekonomik ilişkilerden bağımsız düşünemeyeceğimiz sivil toplum ile devlet sisteminin uluslararasılaşmasındaki bağlantı ortaya çıkmaktadır.

Sivil toplumun modern devletin ortaya çıkışı ve devletle ilişkisel bir bağlantı içerisinde ele alınması küresel sivil toplum kavramı yerine uluslararası sivil toplum kavramını kullanmayı gerektirmektedir. Ayrıca sivil toplum ile devlet

arasındaki bu bağ, bize devletlerin birbirleriyle uluslararası boyutta kurdukları ilişkilerin benzerinin sivil toplum alanında kurulması sonucu modern toplumsal hareketlerin uluslararasılaşmasında bir temel kazandırmakla kalmamakta aynı zamanda neden ortaya çıkan bu olgunun küresel “yeni” bir olgu olmaktan ziyade tarihsel bir süreç içerisinde ortaya çıkan bir olgu olduğu hususunda da açıklama getirmektedir.

Sivil toplumun ikinci uluslararası boyutu kapitalist ilişkilerin uluslararası boyutundan kaynaklanmaktadır. Sivil toplum, kapitalist pazar ilişkileri sonucu ortaya çıkan bir kavram olarak ele alındığında sivil toplumun bünyesinde barındırdığı uluslararasılaşma yetisi daha görünür hale gelmektedir. Öncelikle kapitalist toplumsal ilişkilerin yayılması modern toplumsal hareketlerin dünya ölçeğine yayılmasını açıklamaktadır. Modern sivil toplumun birçok siyasal tepkisi gerek liberal baskı grupları, kadın hareketleri gerek ulusal ya da sosyalist örgütler kapitalizm altında ortaya çıkan oluşumlardır. Çünkü gerek liberal hareketler gerekse de kapitalist sistem sonucu ortaya çıkan işçi sınıfı hareketleri doğrudan kapitalist ilişkiler ve yeni düzenin işleyişi ile ilişkilidir. Fakat bu kapitalizmin modern sivil toplum hareketlerini üreten tek güç olduğu anlamına gelmemektedir. Bu modern siyasal aktörlerin ve dolayısıyla sivil toplumun kapitalizm sürecinin sosyo-ekonomik dönüşümleri sonucu ortaya çıkmış olması demektir (Colas, 2002: 54). Ayrıca sivil toplum alanının genişletilmesi kapitalizmin yerleşmesi hedefi doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında kapitalist ilişkilerin uluslararasılaşması ile sivil toplumun uluslararasılaşması arasında doğrudan bir ilişki bulunabilmektedir.

Kapitalist üretim tarzı ve ulus devlet egemenliği modern uluslararası sistemi yeniden üreten iki önemli yapıdır (Colas, 2002: 86). Daha öncede dile getirildiği gibi modern egemenlik tarihsel olarak siyasal ve iktisadi alanın ayrılması ile karakterize olmuştur. Bu bağlamda kapitalizm ile modern formdaki egemenlik arasında bir tür gerekli, içsel bir ilişki söz konusudur. Öte yandan uluslararası devlet sistemi, egemen devlet prensibinin uygulamasından ayrı oluşamaz. Dolayısıyla sosyal değişimleri incelerken hem bu içsel, gerekli ilişkileri, hem egemenlik olgusunu da göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Çünkü sosyal değişimler sosyal yapılardan bağımsız olarak ele alınamaz. Bu bağlamda da uluslararası

toplumsal hareketler, uluslararası sistemin bu ikili yapısı yani kapitalizm ve egemenlik ile karşı karşıya gelen ve çoğu zaman bunları dönüştürmeyi hedefleyen kolektif örgütlerdir (Colas, 2002: 92).

Son iki yüzyıl içerisinde gözlemlendiğimiz liberal baskı grupları, kadın hakları savunucuları ve çeşitli sosyal örgütler uluslararası alanda sivil toplumun uzantısı olarak belirtilmektedir. Uluslararası alanda bu tarz oluşumların ortaya çıkmasındaki etkenin sadece kapitalizmin bu oluşumlara zaman içerisinde ihtiyaç duyması olduğu şeklinde bir açıklama eksik kalır (Colas, 2002: 54). Küreselleşme sürecinde sosyal ve siyasi güçlerin çeşitlendiğini bir gerçektir. Bu çeşitli oluşumlar arasında kapitalist sosyal ilişkilerin yayılmasına hizmet edenler olduğu kadar kapitalizm karşıtı oluşumlar da mevcuttur. Kapitalizmin yayılması ve yoğunlaşması sonucu sivil toplumun toplumsal alanı açılmıştır.

Modern toplumsal hareketlerin başlangıç noktasını oluşturan ve bunların bünyelerinde barındırdığı uluslararası faktörler şu şekilde açıklanabilir; öncelikle toplumsal hareketler belirli bir evrensel siyasi örgüt üstüne kuruludur. Örneğin; sosyalistler açısından işçi sınıfı, feminist hareket açısından kadın, dünyanın her yerinde bulunan potansiyel politik örgütleri oluşturacak aktörlerdir. Modern toplumsal hareketlerin uluslararası bir fenomen olmalarının bir diğer göstergesi de bu hareketlerin pratikte de uluslararası olarak örgütlenmeye gitmeleridir (Colas, 2002: 55).

Colas'a göre uluslararası sivil toplumun yayılmasının bir nedeni ve sonucu da enternasyonalizm olmaktadır. Enternasyonalizm olgusu, 19. yüzyılın sonlarında Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'da çizmiş olduğu ırka, dine, etnik kökene bakılmaksızın evrensel dünyanın barış, demokrasi, eşitlik ve özgürlük sağlamak amacı ile kullanılmıştır (Colas, 2002: 57). Bu olgu temelinde çok farklı milletten, dinden ve etnik kökenden olan insanların dayanışmasına dayanmaktadır. Marx'a göre milletin kökeninde burjuva çıkarlarını temsil eden ideolojik bir inşa bulunmaktadır. Marx'a göre burjuva tarihsel aktör olarak dünya ticaretinin özünü kozmopolitan bir karakterde inşa edecektir ve burada komünist kozmopolitanizm, burjuva kozmopolitanizmini hedef almaktadır (Bacık, 2008: 209). Dolayısıyla bu noktada enternasyonalizmin millet fikrini yeniden ürettiği eleştirisi de komünizmin

nihai aşamasında devletin kaldırılması öngörüldüğü için tartışmalı hale gelmektedir. Enternasyonalizm, Lenin (aktaran Halliday, 2004: 92) tarafından daha sonraları revize edildiği şekliyle şöyledir: *“Tüm milliyetçilik biçimlerinin yerine, Marksizm enternasyonalizmi, tüm ulusların daha üst düzeyde, inşa edilen her kilometre demir yoluyla, her uluslararası birlikle ve kurulan her emekçi birliğiyle gözlerimizin önünde oluşan bir birlikte kaynaşmalarını koyar.”* Dolayısıyla enternasyonalizm, liberal kozmopolitlikten çok daha öte bir proleter kozmopolitliğe dayanmaktadır. Marx’ın (aktaran Halliday, 2004: 95) ifadesiyle, *“Ulusların birleşmesi ve kardeşliği bu günlerde herkesin, özellikle de burjuva serbest ticaretçilerinin dilinde olan bir sözdür. Tüm ulusların burjuva sınıfları arasında bir kardeşlik gerçekten de vardır. Bu ezenler ezilenler, sömürenlerin sömürülenler karşısındaki kardeşliğidir.”* Dolayısıyla bu şekilde bir kardeşlik Marx’a göre özgürleşmeyi getirmemektedir çünkü ezenler sistemi mülkiyet ilişkilerine dayanmaktadır.

Toplumsal hareketlerin uluslararası sivil toplum olarak tanımlanabilecek şekilde gözlemlendiği bir diğer olgu da devrimlerdir. 18. yüzyıl sonlarındaki demokratik devrimler, 20. yüzyıldaki sosyalist ve radikal milliyetçi hareketler ve 1978–1979 İran devriminde bu durumu gözlemlenmek mümkündür (Colas, 2002: 58).

Tarihsel olarak uluslararası toplumsal hareketler, Klasik Enternasyonalizmin ilk 19. yüzyılda endüstri kapitalizminin yükselişi ile beraber ortaya çıkan örgütlenmeler ile olduğu söylenebilir (Colas, 2002: 80). İkinci kuşak uluslararası toplumsal hareketler ise etnik, cinsiyet ve dini eşitlik, çevre ve nükleer silahsızlanma konularına ilişkin olmuştur. Son olarak transnasyonal ağlar, farklı sosyo-politik gruplar arasında kurulan ittifaklar ve koalisyonlar ile Dünya Ticaret Örgütü karşıtı gibi küreselleşme karşıtı grupların ortaya çıktığına tanık olunmaktadır.

Colas’a göre (2002: 78) devlet, uluslararası toplumsal hareketin önemli bir unsuru olarak ele alınmalıdır. Hükümet dışı örgütler (NGO), sözde hükümet dışı örgütler (QUANGO) gibi oluşumlardan da anlayabileceğimiz üzere her ne kadar uluslararası toplumsal hareketlerin ulus devlet egemenliğine yönelik bir meydan okuma olduğu iddia edilse de uluslararası sistemin yapısı, halen bu oluşumların ulaşmaya çalıştıkları sosyo-politik hedefleri egemen devletin çeşitli organları aracılığıyla gerçekleştirmeye zorlamaktadır (Colas, 2002: 79). Bu durum kuşkusuz

bu oluşumların uluslararası boyutunu reddetmek anlamına gelmemektedir. Uluslararası toplumsal hareketler, uluslararası ölçekte ülke sınırları ötesinde sosyal ve siyasal değişimler için gönüllü seferber olabilen grupları içermektedir. Dolayısıyla yukarıda da belirtildiği üzere tarihsel sürece baktığımızda bugün “yeni” olarak tanımlanan küresel sivil toplumun, 1990’lardan daha öte bir geçmişe dayandığını görmekteyiz. Kuşkusuz bugün gelinen aşmada teknoloji ve iletişim alanında meydana gelen değişimler daha karmaşık ve yoğun toplumsal hareketler meydana getirmektedir. Çeşitli sosyal bloglar, sosyal paylaşım siteleri artık kitlelerin deneyimlerini aktarmasında hatta örgütlenmesinde rol oynayabilmektedir. Fakat uluslararası toplumsal hareketlerin teknik anlamda yaşadığı bu değişimi yeni bir kavram ile ortaya koymak çok da doğru olmayacaktır. Çünkü böylesi bir yaklaşım daha öncede de belirtildiği gibi tarihsel süreci görmekten ve toplumsal hareketlerin uluslararası boyutlarını göstermekten uzak olacaktır. 19. yüzyılda köleliğe karşı oluşturulmuş olan Köleliğe Karşı Cemiyet (1839) ve Uluslararası Kızılhaç Örgütü (1864) gibi kuruluşlar da modern anlamda uluslararası sivil toplumun çok da yeni olmadığını göstermektedir (Kaplanguil, 2010: 114).

II.2. Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi

Sivil toplum ile demokrasi arasındaki ilişkinin irdelenmesi, tezin ana konusu olan kozmopolit demokrasi açısından sivil topluma biçilen rolün ortaya konmasında önem arz etmektedir. Sivil toplum ve demokrasi arasındaki ilişki oldukça sorunludur. Her şeyden önce her iki kavramın da ortak bir algılayışının olmaması bakımından hangi sivil toplum yorumu ile hangi demokrasi yorumunun ele alınacağı ve bu iki kavramın ortak ve zıt unsurlarının nasıl ortaya konulacağı başlı başına bir sorun teşkil etmektedir. Bu nedenle burada literatürdeki sivil toplum-demokrasi ilişkisi/ilişkisizliği genel hatlarıyla ortaya konmaya çalışılacak ve her iki kavram arasında olumlu bağ kuranların argümanları ve olumsuz bağ kuranların argümanları verilmeye çalışılacaktır.

Güncel demokrasi algısında modern demokrasinin ayırt edici özelliğinin uyumdan ziyade siyasal çatışma olduğu ve bütün adına bireylerin ya da toplulukların

ezilmesinin önüne geçilmesi gerektiği kabul görmektedir. Bu nokta demokrasi ile sivil toplumu bağdaştıran temel olarak görülmektedir. Sarıbay'a göre (aktaran Onbaşı, 2005: 56) modern demokrasilerin uyumu gözetmeyen şekilde çeşitliliği ve çoğulculuğu ön planda tutması ve bunların ihlal edilmesi durumunda da siyasi bir çatışmayı meşru sayması bakımından sivil toplum ve demokrasi birlikte ele alınmaktadır. Sivil toplum yazınında sıkça karşılaştığımız çoğulculuk, gönüllülük, özerklik, katılım gibi sivil değerler ile demokratik değerlerin bağdaşması noktasında da sivil toplum ile demokrasi arasında bir bağ kurulmaktadır. Bu açıdan ele alındığında sivil toplum örgütleri, demokrasi kültürünü besleyen ve sivil değerlerin yaşama geçmesinde aktif rol oynayan aktörler olarak gösterilmektedir (Yıldız, 2004: 87). Ayrıca sivil toplumun çoğulculuğunun ve heterojenliğinin tek tip bir toplum yaratımının önüne geçeceğine ve böylelikle de demokratik bir toplum yaratılmasına katkı sağlayacağına yönelik düşüncelere de rastlanmaktadır.

Modern demokrasi kavrayışında temel belirleyici unsurlardan birisi de iktidarın keyfiliğinin önlenmesi ve egemenliğin, halkın rızasına dayanmasıdır. Dolayısıyla bu noktada sivil toplum, iktidarın keyfiliğini önleyen ve bir bakıma onu sınırlayan ve denetleyen bir aktör olarak resmedilmektedir. Bu nedenle çoğu kez sivil topluma hayır demek demokrasiye hayır demek olarak yorumlanır. Devlet, ancak sivil toplum ve onun günlük yaşam pratikleri ile ağ gibi sarılı ise, bağımsız bir otorite, bir güç olabilir (Erdoğan Tosun, 2001: 118). Devletin sivil toplum ile ve onun kurumları ile denetlenmediği bir yerde demokratik bir pratikten söz etmek mümkün görülemeyeceği ifade edilmektedir. Paul Q. Hirst de (aktaran Çaha, 2007: 59) sivil toplum unsurlarının, demokrasilerde çoğunluk diktatoryasının önünde bir engel olması bakımından demokrasi ile sivil toplum arasındaki bağı ifade etmektedir.

Eşitlik, hoşgörü, insan haklarına saygı gibi değerler sivil toplumun temeli olarak verilmektedir. Bu değerler aynı zamanda demokratik bir düzenin de temeli sayılmaktadır. Dolayısıyla sivil toplum, yeni demokrasi arayışlarında müzakere sürecini demokratikleştirecek, çoğulculuğu ve birlikte barış içinde yaşama olgusunu pratiğe geçirebilecek önemli bir aktör olarak resmedilmektedir. White'a göre (aktaran Erdoğan Tosun, 2008: 261) sivil toplum bunu dört yoldan gerçekleştirebilir. Öncelikle, devlet ile toplum arasında dengeleyici bir rol üstlenip devletin zor

kullanma kapasitesini azaltabilir. İkincisi, güçlü bir sivil toplum hem yönetenlerin denetimini sağlayabilir hem de kamu ahlakının standartlarını yükseltebilir. Üçüncüsü, sivil toplumun devlet ile yurttaşlar arasındaki ilişkiyi kayıt altına sokabilmesidir. Son olarak, sivil toplum siyasal oyunun kurallarını yeniden tanımlayarak kurucu bir rol üstlenebilir.

Sivil toplum ile çoğulculuk arasındaki ilişki üzerinden sivil toplum ile demokratikleşme arasında bir bağ kurulmasında da çeşitli sıkıntılar mevcuttur. Liberal kültür, çoğulculuğun işlev göreceği tek kültür olarak ileri sunulur. Bu iddia şu şekilde devam eder: Herhangi özel bir kültür akılcılık temelleri üzerinden gerçekleştirilemeyeceğinden, tüm kültür çeşitlerine karşı hoşgörülü olmak gerekmektedir. Fakat buradaki sorun, liberal demokrasinin çoğulculuğu içerdiği noktasındadır. Bu sistem, hiçbir değer takımının diğerinden daha üstün olmadığını iddia etmekte iken liberalizmin bu çoğulcu söyleminin korunması için, liberalizmin kendi değerleri korunmalıdır ve bu diğer değerlerin savunmasızlığı ilan edilmeksizin yapılamaz (Serdar, 2001: 222).

Sivil toplum örgütleri, devlet ile toplum arasında demokratik işleyişi gerçekleştiren aracı kurumlar olarak görülmektedir. Sivil toplum ile sivil toplum örgütleri arasında farklı kavramlar olmalarına karşın özellikle sivil toplum ve demokrasi üzerine yazılarda ikisinin iç içe geçtiği, birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu ayrımı vurgulamak açısından; sivil toplumun, sivil toplum örgütlerinin somut kurumsal yapılar olarak ortaya çıkmasını sağlayan sosyal zemini ifade ettiği belirtilmelidir. Dolayısıyla sivil toplum örgütleri somut, sivil toplum ise soyut bir ifade olarak görülmektedir (Kaplanguil, 2010: 47). Sivil toplum örgütleri, bireylerin sorumluluk yüklendikleri, haklarını kullandıkları ve böylelikle birer yurttaşa dönüştükleri demokrasi okulları olarak ifade edilmektedir (Onbaşı, 2005: 57). Fakat sivil toplum için öngörülen değerler ile sivil toplum örgütlerinin nitelikleri arasında bir bağıntı olması ve her ikisinin de demokrasi ile ilişkilendirilmesi sonucu bu ayrım bulanıklaşmaktadır. Sivil toplum örgütlerinden beklenen nitelikler olan, devletten bağımsız, özerk olma, gönüllü katılıma açık olma, kar amacı gütmeme, yasal olma vb. unsurlara sivil toplum tanımlamalarında da rastlanmaktadır. Modern sivil toplum tanımlamalarında sivil toplum, devletten özerk, sivil bir alanı işaret

etmektedir. Bütün bu niteliklerin aynı zamanda demokratik değerler ile de ilişkilendirilmesi, bir nevi sivil olana demokratikliğin bahşedilmesi ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla sivil toplum örgütlerine de yeni dönemde demokrasinin tesisi noktasında aktif bir rol biçildiği görülmektedir.

17. yüzyıldan itibaren Avrupa’da ortaya çıkan siyasi hava ile demokrasiye olan talepler artmıştır. Artık devlet, gerek hazırlanan anayasalarla gerek sivil toplum aracılığı ile sınırlandırılması gereken bir kurum olarak kurgulanmaktadır. Devletin bu şekilde sınırlandırılması fikri, demokrasi ile sivil toplumun bir diğer bağlantı kurulan noktası haline gelmektedir. Sovyet Bloğunun yıkılması ve bunu izleyen süreçte, yeni oluşan devletler için demokratik modelin içerisinde önemli oranda sivil toplum vurgusuna rastlanmaktadır. Bu nedenle daha öncede belirtildiği üzere 1990’lı yıllar sivil toplumun yeniden farklı bir anlamlandırılmaya; demokrasinin kilit aktörleri, taşıyıcıları olarak dirildiği bir dönem olmuştur. Bu dönem yeni sağ politikalarla karar alma mekanizmalarına sivil toplum aktörünün hızla girmeye başladığı bir tarihe denk düşmektedir. Sivil toplumun bu denli önem kazanması yönetim modeli ile de yakından ilintilidir. Çünkü yönetim modeli çerçevesinde karar alma mekanizmalarına sivil toplum aktörünün de girmesi amaçlanmaktadır. Bu yolla alınan kararların, daha açık, şeffaf, hesapverebilirliği yüksek ve aynı zamanda da katılımın daha yaygın olacağı iddia edilmektedir. Fakat aksine siyasal katılım yönetim modelinde daha anti-demokratik olmaktadır. Çünkü bu model, STK’ların, sermayenin ve bürokrasinin seçilmesine olanak vermediği gibi hesapverebilirliği de sağlayamamaktadır. Fakat yeni sağ argümanlara göre modern demokrasi, yurttaşların belirli aralıklarla salt seçimler yoluyla katılımında bulunduğu türde bir demokrasiye dönüştüğü şeklinde eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu nedenle sivil toplum, katılımın her alana yayılmasını ve etkinliğini öngören bir unsur olarak sunulmaktadır. Özellikle küreselleşme ile toplumsal yaşamın farklı bir sürece girdiği, çeşitlendiği ve bu çeşitlenmenin bireylerin tercih ve taleplerine de yansıdığı ifade edilmektedir. Klasik yönetim anlayışı ve hantal kalan yapıların bu yeni taleplere cevap veremediği, ve dolayısıyla sistemin bir güven krizine girdiği söylenmektedir. Sivil toplum örgütlerinin ise kendi faaliyet gösterdikleri alanda etkin, çoğulcu, katılımcı bir yol izlemekte olduğu aynı zamanda seçimler sonrasında dahi kamuoyu oluşturma çabaları devam ettiği belirtilmektedir (Kaplancil, 2010: 63). Bu nedenle de

sivil toplum, siyasal meşruluğun, siyasal güven krizinin çözümünü sağlayan kilit önemde bir aktör olarak resmedilmektedir. Fakat yönetim ve sivil toplum çerçevesinde öngörülen bu düzenlemelere eleştirel bakmakta fayda bulunmaktadır. Çünkü hantal ve bürokratik devlet söylemi temelinde devletin sosyal işlevlerinden arındırılma projesinin bir ürünüdür. Devlet ne kadar sosyal işlevlerinden uzaklaştırılırsa, sivil toplum, yani piyasa kurallarına göre işleyen toplum o ölçüde güçlenecek ve gelişecektir (Özbek, 2004 :242). Dolayısıyla bu da sosyal devleti ve sosyalizmi otoriterliğe eşitleyen, anti-demokratik olduğu savına dayanan bir söylem ortaya çıkarmıştır. Sivil alanın genişlemesi eşanlı olarak her zaman demokrasi getirmediği gibi devletin her üstlendiği sosyal işlev de devletin ceberut, otoriter olduğu anlamına gelmemektedir. Sivil alan zaten doğası gereği anti-demokratik unsurlar taşımaktadır. Çünkü bu alan herkesin eşit olduğu bir alan olmaktan çok sınıf, ırk, cinsiyet, dil, din gibi unsurlar üzerinden birçok güç eşitsizliğini ve ilişkilerini barındıran bir yapıdadır. Ayrıca sivil toplum alanında çok sayıda çatışma ve iktidar mücadelesi ve dolayısıyla baskı ve dışlama unsurları mevcuttur. Gündelik yaşamlarımızın birçok yönü bu iktidar alanlarının içinde gerçekleşmektedir (Hall, 1995: 120). Bu nedenle de sivil toplum kendiliğinden bir düzen, uyum ve dayanışma ortamı yaratmamaktadır. Sivil toplumcu yaklaşım sivil toplumun içindeki kurumların ve ilişkilerin ırkçılık, cinsel kimliklere hoşgörüsüzlük gibi anti-demokratik biçimler alabileceğini kabul eder fakat bunları sivil toplumun doğasında olan bir durum olarak kabul etmez. Sivil toplumdaki anti-demokratik kurumlar devlet ile ilişkilendirilir ve bu nedenle de sivil toplum devlet otoritesini zayıflatmalı, sınırlamalıdır (Tol Göktürk, 2008: 195). Bu açıdan bakıldığında sivil toplumun devleti sınırlandıracak demokratik aktör olma durumu sorgulanır hale gelmektedir. Wood'a göre de (2008: 293) sivil toplum, kendine has bir baskıya, güç ve egemenlik yapısına ve acımasız bir sistemsel mantığa sahiptir. Bu nedenle sivil toplum, savunulanın aksine devletin baskıcılığına karşı bir alternatif olmaktan ziyade devletin baskı işlevlerinin yeniden düzenlenmesine katkı sağlamaktadır. Sivil toplum ve demokrasi kavramları arasındaki olumlu ilişkiyi eleştirenler için, gerek kapitalizmin acımasızlıklarından ve gerekse de devletin ceberutluğundan yakınanlar çareyi sivil toplumda bulmaktadır. Bu nedenle sivil topluma devlete muhalefet ettiği iddiasıyla önsel olarak iyi bir nitelik atfedilmiş olması eleştirilmektedir. Sivil toplum söyleminin belki de en

önemli noktası sivil toplum ile devlet arasında ayrımı net bir şekilde ortaya çıkarmasıdır. Hatta bu ayrım iki olgu arasında bir dikotomi yaratmıştır ve bu dikotomi, kapitalizmin her iki alanı da etkileyen süreçlerini gizlemektedir (Çulhaoğlu, Soyer, 2000: 25). Bu bağlamda liberalizmin iktisadi ile siyasi alanı ayırması sonucu sadece siyasi katılımı demokrasinin bir gereği olarak ele alması ekonomik katılımın ise sorguya açılmaması sorunludur.

Kısaca sivil toplum söylemindeki sorunları belirtmek gerekirse, sivil toplum söylemi;

1- Felsefi olarak idealist, yöntemsel olarak eklektik, siyasal açıdan uzlaşmacı-reformisttir.

2- Anti-devletçi duruşuna rağmen, söylem özünde devletçi, yani varlığının mutlak koşulunu devlet-sivil toplum ayrımında temellendiren, bu nedenle de devleti sürekli olarak varsayan bir söylemdir (Çulhaoğlu, Soyer, 2000: 28).

II.2.1. Kozmopolit Demokrasi Açısından Sivil Toplum

Kozmopolit demokrasinin tesisine yönelik farklı yaklaşımlar olduğu çalışmanın birinci bölümünde belirtilmiştir. Kozmopolit demokrasinin oluşturulmasında özellikle yukarıdan-aşağıya model yerine aşağıdan-yukarıya modeli benimseyen yazarlar için küresel sivil toplum/uluslararası sivil toplum önemli olmaktadır. Bu bağlamda bu başlık altında kozmopolit demokrasi modellemesinde farklı yazarlar tarafından sivil topluma biçilen rol sunulduktan sonra eleştirel bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılacaktır.

Aşağıdan küreselleşme hareketinin önemli bir aktörü olarak görülen uluslararası sivil toplum, bu bağlamda küreselleşmenin olumsuz ekonomik, siyasi, kültürel yanlarını elimine edebilecek, ona karşı çıkarak daha demokratik bir sürecin tesisinde görev alacak aktör olarak betimlenmektedir. Fakat aşağıdan küreselleşme hareketlerinin yukarıdan küreselleşmenin zorba yanını elimine edecek bir biçimde ifade edilmesinin her zaman doğru olmadığı belirtilmektedir. Falk (2001: 185), yukarıdan küreselleşmeye karşı oluşan aşağıdan gelen tepkilerin bir kısmının, aşırı ve

şovenist bir yapı sergilediğini belirtmektedir. Fakat yinede bu hareketlerin küreselleşmenin yukarıdan gelen ve önlenemez gibi sunulan yapısının değiştirilebilir olduğunu göstermek açısından önemli olduğunu da eklemektedir. Habermas (aktaran Brassat ,Smith, 2007: 13), sivil toplum örgütlerini, küresel yönetim rejimi içinde eleştiri ve çekişme yolu ile müzakereci bir alan yaratabilecek; medya ve haber örgütleri ile etkilenen, toplumsal ve siyasi hareketlerle mobilize olan bir küresel kamusal alan yaratımında rol alabilecek dolayısıyla ulus-aşırı ve küresel karar alma organlarının meşruluk derecelerinde bir pay sahibi olma olasılığına haiz aktör olarak tasvir etmektedir.

Başka bir görüşe göre, kurumsal analiz şunu göstermiştir; etkili kozmopolit hareket oluşturacak kurumsallaşma görece olarak en iyi biçimde, grup üyeleri arasında homojen kozmopolit hislerin olduğu bir grupta oluşabilir ve böylesi gruplarda, rızaya dayalı ilişkisel ağların yer aldığı bir alan olarak sivil toplumda bulunabilir. Sivil toplumun, devletlerin aksine, benzer düşüncede insanların kolektif hareketler için gönüllü olarak bir araya geldiği bir oluşum olması bakımından kozmopolit harekete daha etkili bir şekilde yanıt verebileceği ifade edilmektedir (Goldsmith, 2003: 1694).

Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan çevresel hareketler, kadın hareketleri gibi oluşumlar, yeni uluslararası sivil toplumun adımları olarak görülmektedir. Bu oluşumların Rio Çevre Konferansı, Pekin Kadın Konferansı gibi uluslararası oluşumlara da katılmasıyla bölgesel ve küresel sorunların tartışıldığı yeni bir kamusal hayatın ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Held (1997: 263), bu oluşumların henüz gelişme aşamasında olduğunu ve siyasi güç dengelerinin bu oluşumların gelişmesine izin verip vermeyeceğinin de belirsizliğini sürdürdüğünü söylemektedir. Fakat bu oluşumlar ulus aşırı güç sistemini hesapverebilir bir alana çekerek kozmopolit demokrasinin önünü açacak şekilde gelişebilir. Held'in çizdiği kozmopolit demokrasinin genel hatlarında, mevcut uluslararası, bölgesel kurumların yönetsel kapasitesinin ve hesapverebilirliğinin artırılması hedeflenmektedir. Dolayısıyla bu konuda uluslararası sivil topluma önemli bir rol düşmektedir. Held (2008: 609), kozmopolitanizmin nasıl anlaşılması gerektiği sorusuna; bir hükümetin, devletin ya da sivil örgütün temsilcisinin veya herhangi bir aktörün aşmaması

gereken sınırları belirleyen temel öğeler, ilkeler olarak cevap vermektedir. Bu noktada Held'in kozmopolit demokrasi modelinde sivil toplum kozmopolit ilkeleri koruyacak ya da devlete karşı bir sınırlama ve hesapverebilirlik unsurunu hayata geçirecek bir aktör olarak tasvir de edilmiş olsa, sivil toplumun kendisi de bizzat bu kozmopolit ilkelerle sınırlı olmalıdır. Held (2004: 167) bu bağlamda, uluslararası sivil toplum örgütlerini, belirli amaçlarını, çıkarlarını hesapverebilirlik ve adalet çerçevesine oturtmaya, geliştirmeye çalışan küresel konularda önemli birer aktör olarak görmek gerektiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla Held'in kozmopolit demokrasisinde vurgu yapılan kilit nokta çalışmanın birinci bölümünde detaylandırılan kozmopolit ilkeler olmaktadır. Çünkü Held, hükümetlerin, yerel siyasi organların, sivil toplumun, yönetişimin farklı düzlemlerindeki tüm organlarının bu ilkeler çerçevesinde sınırlandırılması yoluyla bir demokratik düzen öngörmektedir. Üçüncü Yolcular genellikle, küreselleşmenin iki yönlü bir süreç olarak algılanması gerektiğini vurgulamaktadırlar. İki yönlü süreç, ikili demokratikleşme sürecine tekabül etmektedir; bu süreç, sadece ulusal sınırlar içerisindeki bir topluluğun siyasi ve toplumsal olarak, hem devletin demokratikleşmesini hem de sivil toplumun demokratikleşmesini kapsamamakta aynı zamanda ulusal sınırlar ötesinde şeffaflığın, hesapverebilirliğin ve demokrasinin geliştirilmesini de kapsamaktadır (Held, McGrew, 2002: 107).

Falk'a göre (2001: 195), normatif demokrasi, küresel sivil toplumu oluşturan dağınık toplumsal güçleri bir araya getirebilen ve aşağıdan küreselleşmeyle bağlantı kurabilen bir ideoloji sunmaktadır. Held'in kozmopolit demokrasi modeli de bu bağlamda, normatif teorinin özelliklerini etkilemektedir ve yerelden en kapsayıcı karar alanlarına doğru uzanan faaliyetleri ile küresel sivil toplumun aracı rolünü vurgulayan bir kapsam sunmaktadır.

Beck'e göre (2000: 93), sivil toplum deneyiminin yanı sıra ulus aşırı uygulanabilir temel hakların varlığı, kozmopolit demokrasinin kurulmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda Beck, Kant'ın farklı ulusların yurttaşları arasındaki temel hakların sağlanması yoluyla kozmopolitliğe doğru gidileceği düşüncesine yer vermektedir. Kozmopolit düşüncenin belki de geçmişteki en iyi bilinen düşünürü olan Kant (aktaran Hall, Trentmann, 2005: 93), sivil toplum tartışmasını dış ilişkiler

içerisinde konumlandırmakta ve sivil toplumu da gelecekte gerçekleşmesi öngörülen kozmopolit adalet ve hukuk alanı olarak görmektedir.

Küresel sivil toplum kavramı, ulus devlet egemenliğini aşan evrensel insan hakları ve dünya ölçeğinde bir siyasal topluluk fikri ile özdeşleşen kozmopolit yaklaşımla yakından ilişkilidir (Kiely, 2005: 227). Dolayısıyla küreselleşme süreci, bu sürecin kaçınılmazlığı söylemi çerçevesinde hegemonya kavramı ve bu sürecin siyasal üst yapısı olarak kozmopolit demokrasi ve bu projede sivil topluma biçilen rol çalışmada belirtilen hususlar bağlamında ele alınmalıdır. İnsan hakları bir yandan ulus devleti aşmanın bir yolu olurken diğer yandan ise kurgulanan kozmopolit demokrasi modelinin toplumsal temeli bu kavram üzerine oturtulmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla bu toplumsal temele denk düşen ve günümüzde sık sık rastladığımız dünyanın her yerindeki sorunlara duyarlı, demokrasi ve insan haklarının korunmasından yana olan bir küresel toplum kavramı da türetilmiştir. Herhangi bir küresel toplumdaki bahsetmek mümkünse bile bu durumda da küresel toplumda iktidarın kimin elinde olduğuna bakmak gerekmektedir. Çünkü bu kavramların hiçbirisi güç ilişkilerinden bağımsız olarak değerlendirilmemelidir.

Gramsci'nin tarihsel bloğu, belirli bir toplumsal düzen için kurumların, toplumsal ilişkilerin ve düşüncelerin bir ağının içinde egemen sınıfın hegemonyasının yaratıldığı ve yeniden yaratıldığı, rızanın toplumsal temelini temsil etmektedir (Robinson, 2008: 159). Bu bağlamda 21. yüzyıldaki hegemonya, küresel kapitalist tarihsel blok tarafından gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla sivil toplum basit bir ifadeyle burjuva toplumu olması bakımından küresel sivil toplumda küresel sermayeye karşılık gelmekte ve kozmopolit demokrasi de bu küresel sermayenin kendi çıkarlarına göre hareket edebileceği üst siyasal, hukuksal yapılanmayı, demokrasi ve insan hakları çerçevesinde meşrulaştıran bir model olmaktadır. Hegemon söylem Soğuk Savaş sonrası komünist düşmanın ortadan kalkmasıyla birlikte antagonizmaların geçmişte kaldığına ve küreselleşme süreci ile birlikte Kant'ın detaylandığı kozmopolit idealin nihayet gerçekleştirilebileceğine yöneliktir. Bu savunuya kapitalizmin yararlarını ve erdemlerini bütün dünyaya yayan küreselleşmenin yüceltilmesi eşlik etmektedir. Kozmopolitler ABD'nin iyi kalpli liderlik şemsiyesi altında, IMF, DB, DTÖ gibi uluslararası kurumların yardımıyla

gezegenin birleştirilmesine ve adil bir küresel düzenin uygulanmasına doğru önemli adımlar atıldığına inanmamızı istemektedirler (Mouffe, 2005: 105-106).

II.3. Türkiye’de Sivil Toplum Kavramına Genel Bir Bakış

Çalışmada modern sivil toplum, Batı’da feodal düzenden kapitalist düzene geçiş ve iktisadi ile siyasi alanın ayrılması bağlamında ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu nedenle Türkiye’de sivil toplum olgusu da Osmanlı İmparatorluğu’ndan başlayan tarihsel süreç bağlamında ele alınacaktır.

Osmanlı döneminde toprak yapısı ve dönemin sınıfsal ilişkileri incelenmeksizin sivil topluma ilişkin bilgiler ortaya koymak mümkün değildir. Osmanlı’nın tımar sistemine dayanan toprak yapısı ise Batı’daki feodal yapıya benzediği/benzemediği şeklinde tartışmalı bir noktada durmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı toprak yapısı iki temel argüman üzerinden tartışılmaktadır. Bunlardan biri Marx’ın toplumların geçireceği tarihsel aşamalar grubunda yer almayan Asya tipi üretim tarzına ilişkindir. Marx, Çin ve Hindistan gibi büyük, bürokratik ve otokratik imparatorlukları açıklamak için Asya tipi üretim tarzını, tarif ettiği doğrusal gelişmeye yerleştirmekte zorluk çektiği bir kategori altında incelemeye çalışmıştır (Wallerstein, 2005: 31). Asya tipi üretim tarzında topraklar üzerinde devletin mülkiyeti söz konusudur. Osmanlı’da en temel üretim aracı olan toprağın mülkiyeti başından beri devlete aittir ve tarımdan elde edilen toplumsal artığın büyük bir bölümü de vergi ve haraçlar olarak merkezde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle de Asya tipi üretim tarzı ile Osmanlı toprak düzeni arasında bir bağ kurulmaktadır. Fakat Osmanlı devlet topraklarında aynı zamanda serbest mülkiyet ve vakıf mülkiyetlerinin görülmesi Osmanlı’nın Asya tipi üretim tarzından farklılaştığı noktayı oluşturmaktadır. Asya tipi üretim tarzını Osmanlı toplumsal yapısına uygulayan ilk kişi Sencer Divitçioğlu olmuştur. Divitçioğlu (1981: 51-52), toprağın rakabesinin (mülkiyetinin) devlete ait olmasına; tımarların miri rejimi, yani tımar sahibinin toprağın mülkiyetine veya tasarruf hakkına sahip olmadığı ve tımarların verasetle intikal etmediği bir rejimi gerektirmesine ve vakıf gibi özel mülkiyet örneklerinin istisnai ve devlet denetimi altında bulunuşuna dayanarak, tımar sisteminin feodal bir

ekonomik yapının ifadesi olamayacağını söylemektedir. Divitçioğlu'na göre (1981: 92-93) Osmanlı toplumu sınıflı bir toplum olmasına karşın, bu toplumda sömürü yoktur. Toprakların mülkiyeti devlete ait olduğu için köylülerin yarattığı artı-üründe devlete aittir ve bunların bir kısmı da kamu hizmetlerine harcanmıştır. Niyasi Berkes (aktaran Aydın, Ünüvar, 2008: 1084) Osmanlı toplumsal yapısının Doğu ve Asya tipinden olduğunu, Doğu'da feodal sistemin olmadığını, bütün mülk sahibinin hükümdar olup reayanın irsi bir devlet kiracısı olarak bulunduğunu söylemektedir. Bu bağlamda hükümdarın bir tür kahyası olan ve feodalden çok menajer rolünde bulunan sipahinin konumu, Osmanlı'da aristokrasinin oluşmamasının nedenini oluşturmaktadır. Türkiye'deki sınıfsal yapılara ilişkin çalışmaları bulunan Çağlar Keyder'e göre (1995: 21-39) Osmanlı toplumsal yapısı daha sonraki feodalleşme sürecini de kapsayacak şekilde üretim tarzlarının birbirine eklemlenmesi ile oluşmuştur. Osmanlı toplumsal yapısı içinde 17. yüzyıla kadar Asya tipi üretim tarzı, 17.-19. yüzyıl arası feodalleşme eğilimleri, 19. Yüzyıldan itibaren ise İmparatorluk periferileşerek bir kolonyal devlet halinde kapitalist sisteme eklemlenmiştir. Keyder, tarihsel açıdan Osmanlı düzenini feodal düzenden ayırmakta, Bizans ve Doğu Roma İmparatorluğuna benzetmektedir. Söz konusu İmparatorluklarda da Osmanlı'daki duruma benzer olarak küçük köylülük olduğu gibi kalmış, yerini kölelik ya da serfliğe bırakmamıştır (Keyder, 1995: 15).

Osmanlı'daki üretim tarzını açıklayan ikinci temel argüman ise dünya sistemi yaklaşımı olmuştur. Dünya sistemi yaklaşımının önde gelen ismi olan Wallerstein'a göre 1970'lerin başlarına gelindiğinde bir perspektif olarak dünya sistemleri ortaya çıkmıştır. Dünya sistemleri analizi, analiz birimiyle ilgili kaygıyı, toplumsal zamansallıklarla ilgili kaygıyı ve farklı sosyal bilim disiplinleri arasındaki engellerle ilgili kaygıyı aşma çabasıdır (Wallerstein, 2005: 35). Bu analiz her şeyden önce ulusal devleti temsil eden analiz biriminden dünya-sistemi olarak adlandırılan birime geçişi getirmiştir. Bu yaklaşım dünya ekonomisi ve dünya imparatorlukları olmak üzere iki temel birim getirmiştir. Wallerstein'a göre (2005: 45-48) Batı Avrupa'da ortaya çıkan kapitalizm sürekli bir sermaye birikimi arayışı ile dünya çapında yayılmış ve kendine özgü bir işbölümüne sahip bir dünya ekonomisi yaratmıştır. Bu dünya ekonomisi merkez, çevre, yarı çevre arasında eşit olmayan ve hiyerarşik işbölümü ile varlığını sürdürmektedir. Bu yaklaşıma göre,

kapitalizmin ortaya çıkmasından itibaren gelişmiş ülkeler artan mal üretimine ham madde sağlanması ve ucuz iş gücü arayışı gibi nedenlerle az gelişmiş bölgelere yönelmişlerdir. Bu nedenle de çevre olarak adlandırabileceğimiz az gelişmiş ülkeler ham madde ihracında uzmanlaşmaya itilmiştir ve bu da nihayetinde bölgeler arasında toplumsal bir işbölümü yaratmıştır; bunlar, merkez, çevre, yarı-çevre ve dışsal bölgelerdir. Dolayısıyla Wallerstein'in teorisinde, gelişmiş/kapitalist ülkeler merkezi, sömürge bölgeler çevreyi ve siyasi olmasa da ekonomik sömürüye maruz kalan bölgeler de yarı-çevreyi meydana getirmektedir. Dışsal bölgeler ise Osmanlı ve Rus İmparatorlukları gibi dünya imparatorluklarıdır.

Osmanlı'daki tımar sistemi salt bir askeri birim değildir, aynı zamanda bu sistemin idari ve iktisadi yönleri bulunmaktadır. Bu bağlamda tımar sistemi Osmanlı'nın köy-kent ilişkilerinde ve toplumsal kurumların şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Tımar sistemi çerçevesinde devlet, fethedilen yeni topraklarda tahrir (kayıt) uygular ve böylece yeni yerlere ait veriler kayıt edilip, toprağın kimlere tahsis edileceği belirlenir. Aynı zamanda tımar sistemi sayesinde devlet sürekliliği için önem arz eden büyük bir ordunun merkeze ekonomik olarak büyük bir yük olmadan yetiştirilmesini sağlamaktadır. Ayrıca askeri gücün bu sistem ile devletin tüm alanlarına yayılımı sağlanmakta, toplanan vergiler garanti altına alınıp devletin vergi toplamak için ayrıca çok sayıda memur görevlendirmesinden de kurtulmaktadır. Tımarındaki bu avantajlı durumlar 16. yüzyıldan itibaren tımarlı sipahilerin birbirlerinin arazilerini gasp etmeye başlaması ile değişmeye başlamıştır.

16. yüzyılda Osmanlı toplumsal yapısının değişim sürecinde dışsal bir dinamikte Akdeniz ticaret yolunun Atlantik deniz yolu karşısında önem kaybetmeye başlaması olmuştur. Akdeniz ticaret yollarının 16. yüzyılda sona erdiğini öne süren Sungur Savran (1992: 19-20): *“Ortadoğu'nun bütün köprübaşlarını 16. yüzyıla kadar adım adım fetheden Osmanlı, refahı ve uygarlığı yaşamaktaydı. Ancak Portekiz ve İspanyol ticaret sermayesi, mutlakiyetçi devletlerin de katkısıyla, Akdeniz ve Ortadoğuda'ki İtalyan ve Osmanlı tekelini kırmak amacıyla keşifler adı altında yeni yollar arayışı içine girmişlerdi. Osmanlı'nın yükselmesinin temelinde yatan doğu batı ticaret yolları, yükselen kapitalizmin habercisi tüccar sermayesince değiştiriliyordu. Ortadoğu ve Akdeniz'in ekonomik gerilemesi, İtalyan kent*

devletlerine ve Osmanlı'ya büyük bir darbe vurdu. Bu darbeye karşı alınan önlemlerden en önemlisi de doğu ticaretine hareket katması düşünülen kapitülasyonlardır. 16. yüzyıldan itibaren batı Avrupa'da ticaret sermayesinin yükselişinin Osmanlı ekonomisi üzerinde bir başka etkisi daha vardı. Ticaret sermayesi, genişleyen hareketi içinde dünyanın farklı yörelerindeki kapitalizm öncesi sosyo-ekonomik formasyonların ürünlerini gittikçe daha yaygın bir biçimde kendi devresine katar. Böylelikle, Latin Amerika'dan Asya'ya dünyanın değişik yörelerinde ki toplumlar bir ve aynı dünya pazarının birer parçası haline gelir.”

Tımarlı sistem bu dönemde pek çok nedenden ötürü bozulmaya başlamıştır; arazi gelirlerinin yetmemesi, Avrupa'da ateşli silahların yaygınlaşması sonucu tımarlı sipahiler karşısında yeniçerilerin güç kazanmaya başlaması vs. Bu dönemde ortaya çıkan bu sorunlar vergilerin toplanmasını da sıkıntıya sokmuştur. Merkez güçlü kontrolünü yitirmeye başladığında, yerel memurlar iktisadi ve siyasi güçlerini ellerinde tutabildikleri vergi geliriyle doğru orantılı olarak arttırma durumuna gelmiştir. 17. yüzyılda Osmanlı, yerel görevlilerin gücünün bu şekilde artmasına son vermek istemiştir fakat geliri arttırma düşüncesi yeni vergi toplama planında ters sonuçlar doğurmuştur. Vergiler daha da artan oranda mültezimlerin eline geçmiştir (Keyder, 1995: 26). 18. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı iltizam gücünü elinde bulunduran ayanlar güçlenmeye ve tarımsal artığa el koymaya başlamıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısında, taşra merkezlerindeki ayan meclisleri Batı Avrupa'dakine benzer bir şehir aristokrasisi işlevini görmeye başlamıştır. Bu meclisler ticaret ve loncalarla ilgili önemli kararlar vermektedir. Bu bağlamda merkez, gittikçe güçlenen ayanları tanımak zorunda kalmış ve ortaya 1807 Sened-i İttifak ortaya çıkmıştır. Fakat ayanlar bu ittifaktan sonra siyasi ve iktisadi gücünü yitirmeye başlamıştır. Keyder (1995: 29) bu nedenlerle ayanı, feodal-aristokrat bir sınıfın oluşması doğrultusunda başarısız bir girişim olarak görmektedir. Dolayısıyla Keyder'e göre ayanın gelişmesi feodal bir sürecin başlangıcı olabileceken yarım kalmıştır. Sened-i İttifakla başlayan değişim süreci daha sonra Osmanlı'nın liberalizme tanıştığı dönemler olarak adlandırılan Tanzimat dönemi ile devam etmiştir. Bu dönemde imzalanan ticaret antlaşmalarıyla Osmanlı'nın kapitalist sistemle bütünleşmesi hızlanmaya başlamıştır. Batı ile yapılan bu ticaretler, Avrupalıların bu faaliyetleri bir düzen içerisinde yapabilecekleri hukuksal bir yapı tesis edilmesi taleplerini de

beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Osmanlı'da Tanzimat ve Islahat fermanları ile bazı yurttaşlara ibadet özgürlüğünün tanınması, özel mülkiyetin korunması hakkı, yabancıların mülk sahibi olma haklarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında bütün Avrupa'da devrimler tepeden inme bir özellik taşır. Bu bağlamda Tanzimat, burjuva devrimi öncesinde görülen kapitalizm öncesi mutlakiyetçilik ile tepeden devrimin Osmanlı koşullarına özgü bir sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı, bir yandan kapitalist Avrupa'nın askeri, ekonomik ve siyasi tehdidi altında bir yandan da Avrupa pazarıyla bütünleştiği ölçüde değişen sınıf yapısının yarattığı yeni dinamikler doğrultusunda, Tanzimat ile birlikte tepeden devrim sürecine girmiştir (Savran, 1992: 59).

19. yüzyılda Osmanlı ekonomisinin kapitalizmle bütünleşme sürecini Osmanlı ekonomisinin periferileşme süreci olarak gören Keyder'e göre (1995: 70) bu dönemde yerli ekonomi ile Avrupa sistemi arasında aracılık eden yeni bir sınıf ortaya çıkmış ve bu yeni gelişen sınıf ile İmparatorluk nüfusunun etnik farklılaşmasının çakışması, bu sınıf ile geleneksel düzeni temsil eden bürokrasi arasındaki çelişkiyi şiddetlendirmiştir. 10 yıl süren Jön Türk dönemi, bu zaman dilimi içerisinde milli bir iktisat yaratmaya çalışmıştır. Devletlerarası sistemdeki yeni saflaşmalar Jön Türklere belirli hareket alanı sağlamıştır. Çünkü Fransız ve İngiliz hükümetleri ve Avrupa kamuoyu Jön Türkleri padişahın bir yolu olarak görmektedir. Jön Türkler, Anadolu'daki Rum ve Ermeni burjuvazisine, yabancı çıkarlara fazla bağlı olduklarından dolayı güvenmemişler ve Yahudi ve Müslüman kökenli burjuvaziye desteklemişlerdir (Keyder, 1992: 41). Hegemonyalarını kurmak ve kaybetmemek isteyen sınıflar arasındaki çatışma ve bu sınıfların etnik farklılaşmaları, Türk, Ermeni ve Rum nüfusları arasında çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşına doğru giden süreçte Osmanlı önemli toprak kayıpları yaşamış ve bu durum, kurtuluşun ulusal bilinci geliştirmekten geçtiğine yönelik fikirleri uyandırmıştır. Bu bilincin yerleşmesi ise kapitalist sisteme özgü yapıların yaratılmasından geçmiştir. 1920-1930'larda gerçekleşen politikaları değerlendiren Sungur Savran (1992: 51), bu dönemin temel özelliğini, toplumsal yaşamın çeşitli alanlarında kapitalizmin yerleşmesi ve gelişmesinin önünde yükselen engellerin ortadan kaldırılması olarak ifade etmektedir. Dolayısıyla bu süreçte, siyaset, hukuk, eğitim, kültürel alanlar yeniden düzenlenmiş ve sistem kapitalizmin daha hızlı ilerleyebileceği bir hale

getirilmiştir. Savaş sona erdiğinde ve Cumhuriyet kurulduğunda kuşkusuz büyük bir kırılma yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye, yabancı sermayenin iyi karşılandığı bir yapı sergilemektedir. Zaten İzmir İktisat kongresi yeni devletin nasıl bir ekonomi politikası izleyeceğini gösteriyordu; ekonomi dışa açık, yabancı sermayeye hoşgörülü olacak dolayısıyla liberalizmi destekleyecekti. Bunun yanı sıra 1923 Lozan Antlaşması da Türk hükümetine koruyucu olmayan bir dış ticaret politikası dayatmıştı (Keyder, 1992: 45). 1923- 1929 arasında sanayi şirketlerine yapılan yatırımlar içerisinde yabancı sermayenin payı Türklerin payının iki katıydı. Dolayısıyla 1920'ler ticaret burjuvazisinin geliştiği bir dönem olmuşken 1929 dünyadaki ekonomik krize paralel olarak Türkiye'nin de dış ticaret hesaplarında açık verdiği dönem olmuştur. Bu bağlamda 1920'lerle gelişmeye başlayan burjuvazinin siyasi iktidara katılma hayalleri 1929 krizi ile son bulmuştur (Keyder, 1995: 133).

1930'ların sonunda Türkiye'nin sınıf yapısı az çok değişmeden kalmış ve hala sanayi burjuvazisi denebilecek bir sınıf ortaya çıkmamıştır (Gülalp, 1993: 31). İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde ekonomideki devletçilik politikalarının başarısı sona ermiştir. Savaş sonrası devletçiliğin ters yüz edilmesinin nedeni savaş öncesi egemen sınıfların yapısında aranmalıdır. Kapalı bir ekonomide, devletin öncülüğünde yaşanan hızlı sanayileşme, dönemin milliyetçi söylemi ile de birleşince ortaya anti-emperyalist ve kalkınmacı bir devlet sınıfının varlığı yanlısamasını çıkarmıştır (Gülalp, 1993: 31-32).

İkinci Dünya Savaşı sonrası ise dünya kapitalizminin genel bir kırılmasına tekabül etmektedir. Daha önce de değinildiği üzere 1945'e kadar gerileyen İngiltere hegemonyası bu tarihte yerini ABD'ye bırakmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan uluslararası kuruluşlar ABD hegemonyasını yayıcı roller üstlenmiştir. Dünyadaki bu duruma paralel olarak Türkiye'nin de değişen bu duruma uygun olarak kapitalist sistemdeki farklılaşmış iş bölümüne eklemlendiği gözlemlenmektedir. Savaştan sonra ortaya çıkan hızlı liberalleşme süreci egemen sınıfların çıkarlarına zarar vermemektedir. Bu dönem iç politikada da çok partili siyasal hayata geçişe denk düşmektedir. CHP'nin ortaya koyduğu çiftçiyi topraklandırma kanunu noktasında yaşanan ayrılık neticesinde ortaya Demokrat Parti çıkmıştır. Savran'a göre (1992: 92), DP sınıfsal yapı olarak bir halk hareketi olmadığı gibi DP ve Adalet

Parti geleneğinin, köylülüğünün, burjuvazinin hegemonyası ve yöneticiliği altına girişinin siyasal dolayımıdır.

1945'lerden itibaren hızlanan liberalleşme ile 1946'da devalüasyonun yanı sıra, 1947'de Türkiye'nin IMF'ye kabulü, yine aynı tarihte Marshall Planı, 1948'de OECD üyeliği kabulü gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu dönem dünya kapitalist ekonomisine eklemlenme süreci olmuştur. 1950'lere gelindiğinde liberalleşme doruk noktasına ulaşırken 1953'te hızlı büyüme sona ermiş ve Türkiye yeniden ithal ikameci politikalara başvurmuştur (Gülalp, 1993: 33). 1950-1960 arası dönem Keyder'in ifadesiyle (1995: 188), Türk toplumuna, istatistiklerden anlaşılması kolay olmayan bir coğrafi ve toplumsal hareketlilik zihniyeti kazandırmıştır. Aile işletmelerinin sayısı artarken tarımda makineleşme ile eski ortakçıların bir kısmı kente göç etmek zorunda kalmış ve kentlerdeki görelî iktisadi canlılık buraları istihdam sunabilen alanlar olarak sunmaya başlamıştır. 1960'lı yıllar ise yaşanan askeri darbe ile öne çıkan bir dönem olmuştur. Darbenin görünen nedeni, DP'nin ekonomideki başarısızlığı ve kentli aydın kesimden yükselen muhalefete karşı gün geçtikçe daha baskıcı önlemlere başvurması olmuştur. Fakat asıl neden ortaya çıkmaya başlayan sanayi burjuvazisi ile DP arasındaki çatışmadır. Dolayısıyla, DP kapatılıp siyasete ordu ve bürokrasi hakimiyeti egemen olup yeni bir anayasa hazırlandığında, darbe yaygın olarak CHP yanlısı eğilimlerle birlikte anılmaya başlanmıştır (Gülalp, 1993: 35). Darbe sonrası askerin yönetimi sivillere bırakmasının ardından 1960'lardaki temel bölünme, bir yanda şehirlerdeki ve köylerdeki küçük burjuvazi, küçük sermaye ve ticaret burjuvazisi ile diğer yanda sanayi burjuvazisi arasında olduğu söylenebilir. Bu bölünmenin ideolojik yansıması ise, 17. yüzyıla kadar uzanan küçük burjuva pazar ideolojisi ile 1945 sonrası sanayi kalkınma dönemine daha uygun düşen burjuvazi arasında ortaya çıkmıştır (Keyder, 1995: 197). Savran da (1992: 96), 1960 darbesinin temelinde sanayi burjuvazisinin yükselişi ve bunun sonucu DP ile çelişkiye girişinin yattığını belirtmekte ve bu çelişkinin çözümünün de askeri darbe biçimini aldığını söylemektedir. 1970'lerdeki ekonomi politikanın bir ayağını sanayi burjuvazisinin toplumda egemen hale gelmesi, bir diğer ayağını ise emek-sermaye çatışmasının ön plana çıkması oluşturmuştur. 1971'deki müdahalenin de o anki gerekçesi artan işçi ve öğrenci hareketleri ve bu hareketlerin ülkede yarattığı huzursuzluktur (Gülalp, 1993: 37-38).

1970'ler iç politikada istikrarsız koalisyonların yaşandığı ve Kıbrıs Barış Harekatı gibi önemli olayların yaşandığı bir süreç olmuştur. 1970'lerin erken yıllarında IMF ile imzalanan anlaşmalar ile ertelenen ekonomik kriz 1970'lerin sonuna doğru belirgin hale gelmiştir. 1973-74 arası dünyada yaşanan petrol krizi, ABD'nin Türkiye'ye verdiği hibe ve yardımların kesilmesine neden olmuştur (Keyder, 1995: 255). 1970'lerin sonlarında sermaye-emek ilişkilerinde kırılmaya ve sanayi sektörünün siyasal tepkisine yol açan kar oranlarının düşmesidir. Ayrıca, kar oranlarındaki bu düşüş, gelirlerin büyük ölçüde yeniden bölüşülmesine yol açan ve böylece ithal ikamesi döneminin adil sayılabilecek gelir dağılımının tersine çevrilmesine katkıda bulunan bir etken olmuştur (Keyder, 1995: 258). 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başı çalışmanın küreselleşme tartışmasında da belirtildiği gibi dünya kapitalist ekonomisinde bir kırılma noktasına denk düşmektedir. Türkiye'de dünyada ortaya çıkan bu yeni sağ düzenlemelere uygun olarak değişim yaşamıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde AP hükümeti IMF ile bir standby anlaşmasına gitmiş ve ekonomi yeni sağ politikalarla yeniden düzenlenmiştir. 1980'ler Türkiye'de siyasi cinayetlerin, çeşitli etnik çatışmaların artışa geçtiği bir dönem olmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesi de toplumda ortaya çıkan bu ayrışmalara bir son verme amacıyla gerçekleştirilmiştir. Darbe sonrası yönetimdeki silahlı kuvvetler, IMF ile yapılan anlaşmaya sadık kalacaklarını açıklamış, parlamentonun bir önceki siyasal ortamda çıkaramadığı vergi yasalarını yürürlüğe koymuş, grevleri yasadışı ilan etmiştir (Gülalp, 1993: 41). Dolayısıyla bu müdahale Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik yapısında yeni sağ politikaların askeri güç altında muhalefet ortamı olmaksızın daha hızlı ve etkili bir şekilde gerçekleştirilmesinin bir aracı olmuştur. Müdahale sonrası 1983'te asker yönetimden çekilmiştir. 1988'de 24 Ocak 1980 kararlarına benzer kararlar alınmış ve bu kararlarla ekonominin girdiği durgunluk dış finansal serbestliğin tanınması ile aşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu tarihi izleyen yıllarda sermaye akışı hızlanmıştır. 1996'da Türkiye, AB ile Gümrük Anlaşması imzalamış, 1999'da IMF ile yeni bir standby anlaşması yapılmıştır. 2000'lerin başında ise Türkiye'de ekonomik bir düşüş yaşanmıştır. Dolayısıyla 2000'li yıllara IMF eşliğinde hazırlanan istikrar programı ile girilmiştir. IMF programı ise, emek-sermaye ilişkileri ve sermaye içi sorunlarla ilgilenmiştir. Öncelikle bu program, emek sermaye arası bölüşüm sürecini tamamen piyasa mekanizmasının işleyişine

bırakmaktadır. 2002 yılında tek başına iktidara gelen AKP hükümeti de bu programın hedeflerine uygun bir şekilde sermayenin uluslararasılaşmasındaki hızlı değişimlere imza atmıştır. Ercan'a göre (2009: 21), bugünkü AKP iktidarının kaynaklarını 1960'larda başlayan ve 1980'lerde döviz ihtiyacından dolayı önu açılan, Anadolu'da kısa zamanda muazzam birikim yapan sermayede bulabiliriz. Ataay da (2008: 71), AKP ile muhafazakar demokrasi akımının hegemonyasının kurulduğunu ifade etmektedir. Siyasal alanda İslamcı akım, Cumhuriyet öncesi dönemlere kadar giderken, Cumhuriyetin kuruluşu ile çok partili siyasete geçiş arasındaki süreçte bu akım siyaset sahnesinden uzak kalmıştır. Türkiye'de 1980'lerdeki yeni sağ hegemonya, askeri dönem süresince de solun siyaset alanından tasfiyesi ve sendikaların gücünün kırılması ile bu hegemonyayı güçlendirmiştir. 1991'den başlayan dönem ise yeni sağ hegemonya zayıflamaya başlamıştır ki keza o dönem yeni sağ hegemonyanın savunucusu olan ANAP'ın oylarında düşüş görülmektedir. 1994-95 dönemi ise önemli kriz dönemlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla 2002 yılında AKP'nin yükselişi, İslami sermayenin yeni sağ ile barışmasının bir ürünü olmasına karşın, partinin kurulduğu konjonktürün özgül koşulları nedeniyle yeni sağ politikalarından olumsuz etkilenen çalışan sınıflarında desteği kazanılmıştır (Ataay, 2008: 81). AKP hükümetinin iktidar olmasından bu yana geçen sürede AKP'nin İslamcı akımdan gelmesinin büyük sermaye açısından sorun yaratıp yaratmayacağına ilişkin tartışmalar yaşanmıştır. Fakat genel olarak bakıldığında hükümetin, ekonomik program, dış politika gibi alanlarda büyük sermayenin çıkarına gelen yeni sağ politikaları devam ettirdiği söylenebilir. Bu çerçevede AKP, yeni sağ politikalara uygun olarak ekonomi yönetiminde özerk üst kurulları yaygınlaştırmıştır. Dış politika alanında ise AB uyum reformlarının hızlandırılması, IMF-DB programlarını uygulaması, ABD'nin Ortadoğu'daki planlarında yer alarak sermayenin isteklerine uygun bir şekilde hareket ettiği görülmektedir (Ataay, 2008: 89).

Kozmopolitliğin siyasal söylemi kuşkusuz Türkiye ve onun tarihsel sınıf çelişkilerinde de yer bulmuştur. Son 10-15 yılda kozmopolitler ve buna karşı tepkisel duranlar arasındaki kutuplaşma, siyasal alana damgasını vurmaktadır. Karşı cepheden bakanlar bu saflaşmayı, milli-gayri milli şeklinde betimlerken, kozmopolitler açısından bu saflaşma demokrasi ile otoriterlik, sivil toplum ile derin devlet arasında cereyan etmektedir. Kozmopolit cephenin ulus-üstü yapılarla (AB)

bütünleşme ve bunun etkisiyle demokratikleşme talepleri, Cumhuriyetin devlet ve toplum yapısında değişiklikleri gerektirmektedir. Bu nedenle laiklik, devletin ulusal ve üniter yapısı sözü edilen saflaşmanın ana temellerini oluşturmaktadır. Bu saflaşmada Cumhuriyet ile parlamentarizm, demokrasi ile laiklik, taşra ile merkez arasındaki bağlar kopmuş ve karşı karşıya gelmiş gibidir. Özuğurlu'ya göre (2003: 12), bu durum, kökleri Türk burjuva devriminin ilk yıllarına uzanan kutuplaşmaların (liberalizm-millî iktisat, ademi merkeziyetçilik-merkeziyetçilik, şeriat-laiklik) yeniden güncelleşmesini normalleştirmektedir.

Küreselleşme süreci ile Türkiye'de sivil toplum tartışmaları dünyadaki eğilime paralel olarak demokrasi tartışmalarında yer bulmuştur. Türkiye'deki tartışmaların özgünlüğü ise, 1980 askeri darbesi sonrasında devletin kötü, sivil toplumun ise iyi olarak resmedilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. 12 Eylül sonrası koalisyonuz bir hükümetin ilk sivil başbakanı olan Özal döneminde sivillige yapılan vurgunun arttığı görülmektedir. Fakat Özal dönemini sivil toplumun, askeri ve bürokratik yapı karşısında başarı sağladığı bir dönem olarak tanımlamak mümkün değildir. Çünkü bu dönemde gazetecilerin hapis edilmesi, birçok yayının toplanması gibi olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de sivil toplumun tartışma temeli askeri darbelere ve bürokrasiye karşı olmak üzerinden kurgulanmıştır. AKP döneminde gerçekleşen Anayasa referandum süreci öncesinde parti, çeşitli sivil toplum örgütleri ile görüşmüştür. Fakat bu görüşmeleri, hükümetin sivil toplum örgütlerinin taleplerini ciddiye aldığı şeklinde değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü aynı hükümet farklı alanlardaki önemli yasa tasarılarında, 4+4+4 eğitim düzenlemesinde olduğu gibi sivil toplum örgütlerinin fikrini alma yoluna gitmemiştir. Bu bağlamda devletin sivil toplumu kendi çıkar ve amaçlarına göre kullandığı söylenebilir. Referandum sürecinin demokratik gibi gösterilmesi ve 1980 darbesi sonrası oluşturulan Anayasanın sivil olmadığı söylemleri üzerinden sivil toplumun da sürece dahil edilmesi ile referandum süreci desteklenmiştir.

Türkiye'de sivil toplum kavramı çerçevesinde ilk izlerin 1960'larda ortaya çıktığı söylenebilir. Fakat kavramın Batıdaki tarihsel süreci de göz önüne alındığında, sivil toplumun uzun bir süre kullanılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla sivil toplumun yeniden yükselişe geçmesi Doğu Bloğu'nun yıkılması ile ilişkili

olmuştur. Buna bağlı olarak Türkiye’de de sivil topluma ilişkin tartışmalar 1990’lı yıllardan itibaren görülmektedir. Kuşkusuz Türkiye’nin yukarıda kısaca anlatılan tarihsel süreci Batıdaki tarihsel süreçten oldukça farklıdır. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu dönemini Batıdaki feodal düzen ile ilişkilendirmek mümkün değildir. Osmanlı döneminin sonlarına doğru kapitalistleşme adına yapılan reformlar bulunsa da bu dönemde toplumsal yapıda güçlü sayılabilecek burjuva sınıftan söz etmek mümkün görünmemektedir. Bu bağlamda yönünü Batıya dönen Cumhuriyetin kurucuları öncelikle eski kurumlardan ve yapılardan kurtulmak ve ulus devlet çatısı altında bir burjuva sınıfı yaratımına girişmişlerdir. Fakat tüm bu gelişmeler İslam ülkelerinde Batıdaki anlamıyla sivil toplumun var olup olamayacağına yönelik tartışmaların Türkiye’de de gündeme gelmesini engellememiştir. Türkiye’de sivil toplumun yeşermesine yönelik önemli yasal döküman 1961 Anayasası olmuştur. Anayasanın sendikaların, meslek birliklerinin kurulmasına izin veren yapısı bunu sağlamıştır. Fakat devletin merkezîyetçi modernleşme anlayışının her türlü oluşumu Cumhuriyet’e tehdit olarak görmesi ve dönemin siyasi yapısının bu sendika ve birlikleri siyasi olarak kutuplaşmaya zorlaması nedeniyle ortaya çıkan atmosfer değişmiş ve ardından gelen 1971 muhtırası ve 1980 darbesi ile de bu olumsuz durum devam etmiştir. Fakat daha öncede değinildiği üzere Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası 1990’larda da Türkiye sivil toplumu tartışmaya başlamıştır. Türkiye’de sivil toplum sol demokratlar, liberal demokratlar hatta İslam’ın ağır bastığı bir milliyetçiliğin savunusunu yapan Büyük Birlik Partisi tarafından da kullanılmaya başlanmıştır (Uğur, 1998: 218). Bugün gelinen aşamada ise Türkiye’de çok geniş bir yelpazede faaliyet gösteren birçok dernek ve vakıf olarak örgütlenen oluşumlar bulunmaktadır. Bu örgütlerden bir kısmı İslami söylem taşımaktadır. İslam ile sivil toplumun bağdaşıp bağdaşmadığına yönelik çeşitli teorik argümanlar bulunmaktadır. Örneğin Augustus Richard Norton (aktaran Uğur, 1998: 220), İslamcı hareket arasında ılımlılar ve radikaller olarak bir ayrıma gitmektedir. Buna göre ılımlılar, toplumu kendi görüşlerine göre biçimlendirme noktasında devrimci ve şiddet içeren araçlardan ziyade mevcut siyasal mekanizmaları kullanma yoluna gitmekte iken radikallerin farklı bir fikre tahammülleri yoktur. Bu nedenle de Norton’a göre bir örgüt, İslamcı olsun olmasın, demokratik süreçlere katılıyor ve farklı görüşleri taşıyanlara zora başvurmaksızın bir arada bulunabiliyorsa, o örgüt sivil toplumun bir

parçası olmaktadır. Bu bağlamda İslami sivil toplum örgütlerinin bir kısmı sivil toplum alanına girmekte olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Gellner (1994) ise Müslüman toplumlarda sivil toplum için gerekli olan sekülerliğin olmaması, bu toplumların cemaat ya da aşiret benzeri yapılar oluşturması bakımından sivil toplumun ortaya çıkışında çeşitli engellerin olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Gellner (1994: 200) Türkiye'nin Kemalist hareketinin sekülerleşme adına yaptıklarının sivil toplumun önünü açabileceği fakat devletin aşırı merkeziyetçi yapısının da devlet alanı dışında özerk bir alan yaratımında engel olabileceğini belirtmektedir. Çalışmada incelenen İHH'nın İslami bir söyleme sahip olması bakımından Türkiye'de ve dünyada bu alanda yapılan tartışmaların teorik ayağına değinmek gerekmiştir. Örgütlerin incelendiği son bölümde de görüleceği üzere İHH üzerinden İslam-sivil toplum ilişkisi/ilişkisizliği incelenmiştir.

Türkiye'de sivil toplumun durumuna daha detaylı bakmak gerekirse insanların son dönemde sivil toplum örgütlerine bakışında olumlu gelişmeler olduğu görülmektedir. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi'nin Ocak 2009'da yaptığı araştırmaya göre insanlar sivil toplum örgütlerine giderek artan oranda olumlu olarak bakmaya başlamıştır (TACSO, 2010: 14). TACSO'nun (2010: 16-17) raporunda yer alan bilgilere göre Türkiye'deki sivil toplum faaliyetleri hayırseverlik etrafında oluşan dayanışma, kişisel yardım ve toplumda hizmette bulunma çerçevesinde sürdürülmektedir. Fakat raporda yukarıda belirtilen dayanışma ve insanlarda artan olumulu düşünceler yönelik verilerle çelişkili olarak sivil toplum örgütleri kapsamında Türkiye'de gönüllülüğün oldukça sınırlı olduğu ifade edilmektedir (TACSO, 2010: 18). Raporda genel olarak belirtilen hususlardan bir kısmının üçüncü bölümde incelenecek olan örgütlerle paralellik gösterdiği görülmektedir. Örneğin İHH, raporda yer alan bilgilere uygun olarak Türkiye'de hayırseverlik üzerine kurulmuş olan özellikle mali açıdan güçlü bir örgüt profili çizmektedir. Mültecilerle Dayanışma Derneği ise raporda ifade edilen örgütün faaliyetlerine gönüllü bulma noktasında benzer sıkıntılar yaşadığını belirtmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. KOZMOPOLİT DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM ÇERÇEVESİNDEN İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ İNSANİ YARDIM VAKFI ve MÜLTECİLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ'NİN İNCELENMESİ

III.1. İHH ve MDD Hakkında Genel Bilgiler

1992 yılından itibaren çalışmaya başlayan tam adı İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı olan kuruluş, 1995 yılında İstanbul'da resmi olarak kayıt olmuştur. İHH İnsani Yardım Vakfı; bölge, din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapmaksızın dünyanın herhangi bir yerinde sıkıntıya düşmüş, felakete uğramış, zulüm görmüş, aç ve açıkta kalmış; savaş, tabii afet gibi sebeplerle mağdur olmuş, yaralanmış, sakat kalmış; evsiz, yurtsuz, tüm insanlara insani yardım ulaştırmak ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesini önlemek üzere 1992 yılından bu yana çalışmaktadır. Gönüllü faaliyetlerle başlayan ve 1995 yılında kurumsallaşan bu çalışmalar kısa sürede 5 kıtada 120'yi aşkın ülke ve bölgeye yayılmıştır (www.ihh.org.tr/hakkimizda/, 2012). Örgütün internet sitesinde belirtildiği üzere örgüt, faaliyetlerini savaş bölgeleri, afet ve kriz bölgeleri, dünyanın yoksul kesimlerindeki yardıma muhtaç insanların bulunduğu bölgelerde yoğunlaştırmaktadır. Örgüt bu 130 bölge ve ülkede faaliyetlerini, 275 partner kuruluşla işbirliği içerisinde gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla örgüt, Türkiye'de en geniş çalışma ağına sahip sivil toplum kuruluşu olma iddiasındadır. Ayrıca örgütün hâlihazırda Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyine danışman statüsünde, İslam Konferansı Örgütü İnsani Forumuna, İnsani Forumu, Irak'a yardım yapan Uluslararası Yardım Kuruluşları Meclisine, İslam Dünyası STK'lar Birliğine, Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı'na üyelikleri bulunmaktadır (www.ihh.org.tr/uyelikler/, 2012).

Örgütün misyonları şu şekilde sıralanabilir;

1- Yeryüzünde adaletin ve iyiliğin hâkim olması için evrensel kardeşlik bilinciyle nerede olursa olsun muhtaç ve mazlum tüm insanlara ihtiyaç duydukları insani yardımı ulaştırarak onurlu bir yaşam sunmak.

2- İnsanı yardıma muhtaç hâle getiren ve mazlum eden her türlü politika ve faaliyetleri önlemek üzere tüm insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmemesi için gerekli çalışmaları yapmak.

3- Değişen dünyada değişmeyen değerlerin yaşatılmasını sağlamak.

4- İyiliği her zaman her yerde yaşatmak (www.ihh.org.tr/misyonumuz/tr/, 2012).

Örgütün vizyonları ise;

1- Savaş ve doğal afetlerin sebep olduğu olumsuzluklar giderilerek bireylere ve toplumlara kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için destek olmak.

2- Tüm dünyada yardımlaşma alanında öncülük ederek ülkeler ve kurumlar arasında iş birliğini geliştirip ortak bilinç oluşturmak.

3- Yardıma muhtaç duruma düşmüş toplumların kişi ve kuruluşlarını güçlendirmek.

4- Kriz anında en az zarar için en hızlı ve etkin şekilde bölgeye ulaşmak.

5- Kalıcı projelerle kalıcı çözümler üretmek.

6- Yoksulluğun giderilmesine ve sosyal adaletin sağlanmasına katkı sağlamaktır (www.ihh.org.tr/vizyonumuz/tr/, 2012).

Örgütün çalışma ilkeleri;

1- Öncü olmak.

2- Toplumlar arasında köprü olmak.

3- Hakem olmak.

4- Mazlumun sesi olmak.

5- Sömürünün olmadığı adil bir dünyanın yeniden inşasına katkıda bulunmak.

6- Emaneti en uygun şekilde kullanmak.

7- Şeffaf olmak.

8- Markayı ya da ismi değil hizmeti öne çıkarmak.

9- Din, dil, ırk, mezhep ayrımı yapmadan yardım etmektir (www.ihh.org.tr/calisma-ilkelerimiz/tr/, 2012).

Örgütün çalışma alanları genel başlıklar olarak;

1- Acil yardımlar

2- Sosyal yardımlar

3- Sağlık yardımları

4- Eğitim yardımları

5- Kültürel yardımlar

6- Bilinçlendirme çalışmaları şeklindedir (www.ihh.org.tr/calisma-tur-ve- alanlarimiz/, 2012).

İncelenecek ikinci örgüt olan Mültecilerle Dayanışma Derneği, 31 Mart 2008 tarihinde İzmir’de ülkemize sığınmış sığınmacı, göçmen veya mülteci gibi savunmasız insanların haklarını korumak ve savunmak amacıyla kurulmuştur (www.multeci.org.tr/?page_id=520, 2012). Örgüt, son dönemlerde artan iltica olgusuna dikkat çekmekte ve kuruldukları il olan İzmir’in sığınmacılar için bir giriş ili olduğunu belirtmektedir. Mültecilerle Dayanışma Derneği, dil, din, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, politik görüş farklılığı ve diğer nedenlere dayalı hiçbir ayırım gözetmeksizin ülkesinden ayrılmış mültecilerin, sığınmacıların, göçmenlerin, geçici sığınma hakkı arayan ve ikincil koruma prosedürüne girebilecek insanların sorunları hakkında çalışan bir insan hakları ve insani dayanışma örgütüdür (www.multeci.org.tr/?page_id=524, 2012).

Örgütün vizyonu; Mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler için evrensel insan hakları hukukunun idealleri doğrultusunda insan onuruna yakışır bir dünya oluşturmaktır.

Misyonu ise şu şekilde sıralanabilir;

1. Mültecilerin, sığınmacıların ve göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları sorunların ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile toplum tarafından daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla bilgilendirme, farkındalık ve duyarlılık oluşturma çalışmaları yapmak.

2. Mülteci hakları savunuculuğu yapmak, hukuki danışmanlık hizmeti vermek.

3. Mültecilerin, sığınmacıların ve göçmenlerin temel insani ihtiyaçlarının (beslenme, sağlık, giyecek, barınma) giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak.

4. Psiko-sosyal destek ve yardım hizmetleri vermek. Özellikle kadın ve çocuk mültecilerin sorunlarına yönelik çalışmalar yapmak.

Örgütün çalışma ilkeleri ise;

1. Her türlü ayrımcılığa karşı olmak, farklılıkları zenginlik olarak algılamak.

2. Şeffaf ve hesap verebilir olmak.

3. Uluslararası sözleşmelerde kabul edilen tüm hak ve özgürlüklere saygılı olmak.

4. Kişisel çıkar amacı gütmemek.

5. Reklam amaçlı faaliyetlere girmemek.

6. Hizmetlerin sürdürülebilir olması için çalışmak.

7. Adil olmak.

8. Uluslararası sözleşmelere dayalı olarak farkındalık ve duyarlılık oluşturmak için politikalar üretmek.

9. Gerek üyelerinin gerekse hedef kitlesinin katılımcı olarak söz hakkı sahibi olmalarına inanmaktır (www.multeci.org.tr/?page_id=524, 2012) .

Örgüt, Helsinki Yurttaşlar Derneği, İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları Gündemi Derneği ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi ile birlikte Mülteci Hakları Koordinasyonunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde daha detaylı olarak belirtildiği üzere örnek olarak seçilen örgütler, misyon, vizyon ve çalışma ilkeleri ile söylemlerinin, David Held'in ortaya koyduğu kozmopolit ilkelerle benzerlikler göstermesi bakımından seçilmiştir. Fakat çalışmanın eleştirel dokusu itibariyle burada Held'in ortaya koyduğu ilkelerin eleştirel bir incelemesi sunulacak ve örgütlerde bu bağlamda değerlendirilecektir. Ayrıca İHH'nın çok geniş bir coğrafyada çeşitli faaliyetler yürüten yapısı da inceleme için ayrıca avantajlı bir durum yaratmıştır. MDD ise, mülteci, sığınmacı ve göçmenler gibi doğası gereği uluslararası bir yapıya sahip faaliyet alanından dolayı inceleme açısından ayrıca uygun bulunmuştur.

III.1.1. İHH ve MDD'nin Mali Kaynaklar Yönünden İncelenmesi

Örgütlerin mali yönden incelenmesinin bir ayağını örgütlerle görüşmelerde yöneltilen sorulara alınan cevaplar, bir diğer ayağını ise örgütlerden daha sonra mail yoluyla temin edilen veriler oluşturmaktadır.

Her iki örgüte birinci görüşmede mali kaynaklarının yeterliliğinin ölçülmesi ve ne tür kaynakları olduğu noktasında bir soru yönlendirilmiştir.

İHH, mali kaynaklarını kişilerin, bağışçıların yapmış olduğu aynı ve maddi yardımlar, gayrimenkul yardımları olarak belirtmektedir. Örgüt, AB ya da BM fonları gibi fonlar kullanmadığını, ayrıca devlet kaynaklı fonlar da kullanmadığını eklemektedir. Ancak devlet organları ile belirli projelerde maddi karşılığı olan işbirlikleri yapma noktasında oldukları ifade edilmekte, fakat proje işbirliği dışında

devlet ile maddi bir kaynak yaratımında bulunmadıkları ve bunu tercih etmedikleri belirtilmektedir.

Örgüt, Yardım Toplama Kanunundan kaynaklanan sıkıntılar olduğuna işaret etmekte ve yeniden düzenlenmesi talebini yinelemektedir. Bu alandaki engellemelerin kalkması gerektiği belirtilmekte ve devletin bu alanda kötü niyetli davranacaklar için önlem almasının dışında bir serbestlik tanınması gerektiği vurgulanmaktadır. Kanunun çok kısıtlı kapasiteler için tasarlanıp hazırlanmasından kaynaklanan sıkıntılar da barındırdığı ifade edilmektedir. Yardım Toplama Kanunu hususunda belirtilen sıkıntılar sonrasında örgüte, yeterli kaynak bulma sorunlarının olup olmadığı, eğer var ise bir STK olarak gereğince işlevlerini yerine getirip getiremedikleri sorulmuştur. Örgüt, işlevlerini yeterince yerine getirdiklerini fakat her zaman daha fazlasını yapmak için uğraştıklarını ifade etmektedir. Afrika'da her dakika ölen çocuk manzaraları karşısında örgüt, daha fazla şey yapmalıyız baskısını daha fazla hissettiğini belirtmektedir. Örgüt, Mavi Marmara ve Gazze Özgürlük Filosu'ndan sonra halkın da kendilerinden beklentilerinin arttığını, hatta bir STK'nın gücü ve yetkisi dışında kalan, herhangi bir yerdeki savaşı durdurmak gibi taleplerin geldiğini ifade etmektedir.

Örgütün mali durumuyla ilgili olarak belirtilebilecek bir diğer nokta da örgütün vergi muafiyeti durumudur. STK'lar, olağan bağış toplama faaliyetleri üzerinden gelir vergisinden muaftırlar. Mal ve hizmetler üzerindeki KDV ödemesi ve aynı zamanda işyeri kirası üzerinden alınan % 20 vergi dahil olmak üzere diğer pek çok vergiden sorumludurlar. Yeni Vakıflar Kanunu uyarınca, tüm vakıflar hem intikal hem de veraset vergilerinden muaftırlar. Örgütün web sitesinde belirtilen bilgilere göre örgüt, Bakanlar Kurulu'nun 2011/ 1799 sayılı kararı ile vergi muafiyeti statüsü kazanmıştır (www.ihh.org.tr/vergi-muafiyeti/tr/, 2012).

Ayrıca örgüt, web sayfasında (www.ihh.org.tr/gelir-gider/, 2012) gelir-gider tablosunu yayınlamaktadır.

**İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ VE İNSANİ YARDIM VAKFI
01-01-2010/31-12-2010 TARİHLİ GELİR/GİDER TABLOSU**

FAALİYET GELİRLERİ	1.313.730,79
KİRA GELİRİ	134.500,00
NEMA GELİRİ	627.653,77
KAMBIYO KARI	508.196,07
05510 SAYILI KANUN DOĞAN İNDİRİM	37.603,40
05921 SAYILI KANUNDAN DOĞAN İNDİRİM	5.535,32
4857 SAYILI KANUNDAN DOĞAN İNDİRİM	242,23
DİĞER OLAĞAN DIŞI GELİR VE KARLAR	0,00
DİĞER OLAĞANDIŞI GELİR VE KARLAR	0,00
KARŞILIKSIZ GELİRLER	87.672.072,31
BAĞIŞLAR VE YARDIMLAR	87.672.072,31
ŞARTSIZ BAĞIŞLAR	87.223.399,40
NAKDİ BAĞIŞLAR	71.541.607,83
AYNI BAĞIŞLAR	15.681.791,57
ŞARTLI BAĞIŞLAR	448.672,91
YURT DIŞI YARDIM KAMPANYASI	343.090,12
YURT İÇİ YARDIM KAMPANYASI	105.582,79
GELİRLER TOPLAMI	88.985.803,10
GENEL YÖNETİM GİDERLERİ	2.442.180,70
PERSONEL GİDERLERİ	307.237,20
BAKIM VE ONARIM GİDERLERİ	294.839,42
BANKA GİDERLERİ	10.368,06
BİLGİSAYAR SARF MALZEMELERİ	
GİDERLERİ	65.451,13
BÜRO MALZEMESİ GİDERLERİ	5.649,01
DOĞALGAZ GİDERLERİ	19.967,55
ELEKTRİK GİDERLERİ	100.302,33
HABERLEŞME GİDERLERİ	450.948,83
KIRTASIYE SARF MALZEMELERİ	
GİDERLERİ	24.828,82
KONAKLAMA İKRAM V.B. GİDERLER	42.696,79
MÜŞAVİRLİK GİDERLERİ	80.048,22
NOTER GİDERLERİ	5.763,09
POSTA, KARGO V.B. GİDERLER	53.991,43
SİGORTA, KASKO VE ARACILIK	
HİZ. GİDERLERİ	40.568,15
SU GİDERLERİ	23.423,07
YAKIT GİDERLERİ	89.213,87
YURTİÇİ GÖREVLİ GİDERLERİ	5.138,40
KİRA GİDERLERİ	85.528,93
ULAŞIM (OTOYOL-KÖPRÜ-DENİZ- HAVA) GİDERLERİ	
PERSONEL YEMEKHANE GİDERLERİ	56.160,64
GÜVENLİK HİZMETLERİ GİDERLERİ	222.449,07
DİĞER GİDERLER	84.308,40
VERGİ RESİM VE HARÇLAR	155.531,95
	217.766,34
DİĞER OLAĞAN DIŞI GİDER VE ZARARLAR	583.304,5
KAMBIYO ZARARLARI	494.511,13
DİĞER OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR	
	88.793,40
AMACA YÖNELİK GİDERLER	77.645.773,49
EĞİTİM YARDIMLARI	5.203.630,30
SAĞLIK YARDIMLARI	3.598.153,72
SOSYAL YARDIMLAR	56.756.221,64
KÜLTÜREL YARDIMLAR	949.864,41
FAALİYET GİDERLERİ	11.137.903,42
GİDERLER TOPLAMI	80.671.258,72
GEÇMİŞ YILLAR GELİR FARKI	20.277.373,93
DÖNEM GELİR FARKI	8.314.544,38
DÖNEM GELİRLERİ	88.985.803,10
DÖNEM GİDERLERİ	80.671.258,72
DÖNEM NET GELİR FAZLASI	8.314.544,38

2010 yılına ait verilerin yanı sıra örgütten 2011 yılına ait yardımların yurt içi ve yurt dışı faaliyet alanlarının alt başlıklarının (sağlık, eğitim, sosyal, kültürel) oranlarını içeren daha detaylı verilerde temin edilmiştir. Örgüte ait bu ekonomik verilerin tamamı örgütten 16 Temmuz 2012 tarihinde e-mail yoluyla temin edilmiştir. Bu bağlamda, örgütün 2011 yılında en fazla % 72'lik oranla sosyal yardım alanında proje gerçekleştirdiği görülmektedir ve sosyal yardımları, sırasıyla % 14 ile eğitim, % 8 ile kültür ve % 5 ile sağlık projeleri izlemektedir. Örgütün yurt dışındaki koordinatörlüklere göre proje dağılımı ise şöyledir; en çok proje Afrika'da 120 proje ile gerçekleştirilmiş; bunu Ortadoğu-Kuzey Afrika 100 proje, Avrupa-Amerika 86 proje, Güney Asya 72, Orta Asya 45 ve Kafkasya 45 proje ile takip etmiştir. Örgütün

yurt dışı bölgesel proje dağılımı oransal olarak şöyledir; % 59 Afrika, % 16 Güney Asya, % 16 Orta Doğu, % 5 Kafkasya, % 3 Avrupa-Amerika, %2 Orta Asya.

Örgüt, Türkiye genelinde yapılan yardım çalışmalarında mülteciler başta olmak üzere eğitimlerini sürdüren misafir öğrenciler ve ihtiyaç sahibi 48 ayrı ülkeden 56441 aile/kişiyeye 3.365.587,41 TL nakdi yardım yapmıştır. Nakdi yardımların toplamı ise şöyledir;

İHH- Nakdi Yardımların Genel Toplamı

NAKDİ YARDIMLAR GENEL TOPLAMI		
YARDIM TÜRÜ	MUHTAÇ AİLE/ KİŞİ	TUTAR
EĞİTİM	889	889.349,58
KÜLTÜREL	1	75.000,00
SAĞLIK	686	485.201,93
SOSYAL	54.892	1.916.035,90
GENEL TOPLAM	56.441	3.365.587,41

Örgüt, sosyal yardım çalışmalarında Türk vatandaşları ağırlıklı olmak üzere çeşitli uyruklardan muhacirlere 1.916.035.90TL. nakdi yardım yapmıştır. Bu yardımlardan 54.892 kişi/aile faydalanmıştır.

İHH- UYRUKLARINA GÖRE SOSYAL NAKDİ YARDIMLAR					
UYRUK	YARARLANAN KİŞİ	TUTAR	UYRUK	YARARLANAN KİŞİ	TUTAR
DEMOKRATİK KONGO CUM.	1	250,00	İRAN	4	4850,00
MISIR	1	2150,00	ETİYOPYA	5	700,00
ABD	2	950,00	PERU	5	8850,00
CEZAYİR	2	1100,00	RUSYA	5	2380,00
KONGO	2	550,00	LİBYA	6	10850,00
KOSOVA	2	2450,00	ROMANYA	6	5450,00
LÜBNAN	2	150,00	SOMALİ	6	15550,00
MALAVİ	2	1450,00	TUNUS	6	2460,00
MOĞOLİSTAN	2	1450,00	MOLDOVA	8	1000,00
TAYLAND	2	1200,00	KABARDEY-	9	5250,00

			BALKAR		
TÜRKMENİSTAN	2	1700,00	SUDAN	10	2100,00
ARNAVUTLUK	3	4750,00	TACİKİSTAN	11	20750,00
AZERBAYCAN	3	3150,00	KAZAKİSTAN	12	2085,00
BANGLADEŞ	3	1200,00	FİLİSTİN	15	26840,00
BOSNA HERSEK	3	10500,00	KIRGIZİSTAN	20	6950,00
CİBUTİ	3	1600,00	DAĞISTAN	31	25900,00
ENDONEZYA	3	1200,00	ÖZBEKİSTAN	159	108675,00
FAS	3	400,00	GÜRCİSTAN	213	26770,00
GİNE	3	2940,00	İRAK	247	21635,00
KARAÇAY- ÇERKESK	3	16750,00	DOĞU TÜRKİSTAN	369	25650,00
KOMOR ADALARI	3	1100,00	AFGANİSTAN	616	33070,00
PAKİSTAN	3	750,00	ÇEÇENİSTAN	2.103	383200,00
ÜRDÜN	3	550,00	SURİYE	10.000	142100,00
İNGUŞETYA	4	800,00	TÜRKİYE	40.966	973880,00
TOPLAM KİŞİ SAYISI: 54.892			TOPLAM TUTAR: 1.926.035,00		

Örgüt, sadece nakdi yardımlarda bulunmamakta aynı zamanda aynı yardımlar da vermektedir. Örgüt, 2011 yılında yurtiçinde 2.679.975 kişiye başta kuru gıda, et, tekstil, inşaat, ilaç, tıbbi malzeme, ev eşyaları, kırtasiye, elektronik eşya ve benzeri malzemelerden toplamda 32.856.444,78 TL değerinde aynı yardımda bulunmuştur. Aynı yardımların faaliyet alt başlıklarına göre dağılımı ise aşağıdaki tabloda verilmektedir.

İHH- 2011 AYNI YARDIM GENEL TOPLAMLARI		
YARDIM TÜRÜ	KİŞİ SAYISI	TUTAR
Eğitim	24.661	141.853,11
Kültürel	9.380	75.709,18
Sağlık	240.544	6.866.429,55
Sosyal	2.405.390	25.772.452,94
TOPLAM	2.679.975	32.856.444,78

Örgütün yaptığı aynı yardımların uyruklara göre dağılımı ise aşağıdaki tabloda verilmektedir.

İHH- YARDIM TÜRLERİ / UYRUKLARINA GÖRE AYNI YARDIM DAĞILIMLARI							
UYRUK	YARDIM TÜRÜ	KİŞİ SAYISI	TUTAR	UYRUK	YARDIM TÜRÜ	KİŞİ SAYISI	TUTAR
AFGANİSTAN	EĞİTİM	40	748,00	BOSNA HERSEK	SOSYAL	325	18.718,43
DOĞU TÜRKİSTAN	EĞİTİM	51	953,70	DAĞISTAN	SOSYAL	12	3.979,58
IRAK	EĞİTİM	36	673,20	DEMOKRATİK KONGO CUM.	SOSYAL	3	157,89
SOMALİ	EĞİTİM	20.000	76.086,66	DOĞU TÜRKİSTAN	SOSYAL	3435	43.471,18
TÜRKİYE	EĞİTİM	4.378	60.509,32	Diğer(YABANCI UYRK. ÖĞR.)	SOSYAL	1.568	69.868,05
ÇEÇENİSTAN	EĞİTİM	156	2.882,23	Diğer(İHH ÜMRANIYE)	SOSYAL	2.708	222.222,00
ARNAVUTLUK	KÜLTÜREL	2.380	8.700,57	FİLİSTİN	SOSYAL	27	42.027,52
TÜRKİYE	KÜLTÜREL	7.000	67.008,62	GÜRCİSTAN	SOSYAL	3	823,99
HAİTİ	SAĞLIK	3.000	5.300,00	IRAK	SOSYAL	4.786	134.194,83
KENYA	SAĞLIK	5.000	119.790,28	KAZAKİSTAN	SOSYAL	64	3.679,43
KIRGIZİSTAN	SAĞLIK	5	140,26	KIRGIZİSTAN	SOSYAL	7	100,00
LİBYA	SAĞLIK	219.925	5.072.099,96	LÜBNAN	SOSYAL	27.000	710.107,85
SOMALİ	SAĞLIK	5.000	1.312.033,69	LİBYA	SOSYAL	521.604	2.139.622,86
SUDAN	SAĞLIK	2.000	136.645,79	MAKEDONYA	SOSYAL	5	600,00
SURİYE	SAĞLIK	1.000	37.195,20	SOMALİ	SOSYAL	1.404.050	12.028.193,46
TÜRKİYE	SAĞLIK	4.613	160.424,37	SURİYE	SOSYAL	24.040	595.997,25
YEMEN	SAĞLIK	1	22.800,00	TACİKİSTAN	SOSYAL	19	3.357,59
AFGANİSTAN	SOSYAL	781	20.920,90	TÜRKİYE	SOSYAL	405.833	9.401.923,09
AHİSKA	SOSYAL	1.837	41.003,22	ÇEÇENİSTAN	SOSYAL	5190	170.637,95
ARNAVUTLU	SOSYAL	1.670	98.481,76	ÖZBEKİSTAN	SOSYAL	415	18.769,41

K							
AZERBAYCA							
N	SOSYAL	4	2.347,86	ÜRDÜN	SOSYAL	4	1.246,82
TOPLAM						2.679,97	32.856.444,70

Aynı yardımların Türkiye'deki bölgelere göre dağılımı ise şöyledir;

İHH- BÖLGE TOPLAMLARI	
MARMARA	2.130.548,00
EGE	95.566,00
AKDENİZ	1.919.026,00
D.ANADOLU	5.385.048,00
G.DOĞU ANADOLU	400.211,00
İÇ ANADOLU	254.653,00
KARADENİZ	286.486,00
TOPLAM	10.471.538,00

Öncelikle örgütün gerek 2010 gerekse de 2011 yılına ait verilerinin gösterdiği üzere, örgüt muazzam bir gelire sahiptir. Örgütün dünya çapında yaptığı yardımların dağılımına bakıldığında en çok Afrika bölgesinde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Türkiye'de ise Doğu Anadolu bölgesi diğer bölgeler karşısında ön plana çıkmaktadır.

Örgütün mali kaynaklarının tamamının bağışlardan oluşmasında örgütün hayırseverlik çerçevesinde kurgulanmış yardım kuruluşu olmasının payı vardır. Kapitalist toplumlarda yoksullukla mücadele "hayırseverlik" ve "hak" anlayışı olmak üzere iki farklı anlayış çerçevesinde yürütülmektedir. Muhafazakar düşünce daha çok hayırseverlik kavramı çerçevesinde, liberal düşünce ise sosyal hak kavramı çerçevesinde konuyu ele almaktadır (Tekin Önür, 2009: 359). Yeni sağın devletin sorumluluklarını özel sektöre devretmesi ile eğitim ve sağlık alanındaki bazı uygulamalar ile özelleştirme politikalarının yarattığı sonuçlar yoksulluğu derinleştirmektedir ve bu noktada boşluğu doldurması beklenen sivil toplum örgütleri de başarılı olamamaktadır. Kiely ise (2005: 42-43), yardımların, yabancı yatırımların, kredilerin sermayenin yeni biçimlerde yeni alanlara akmasının birer yolu olduğunu

ifade etmektedir. Bu bağlamda, yeni dönemde kredi sağlama, çeşitli alanlarda yardım yapma gibi işlevler, devletler ve devletlerin oluşturduğu uluslararası oluşumlardan sivil toplum örgütlerine kaydırılmıştır. Fakat Kiely'in ifadesiyle bu yeni sermaye biçimleri dünya ekonomisinde bir denge yaratmanın aksine, var olan yığılma eğilimlerinin yeni eşitsiz gelişimine neden olmaktadır. Bu bağlamda, İHH'nın hatırı sayılır mali kaynağının gerek Türkiye içerisinde gerekse de yurt dışında yoksulluğun azalması ve eşitliğin sağlanması noktalarındaki etkisi tartışmalıdır.

Hayır ya da yardım yoluyla kurulan ilişkilerde doğrudan ya da dolaylı bir bağımlılık yaratma riski de bulunmaktadır. Bu da yoksulluğun kesin bir çözüme kavuşturulmasında bir engel yaratmaktadır. Çünkü yoksulluğun devamı ve dolayısıyla yardım yapan örgütün de devamlılığı yoksulluğun sürmesine bağlıdır. Bir diğer yandan yardım yapan ile yardım alan arasındaki ilişki ister istemez yardım alanı töhmet altında bırakmaktadır. Dolayısıyla bu sağlıklı ilişki nedeniyle, yardım verenin yardım alan üzerinde istemli ya da istemsiz bir denetim kurma riski de bulunmaktadır. Ayrıca sivil toplum örgütleri aracılığıyla yardım ve hayırseverlik adına yapılan bağışların altında insanların bir nevi vicdanlarını temizleme, psikolojik arınma gibi ihtiyaçları da rol oynamaktadır. Bu nedenle de yardım alanında çalışan örgütlerin bu duyguları kullanmasının yolu da açıktır.

MDD, mali kaynaklarının kurumsal bağışlardan, aidatlardan (ki bunların da düzenli olarak tahsil edilemediği belirtilmektedir), bireysel bağışlardan, Global Dialogue adında bir fon kurumundan alınan destekten, proje bazlı çeşitli kurumlardan alınan desteklerden oluştuğunu belirtmektedir. Proje kapsamında alınan paraların salt o proje çerçevesinde kullanıldığı için örgütün bir anlamda faaliyet göstermesinin ana ihtiyaçları olan kira, telefon, ısınma, ulaşım gibi harcamaların bu paralarla karşılanamadığı belirtilmektedir. Hollanda büyükelçiliğinden farkındalık yaratma çalışmaları kapsamında alınan bir destek olduğu eklenmektedir. Dolayısıyla örgüt şu ana kadar dış kurumsal kaynaklar, aidatlar ve küçük miktarlarda karşılıksız bağışlar gibi mali kaynaklar elde ettiklerini belirtmektedir. Örgüt, ayrıca AB fonlarının, Kalkınma Ajanslarının vb. oluşumların sunduğu proje temelli fon yaratımlarının süreç olarak çok bürokratik prosedürleri içerdiğini belirtmektedir. Yardım Toplama Kanununun ise mali fon yaratımında, yetkililerden izin alınması,

izni sadece belirtilen kişinin alması, belirtilen tarihte ve yerde almak, para miktarı ve bunun belirli sürede harcanma zorunluluğu gibi birçok sıkıntıyı içerdiği ifade edilmektedir.

Örgüte, bu bağlamda Yardım Toplama Kanunu çerçevesinde yeterli kaynak yaratabilip yaratamadıkları sorulmuştur. Örgüt, bu kapsamda hiç faaliyet yapmadıklarını belirtmektedir. Ayrıca örgüte, etkinliğinin önemli bir etmeni olarak, yeterli mali kaynak bulma problemleri var ise bir sivil toplum örgütü olarak gereğince işlevlerini yerine getirip getiremedikleri sorulmuştur. Örgüt, sıkıntılarının olduğunu ve bu nedenle yapmak istedikleri birçok şeyin ertelendiğini belirtmektedir. Faaliyetlerinin istenilen boyutta yürütülmesi için daha fazla maddi kaynağa ve insan gücüne ihtiyaç duydukları eklenmektedir.

Aşağıda belirtilen ekonomik veriler örgütten 22 Temmuz 2012 tarihinde e-mail yoluyla temin edilmiştir. Örgütün 2011 yılına ait gelir toplamı (2010 yılından devreden ile birlikte): 172,996,81 TL ve gider toplamı (2012 yılına devreden ile birlikte): 172.996,81 TL'dir.

MDD'ye ait 2011 yılı verileri ise şu şekildedir;

2011 Gelir Kalemleri	Oranları
Önceki Yıldan Devir	% 16,65
Yurtdışından Alınan Yardım	% 78,18
Üye Ödentileri	% 0,63
Diğer Bağış ve Yardımlar	% 1,15
Finansal Gelirler (döviz kuru farkı)	% 2,96

2011 Gider Kalemleri	Oranları
Personel Giderleri	% 30,66
Amaç ve Hizmet Giderleri	% 21,34

Genel Giderler (kira, fatura vs.)	%9,78
Diğer Giderler	% 1,64
Bankada kalan	% 36, 55

Örgütün mali kaynakları ve faaliyetlerindeki giderlerine ilişkin daha detaylı rakamsal veriler bulunmamaktadır. Bu nedenle örgütün mali değerlendirmesini yapmak çok da mümkün olmamaktadır. Fakat belirtmek istenen nokta İHH ve MDD arasındaki mali kaynak farklılıklarıdır. İHH muazzam gelirlere sahipken, MDD mali sıkıntı çektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda sivil toplum örgütleri arasında da eşitsiz bir yapının olduğu söylenebilir.

III.1.2. İHH ve MDD'nin Üye Profilleri Bağlamında Değerlendirilmesi

Her iki örgüte üyelerinin profillerine ilişkin değerlendirilmenin yapılması bakımından soru yönlendirilmiştir. Ayrıca örgütlerden üyelerine ilişkin daha detaylı veriler de istenmiştir.

Her iki örgüte üyeleri bağlamında yönlendirilen soruyla örgütlerin üye alımında belirli kıstaslar arayıp aramadığı değerlendirilmek istenmiştir.

İHH, isteyen herkesin İHH'ya gönüllü olma, bağışçı olma ve faaliyetlerine katılma durumunda olabileceğini belirtmektedir. Örgüt, aranan kıstasları; şeffaf, dürüst olmak ve onur kırıcı davranışlarda bulunmamak olarak sıralamaktadır. Ayrıca örgüt yardım kuruluşu olmaları bakımından en önemsedikleri özelliğin, yardım alanı rencide edecek davranışlarda bulunmamak olduğunu eklemektedir. Örgüt, gönüllü ve üyelerinin her yaştan, her ekonomik düzeyden ve her meslekten olduğunu belirtmektedir. Fakat örgüt, son zamanlarda üniversite gençlerinin artan oranda örgüt faaliyetlerine katıldığını da eklemektedir. Örgüt, üyeleri ile ilgili istenen veriler çerçevesinde ayrıca şunları belirtmektedir: *“Vakıflarda yasal olarak uzun süre üyelik yoktu. Yakın zamanda yasal serbestlik*

oldu. Bu nedenle Vakfımızın insan kaynağı üyelik değil gönüllü olarak geçmektedir. Yaklaşık 60.000 gönüllümüz var. Bu gönüllülerin 40.000'i erkek ve yaklaşık 20.000'i kadınlardan oluşuyor. Yaklaşık 30.000'i İstanbul'da ikamet ediyor. İstanbul'da ikamet eden gönüllülerin erkek ve kadın oranı yarı yarıya. Aktif olarak sürekli ve düzenli şekilde emeğini, zamanını, bilgi ve tecrübelerini ortaya koyarak çalışmalarımıza destek veren gönüllülerimiz arasında hanımların ağırlığı daha fazla. 30 yaş altı gönüllülerimizin %70'i kadınlardan oluşuyor. Gazze Özgürlük Filosu'ndan sonra, vakıf gönüllülerinin sayısında yaklaşık %18 civarında artış olmuştur. Gönüllülerimiz sadece Türkiye'den değil. Dünyanın dört bir yanında İHH gönüllüsü olarak projelerde çalışan özellikle gençler mevcuttur. Mesleki olarak baktığınızda hemen hemen her meslekten gönüllü bulabilirsiniz. Meslek gruplarının çalışma alanları da ayrılmıştır. Mesela sağlık gönüllülerinin çalışmaları kendi içinde koordineli yürümekte, eğitimciler kendi aralarında koordine olmaktadır. İHH gönüllüsü ve bağışçısının %75 i orta ölçekli gelir düzeyinde sayılabilir. Kalan zengin ve fakir olarak ayrılıyor. Ancak bu konuda net bir tespit söylememiz mümkün değil.”

Örgütün internet sitesinde mütevelli heyeti ve denetleme kurulu üyeleri mevcuttur. Buna göre mütevelli heyeti şu kişilerden oluşmaktadır; Fehmi Bülent Mavi (Başkan)-Avukat, Hüseyin Oruç (Başkan Vekili)-Yönetici, Mahmut Savaş (Kurucu Üye)-Avukat, Ahmet Faruk Ünsal (Üye)-Makine Mühendisi, Ahmet Selim Köroğlu (Üye)-Eczacı, Ali Yandır (Üye)-Yönetici, Bülent Alan (Üye)-Yönetici, Emin Şen (Üye)-İşadamı, Gülden Sönmez (Üye)-Avukat, Hacı Ali Aydın (Üye)-Yönetici, Hakan Albayrak (Üye)-Araştırmacı Yazar, Hayrettin Şahin (Üye)-Mühendis, Kemal Özdal (Üye)-Serbest, M. Hanefi Kutluoğlu (Üye)-Öğretim Üyesi, Murat Yaşa (Üye)-Yayıncı, Murat Yılmaz (Üye)-Tarihçi, Osman Atalay (Üye)-Serbest, Yavuz Dede (Üye)-Eczacı, Yaşar Kutluay (Üye)-Serbest, Yusuf Şahin (Üye)-Öğretmen, Zeyd Aslan (Üye)- Avukat (www.ihh.org.tr/mutevelli-heyeti/, 2012). Denetleme kurulu üyeleri ise şu kişilerden oluşmaktadır; Ali Yandır (Üye)-Yönetici, M. Hanefi Kutluoğlu (Üye)-Öğretim Üyesi, Yusuf Şahin (Üye)-Öğretmen (www.ihh.org.tr/denetleme-kurulu/, 2012).

Örgütün üyelerinin arasında, Ahmet Faruk Ünsal'ın aynı zamanda Mazlum-Der başkanı olduğu ayrıca bir dönem AKP Adıyaman milletvekiliği

görevinde bulunduğu, Ahmet Selim Köroğlu'nun da AKP'den milletvekilliğine adaylığını koyduğu, Ali Yandır'ın 2004'te AKP Esenler Belediye Başkan Adayı olduğu, Zeyd Aslan'ın ise AKP Tokat milletvekili olduğu görülmektedir. Bu veriler ışığında, örgütle yapılan görüşmeler esnasında örgütün, hiçbir parti ve ideoloji ile ilişkili olmadıkları ve her kesime aynı derecede açık oldukları ifadeleri, örgüt üyelerinin AKP ile yakın ilişkileri nedeniyle sorgulanır hale gelmektedir.

MDD, örgüte üye alımında aranan kıstaslar sorusuna yönelik olarak örgütün temel ilke ve değerlerine, misyon ve vizyonlarında yer alan prensiplere uyulmasının arandığını belirtmektedir. Örgüt, üye profilleri açısından tam bir sivil toplum örgütü olduğunu belirtmekte hatta mülteci alanında çalışan Türkiye'nin ilk sivil, sivil toplumu olduklarını iddia etmektedir. Örgüt, üyelerinin çok farklı ideolojik görüşlerden olduklarını belirtmektedir. Fakat farklı ideolojiden bu insanların mülteci ve sığınmacı haklarının korunması amacı etrafında bir araya geldiklerini ifade etmektedir. Bu bağlamda örgüt, farklı yaş grupları ve mesleklerden insanların üye olduklarını belirtmektedir.

Örgüt, üyelerine ilişkin istenen daha detaylı bilgiler noktasında, rakamsal olarak 2011 yılında 68 üyeye sahip olduklarını, bunların 31'inin kadın, 37'sinin erkek olduğunu ifade etmektedir. Örgüt üyelerinin doğum yıllarına göre sınıflandırılması ise şu şekildedir; 1994-1982 doğumlu 19 kişi, 1981-1972 doğumlu 20 kişi, 1971-1962 doğumlu 17 kişi, 1961-1952 doğumlu 10 kişi, 1951 ve daha erken doğumlu ise 2 kişi. Mesleklerine göre üyelerin sınıflandırılması ise şu şekildedir; 2 kişi mimar, 15 kişi avukat, 6 kişi STK çalışanı, 2 kişi öğretmen, 3 kişi psikolog, 4 kişi mühendis, 2 kişi mali müşavir, 1 kişi taksi esnafı, 1 kişi inşaatçı, 3 kişi sosyolog, 1 kişi fotoğrafçı, 1 kişi proje koordinatörü, 6 kişi öğretim elemanı, 2 kişi işsiz, 2 kişi grafiker, 2 kişi öğrenci, 2 kişi serbest meslek, 2 kişi uluslararası kurum çalışanı, 2 kişi rehber, 1 kişi şoför, 2 kişi emekli, 1 kişi tercüman, 1 kişi gazeteci, 1 kişi sendikacı, 3 kişi kamu kurumu çalışanı.

Örgütün üyelerinin isimlerine ilişkin elde edilen veriler olmadığından daha detaylı bir değerlendirme yapılamamaktadır. Örgütün üye profilinin çoğunlukla genç ve orta yaşlı olduğu ve büyük bir çoğunluğunun mesleklerinden anlaşılacağı üzere, yüksek eğitim yapmış olduğu söylenebilir.

III.1.3. İHH ve MDD'nin Faaliyetleri, Yayınları ve Söylemleri Üzerinden Bir Değerlendirme

İHH, altı ana başlık altında; acil yardımlar, eğitim yardımları, gönüllü faaliyetleri, bilinçlendirme, kültürel yardımlar, sağlık yardımları olmak üzere 130 bölge ve ülkede faaliyet göstermektedir. Örgütün üç aylık olarak yayınladığı İnsani Yardım Bülteni gibi düzenli bir yayını bulunmaktadır. Bu bültende, örgütün faaliyetlerinin detaylı olarak resimlerle birlikte nasıl ve nerelerde yapıldığı verilmektedir. Bunun dışında kendi matbaa ve yayın düzenine sahip olan kuruluşun çeşitli kitapları, broşürleri, cd vb. dokümanları olduğu görülmektedir. Örgüt, faaliyetlerini üç aylık İnsani Yardım Bülteni ve internet sayfasından kamuya açık hale getirmesinin, insanlarda güven oluşturduğunu ve örgüte şeffaflık kazandırdığını ifade etmektedir. Örgütün, yazılı katalogları, cd ve dvd formatlarında faaliyetlerinin videoları, internet sayfasında düzenledikleri ve düzenleyecekleri faaliyetleri halka açık olarak yer almaktadır.

Örgütün, İnsani Yardım Bülteni dışında Hayat Bulan Projeler, Mavi Marmara kitabı, Özgürlük Filosu kitabı, İyilik Postanesi, Düşünce Gündem, Bitmeyen Varoluş Mücadelesi Filistin, Moğol İstilasından ABD İşgaline: Afganistan, Filistin Faaliyet Kataloğu, Barış Kapısı Aç, Yetim Risalesi, Yetim Faaliyet Kataloğu, Gönüllü Rehberi, Su Kuyusu Broşürü, Cami ve Mescit Çalışmaları Broşürü gibi yayınları bulunmaktadır (www.ihh.org.tr/anasayfa/, 2012). Ayrıca örgütün ana sayfasında seyahatnameler, çeşitli raporlar ve bilinçlendirme çalışmaları kapsamında çeşitli belgeler mevcuttur. Örgütün internet sayfasında yer alan bu belge ve yayınların birçoğu açık durumdadır. İnternet üzerindeki bu belgelere ek olarak örgüt ile gerçekleştirilen mülakatlar sonrasında örgütten İnsani Yardım Bülteni'nin birkaç sayısı, Mavi Marmara Kitabı, Küresel Vicdanın Dilinden Özgürlük Filosu Yolcularla Söyleşiler adlı kitap, İHH Tanıtım Kataloğu, Yetim Çalışmaları Kataloğu, Doğu Afrika'da Kuraklık cd'si, Son Liman Özgürlük adlı cd ve uluslararası yetim çocuklar ile yapılan Ümmet Senfonisi adlı dvd temin edilmiştir.

İHH'nın, yapılan mülakatlar esnasında belirttiği noktalardan biri örgütün faaliyetlerinin Müslüman bölgelere yönelik olması şeklinde eleştirilere maruz kalmasıdır. Örgüt, bu eleştirilerin örgütün daha büyük kitleler tarafından bilinmesi öncesinde olduğunu, özellikle Mavi Marmara sonrasında örgütü merak edip araştıranların artmasıyla örgütün, Müslüman olmayan Arjantin, Japonya, Brezilya, Hindistan vb. ülke ve bölgelerde de faaliyet gösterdiğinin anlaşıldığını belirtmektedir. Daha önce mali kaynakların değerlendirilmesi kısmında sunulan 2011 yılına ait hangi bölgelere ne kadar yardım yapıldığına ilişkin tablolar da İHH yardımlarının Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yoğunlaştığını göstermektedir. Ayrıca örgütün, sadece Müslüman coğrafyalara uygun olacak birtakım faaliyetleri bulunmaktadır. Kurban yardımı, Kuran'ın çeşitli dillere çevrilmesi (www.ihh.org.tr/kur-an-i-kerim-macarcaya-cevrildi/, 2012), cami yapımı ve Kuran dağıtımı (www.ihh.org.tr/etiyoopya-kur-an-i-kerim-dagitimi-projesi/, 2012) vb. Bu ve benzeri faaliyetler sivil toplum örgütlerinin özellikle az gelişmiş bölgelerde misyonerlik faaliyetleri yaptıklarına yönelik eleştirileri de beraberinde getirmektedir.

Örgütün bazı faaliyetlerinin sadece Müslüman coğrafya için uygun olmasının yanı sıra, görüşmelerde belirtilen bir başka nokta, örgütün üye alımında aradığı İslami adalet anlayışına sahip olma gibi kriterlere ilişkindir. İslami geleneklere ve onun getirdiği adalet anlayışına uygun davranmak gibi bir kriterin aranması, örgütün İslami yapısını ortaya koymaktadır. Yine buna paralel olarak örgütün Somali gibi yerlerde yürüttüğü faaliyetlerde o bölgede kendi uygulama ve fikir yapılarına uygun bir partner ile faaliyet yürüttüklerini belirtmesi de kozmopolitliğin gerektirdiği çeşitlilik alanını daraltmaktadır.

İHH, söylem olarak devletlerin halklarına zulüm yapmasının karşısında olma ya da devletlerin halklarının taleplerini dinlemesi gerektiği gibi noktalarda hassasiyet göstermekte ve mevcut sistemin daha demokratik şekilde halka yönelmesinin gerektiğine kanaat getirmektedir. Örgütün uluslararası alanı da kapsayan bu iradesi mutlaka önem arz etmektedir fakat fiiliyatta ne kadar başarılı olabildiği tartışmalıdır. Ayrıca böyle bir söylem açıkça çalışmada savunulan bir noktayı doğrulamaktadır. İHH'nın faaliyetleri ve söylemleri ulus devleti hedef

almaktadır. Görüşmeler esnasında belirtilen ifadelerde de açıkça görüldüğü üzere örgüt, ulus devlet noktasına sürekli dönüşler yapmaktadır.

Mültecilerle Dayanışma Derneği'nin 2008 yılında kurulan yeni bir örgüt olması ve mali açıdan, önceki başlıklarda verilen bilgilerin de gösterdiği üzere, çeşitli sıkıntılar içerisinde olması örgütün faaliyetlerini oldukça sınırlamaktadır.

Örgütün güncel olarak STGM'nin öncülük ettiği Bizziz Anayasa Olmaz platformu çerçevesinde yeni anayasa sürecine yönelik katılımları, görüş bildirimleri söz konusudur. Bunun dışında örgütün internet sitesinde yer alan çalışmaların büyük çoğunluğunun farkındalık yaratma üstüne olduğu dikkat çekmektedir. Örgüt, '*Düzensiz Hareket Halindeki İnsanların Alıkonulması – Hak Örgütleri ve Avukatların Rolü*' başlıklı bir çalıştay faaliyetinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra örgüt üniversitelerde yine farkındalık yaratma başlığı altında ele alınabilecek faaliyetler gerçekleştirmektedir. Örneğin örgüt, Yaşar Üniversitesinde '*Alıkonulan Mültecileri Anmada Daha Güçlü ve Etkili STK'lar*' isimli proje kapsamında sunumlar gerçekleştirmiştir. Yine benzer şekilde örgüt, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesinin düzenlediği bir söyleşiye katılımında bulunmuştur. Örgüt, İzmir Barosu, BMMYK ile ortak olarak '*İltica Hukuku ve Uluslararası Koruma*' başlıklı sertifikalı bir eğitim çalışması düzenlemiştir (www.multeci.org.tr/?cat=10, 2012). Örgüt, bunların yanı sıra İzmir'de mülteciler, sığınmacılar ve göçmenlerin durumları ile ilgili bilgi verme, farkındalık yaratma çalışmalarının olduğunu, basılı broşür, kartpostallar dağıttıklarını, İzmir sokaklarında şemsiyeli bir yürüyüş gerçekleştirdiklerini ifade etmektedir. Ayrıca görsel medya, radyo vb. araçlarla bilgi verme gibi çalışmalarının da olduğu ifade edilmektedir. Örgüte, internet sayfalarında yer alan mülteci tv adlı çalışmanın da kendileri tarafından yürütülüp yürütülmediği sorulmuştur. Örgüt, mülteci televizyonunu doğrudan kendilerinin yürütmediklerini fakat desteklediklerini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra örgüt, son görüşmede 3 uydur kent; Isparta, Antakya ve Ağrı'da farkındalık çalışmaları yürütmek için proje aldıklarını ve en kısa zamanda buna başlayacaklarını ifade etmiştir.

Örgüt, basın mensupları için mülteciler, sığınmacılar ve göçmenlere yönelik basit tanımlamaları içeren bir el kitabı yayınlamıştır. Ayrıca 2010 tarihli '*İltica ve Göç Alanındaki Gelişmelere Genel Bakış*' adında bir rapor çalışmasında

bulunmuştur. Bu raporda mülteci ve sığınmacılara yönelik sayısal veriler, STK'ların bu konuda rolü ve Avrupa Birliğindeki gelişmelere yer verilmektedir (www.multeci.org.tr/?p=304, 2012).

Örgüt, söylem olarak ilticanın temel bir hak olduğunu dile getirmektedir. Örgütün yazılarına, faaliyetlerine, farkındalık oluşturma çalışmalarına baktığımızda da bunun yansımaları görebilmekteyiz. Örgüt, faaliyetlerine yönelik ve genel olarak Türkiye'de STK'ların faaliyetlerine yönelik sıkıntıları '*Türkiye'de İltica Alanında Çalışan Sivil Toplum Örgütlerinin Sorunları*' (www.multeci.org.tr/?p=232, 2010) adı altında dile getirmiştir. Buna göre; genel olarak Türkiye'de STK'ların yaşadığı problemler şunlardır;

1. Sivil toplum kültürünün yerleşik ve derin olmayışı. Tarihi ve kültürel nedenlerin yanı sıra askeri darbeler ve vesayet süreçleri ve bu süreçlerin doğurduğu mevzuat ve uygulama ülkede kuvvetli ve etkili bir sivil toplum bilincinin gelişmesinde olumsuz rol oynamıştır.

2. Aidat/bağış kültürünün gelişmemiş olması. Hemen tüm sivil toplum kuruluşlarında ve siyasi partilerde üyelik aidatını düzenli ödemek veya üye olmayanlar için bağışta bulunmak bir kültür olarak yerleşmemiştir. Özellikle hak savunucusu olarak savunuculuk yapan örgütlere insani yardım örgütlerine göre çok daha ciddi oranda az bağış yapılmaktadır. Bu örgütlerin güçlendirilmesine yönelik yerleşik bir inanç gelişmemiştir. İnsan hakları mücadelesi halen büyük oranda lüks ve marjinal çalışmalar olarak değerlendirilmektedir.

3. Mevzuatın sivil toplumun önüne açmaması, sivil toplumu "potansiyel tehlike" olarak değerlendirmesi. Dernekler ve vakıflar mevzuatında AB uyum sürecinde olumlu gelişmeler olduysa da halen sivil toplumu denetim altında tutmak isteyen bir anlayış mevzuata hakimdir. Uygulamada para cezaları oldukça etkili işleyen bir yaptırım /denetim mekanizması olarak kullanılmaktadır. Örgütlenme, yardım toplama ve toplantı-gösteri haklarına yönelik özgürlük alanlarında halen düzenlenmesi gereken hususlar vardır.

İltica alanında çalışan STK'ların problemleri;

1. İltica alanında çalışan STK'lara mevzuatta ayrılması gereken rol ve tanınması gereken çalışma alanı düzenlenmemiştir; bazı genel ve muğlak ifadeler söz konusudur ve bu tür ifadeler uygulayıcıdan uygulayıcıya farklı yorumlanıp farklı tavırlar içine girilebilmektedir.

2. Sığınmacıların özellikle tutum yerlerinde sivil toplum kuruluşlarına ulaşabilme imkanı ve güvencesi veren bir düzenleme söz konusu değildir, tutum yerlerinin adli sürecin dışında ve tamamen sınırdışı işlemi yapılmasına yönelik idari bir süreç içinde oldukları kabul edilmekte ve bu sürece sivil toplumun müdahale etmesi istenmemektedir.

3. AB uyum sürecinde yapım aşamasında bulunan Kabul Merkezlerinde sivil toplumun rolü ve merkezlere erişim imkanının nasıl olacağı veya ne düşünüldüğü sivil toplumca bilinmemektedir.

4. İllerdeki Yabancılar Şube Polisi savunuculuk yapan örgütlerle çalışmaya henüz zihnen hazır değildir. Sosyal ve insani yardım sunan örgütler Yabancılar Şubesi tarafından kendilerine “yardım eden” örgütler olarak değerlendirilirken, savunuculuk yapan ve özellikle hukuki yardım sunan örgütler “sorun çıkarıcı” örgütler olarak değerlendirilmektedir.

5. İl Yabancılar Şubelere yazılan hiçbir yazımıza cevap verilmemektedir. Üstelik il ve ilçelerdeki en küçük bir isim teyiti işlemi bile çoğu zaman yapılamamaktadır.

6. Toplantı salonlarında bu alana ilişkin kamu bürokrasisi ile bu alandaki sivil toplum kuruluşları görece olarak oldukça çok bir araya gelmektedir ancak aynı durumu sahadaki uygulama için iddia edebilmek mümkün değildir.

7. Mültecilere yönelik olumsuz kamuoyu algısı söz konusudur.

8. Hükümetin bir siyasi irade ve inisiyatif sahibi olarak varlık göstermemesi, uygulamanın bürokrasiye terk edilmiş olması ortada bir boşluk doğurmaktadır. Ayrıca belediyeler birçok ilde oynamaları gerektiği kadar rol üstlenmemektedir.

9. Büyük oranda bütçe sıkıntısı vardır ve çalışmaların çoğunluğu projeler endeksli düşünülmektedir. İltica alanına ilişkin bilgi ve insan kapasitesi halen çok sınırlı düzeydedir.

Görüldüğü üzere örgüt, çalıştığı alan bağlamında ciddi sıkıntılar yaşamakta ve bunların birçoğunun kaynağını, devletin düzenlediği yasal mevzuat oluşturmaktadır. Ayrıca bunlara bir de bürokratik uygulamalar eklenmektedir. Dolayısıyla örgüt, faaliyetleri açısından mali kaynak sıkıntısı, bürokratik sıkıntılar, mevzuatın izin vermemesi nedeniyle hizmet hedefi olan mülteci ve sığınmacıları faaliyetlerine katamama gibi sıkıntılarla boğuşmaktadır.

III.2. İHH ve MDD ile Yapılan Görüşmelerin Değerlendirilmesi

İHH ve MDD ile yapılan görüşmelerde sorulan soruların büyük bir kısmı aynıdır. Sadece ikinci görüşme sorularında örgütlerin farklı alanlarda çalışmaları bakımından, örgüte özel sorular yöneltilmiştir. Her iki örgüte de yönlendirilen sorular çalışmanın sonunda yer alan Ekler bölümünde yer almaktadır. Bu bağlamda burada örgütlere sorulan yinelenmeyecek sadece örgütlerin bu sorulara verdikleri cevaplar toplu bir şekilde değerlendirme yoluna gidilecektir.

Her iki örgüte de yönlendirilen farklı boyutlarda demokrasiye ve dünya barışına yönelik katkılarına yönelik soruya cevaben İHH, öncelikle uluslararası alanda insan haklarına ve demokrasiye katkılarını olumlu yönde değerlendirmektedir. Bunun en büyük nedenlerinden biri olarak örgütün insani yardım gibi özel bir alanda faaliyet yapıyor olması gösterilmektedir. Örgüt, kriz bölgeleri gibi insan haklarının çok sık ve kolaylıkla ihlal edildiği bölgelerde faaliyet göstermesi bakımından, bu hak ihlalleri ile doğrudan ve dolaylı olarak müdahil olduğu bir sürecin içerisinde olduklarını belirtmektedir. Fakat örgütün bu noktada vurguladığı en önemli nokta, örgütün klasik anlamda sadece yardım götüren bir kuruluş niteliğinde olmamasıdır. Örgüt, insanları yoksun ve muhtaç duruma sokan politikalar ile de mücadele ettiğini belirtmektedir. Bu bağlamda da örgüt kendisini daha fazla oranda insan haklarını koruyan ve demokrasiye katkı sağlayacak şekilde faaliyet gösteren bir örgüt olarak görmektedir. Hatta yanlış politikalar sonucu oluşması mümkün görülen, istenmeyen

durumlara karşı daha oluşmadan bir nevi önleme refleksi şeklinde protesto yolu ile olaylara müdahil oldukları belirtilmektedir. Yine örgüt dünyanın büyük bir bölümüne yayılan faaliyetleri sayesinde uluslararası alanda kredisi yüksek bir kuruluş olarak görüldüklerini ifade etmektedir. Kontrol amaçlı sorulan benzer soruda, daha demokratik, barışçıl ve adil bir dünya yaratımına olan katkıları hususunda da bu sürece çok ciddi katkılarının olduğu belirtilmektedir. Örgütün diğer sorulara verdiği cevaplardan da açıkça görüldüğü üzere örgüt, Mavi Marmara ve Gazze kara konvoyu olaylarına ciddi bir önem atfetmektedir. Dünyanın güçlü, teknolojik olarak donanımlı bir ordusuna sahip olarak tasvir edilen İsrail ve ABD'ye karşı böylesi bir faaliyetin gerçekleştirilmiş olması, dünyanın farklı yerlerinde zulümle karşılaşan, sistemden memnun olmayan insanlar için hala bir umut olabileceğinin gösterildiği şeklinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda örgüt kendisini, başka bir dünyanın mümkün olabileceğine yönelik bir umudun ve içinde bulunulan koşulların sorgulanmasının ve başkaldırmanın bir örneği olarak tarif etmektedir. Mavi Marmara olayı ile dünyaya İsrail'in sivil, silahsız ve saldırgan bir tutuma girmeyen dünyanın birçok yerinden insanın katılarak oluşturduğu bir yardım konvoyunun, uluslararası sularda, uluslararası hukuku hiçe sayarak insanları nasıl rahatlıkla öldürdüğünü göstermeleri bakımından da daha adil bir dünya sürecine katkı yaptıkları belirtilmektedir. Örgüte göre Filistin'deki Gazze ambargosu insanlık dışıdır. Ayrıca örgüt, Mavi Marmara olayı sonrası BM'nin içinde de bir kırılma yaşandığını belirtmektedir. BM İnsan Hakları Komisyonu'nun olayın insan hakları boyutuna dikkat çeken ve kendilerini haklı gösteren tutumunun büyük bir başarı olduğu ifade edilmektedir. Örgüt başka sorulara verilen cevaplar çerçevesinde Mavi Marmara olayı ile yakın zamanda başlayan Arap Baharı arasında da bir bağlantı kurarak uluslararası alanda demokratikleşme dalgasına yaptıkları katkıyı ifade etmektedir. Örgüt tarafından Mavi Marmara ruhu olarak betimlenen, diktatörlere, zayıfı ezen güç sahiplerine karşı direnme ve kendi faaliyetleri ile başka bir alternatif yaratabilme duygusunun yayılmasında etkili oldukları belirtilmektedir.

MDD ise, öncelikle insan haklarını korumayı amaç edinerek kurulmuş bir örgüt olduğunu ifade etmekte ve mülteci ve göçmenler için insan haklarına ve insan onuruna yaraşır bir dünya yaratmak için uğraştıklarını belirtmektedir. Örgüt, misyon ve vizyonlarının da bu yönde olduğuna dikkat çekmekte ve somut olarak

Türkiye’de mülteciler ve göçmenlere yönelik birtakım mevzuat iyileştirmelerinden bahsetmektedir. Özellikle AB sürecinin de baskısı ile Türkiye’de bu alanda çeşitli adımlar atıldığı fakat bunların yeterli olmadığı vurgulanmaktadır. Örgüt, mülteciler ve sığınmacılar alanında insan haklarını korumaya yönelik olarak Türkiye’de çok az örgütün var olduğunu belirtmektedir. Örgüt, İçişleri Bakanlığı’nın bünyesinde oluşturulan İltica Göç Bürosu ve bu büronun alana yönelik hazırladığı yasa taslağında muhatap alındığını ve bazı taleplerinin de taslağa girmiş olmasını alandaki bir başarı olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda örgütün mülteciler ve sığınmacılara yönelik ulusal mevzuatta daha insan haklarını koruyan ve insan onuruna yaraşır bir düzenleme için çabaladığı görülmektedir. Fakat örgüt, başarının değerlendirilmesi noktasında bunun kesin olarak ölçülebilen bir şey olmadığını vurgulamakta çünkü alandaki mücadelelerinin sonunun gelmediğini, bunun bir süreç olduğunu belirtmektedir. Misyon ve vizyonda belirtilen amacın gerçekleşmesinin sadece kendileri ile ilgili değil insanların zihniyetinin de değişmesiyle alakalı olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla bir başarı değerlendirmesinin yapılmasından ziyade, daha adil, barış içinde bir dünya yaratmanın amaçları olduğu belirtilmektedir.

Her iki örgütün de aynı sorulara verdiği cevaplar birbirinden oldukça farklı yanlar sergilemektedir. Öncelikle MDD’nin daha ayakları yere sağlam basan ve bir başarı değerlendirmesi yapmanın zorluğuna dikkat çeken bir tutumu söz konusudur. Ayrıca MDD, başarının değerlendirilmesi noktasında bugüne kadar yapmış oldukları somut olaylar üzerinden bir değerlendirme yapma çabası içerisindedir. Öte yandan İHH’nin adil, barış, demokratik bir dünya yaratımı değerlendirmesi abartılı durmaktadır. Kuşkusuz Mavi Marmara olayı, sadece örgütün kendi açısından değil uluslararası alanda da önemli bir olayı temsil etmektedir. Fakat örgütün, Mavi Marmara olayı ile BM’de bir kırılma yaşandığına yönelik yorumları İsrail’in bu süreç sonrasında etkili bir yaptırım ya da ceza ile karşılaşmadığı sonucu ile çelişmektedir. Ayrıca Mavi Marmara ile Arap Baharı arasında örgütün ifade ettiği şekliyle bir bağlantı kurmak da olanaklı görünmemektedir. Özellikle de güncel bir konu olan Arap Baharının, hegemon güçler tarafından, istihbarat çalışmalarıyla desteklendiği tartışmaları göz önünde bulundurulduğunda baharın sadece halkların Mavi Marmara ruhu doğrultusunda bir hareketi olarak açıklanması da zorlaşmaktadır. Kuşkusuz Arap Baharı bu çalışmada ele alınamayacak ve

değerlendirilemeyecek bir konudur. Fakat Orta Doğu'daki bu süreci salt halka dayandırmak da mümkün görünmemektedir. Sinan Oğan (2011), baharın değerlendirilmesine ilişkin, ABD'nin Eski Sovyet ve Orta Doğu coğrafyasında, Eski Sovyet coğrafyasındaki STK deneyimlerinden edindiği tecrübelerle, Orta Doğu'da da devrimleri yayma amacıyla olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca NATO'nun son yıllarda uluslararası alandaki uygulamasının, Arap Baharı kapsamında eski Libya lideri Kaddafi'ye karşı gerçekleştirilmiş olması da Arap Baharının NATO'nun yeni stratejik plan çerçevesinde yeniden düzenlenmesinin bir uygulaması olarak değerlendirilmektedir (Birsen, 2012: 116). Bu değerlendirmeler ışığında Arap Baharını sadece bölgedeki halkların diktatörlere karşı ayaklanması olarak görmek mümkün değildir. Bu bağlamda da İHH'nin Mavi Marmara ruhu diye adlandırdığı isyan etme durumunun halk kitlelerinin ayaklanmasına neden olduğu değerlendirmesi de sorunlu durmaktadır.

Her iki örgüte yönlendirilen bir diğer soruyla uluslararası alanda faaliyet gösteren örgütlerin aynı muameleyle karşılaşp karşılaşmadıkları değerlendirilmek istenmiştir. Çünkü devletler arası sistemin eşitsiz yapısı, sivil toplum örgütlerinin uluslararası alandaki faaliyetlerinde de görülmektedir. Uluslararası sivil toplum örgütlerine baktığımızda kimisinin daha güçlü ve etkili olduğunu görmekteyken kimilerinin ise etkisiz ve güçsüz olduğuna tanık olmaktadır.

İHH, bu bağlamda belirli sıkıntıları dile getirmiştir. Öncelikle uluslararası alanda İslamofobi gibi bir olumsuzluk belirtilmekte fakat bunun aslında sadece Müslümanların oluşturduğu kuruluşların karşılaştığı bir olumsuzluk değil aynı zamanda misyoner faaliyetleri ile özellikle Afrika gibi bazı bölgelerde Hristyanların oluşturduğu bir örgütün de karşılaşılabileceği olumsuzluklar olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca örgüt, yardım götürülen bazı bölgeler için dünyanın neresinden geldiğinin önemli olduğunu çünkü halkların hala devletlerin politikaları paralelinde STK oluşumlarını değerlendirdiğini eklemektedir. Fakat İHH, bu olumsuzlukları olabildiğince şeffaf olmak ve yardım götürülen bölgelerdeki insanları için içine katmak gibi yöntemlerle aştığını söylemektedir. Bir diğer sıkıntı yaşanan nokta, örgütün Batı tarafından, Batılı bir STK şeklinde olmaması yönünde eleştirilmesidir. Örgüt, Batıdaki sivil toplum anlayışını daha hobi benzeri insanların

bir araya gelmesi gibi tanımlarken İslam'da insanların bir araya gelerek bir iş yapmasının sevap getireceğine ve iyilik yapmanın, muhtaç olana yardım etmenin bir zorunluluk olduğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca İHH, bazı kimselerin kendilerini, zulme, siyasi ve ekonomik krizlere, yoksunluklara yol açan politikalara karşı sorgulayıcı ve karşı gelen yapıya sahip olmakla ve dolayısıyla yardım kuruluşu olmanın ötesine geçmekle eleştirdiklerini belirtmektedir. İHH, sadece afet, kriz bölgelerine yardım taşımanın uzun vadede sürdürülebilir olmadığını ve yardım alan insanları, bu yardımları bekleyen, muhtaç konumdan çıkarmak gerektiğini belirtmektedir. Bu bakımdan örgüt, farklı bir yaklaşım benimseyerek yardıma muhtaç eden politikalarla da mücadele etme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla örgütün uluslararası alanda karşılaşılan olumsuz ya da eşit olmayan tutum ve davranışların bir kısmını halkların geçmişteki olumsuz deneyimlerine (Afrika'daki misyonerlik faaliyetleri gibi), STK'ların devlet politikalarına paralel olarak değerlendirilmesine ve yardım kuruluşu şeklinde örgütlü olan STK'lar için alışık olunmayan bir model benimsenmelerine dayandığını görmekteyiz.

İHH, yardım yapmanın uzun dönemde sürdürülebilir olmadığını belirterek, yoksullukla mücadelede yardımın kesin bir çözüm olmadığını farkında olduğunu göstermektedir. Fakat, örgüt bu farkındalığın daha ötesine geçememektedir. Yoksulluğa yol açan politikalardan devleti sorumlu tutmakta, küresel kapitalist sistemin eşitsiz yapısına değinmemektedir. Bu bağlamda örgütün günah keçisi olarak devletleri gösterdiği ifade edilebilir. Oysa yoksulluğun kesin çözümü, toplumsal eşitsizliği ortadan kaldıracak ekonomik politikalar ve bu politikaların da uygulanabileceği bir sistemin kurulmasından geçmektedir.

MDD hususunda öncelikle şunu belirtmek gerekmektedir; örgüt, kendisini uluslararası bir sivil toplum örgütü olarak görmemektedir. Örgüt, buna gerekçe olarak da sadece İzmir'de bir merkeze sahip olmasını ve uluslararası alanda faaliyet göstermemesini göstermektedir. Örgüt, örnek olarak Uluslararası Af Örgütü ile işbirliklerinin olduğunu ifade etmektedir. Fakat örgüt, Uluslararası Af Örgütü'nün kaynak, insan, faaliyet bakımından tam anlamıyla bir uluslararası sivil toplum örgütü olduğunu ve kendilerinin henüz bu aşamada olmadıklarını ifade etmektedir. Fakat örgüt, Yunanistan'daki aktivistlerle çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Bununla birlikte

örgüt kurulma aşamasından itibaren Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ile yakın bir diyalog içersindedir ve başka uluslararası sivil toplum örgütleri ile de işbirlikleri mevcuttur. Örgütün çalıştığı alan olan mülteciler, sığınmacılar ve göçmenlerde hangi açıdan bakarsak bakalım hiçbir şekilde ulusal olarak sınırlandırılabilir bir alan değildir. Dolayısıyla mültecilik, göçmenlik en az iki ulusu ilgilendiren bir konu olması bakımından kaçınılmaz olarak uluslararası bir boyuta tekabül etmektedir. Bütün bu unsurlar birleştirildiğinde örgütün uluslararası alanı etkileyen bir yapısı olduğu açıktır. Örgüt, bu açıklamanın ardından zaten alanda kendilerine olumsuz yaklaşan bir tutum olmadığını belirtmektedir. Kamu otoriteleri tarafından ise alanda benzer amaçla çalışan sivil toplum örgütlerine aynı muamele olmadiğı verilen bir örnekle ortaya konulmaktadır. İçerisinde MDD'nin de bulunduğu 7 insan hakları temelli çalışan sivil toplum örgütü, 2010 yılında bir araya gelerek Mülteci Hakları Komisyonu'nu oluşturmuştur. Bu oluşum alanda örgütlü ve destekli çalışmayı sağlamak amacındadır. Türkiye'de 7 ilde, AB finansmanı ile kurulacak mülteciler ve sığınmacılar için kabul merkezleri konusundaki toplantılara alandaki bazı sivil toplum örgütlerinin davet edilip bazılarının ise edilmediğı ifade edilmektedir. MDD'nin davet edilenler arasında olmasına rağmen böyle bir ayrımı kabul etmeyip her örgütün çağrılması halinde katılacağını açıkladiğı ve diğerk STK'larında bu kararı desteklediğı ifade edilmektedir. Dolayısıyla sadece uluslararası alanda değil ulusal boyutta da STK'ların aynı muameleye tabii olmadıkları görülmektedir. Örgütün belirttiğine göre kamu otoriteleri zaman zaman alanda kendilerini ciddiye alan bir tutum içerisinde bulunmakta iken zaman zaman ise tam tersi bir durum yaşanmaktadır.

Her iki örgütün cevaplarından da anlaşıldığı üzere, gerek ulusal gerekse de uluslararası alanda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin aynı muamele ile karşılaşmadıkları ortadadır. Ulus devlet sınırları içerisindeki toplumsal eşitsizlik sivil toplum alanında da devam etmekte dolayısıyla kimi STK'lar devletin desteğıyle ödüllendirilirken kimileri dışarıda bırakılmakta hatta cezalandırılmaktadır. İHH'nın sorunu ulusal boyutta olmamakta fakat uluslararası alanda Batı tarzı sivil toplum anlayışı hegemonyasının etkileri ile karşılaştığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Her iki örgüte yönlendirilen bir diğer soruyla küresel bir demokrasinin taşıyıcı aktörleri olarak resmedilen sivil toplum örgütlerinin kendi iç işleyişlerinde ne kadar demokratik olduklarının değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

İHH, bünyesinde hiyerarşik bir yapılanma olduğunu dile getirmektedir. Yapı, yönetim kadroları ve uygulama kadroları olarak ayrılmaktadır. Uygulama kadrosunda yürütme heyetinin, yönetim kurulunun oluşturduğu stratejilere göre faaliyetleri planlayıp uyguladıkları ifade edilmektedir. Fakat burada tam olarak yönetim kurulunun her şeyi belirleyip yürütme organının da uygulamasından ziyade yönetim organının bütçeye uygun olarak genel bir harita çizmesinin söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Yönetim kurulu içerisinde herkesin eşit söz hakkına sahip olduğu belirtilmektedir.

MDD ise, yapılanmalarının en üstünde Genel Kurulun bulunduğunu, bunun yılda bir kez toplandığını ve üyelerin eşit söz hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Genel Kurulda, Yönetim Kurulu'nun seçildiği ifade edilmekte ve bu Yönetim Kurulunun günlük işleyişteki kararları verdiği belirtilmektedir. Yine bu organda da herkesin eşit oy hakkının söz konusu olduğu vurgulanmaktadır. Örgüt işleyişinde bir hiyerarşik yapılanmanın olduğunu ve her üyenin bu işleyişe katılmada aynı özveri ve zamana sahip olmadığını belirtmektedir. Örgüt, üyelerin faaliyetlere zaman ayırma noktasında eksiklikleri olduğunu ve bunun da ister istemez karar alma ve uygulamada ön plana çıkan kimselerin ortaya çıkmasına yol açtığını belirtmektedir. Dolayısıyla örgüt, herkesin eşit oy ve söz hakkına sahip olduğunu fakat uygulamada bazı üyelerin yeterince toplantılara katılmadığını ifade etmektedir.

Her iki örgütün de cevaplarından görüldüğü üzere, örgütlerin işleyişi hiyerarşik bir yapılanma sergilemektedir. İHH'nın daha önce hesapverebilirlik ilkesi bağlamında değerlendirilmesinde değinildiği gibi örgütün denetleme kurulu mütevellî heyetinden 3 üyenin seçilmesi ile oluşmuştur. Dolayısıyla örgüt, hiyerarşik olarak yönetim kadrolarının oluşturulmasından ziyade, denetleme noktasında da sorunlu bir yapı sergilemektedir. Öte yandan MDD ise, örgüt içerisindeki yapılanmanın hiyerarşisinden daha önemli bir sorun yaşadığını belirtmektedir. Üyelerin tamamının oylamalara, karar alma süreçlerine sorumluluk çerçevesinde

yaklaşmadıklarından dolayı, örgüt içerisinde ister istemez belirli kişilerin her şeyi yürüten pozisyona geldiği ifade edilmektedir.

Her iki örgüte yönlendirilen bir diğer soruyla örgütlerin hesapverebilirlik tartışmaları hakkındaki fikirleri alınmak istenmiştir. Öncelikle hesapverebilirlik hususunda daha önce belirtilenlere paralel olarak sivil toplum örgütlerinin hesapverebilir konumda olmaları oldukça tartışmalıdır. Bu bağlamda sivil toplumu, hesap verme konumuna koymak sistemin önündeki diğer hesap verme kurumlarını ortadan kaldırarak yönetim modeline geçme isteğinin bir sonucu olmaktadır.

İHH, daha önce hesapverebilirlik ilkesi bağlamındaki ifadelerine paralel olarak yardım kuruluşu olması bakımından hesapverebilirlik hususuna ayrı bir önem gösterildiğini belirtmektedir. Kendi faaliyetlerini geniş tabanlı olarak yürüttüğünü ve maddi kaynağını da halkın geniş tabanından sağladığını ifade eden İHH, hesapverebilirlik açısından bir sorun yaşamadığını ifade etmektedir. Gönüllü olarak yardım eden, faaliyetlere katılan insanların, daima nereye, ne yardımın yapıldığını sorduğunu ve bunun açıklanmak zorunda olduğunu, aksi takdirde insanların tekrar kendilerini tercih etmeyeceklerinin bilincinde oldukları ifade edilmektedir. Bu bağlamda da örgüt, yardım ve diğer faaliyetlerinin halka açık ve şeffaflık çerçevesinde olması adına videolar ve fotoğraflar gibi görsel malzemelerden yararlanmakta olduklarını, gerek internet sitesinde gerekse de örgütün çıkardığı yayınlar ile çeşitli faaliyetleri, kampanyaları halka duyurduklarını belirtmektedir. Bunun yanı sıra örgüt, sivil toplumun olumsuz etkiler doğurabileceği kısmına katılmadığını belirtmekte ve sivil toplum örgütlerinin Türkiye’de çok daha önemli sorunları ve bu bağlamda da tartışılması gereken hususlar olduğunu belirtmektedir. Öncelikle örgüt, dünyada Batı tipi sivil toplum örgütüne uymamaları nedeniyle yapılan eleştirilerin yanlış olduğunu tekrar vurgulamaktadır. Bu bağlamda örgüt, sivil toplum örgütlerinin kendi işleyişlerini ve bu işleyişlerinin çerçevesini kendilerinin çizebilmesi gerektiğini belirtmektedir. Sivil toplum örgütlerine getirilen başka eleştirilerin olduğu, örneğin misyonerlik faaliyetlerinde bulunma ya da sivil toplum örgütlerinin siyasetin, devletin uzandığı yapılar olması gibi noktalara da değinilmektedir. Fakat bu eleştirilerin topyekun yapılamayacağına ve insanların da hangi örgütün ne yaptığını ayırt edebilecek durumda olduğuna dikkat çekilmektedir.

Kısacası örgüt, sivil toplum örgütlerine karşı yapılan hesapverebilir konumda olmanın da ötesinde diğer eleştirileri de dile getirmektedir. Fakat örgütün değerlendirmelerinde ortaya çıktığı üzere örgüt, bu eleştirileri halkın iyi ile kötüyü ayırt etme yetisine olan inanç söylemi ile aşmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla verilen yanıt örgütün kendisinin bu eleştirilerle yüzleşmesinden ziyade halkı adres göstermekte ve halkın en iyiyi bileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda örgüt, halkın desteğine sahip olan bir konumda olması bakımından bu eleştirilerle muhatap olmama yönünde bir eğilim sergilemektedir.

MDD ise, sivil toplum örgütlerinin kendi üyelerine ve topluma karşı her zaman hesapverebilir olması gerektiğini belirtmekte ve Türkiye’de özellikle mali açıdan STK’ların denetiminin ciddi olduğunu ve zaman zaman da bürokratik sıkıntılarla karşılaştıklarını eklemektedir. Türkiye’de STK’ların sadece üye aidatları ve bağışlarla ayakta kalmasının zorluğuna dikkat çekilmekte ve bu durumda başka kuruluşlardan fon almak durumunda kaldıkları belirtilmektedir. Fon alınması durumunda da, fon sağlayan kuruma bu fonun nereye harcandığını açıklamak zorunda oldukları belirtilmektedir. Örgüt, hesapverebilirlik çerçevesinde sivil bağımsızlıklarının korunması hususuna da değinmektedir. Örgüt, bu noktada BM’den gelen mali destek teklifini, Türkiye’de mülteciler konusundaki İçişleri Bakanlığı’ndan sonra ikinci aktörün BM olması nedeniyle reddettiğini belirtmektedir. Dolayısıyla örgüt, mali kaynak ve fon yaratımında dikkatli davrandığını vurgulamaktadır. Örgüt, mali destek reddine karşın BM ile operasyonel bir işbirliği içinde olduklarını da eklemektedir. Örgüt, sivil toplum örgütlerinin negatif etkiler doğurabileceği noktasındaki eleştirilere ilişkin ise, kendi alanlarında çalışan örgütlerin samimi bir şekilde insan hakları ihlallerine karşı koyma gibi bir endişe içerisinde olduklarını belirtmektedir. Bu bağlamda mülteci ve sığınmacıların haklarının ihlal edilmemesi noktasında sivil toplum örgütleri olarak devletler karşısında dayanışma göstermek zorunda oldukları ifade edilmektedir. Bu nedenle eğer bu alanda çalışan örgütler olarak faaliyetlerinin, devletler arası diplomatik ilişkilere zarar vermesi ya da sorun çıkarması gibi bir eleştiri varsa da, bundan bir rahatsızlık duyulmadığı çünkü örgütün asıl derdinin, mülteci ve sığınmacıların haklarının gözetilmesi olduğu vurgulanmaktadır.

Her iki örgüte yönlendirilen bir diğer soru, sivil toplum örgütlerinin ne kadar halkın bir yansıması olduğunu anlamaya yöneliktir. Ayrıca bu örgütlerin, diğer örgütlerle ya da devletle ne tür ilişkiler kurduğunun analiz edilmesini hedeflemektedir.

İHH, öncelikle halk, çeşitli örgütler, BM ve diğer uluslararası mekanizmalar ile sürekli bir diyalog ve işbirliği içerisinde olduğunu dile getirmektedir. Halk ile diyalog hususunda, çalışanlarının, gönüllülerinin hepsinin halkın ta kendisi olduğu ifade edilmektedir. Maddi kaynaklarının çok büyük çoğunluğu halktan gelen bir örgüt olarak onların talep ve isteklerine duyarsız kalmanın mümkün olmadığı da vurgulanmaktadır. Faaliyetlerin yürütülmesinde de özel bir yöntem benimseyerek; faaliyet yapılacak bölgedeki yerel halka görevler vererek ya da o bölgenin en çok neye ihtiyaç duyduğunu doğrudan o bölgedeki çeşitli kesimler ile görüşüp belirleyerek, halk ile iç içelik durumunun yaratıldığı ortaya koyulmaktadır. Bu bağlamda örgüt kendisini bizatihi bir halk kesiti olarak görmektedir. İHH'nın genel olarak ifadelerinde halka yaptığı vurgu dikkat çekmektedir. Örgüt, mali kaynaklarını tamamen bağışçılara dayandırmakta, halkın hemen hemen tüm kesimlerinin desteğini sağladığını iddia etmektedir. Örgütün halk desteği ile ilgili elde sayısal ve somut verilerin olmaması nedeniyle bu iddiaların analizi yapılamamaktadır. Fakat her halükarda örgütün halk üzerinden yaptığı bu değerlendirmeler abartılı durmaktadır.

MDD ise, çalışma alanları itibariyle her ne kadar halk için mülteci ve sığınmacıların durumlarına ilişkin farkındalık yaratma çalışmaları yapsalar da asıl hedef noktalarının devlet aktörü olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla örgütün faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğu devletin mülteci, sığınmacı ve göçmen politikasını etkilemeye ve değiştirmeye yöneliktir. Bunların dışında örgüt, çalıştıkları kitle için savunuculuk hizmeti verdiklerini ve mültecilerin, sığınmacıların haklarını savunduklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda örgütün daha öncede belirttiği bir husus tekrar ifade edilmektedir. Örgüt, hizmet verdiği kişilerin adına onları savunmanın yetersizliğine dikkat çekmektedir. Onlar adına onların haklarını savunmak ya da taleplerini ve şikâyetlerini ifade etmekten ziyade onların bizatihi kendi seslerini duyurabilecekleri bir konuma gelmelerini arzu ettikleri

yinelenmektedir. Bunun dışında örgüt, mülteciler ve sığınmacılara yönelik hizmetlerin yürütülmesi noktasında diğer örgütler ile işbirliği içerisinde olduğunu, psikolojik destek, gıda sağlama gibi konularda gerek STK'larla gerekse de yerel yönetimlerle ilişki içerisinde olduklarını belirtmektedir. Fakat örgütün doğrudan halkla temas kurduğu faaliyetlerin daha çok farkındalık yaratma aktivitelerinde olduğu söylenebilir. MDD'nin ifade ettiklerinden anlaşıldığı üzere, örgütün etki etmeye çalıştığı ve bu nedenle de doğrudan muhatap olduğu aktör devlet olmaktadır. Aslında bu sadece MDD'ye özgü bir durum değildir, devletin sivil toplum faaliyetlerinin muhatabı olduğu daha öncede ifade edilmiştir. Fakat kuşkusuz MDD'nin devletle muhatap olma durumu, çalıştığı alan nedeniyle daha yoğun olabilmektedir.

Her iki örgüte sorulan bir diğer soruyla her iki örgütün 2004 tarihli Dernekler Kanunu ve 2008 tarihli Vakıflar Kanunu ve bu bağlamda gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle ilgili görüşleri alınmak istenmiştir. Ayrıca devletin yasalara dayanmayan müdahalesi ile karşılaşmış ve karşılaşmadıkları da tespit edilmeye çalışılmıştır.

İHH, bu getirilen kanun düzenlemeleriyle ilgili henüz tanımlanmayan alanların varlığına dikkat çekmekte ve Yardım Toplama Kanunu ile ilgili de çeşitli sıkıntılar olduğunu belirtmektedir. Bunların iyileştirilmesine ve yeniden düzenlenmesine yönelik olarak raporların ve çalışmaların çeşitli mercilere sunulduğu ifade edilmektedir. Bu kanunlarla bir iyileşme olduğu kabul edilmekle birlikte kanun koyucunun bu iradesinin bürokratik yapıya henüz yansımadağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda örgüt, yerel otoritelerin ve bürokratik yapıların yetkisini de aşan tutumlar içine girebildiğini belirtmektedir.

MDD, usulsüz bir müdahale ile karşılaşmadıklarını ifade etmektedir. Fakat yasal mevzuatın, bürokratik yapının her ne kadar bu kanun değişiklikleri ile daha esnek hale geldiği belirtilse de, daha fazla iyileştirmenin gerektiği vurgulanmaktadır. Örgüt, her ne kadar kendilerinin usulsüz bir müdahale ile karşılaşmamış olduklarını belirtmesine rağmen karşılaşan örgütlerin varlığına dikkat çekmektedir. Örneğin Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye şubesinin hesaplarının bir süreliğine bloke edildiği belirtilmektedir. Af Örgütü'nün hesap numaralarını

internette yayınlamasının, bloke edilmeye gerekçe olarak gösterildiği ifade edilmektedir. Örgüt, bunun yasalara dayanmayan bir uygulama olduğunu vurgulamakta ve 2 yıl süren bir dava süresi sonrası hesabın açıldığı eklenmektedir.

Her iki örgütün de bu soru bağlamında verdiği cevaplardan da anlaşılacağı üzere, sivil toplum alanındaki yasal düzenlemeleri ve mevzuatı gerçekleştiren devlet olmaktadır. Bu bağlamda, devletin her sivil toplum örgütüne aynı muameleyi göstermediği de, Uluslararası Af Örgütü'nün karşılaştığı usulsüz müdahale ile örneklenmektedir.

Her iki örgüte sorulan bir diğer soruyla daha önce her iki örgüte de sorulan uluslararası boyutta örgütlerin karşılaştığı sorunların, yerel izleri sürülmeye çalışılmıştır. Ayrıca yerel yönetim organlarını etkileme kapasitelerine ilişkin bir değerlendirme hedeflenmiştir.

İHH, öncelikle yerel yönetim organları ile pek çok işbirliklerinin olduğunu belirtmektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yerel yönetimlerle diyalog halinde olduğu ve bu bölgelerde ne tür faaliyetlerin yapılabileceğine ilişkin birlikte çalıştıkları ifade edilmektedir. Örgüt, bu bölgelerdeki faaliyetlerinde mümkün olduğu kadar bölgenin yerel örgütlerinin kapasitelerini de geliştirmeye çalıştıklarını eklemektedir. Örgüt, yerel yönetimlerle halkı bir araya getirmeye çalıştıklarını ifade etmekte ve bu yolla geliştirilen ilişkiler çerçevesinde de birçok il ve ilçe belediyeleri ile kardeş belediye oluşturma çalışmalarında buldukları da eklenmektedir.

MDD ise, yerel yönetim organları ile ilişkiler noktasında sıkıntılar yaşadığını belirtmektedir. Örgüt, Kent Konseyi bünyesinde bir Mülteci Meclisinin yokluğuna dikkat çekmekte ve bu yokluğu, örgütün bir eksikliği olarak görmektedir. Örgüt, faal olarak çalışan gönüllülerinin olmaması gibi sıkıntılar nedeniyle yerel yönetim organlarında etkili bir biçimde yer alamadıklarını belirtmektedir. Örgüt, Konak Belediyesi ile işbirliği içerisinde olduğunu ifade etmekte ayrıca küçük millet meclisleri projesi çerçevesinde örgütten birkaç kişinin de bu oluşuma katıldığını belirtmektedir.

İki örgütün yerel yönetimlerle ilişkileri noktasında da farklılaştığı görülmektedir. MDD, faal olan insan kaynağı bakımından ve alanının özel durumu nedeniyle bu düzlemde çok etkili olmamaktadır. Öte yandan İHH'nın yerel yönetimlere ulaşma noktasında sıkıntı yaşamadığı görülmektedir.

Her iki örgüte yönlendirilen bir başka soru ile örgütün işleyişinde uzun ve kısa vadeli planları olup olmadığı ve bu planlarda yer alan hedeflerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

İHH, stratejik planları olduğunu belirtmektedir. Kısa vadeli planlarında Gazze'deki ambargonun tamamen kalkması, Afrika'daki katarakt oranlarının belirli bir seviyeye inmesi gibi hedeflerinin yer aldığı ifade edilmektedir. Örgüt, belirli aralıklarla bu planların gözden geçirildiğini belirtmekte ve örgüt destekçilerinden de daha iyi nasıl hedeflerin konulabileceğine ilişkin görüşlerin alındığını eklemektedir. Örgüt, 10 yıllık planlar çıkardığını ve bu planların, çalışmalarının kalıcı olarak sürdürülmesi açısından da önemli olduğunu belirtmektedir.

MDD ise, stratejik plan oluşturma aşamasında ve niyetinde olduklarını, bunun gerçekleştirilmesi için toplantı düzenlediklerini ifade etmektedir. Birinci görüşmeden ikinci görüşmeye kadar geçen yaklaşık 1 yıllık zaman dilimi sonrası tekrar sorulan bu soruda örgüt, stratejik plan yapılması konusunda yeni adımlar attıklarını fakat STGM (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi)'den aldıkları destekleme hibesinin aksaması nedeniyle henüz bunun tamamlanamadığını ifade etmektedir. Örgütün stratejik planının olmamasının doğal bir sonucu olarak kısa vadeli eylem planları, örgütün de belirttiği üzere, günü kurtarmaya yönelik planlar şeklinde gerçekleşmektedir.

Her iki örgüte yönlendirilen bir diğer soru örgütlerin küresel bir çerçeve oluşturması beklense ne tür değerleri benimseyeceklerini anlamaya yöneliktir. Küresel etik çerçeve oluşturulmasına ilişkin fikirler ve uygulamalar mevcuttur. Daha öncede söz edilen BM Küresel Sözleşme (UN Global Compact) çerçevesinde çok uluslu şirketlere uymaları gereken etiksel bir çerçeve ortaya konulmuştur. Dolayısıyla etiksel çerçeve oluşturma adeta yeni dönemin modası haline gelmiştir. Fakat bu çerçevelerin içeriğinin, sınırlarının ve neye hizmet ettiğinin sorgulanması

gerekmektedir. Daha öncede belirtildiği üzere Küresel Sözleşme, ulus devletlerin üstlendiği sorumlulukları piyasa ve şirketlere devretme adına sermayeye hizmet etmektedir. Dolayısıyla sivil toplum örgütleri için oluşturulacak etik çerçevede bu oluşumların denetimden uzak bir şekilde kapitalist toplumsal ilişkilerin yayılması ve derinleşmesinin bir kaynağı olma tehlikesini taşımaktadır. Bu etik çerçevelerin sınırlarının Batı değerleri ile örtüşmesi de kuşkusuz ayrı bir tartışma konusudur.

İHH, öncelikle böyle bir çerçevenin kendilerinden beklendiğini belirtmektedir. Değerlerin kalıcı hale gelmesi ve uzun süre yaşatılması ve gelecek nesillere bırakılması adına böyle bir çerçevenin gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Örgüt, çalışma alanları olan insani yardım alanı nedeniyle insan haklarına daha yakın bir çerçeveyi daha uygun bulmaktadır. Temel insani değerler ve Kuran merkezli değerlerin esas alındığı belirtilmekte ve bunların aynı zamanda uygulama alanında da gözetilmeye çalışıldığı eklenmektedir. Örgüt, kendisini adalet merkezli bir yapıya sahip bir oluşum olarak tasvir etmektedir. Bu bağlamda örgütün, İslami değerler ile bu değerlerin getirdiği adalet anlayışı çerçevesinde kurulduğu eklenmektedir. Örgüt içerisinde, insan onurunun korunması ve kaynağını İslam'dan alan fakirlerin zenginler üzerinde hakkının olması gibi değerler benimsendiği belirtilmektedir.

İHH'nın etiksel çerçeveye yönelik ifadelerinde ciddi sıkıntılar ve çelişkiler söz konusudur. Öncelikle örgüt bir yandan evrenselliği vurgulamakta ve din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı yapmadığının bir göstergesi olarak insan haklarını dile getirmekte iken bir yandan da Kuran merkezli adalet gibi ifadeler kullanmaktadır. Dünyanın tümünün Müslüman bir nüfustan oluşmadığı ve dolayısıyla herkesin Kuran ya da İslam merkezli bakamayacağı net olması bakımından örgütün ifadelerinde bir çelişki gözlemlenmektedir. Ayrıca dini referans gösteren bir ilkenin nasıl sivil toplum örgütlerinin etiksel çerçevesinde yer alacağı da bir başka tartışma konusudur. Colas (2002: 71-72), modern toplumsal hareketlerin ayırt edici dört unsur içerdiğini ifade etmektedir. Bunlar; evrensellik, açıklık, sekülerizm ve genel ilgidir. Sekülerizm, siyasi alanda insanı temel alan ve dini bu alana karıştırmayan eğilim olarak ele alınmalıdır. Bu düşüncenin örgütsel sonucu ise; modern siyasal hareket hiyerarşilerinin Tanrının ya da onun yeryüzündeki elçilerinin değil, bizzat hareketin üyeleri tarafından belirlenmesidir (Colas, 2002: 71). Bu bağlamda

değerlendirildiğinde sivil toplum ile Tanrısal referans ve dini öğeler birlikte ele alınamaz hale gelmektedir. Sivil toplum hareketlerinin gerçekte modern anlamda var olması bir sekülerliği gerektirmektedir. Din, sorgulanmaya açık olmayan bir biçimde insanların hayatlarını ahlaki bir düzen çerçevesinde nasıl sürdürmeleri gerektiğine ilişkin kurallar ortaya koymaktadır. Bu bağlamda dinin, toplumsal hareketlerin faaliyetlerini düzenleyecek bir konuma getirilmesi öncelikle sivil toplumun özü ile ters düşmektedir. Sivil toplumun modern tanımlamalarında görülen, sivil toplumun kendi iradesiyle örgütlenen toplumsal alana dayanması fikri ile toplumsal alana Tanrısal iradenin girmesi birbiri ile çelişmektedir. Gerek dünyada gerekse Türkiye’de dini kurumların, cemaatlerin, kilisenin sivil toplum tanımlamalarında nerede yer aldığına ilişkin tartışmalar mevcuttur. Sivil toplumun sıkça siyasi alan dışında kalan alan olarak tanımlanması da içerisine dini kurumların girdiği şeklinde yorumlanmaktadır. Fakat buradaki tartışma daha farklı bir boyutu içermektedir. Kendisini bir cemaatin uzantısı olarak tanımlamayan İHH, sivilliliği vurgulama gereği duyduğunda insan hakları ve evrenselliğe başvurmakta iken, sivil toplum faaliyetlerinin yürütülmesinde benimsenecek ilkeler çerçevesinde Kuran ve İslami değerler gibi ifadeler yer vermektedir. Dolayısıyla buradaki asıl sorun toplumsal faaliyetlerde dinin referans alınması durumunda ne tür bir sivillikten, özerklikten bahsedilebileceği üzerinedir. Çünkü sivil toplumun özerk bir alan olarak ortaya çıkması sivil toplumun önkoşulu olarak görülmektedir.

MDD ise, öncelikle insan haklarına daha yakın durduğunu belirtmektedir. Örgütün tüzüğünde de yer alan üye koşullarında insan haklarına saygılı olma ve ayrımcılığa karşı olmak gibi noktaların bulunduğu dikkat çekilmektedir. Örgüt, yazılı olarak böyle bir etiksel dokümanlarının bulunmadığına fakat gerek tüzüklerinde yer alan gerekse de örgüt olarak benimsenen ilkelerin; her türlü ayrımcılığa karşı olmak, insan haklarına saygılı olmak, çokkültürlülüğü benimsemek şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Fakat örgüt, bundan daha fazlası olması gerektiğini belirtmekte, aynı zamanda örgüt içi ilişkileri de düzenleyen bir etiksel çerçeve gerektiğine dikkat çekmektedir.

Her iki örgüte yönlendirilen bir diğer soruyla örgütlerin kendi meşruluk temellerini neye dayandırdıkları öğrenilmeye çalışılmıştır. Ayrıca küreselleşme

süreci ile birlikte sivil toplum demokratikleştirme hareketlerinin önemli bir aktörü olarak sunulmaya başlanmıştır. Sivil toplumun hareketleri ise bu aktörlerin, demokrasi sağlayacağı fikri ile desteklenmiştir. Dolayısıyla sivil toplumun meşruluk temelini demokrasi üzerinde tanımlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle bu soru ile bu iddiaların da izlerinin sürülmesi hedeflenmiştir.

İHH, öncelikle çok geniş bir halk tabanına hitap edebiliyor olmalarından ötürü meşruluk gibi bir sorunlarının olmadığını ifade etmektedir. Örgüt için meşruluk sorununun sadece belirli ideolojiler çerçevesinde önyargılı kesimlerin kendilerine yönelttiği bir eleştiri olduğu belirtilmektedir. Fakat bu kesimlerin de örgütün faaliyetlerine ve çalışmalarına daha yakından bakma şansına sahip olduklarında fikirlerinin değiştiği ifade edilmektedir. Yine sivil toplum örgütlerinin meşruluk temelini sorgulanmasına yol açan bir etkenin de Türkiye’de gerçekleşen darbeler olduğu ifade edilmektedir. İHH, “örgüt” sözcüğünün bir dönem yasak, illegal ve suç içeren bir manada kullanılması, sivil toplumun suç alanları olarak algılanması gibi etkenlerin, insanların bugün dahi sivil topluma meşruluk bağlamında bakışında sıkıntılara sebep olduğunu vurgulamaktadır. Sivil toplum örgütlerinin günümüzde artan teknolojik imkanlarla birlikte kimi, nasıl temsil ettiğinin, ne kararlar aldığıının ortada olmasının da bu oluşumların meşruluğunu ve insanların güvenini arttıran diğer etkenler olarak sunulduğu görülmektedir. Ayrıca örgüt, şeffaf olmayan, ne faaliyetlerde bulunduğunu açıklamayan örgütlerin, bu zamanda kitlelere hitap edemeyeceğini de eklemektedir. Dolayısıyla örgütün daha önce sorulara verdiği ifadelere paralel bir şekilde, örgütün, meşruluk noktasında tekrar halka referans verdiği görülmektedir. Hatta halkın desteğini almış olmaları meşruluk gibi bir sorunlarının olmadığı şeklinde değerlendirilmektedir. Fakat daha öncede söylendiği üzere halkın tam desteği abartılı bir yorum olmaktadır.

MDD ise, öncelikle STK’ların Dernekler mevzuatına bağlı olduklarını, dolayısıyla yasal bir bağlılık içerisinde olduklarını belirtmektedir. Bunun yanı sıra en az 3 yılda bir yapılan Genel Kurul ve Yönetim Kurulu’nun belirlenmesinin ve üyelik şartları vb. konuların düzenlenmesinin, söz konusu yasallık çerçevesini sürdürdüğü ifade edilmektedir. Dolayısıyla kuruluş aşamasından yasal bir çerçeveye dayanan ve sonrasında işleyişi de üyelerinin çoğunluğu tarafından seçilen Genel Kurul ile

gerçekleşen bir oluşum olarak sivil toplum örgütlerinin, bir meşruiyet sorunu olmadığına vurgu yapılmaktadır. Fakat örgüt, Türkiye'deki STK sayısının çoğunluğuna dikkat çekmekte ve bunların büyük bir kısmının aktif olarak çalışan STK'lar olmadığını eklemektedir. Bu bağlamda örgüt, Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinde görülen genel bir soruna paralel olarak, örgütlerinde de aktif olarak çalışmalarda, kurullarda görev almayan üyelerin var olduğunu belirtmektedir. Örgüt, her yıl düzenli olarak Genel Kurul toplantısının yapıldığını, fakat daha öncede belirtildiği gibi ilgilenmeyen üyelerin olduğunu ifade etmektedir. Burada örgüt önemli başka bir noktaya değinmektedir. Örgüt, bir meşruluk temeli olarak hizmet götürdüğü kitle olan mülteci ve sığınmacıların bu kurullarda söz sahibi olmasını arzu ettiğini belirtmektedir. Fakat mevcut mevzuatın buna izin vermediği tekrarlanmaktadır. Kayıtlı mülteci ve sığınmacı konumundaki insanların sürekli polise, yabancılar şubesine imzaya gitmeleri gerektiği ifade edilmekte ayrıca kamu nezdinde bu insanların bir STK'nın faaliyetlerinde yer almasının hoş karşılanmadığı da eklenmektedir. Dolayısıyla örgüt, hizmet götürmeye çalıştığı kitlenin haklarını savunan, şikayet ve dileklerini aktaran bir durumda olması yönüyle temsiliyetten doğan bir meşruluk temeline dayanmaktadır. Fakat örgütün de ifade ettiği gibi, örgüt bunun yeterli olmadığını, bu insanların doğrudan kendi haklarını arama noktasında aktif aktörler olabilmeleri gerektiğini belirtmektedir. Örgüt ayrıca, STK'ların meşruiyetine yönelik getirilen eleştiriler hususunda değerlendirmelerde bulunmaktadır. STK'ların bir kısmının üye tabanlı, geniş kitlesel olarak yapıldığını, kiminin ise daha profesyonel bir iş tanımı çerçevesinde küçük çapta oluştuğunu belirtmekte ve üye tabanı geniş olmayan STK'ların bu noktada meşruiyet temelinin zayıf olduğuna yönelik bir eleştiriye katılmadıklarını eklemektedirler.

MDD'nin geniş halk tabanlı örgütlerin daha meşru, diğerlerinin ise daha az meşru olmadığına yönelik ifadeleri İHH'nın kendi meşruluğunu halkın geniş desteğine bağlaması yönündeki ifadelerine de farklı bir bakış açısı getirmektedir. Bu bağlamda iki örgüt arasında meşruluğun kaynağına ilişkin farklı tanımlamalar göze çarpmaktadır. MDD için meşruluk yasalardan doğma ve yasalar çerçevesinde faaliyet gösterme iken İHH, halkın desteğini meşruluk için temel göstermektedir.

Her iki örgüte yönlendirilen bir diğer soru ile örgütlerin sınırlı bir çerçevede sivillikleri değerlendirilmek istenmiştir. Kuşkusuz sivil toplumun sivilliği tartışması bu çalışma kapsamında detaylı olarak ele alınmamıştır. Bu sorudaki sivillik, sivil toplumun özerk bir alan olmasına ilişkin olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla bu soruda küreselleşme söylemleri ve kozmopolit demokrasi projesinde ifade edildiği gibi sivil toplumun devleti aşan bir yapıda olup olmadığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sivil toplumun ortaya çıkışı, iktisadi ile siyasi alanın ayrılmasına dayanmaktadır. Fakat bu ayırım ile kastedilmek istenen siyasi alan ile iktisadi alanın birbirlerinden tamamen ayrı alanlar olduğu değildir. Bu iki alanın birbirinden ayrı olarak, devletin kötü ve ceberut, sivil toplumun iyi ve demokratik olduğu söylemi yeni sağa aittir. Dolayısıyla bu soruyla sivil toplum örgütleri ile devlet arasındaki ilişkilerin mahiyetinin ortaya konulması da hedeflenmiştir.

İHH, bu maddeler bağlamında kendilerini tamamen sivil olarak değerlendirdiklerini belirtmektedir. Fakat Türkiye için geçmiş dönemdeki sivil toplum tecrübelerine ve halkın algılayışına bakıldığında çeşitli sıkıntıların olduğu ifade edilmektedir. 28 Şubat gibi dönemlerde STK'ların askeri darbeleri destekleyici türde bir tutum içerisinde buldukları ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra halkta da daha devletçi bir yapının izleri bulunduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla böylesi bir geçmişe ve böylesi bir algıya rağmen STK'lar için sivil kalmanın zorluğu vurgulanmaktadır. Örgüt, bir yardım kuruluşu olması bakımından hem ulusal hem de uluslararası hükümet yapıları ile işbirliği içerisinde olduğunu söylemektedir. Fakat bütün bu işbirlikleri açısından sivilliği korumanın en etkin yolunun, maddi desteklerin kendi rızalarına dayanması ve kendilerine ters düşen noktalar gündeme geldiğinde masadan kalkma özgürlüğünün olması olarak ifade edilmektedir. Örgüt, bir diğer dikkat ettikleri noktanın da, projeye ilgili her ayrıntının kendileri tarafından denetimini yapabiliyor olmaları olarak belirtmektedir. Maddi açıdan gelirlerin neredeyse tamamını gönüllülerin bağışlarından elde ettiğini belirten İHH, bunun da kendileri için bir sivil hareket ortamı yarattığını vurgulamaktadır. Bu gönüllülerden gelen maddi bağışların da halkın tabanına yayılmış olması yani tek bir zengin ya da herhangi bir cemaatin finanse etmesi gibi değil, halkın pek çok farklı kesiminin destek vermesi şeklinde olması bakımından da avantajlı olduklarını belirtmektedirler. Ayrıca örgüt, bu bağlamda özyönetime sahip olduğunu ifade etmekte ve herhangi bir

hükümeti ya da siyasi partiyi ya da ideolojik görüşü destekleme kaygısı ile hareket etmediğini eklemektedir. Örgütün yaptığı faaliyetlerin kimi zaman hükümetin fikirleri ile kimi zaman ise muhalefetin fikirleri ile örtüşebildiğini, esas olanın kendilerinin çalışma ilkeleri ve amaçları olduğu vurgulanmaktadır. Öncelikle örgüt, mali açıdan değerlendirmenin yapıldığı kısımda da görüldüğü üzere gelirlerinin tamamını bağışçılardan temin ettiğini belirtmekte ve bunun mali bir özerklik yarattığını ifade etmektedir. Ayrıca örgüt, herhangi bir siyasi parti, cemaat ya da ideolojinin savunuculuğunu yapmadığını da belirtmektedir. Fakat örgütün üye profilinin incelenmesi kısmında daha detaylı olarak sunulacağı üzere örgütün mütevelli heyeti içerisinde AKP'den aday olanlar ve AKP milletvekilleri mevcuttur. Dolayısıyla örgütün ifade ettikleri ile yönetim kadrosunun yapısı arasında bir çelişki söz konusudur.

MDD, sivil olmaya, tarafsız olmaya verdiği önemi dile getirmekte ve ilk görüşmede belirttiği gibi bunu korumak için BM tarafından teklif edilen maddi desteği reddettiklerini yinelemektedir. Fakat örgüt, BMMYK ile uygulama ortaklığı içerisinde olduğunu belirtmekte ve bu ortaklık çerçevesinde bir maddi destek sağlandığını belirtmektedir. Örgüt, BMMYK'dan maddi destek alınma noktasında örgütün, BMMYK'nın Türkiye şubesi gibi çalışması durumunun söz konusu olmadığını, aksine bu desteklerin her STK için var olduğunu ifade etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken noktanın, alınan destekle, fon sağlayan kuruluşun mu yoksa STK'nın mı istediği faaliyetlerin yapıldığı olduğu belirtilmektedir. Bu noktada örgüt, işbirliği ve maddi ortaklıklarda da bulunabileceğini fakat bunun çerçevesinin kendileri tarafından çizilmesi gerektiğini, aksi takdirde sivilliklerine zarar vereceğinden böyle bir uygulamadan vazgeçeceklerini eklemektedir. Devlet, hükümet ve bunların organlarından maddi destek almanın Türkiye'deki STK'lar için bir şekilde kaçınılmaz olduğuna dikkat çekilmektedir. Üye aidatlarının düzenli ödenmemesi, kendi mali kaynaklarının yaratılmasındaki yasal sıkıntılar nedeniyle önünü göremeyen bir STK ortamının oluştuğu gözlemlenmektedir. Fakat bu noktada da, devletin kendilerine yakın duran ya da pasif duran, sisteme yönelik eleştirilerde bulunmayan STK'ları kayırması, diğerlerini ise cezalandırması gibi bir uygulamanın olmaması gerektiği belirtilmektedir. Örgüt, devletle olan ilişkilerde sivillığın zarar görmesi durumuna dikkat edilmesi gerektiğine vurgu yapmakta ve bu konuda

yaşadıkları bir durumu örnek vermektedir. Türkiye’de göç ilintili alıkonma merkezlerinin olduğu ve bunların bünyesinde göçmen, mülteci, sığınmacıların bulunabileceği ifade edilmektedir. Fakat örgütün belirttiği üzere bu merkezlere henüz STK’ların erişim hakkı bulunmamaktadır. Örgüt, gerek bu merkezlerin gerekse de kurulacak kabul merkezlerinin STK denetimine açık olması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü bu merkezlerde, örgütün haklarını savunma iddiasında olduğu insanlar bulunmaktadır ve bu bağlamda onların bu merkezlerde nasıl muamele gördüğünün denetlenebilir ve gözlemlenebilir olması talep edilmektedir. Fakat bu noktada, bir STK’nın bunu talep etmesi durumunda devletle masaya oturması ve bu gözlemeleme görevi karşılığında belirli kuralları içeren bir anlaşma yapmak gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla örgüt bu anlaşmanın içeriğine dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu görev ve yetki için bazı şeylerden feragat etmekten, kendi şartlarını koyamamak gibi kısıtlayıcı hususlardan kaçınmak gerektiğini eklemektedir. Dolayısıyla örgüt, öz yönetime sahip olmaya, maddi desteğin kendi faaliyetlerini ve otonomilerini etkilemeyecek şekilde olmasına ve bu bağlamda da devletten ayrı olma noktasında dikkatli olduklarını belirtmektedir.

MDD’nin ifade ettiklerinden görüldüğü üzere örgüt, ister istemez, İHH’ya kıyasla daha fazla devlet organlarıyla muhatap olmak durumundadır. Gerek örgütün mali yetersizlikleri gerekse de çalıştığı özel alan itibarıyla devletle muhatap olma durumu dikkat çekmektedir. Fakat örgüt bu noktada devlet ve diğer fon sağlayan kuruluşlarla olan ilişkilerinde dikkatli davrandıklarını verdiği örneklerle de desteklemektedir.

Her iki örgüte sorulan bir diğer soruyla örgütlerin yerel boyutta çatışma yaşadığı alanlar ortaya çıkarılmaya ya da dayanışma gerçekleştirdiği noktalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İHH, birinci görüşmede ifade ettiği hususlara paralel olarak faaliyetlerinde karşılaştıkları çatışma noktasının, yakın bir zamana kadar kendilerinden yardım götüren klasik bir örgüt olmalarının beklenmesi olduğunu belirtmektedir. Fakat karşılaşılan bu zorlamanın aşıldığı belirtilmektedir. Ayrıca örgüt, kendi çalışma prensipleri olarak yani, sadece yardım götürmek değil, aynı zamanda insanları yardıma muhtaç eden politikalarla mücadele etme misyonlarının

da olması gerektiğini BM'nin gündemine taşıdıklarını ifade etmektedir. Bu bağlamda örgüt, gün geçtikçe diğer yardım alanında çalışan örgütlerinde kendilerine yakın bir misyon belirlemeye başladığını belirtmektedir. Dolayısıyla örgüt bu zaman dilimi içerisinde eleştirildiği noktalar hususunda bir iyileşme olduğunu ifade etmektedir. Örgütün bu soruya ve pek çok soruya verdiği cevaplardan da anlaşılacağı üzere örgüt, sorulara genellikle tek taraflı cevaplar vermektedir. Sorunun içerisinde yerel, ulusal düzlemler yer almasına ve zorluklar kadar işbirlikleri de sorulmasına rağmen, örgütün görüşmelerin genelinde kendi sıkıntıları ve bunları aşmadaki başarılarından bahsetme eğiliminde olduğu ve özellikle Mavi Marmara ile soruların bir şekilde ilişkilendirilmesine gittiği görülmektedir.

MDD, bu bağlamda daha önce yeni anayasa süreci çerçevesinde bir araya geldikleri örgütler ile insan hakları temelli çalışan örgütler olarak Mülteci Hakları Koordinasyonu oluşturduklarını ve dolayısıyla bu örgütlerle sürekli bir diyalog ve ortaklık içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Fakat bunlara rağmen zaman zaman bu örgütler ile de uyuşmazlıklar, fikir ayrılıklarının yaşandığı belirtilmektedir. Uyuşmazlık durumlarında konsensus sağlayan örgütlerin Koordinasyon olarak hareket ettiği, katılmayanların ise kendi adına hareket ettiği belirtilmektedir. Bunun dışında bu Koordinasyon dışında kalan örgütlerle de işbirliklerinin olduğu eklenmektedir. Ayrıca örgüt, yerel yönetimleri de alanla ilgili olarak harekete geçirme kapsamında, belediyeler kanununda yer alan hemşerilik tanımından yola çıkarak, bir bölgede yaşayan kimselerin hemşeri olduğu ve bunların o belediye sınırları içerisinde bulunmalarından dolayı o hizmetlerden yararlanmaları gerektiğini belirtmekte ve bu durumun mülteci ve sığınmacılar için bir temel olarak benimsenmesi gerektiği üzerine çalışıldığını ifade etmektedir. Bu bağlamda da kimi yerel yönetimlerin bunu destekleyici, kimilerinin ise bunu uygun bulmayan şekilde tepki verdiği eklenmektedir. Ayrıca örgüt, ilticanın temel bir hak olarak tanınması noktasında da kimi zaman ulusal boyutta çeşitli mercilerle çatışma yaşayabildiğini belirtmektedir. Örgüt, herkesin iltica talebinin değerlendirilmesi gerektiğine inanmakta ve bunun sonucunda iltica nedeni olarak sayılabilecek bir nokta bulunmasa da en başta böyle bir değerlendirilmenin yapılması konusundaki hassasiyetlerini dile getirmektedir. Buna dikkat edilmeksizin, geri göndermeme ilkesini de hiçe sayarak bir uygulama durumunda ulusal düzeyde de mücadele içine

girdikleri ve AİHM'e başvurma noktasına kadar gelerek gerekli mercilerle çatıştıkları belirtilmektedir.

Her iki örgüte yönlendirilen bir diğer soru Anayasa çalışmalarına yönelik herhangi bir çalışmalarının olup olmadığına yöneliktir. Bu soru ile örgütlerin devletle olan ilişki ve diyalogları somut bir konu üzerinden değerlendirilmek istenmiştir.

İHH, yeni anayasa çalışmaları kapsamında hükümete ya da onun organlarına doğrudan iletilen bir çalışmada bulunmadıklarını ifade etmektedir. Yeni anayasa süreci ile ilgili çeşitli yerlerde genel çerçevede özel konu alt başlıklarına girmeden temennilerini, beklentilerini dile getirdiklerini fakat ayrıntılı bir çalışmalarının olmadığı eklenmektedir. Ayrıca yeni anayasa sürecinde daha aktif olarak bulunan diğer örgütler ile bir araya gelme durumlarında görüş bildirimlerinin de olduğu belirtilmektedir.

MDD, genel olarak sadece mülteciler ile ilgili olmayan bir şekilde STGM'nin öncülük ettiği "*Bizsiz Anayasa Olmaz*" platformu çerçevesinde çalışmalarda bulduklarını belirtmektedir. Bu platformda Mültecilerle Dayanışma Derneği'nin, hükümete yeni anayasa sürecine yönelik olarak, Helsinki Yurttaşlar Derneği, İnsan Hakları Derneği, İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi ile ortak gerçekleştirdiği ve yazıya alınan bir çalışması mevcuttur. Bu çalışmada temel olarak adı geçen örgütler, yeni anayasa sürecinde Türkiye'nin, İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması için Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler olan Paris İlkelerinin bir gereği olarak Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanun tasarısına yönelik eleştirilerde bulunmaktadır. Bu tasarı, adı geçen örgütlerin belirttiği üzere STK'ların sonradan haberi olduğu ve görüşlerinin alınmadığı bir nitelik sergilemektedir. Ayrıca tasarı Anayasa alt komisyonlarında çeşitli değişikliklere uğramışken, 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri nedeniyle kadük olmuş ve daha sonra 5 Mart 2012 tarihinde ise daha önce alt komisyonun yaptığı değişiklikler de dikkate alınmaksızın TBMM'ne tekrar sunulmuştur. Adı geçen STK'lar bu kanun tasarısının aşağıda belirtilen nedenler sebebiyle kabul edilemez olduğunu belirtmektedirler;

- Tasarı uluslararası kriterlere aykırı olarak katılımcılık, kapsayıcılık ve şeffaflık ilkeleri dikkate alınmaksızın hazırlanmıştır.

- Tasarıda birey/yurttaş merkezli olarak değil, devlet merkezli bir yaklaşım egemendir.

- Kanun Tasarısı ile öngörülen Türkiye İnsan Hakları Kurumu, var olan diğer insan hakları kurumları gibi bir Hükümet kurumu olarak tasarlanmıştır.

- Türkiye İnsan Hakları Kurumu, diğer önceki tüm insan hakları kurumları gibi bir başkanlık mekanizması olarak tasarlanmıştır. Başkanın istememesi durumunda Kurumun çalışma imkânı neredeyse yoktur.

- Üyelerin atanması herhangi bir nitelik aranmaksızın Hükümetin inisiyatifindedir.

- Tasarıda Kurum üyelerinin tarafsızlık ve bağımsızlığı, bilhassa da Kurumun mali bağımsızlığı yeterince güvence altına alınmamaktadır. Kurumunun bağımsızlığını koruyabilmesi için kendi bütçesini kendisinin oluşturması, bütçenin önemli bir kısmının Meclis onayıyla genel bütçeden ayrılması gereklidir.

- Tasarıda personel yapı ve sayısının 190 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanuna tabi kılınmasının Kurumun bağımsızlığını olumsuz yönde etkileyecektir.

- Kurul üyelerinin çoğulculuğu ve katılımcılığı güvence altına alınmamıştır (www.bizsizanayasaolmaz.org/turkiye-insan-haklari-kurumu-kanunu-tasarisi-bu-haliyle-kabul-edilemez/, 2012).

Bu bağlamda adı geçen örgütler, insan haklarının korunması noktasında görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir: *“Yasayla oluşturulmalarına karşın ulusal insan hakları kurumlarının diğer devlet kuruluşlarından ve siyasal iktidardan özerk olması Paris İlkeleri’nin özü ve ruhunu oluşturur. Çünkü ulusal insan hakları kurumlarının kurulması ihtiyacı basit bir çelişkiden doğmaktadır; “Olası ihlalcinin aynı zamanda koruyucu olmasının mümkün olmadığı gerçeğidir”. Evrensel bir gerçeklik olarak biliyoruz ki insan haklarının en büyük ihlalcisi devletler ve*

hükümetlerdir. Dolayısıyla ihlalleri önlemeye, hakları korumaya yönelik olarak oluşturulacak bir kurumda mutlak surette yönetim hiyerarşisinden bağımsız, onu dışarıdan gözlemleyebilen ve denetleyebilen bir örgütlenme modeline sahip olmak zorundadır.

Paris İlkelerinin ruhunu oluşturan bir başka husus ise ulusal insan hakları kurumunun oluşturulması sürecinin ülkede insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için etkinlik gösteren sivil topluma ait tüm sosyal güçlerin çoğulcu temsiline ve katılımına açık olmasıdır. Kısacası bu süreç mutlak şekilde şeffaf, katılımcı ve demokratik olmalıdır” (www.bizsizanayasaolmaz.org/turkiye-insan-haklari-kurumu-kanunu-tasarisi-bu-haliyle-kabul-edilemez/, 2012).

Bunun haricinde bu platformun ve bu platform aracılığıyla MDD'nin ve birçok örgütün katılım içerisinde olduğu bir anayasa çalışması vuku bulmuştur. Örgüt, bu süreç boyunca bazı eleştirilerinin dikkate alındığından ama halen mevcut tasarının eksik yanları olduğundan bahsetmekte, fakat tüm bunlara rağmen bunun Türkiye için bir ilerleme olduğunu da eklemektedir. Örgüt, bu bağlamda diğer eleştiri noktalarının da değerlendirilmeye alınması için çalışmalarını sürdüreceğini ifade etmektedir.

Örgütlere ikinci görüşmede çalıştıkları alana yönelik farklı sorularda sorulmuştur. Bu nedenle görüşmelerin değerlendirilmesi kısmı bu noktadan itibaren ayrı sorular üzerinden yapılacaktır.

MDD'ye ayrı olarak sorulan soruyla örgütün iç işleyişinde tek bir liderin ön plana çıkması gibi olumsuz durumların yaşanıp yaşanmadığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sivil toplum örgütü olarak nasıl demokratik bir iç işleyiş ortaya koyduklarının değerlendirilmesi beklenmiştir. İkinci görüşmede yöneltilen bu sorunun ana amacı, birinci görüşmede MDD'nin ifade ettiği bir sorun olarak, örgütün içerisinde belirli kimselerin ön plana çıkması durumunun devamlılığını görmektir. MDD, bu noktada bu gibi durumların maalesef yaşanabildiğini belirtmektedir. Örgütten bu durumun örgüt için demokratik ya da anti-demokratik bir duruma yol açıp açmadığının değerlendirilmesi de beklenmiştir. Örgüt, bu durumun ister istemez bir anti-demokratiklik yarattığını, çünkü hiç kimsenin katılmaması durumunda 3-5

kişi ile kararların alınır hale gelindiğini ifade etmektedir. Fakat örgüt, aynı zamanda bunun çelişkili yapısına vurgu yapmakta, sivil toplumun gönüllük esaslı bir katılıma dayanması gerektiğini belirtmekte ve kimsenin zorla ya da kurallar koyarak toplantılara, faaliyetlere katılımının sağlanamayacağına zaten böyle bir düzenlemenin yapılmasının da anti-demokratik olacağına dikkat çekmektedir. Fakat bunun haricinde örgüt, üyelerin ilgisini çekme amaçlı alternatif metotlar ile katılımı arttırmaları gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla örgüt geçen süre içerisinde bu sorunu tam anlamıyla çözemediğini fakat çeşitli stratejiler denediğini belirtmektedir.

MDD'ye ayrı olarak sorulan bir diğer soruyla, MDD'nin özel çalışma alanı olan mültecilerin durumuna ilişkin, teoride tanımlanan yeni kozmopolitanizm ve bunun önerileri sunulmuş ve bu konudaki görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu soruyla bağlantılı olarak örgüte şu soru yönlendirilmiştir: Mültecilerle ilgili sorunların kozmopolit demokrasi ya da kozmopolit hukuk çerçevesinde çözülebileceğini düşünüyor musunuz? Bu bağlamda yukarıdaki soruyla paralel olarak kozmopolit demokrasi konusunda anlatılanların mültecilerin durumuna bir çözüm olup olamayacağına örgüt tarafından değerlendirilmesi beklenmiştir.

MDD, yeni kozmopolitanizmin öngörülerinin kulağa hoş geldiğini belirtmekte fakat reel dünyada vuku bulan nefret söylemi, yabancı düşmanlığı, içe dönüklük, ötekileştirme gibi olumsuz olguların bu kadar yaygın olmasının böylesi bir şeyin mümkünlüğüne yönelik ciddi engeller oluşturacağını ifade etmektedir. Ayrıca sivil toplumun, sadece Türkiye olarak değil, geniş anlam ve boyuttaki sivil toplumun, bunu istemesi halinde bile bu öngörülenlerin olup olamayacağına kuşku olduğu ifade edilmektedir. Bunun için sivil toplumun çalışmalarını bu alanda yoğunlaştırması ve örgütlü tabanını genişletmesi gerektiği belirtilmektedir. Görüşmenin bu noktasında ek bilgi verilmiş olup yeni bir tartışmanın ortaya çıktığı belirtilmiş ve bu konuda örgütün ne düşündüğü sorulmuştur. Bugüne kadar insanları kitlesel olarak örgütleyen, bir arada tutan ve dayanışma vb. sosyolojik olguları yaratan temel dinamikler olarak din ve milliyetçiliğin ortaya çıktığı belirtilmiştir. Bu noktada özellikle bu olguları eleştiren, yetersizliklerine dikkat çeken kimseler tarafından yeni düzende de insan hakları üzerinden bir toplum tasavvuru yapılabilir mi yapılamaz mı tartışması anlatılmıştır. Bu tartışmanın bir noktasında kimi

yazarların insan haklarını sorgulamaya açtıkları ve bunları Batı değerleri olarak atfedip bunun bir tür Batı değerlerinin dayatması şeklinde olduğu ya da olacağına ifade edildiği de eklenmiştir. Örgüt, daha kapsamlı ve çeşitli bakış açılarının verilmesinin ardından bir değerlendirmede bulunmuştur. Öncelikle örgüt, insan haklarının, insanın bazı temel haklarının, batısının doğusunun olmadığını, örneğin bir yaşam hakkının, özgürlük hakkının, ifade özgürlüğünün temel değerler olduğunu ve olması gerektiğini, bunların belirli bölge ya da coğrafya ile ilişkilendirilmesinin doğru olmadığını belirtmektedir. Görüşmenin soru-cevap ve tartışma şekline dönüşen bu noktada örgüte, literatürdeki biraz da tartışmanın felsefesine doğru kayan noktalar belirtilmiş ve örgütten daha detaylı, derinlemesine bir değerlendirme alınmak istenmiştir. Bazı yazarların temel değerler ya da evrensel genel geçer ilkeleri reddettiklerinden bahsedilmiş, görelilik durumuna kaçan bir yorumlamanın da mevcudiyetine dikkat çekilmiştir. Buradaki çelişkili yapı vurgulanmış, herhangi bir toplumda herhangi bir durumun başka bir toplum için insan haklarına aykırı olarak nitelendirilmesinin diğer toplum tarafından iç işlerine karışılma olarak değerlendirilebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca öte yandan zaman zaman Batı'nın da bu değerleri kullanarak gerçekten böyle bir müdahale amacını taşıma tehdidine dikkat çekilmiştir. Örgüt, tüm bu tartışmalardan sonra, olayın tüm boyutlarının dikkate alınması ve farkında olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca insan haklarına aykırı durumların kültürel görelilik adı altında meşrulaştırılmaması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda örgüt kısaca, evrensel temel değerlerin ortaya konabileceğine ya da konması gerektiğine inanmaktadır. Öte yandan örgüt, bunun dayatma boyutu varsa farkında olunması gerektiğine dikkat çekmektedir. Fakat örgüt, tüm bunların insan haklarının birer evrensel norm olamayacağına yönelik bir argüman olarak ileri sürülemeyeceğini de belirtmektedir.

MDD ile tartışılan konunun temelinde, 3. Dünya ülkelerinde artışa geçen Batı'nın insan hakları söylemini kullanarak müdahaleler gerçekleştirdiği düşüncesi yer almaktadır. Ayrıca örgüt ile kültürel görecelilik konusu da ele alınarak örgütün bu konularda nasıl bir tutum çizdiğini tespit etmek hedeflenmiştir. Kültürel göreceliliğin radikal yorumu, anti-empyrializm söylemi ile birlikte modernizme ilişkin her şeyin, insan haklarının da reddine varmaktadır ki bu, recim, kız çocuklarının sünneti gibi çeşitli tehlikeli olayların kültürel görecelilik altında

onaylanması riskini getirmektedir (Tol Göktürk, 2008: 54). Dolayısıyla MDD'nin ifadeleri bu çerçevede doğru bulunmaktadır. Yani insan haklarının kültürel göreceliliğe sınımlanarak reddedilmesine karşı konulmakta fakat yine insan haklarının Batı'nın tahakkümü altında bir müdahale mekanizması olarak kullanılması tehlikesine karşı da dikkatli olmak gerektiği belirtilmektedir.

MDD'ye yönlendirilen bir diğer soruyla örgütün üyelerini nasıl örgütlediği ve seferberliğini sağladığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci görüşmede MDD'ye yönlendirilen bu soruyla, MDD'nin birinci görüşmede üyelerin faaliyetlere katılımı noktasındaki sıkıntıları aşmış aşmadığının tespit edilmesi hedeflenmiştir.

MDD, daha önce belirttiği sıkıntılarını bu noktada da yinelemektedir. Örgütün temelde ortak bir amaç etrafında bir araya geldiği vurgulanmaktadır. Farklı ideolojilerden, farklı görüşlerden insanların örgütün amacının gerçek bir sorun olduğunu düşünerek bir şeyler yapma fikri ile örgütlendikleri belirtilmektedir. Örgüt, üyelerinin genel olarak zaman sıkıntısı ve başka nedenlerle aktif olarak faaliyetlere katılma noktasında problemler yaşadığını ifade etmektedir. Ayrıca örgütün kurucu üyelerinde de bir müddet sonra nasıl olsa her şey işliyor gibi bir rahatlama durumunun görüldüğü eklenmektedir. Bu bağlamda örgütün geçen süre zarfı içerisinde bu sorunu aşamadığı görülmektedir.

İHH'ya yönlendirilen sorulardan biri örgütten kozmopolit demokrasinin dünyadaki sorunlara çözüm olup olamayacağı hakkında değerlendirme yapmasına yönelik olmuştur. Bu bağlamda örgüte soru esnasında kozmopolit demokrasi ve öngörüler hakkında bilgiler verilmiştir. İHH, birinci görüşmede yer alan sorulara verdiği cevaplarda, örgütün daha barışçıl ve adil bir dünya yaratımına olan katkılarını olumlu yönde değerlendirmiştir. Bu bağlamda örgüte, ikinci görüşmede kozmopolit demokrasi modeli hakkında daha detaylı bilgiler sunularak, bu modelin daha adil ve barışçıl bir dünya yaratımında etkili olup olamayacağına yönelik görüşleri daha detaylı olarak alınmak istenmiştir.

İHH, kozmopolit demokrasinin kesin bir çözüm olacağı noktasında emin olmamakla birlikte fayda sağlayabileceğini belirtmektedir. Örgüt, adalet merkezli bir

bakış açısının yerleşmesinin önemini vurgulamakta fakat bunun kesin bir çözüm olması noktasında kuşkuvarı olduğunu belirtmektedir. Örgüt, eski aktörlerin başka türlü hareket kabiliyetinin olamayacağını ve dolayısıyla sistemin farklı işleyemeyeceğini belirtmektedir. Ayrıca örgüt, hem devlet hem de sivil kurumların insan özelliği taşıdığını ve sistemde hakim olan düşüncelerle hareket ettiklerini eklemektedir. Halkların Arap Baharında olduğu gibi mevcut sisteme karşı çıkması, bunların dikkate alınması ve adalet merkezli bir sistemin getirilmesinin bir çözüm olabileceği söylenmektedir. Ayrıca örgüt, BM reformunun gerekli olduğunu fakat tek başına hiçbir şey ifade etmediğini, sivil toplumun da önemli aktör olduğunu fakat asıl gerekenin halkın talepleri doğrultusunda bir sistemin kurulması olduğunu belirtmektedir. Artan teknoloji ve iletişim alanındaki imkânlar ile sanal ortamda sınırların kalktığı belirtilmekte ve insanların çeşitli coğrafyalarda yaşadıkları acıların, farklı bir dil konuşulan başka bir coğrafyada uyandırdığı hissiyatın insani olduğu ifade edilmektedir. Örgüt, *“artık yanlış devlet politikalarına, insanlara acı çektiren, zulüm eden politikalara karşı çıkılması gerektiğini, neden bir yanda silah üretip satan aynı zamanda da ölen insanlar için timsah gözyaşları döken liderlere sahip olduğumuzun sorgulanması gerektiğini”* dile getirmektedir. Dünyada bir değişim rüzgarının estiği belirtilmekte ve insanların neden özgür olmadıklarını, neden mutlu olmadıklarını sorguladıkları, ekmek, emek, adalet gibi kavramların yeniden tartışıldığı bir döneme girildiği belirtilmektedir. Bu dönemin sonuçlarına ilişkin net bir kestirimde bulunulamayacağı belirtilmekte fakat bir değişimin olmasından memnuniyet sezilmektedir.

Örgütün ifadelerinden anlaşıldığı üzere, örgüt dünyayı daha barış içerisinde ve adil bir yer haline getirecek aktör olarak halkları işaret etmektedir. Bu bağlamda kozmopolit demokrasi modelinde anlatılanların ancak bir yere kadar iyileştirme sağlayabileceği de ifade edilmektedir.

İHH'ya sorulan bir diğer soruyla örgütün kozmopolit demokrasi modelinde sivil topluma biçilen roller konusunda genel bir değerlendirme yapması beklenmiştir. Sivil toplum örgütleri bağlamında öngörülen küresel dayanışmaya nasıl yaklaştıkları değerlendirilmek istenmiştir.

İHH, böylesi bir küresel dayanışmaya kesinlikle katkı sağladıklarını ifade etmektedir. Mavi Marmara ve Gazze Özgürlük Filosu ile barış için dünyanın birçok değişik yerlerinden gelen ve destekleyen insanlar, böylesi bir dayanışmanın örnekleri olarak gösterilmektedir. Bu faaliyetler aracılığıyla dünyanın geri kalanına da insanların farklı dinden, dilden olsalar dahi barış, adalet için bir araya gelebileceklerini göstermiş oldukları belirtilmektedir. Bu örneklerin küresel dayanışma açısından tam bir model olduğu ifade edilmekte ve bunun etkilerinin daha sonra da sürdüğü ve farklı coğrafyalarda çeşitli kırılmalara yol açtığı belirtilmektedir. Mavi Marmara sonrası Avrupa’da Müslümanlara karşı önyargılarda kırılmalar, İslamofobinin sorgulanması gibi gelişmelerin yaşandığı da ifade edilmektedir. Avrupa’dan Mavi Marmara faaliyetine katılan Hristyan insanların, İslami kimliği ile tanınan İHH’ya canlarını teslim ettikleri, güvendikleri belirtilmektedir. İHH’yla gerçekleştirilen ikinci görüşme sonrası İHH tarafından verilen, “*Küresel Vicdanın Dilinden Özgürlük Filosu Yolcularla Söyleşiler*” adlı kitapta da İHH’nın genel olarak Mavi Marmara’daki küresel dayanışmaya ilişkin fikirlerine benzer ifadeler bulunmaktadır. Gazze Özgürlük Filosunun Challenger adlı gemisinde bulunan Huwaida Arraf’ın (2010) belirttiği üzere Gazze’deki ablukayı deniz yolu ile kırma girişimleri daha eskilere dayanmaktadır. İlk kez 2008’de iki küçük balıkçı teknesiyle kırılan abluka başarıyla sonuçlanamamış halka verilen sözler sonrası birkaç başarısız denemeden de sonra bir filo kurulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu amaçla bir filo kurulacağı haberinden sonra İHH tam destek vereceğini açıklamıştır. Arraf’ın (2010: 330) ifadeleri şu şekildedir: “*Özgürlük Filosu, Gazze’ye yardım amacının çok daha ötesinde anlamalara sahip. O, küresel sivil toplumun hep birlikte el ele verip zalim rejimlere karşı koyma gücünün ve sorumluluğunun bir sembolü. O, hükümetlerimizin utanç verici sessizliği karşısında sıradan sivilin özgürlüğü ve insan haklarını korumak için neler yapabileceğinin bir örneği.*” Kitapta yer alan diğer yolcularla söyleşilerde, Arraf’inkine benzer şekilde Özgürlük Filosunun tam bir küresel dayanışma emsali olduğu yönünde görüşler içermektedir.

Örgüt, küresel dayanışma yaratımına katkıları konusunda Özgürlük Filosu ile Kudüs arasında bir bağlantı kurmakta ve Kudüs’ün dinler için ortak bir değer olması gibi insanlığın da ortak bir değer olarak görülmesine katkı sağladıklarını ifade etmektedir. Örgüt, dayanışma yaratımına ulusal bir örnek daha

ekleyerek yaratılan bu dayanışma ortamının aslında geleceğe de aktarılmasının hedeflendiğini belirtmektedir. Örgüt, Van depremi sonrası bölgeye birçok örgüt ortaklaşa yardımlar götürdüğünü belirtmektedir. Örgütün ifade ettiği şekilde bölgedeki çocuklar kendilerine yardım için gelen pek çok farklı örgütün bu dayanışmasına bizzat tanıklık etmiştir. Bu bağlamda, bu deneyimlerin daha sonra gelecek kuşaklara iyi birer örnek olacağı ifade edilmektedir. Yine örgüt, Japonya depremi sonrası yardım amaçlı faaliyetlerde bulunduğunu ve daha sonra Van'da gerçekleşen deprem sonrası Japon gönüllülerinde Van'a gelmesini örnek vermektedir. Örgüt, tüm bu insanlık görevlerinin geri dönüşünü sivil toplum örgütlerinin yarattığı küresel dayanışma ruhuna bağlamaktadır.

Küresel emperyalizm çağında gerekli en önemli küresel dayanışma, yoksulluğa, toplumsal, ekonomik eşitsizliklere ve nihayetinde bunlara yol açan sistemin kendisine karşı olmalıdır. Bu bağlamda yeni sağ söylemlerden farklı olarak sivil toplumun küresel bir dayanışma yaratması olgusu bu temelde ele alınmalıdır. Küresel sivil toplumun demokratikleşmenin bir aracı olacağı söylemi demokrasinin önündeki en büyük engel olan toplumsal-ekonomik eşitsizlik ve küresel yoksulluk sorunundan bağımsız ele alınamaz. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında gerçekleşecek küresel dayanışmanın, yoksulluğu bizzat yaratan küresel iktidardan istenmesi durumudur. Kozmopolit demokrasinin içerisine düştüğü durumda bu çıkmazı yansıtmaktadır. Kozmopolit demokrasi modeli, küresel sermaye düzeninin yol açtığı eşitsizliklerin farkındadır hatta bunlara karşı eleştirel bir tutumu olduğu da söylenebilir. Fakat aslında modelin tek yaptığı, sistemin yarattığı köle-efendi diyalektiğini korumak, sistemin tamamen parçalanmasından ziyade sistemi daha insani hale getirmeye çalışmaktır. Dolayısıyla bu model, kesin bir çözüm olarak sömürünün ortadan kalkmasını değil, sadece sömürünün daha insancıl olmasını hedeflemektedir. Bu bağlamda İHH'nın ifadelerini değerlendirmek gerekirse; İHH'nın küresel dayanışmanın temeline ilişkin yardım sağlayan bir örgüt olmasına karşın yukarıda belirtilen biçimde bir yaklaşımı olmadığı görülmektedir. Ayrıca örgütün, küresel dayanışma konusunu da Mavi Marmara gibi olayların meşruluğunun sağlanması yönünde kullandığı görülmektedir.

Son olarak her iki örgüte ikinci görüşmenin sonunda, ilk görüşmeden ikinci görüşmeye kadar geçen zaman diliminde nelerin değiştiği sorulmuştur.

İHH, gün geçtikçe daha fazla muhtaca, daha fazla yetime ulaşabildiklerini ifade etmektedir. Mavi Marmara'nın Arap Baharı ile süren etkisinin hala sürdüğü eklenmekte ve o coğrafyadaki gençlerden de olumlu dönüşler alındığı belirtilmektedir. Ayrıca örgüt, her geçen gün daha fazla dikkatli davrandıklarını, eleştirilere kulak verdiklerini ve özeleştiri yaptıklarını belirtmektedir.

MDD, her şeyden önce kaynak ve profesyonel çalışma bağlamında gelişme içerisine girdiklerini ifade etmektedir. Merkezi finans ihale biriminin desteklediği sivil toplum, aktivist ve avukatların kapasiteleri geliştirmeyi amaçlayan yeni bir projenin gündemlerinde olduğu belirtilmektedir. Ayrıca daha önce örgütün bahsetmiş olduğu alıkonma merkezlerine yönelik çalışmaların devam ettiği ve bu merkezlerle telefon yoluyla irtibata geçilmeye çalışıldığı ifade edilmektedir. AB tarafından desteklenen bir çalışma ile Ağrı, Antakya ve Isparta olmak üzere 3 uydu kentte yürütülecek olan farkındalık yaratma çalışmalarına ve oradaki mültecilerin durumlarının değerlendirilmesine yönelik bir girişimden de bahsedilmektedir.

III.3. İHH ve MDD'nin Kozmopolit İlkeler Bağlamında Değerlendirilmesi

David Held'in kozmopolit ilkelerinden ilki eşit değer ve onura sahipliktir. Bu ilke, her insana dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşit değer ve saygı gösterilmesi gerekliliğini ifade etmektedir. Bu ilke, her ne kadar insanların sahip oldukları din, dil, cinsiyet, etnisite gibi bireyin kimliğini oluşturan bileşimlerden ötürü herhangi bir ayrımcılığa uğramamaları ve her insanın öncelikle insan olması bakımından insan onuruna yakışır bir hayat sürmesi gerektiğini ortaya koysa da, ortaya çıkan çerçeve eksik kalmaktadır. Basit bir ifadeyle bu eşitlik çerçevesi, ekonomik ve buna bağlı gelişen toplumsal eşitlik boyutunu göz ardı etmektedir. İnsanlar kuşkusuz yukarıda sayılan din, dil, cinsiyet, ırk gibi unsurlar üzerinden ayrımcılığa, baskıya ve dışlanmaya maruz kalmaktadır. Fakat dışlanmanın ve baskının boyutları ekonomik eşitsizlikleri de kapsayacak şekilde geniştir. Bu

nedenle de, Held'in ortaya koyduğu eşit değer ve onura sahiplik ilkesinin sınırları dar bulunmaktadır. Dahası ekonomik bir eşitsizliğin hüküm sürdüğü bu sistemde, bu durumun ortadan kaldırılmaksızın her insanın insan onuruna yakışır bir hayat sürmesi söylemi de anlamsız bir hale gelmektedir. Held, teorik kısımda da belirtildiği gibi eşitliğin ekonomik boyutuna ilişkin bazı düzenlemeler kuşkusuz önermektedir. Fakat Held'in sorunu, içinde bulunduğumuz sistemin yapısını anlamaması üzerinedir. Roper'ın da belirttiği üzere (2011: 261), Held'in modelinde öngördüğü küresel sosyal demokrasiye uygun olacak şekilde her bireyin asgari gelire sahip olması önerisi, kapitalist sistemin işleyiş mekanizmaları ile ters düşmektedir. Liberalizm ve kapitalist sistem ekonomik eşitsizliğe karşı çözüm üretebilecek bir sistem değildir. Yeni sağ akımın savunucuları olan Friedman (2008), Hayek (1993) gibi isimlere baktığımızda açıkça gördüğümüz tablo şudur; eşitsizlik istenilen bir durumun da ötesinde sistem için gereklidir. Liberal akım, yasal bir eşitlik kurgulamanın ötesine geçmemekte ve ekonomik eşitsizliği de meşrulaştırmaktadır. Buna göre eşitlik, tekleştirmeye, tekleştirme ise doğrudan totalitarizme götürmektedir. Dolayısıyla ortaya şöyle bir varsayım çıkmaktadır; özgürlük, eşitsizliği zorunlu kılmaktadır çünkü aksi takdirde her şeyin eşit olduğu bir durumda özgürlükten bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla özgürlük =eşitsizlik = demokrasi, eşitlik =özdeşlik =totalitarizm şeklinde bir sav ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Held'in en büyük yanlıgısı, liberal sistem gibi eşitsizliği üreten ve meşrulaştıran bir düzen içerisinde, düzenin değiştirilmeksizin ekonomik anlamda iyileştirmelerin yapılabileceğine olan inancıdır. Ayrıca Held, her ne kadar kozmopolit demokrasi modelinde ekonomik eşitlik noktasında iyileştirme önerilerine yer vermişse de, modelinde temel alınması ve korunması gereken maddeler şeklinde açıkladığı kozmopolit ilkelerden olan eşitlik ilkesi kapsamında ekonomik boyutu ele almamıştır. Dolayısıyla bu ilkedeki karşımıza çıkan sorun şudur; eşit değer ve onura sahiplik, çok kısıtlayıcı olarak ekonomik eşitlikten ayrı şekilde ele alınmıştır. Bu durum ise açıkça şu soruları akla getirmektedir: Ekonomik bakımdan eşitsiz bir yapıda bireylerin din, dil, ırk, cinsiyet bileşenlerini korumak yeterli midir? Ekonomik eşitsizliğin sürdüğü hatta derinleştiği bir sistemde nasıl insan onuruna yakışır bir hayattan bahsedilebilir? Held'in bu ilkesi bu sorulara yanıt vermediği gibi vermesinin beklenmesi de mümkün görünmemektedir. Çünkü açıkça görüldüğü

üzere ortaya konulan model, sistemin iyileştirilmesi umudundan öteye gitmemektedir.

Ayrıca 1980 sonrası yeni sağ akımla ortaya çıkan özelleştirme ve deregülasyon politikaları ile sağlık, eğitim, kamusal hizmetler vb., insan hayatı için önem arz eden alanlar piyasa mekanizmasına bırakılarak parası olan kullanıcı mantığı yaratılmıştır. Dolayısıyla ekonomik eşitsizliğinin bu haliyle derinleştirilmesi de toplumda yoksulların marjinalleşmesini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle de dışlanma olgusunun bir ayağını kuşkusuz ekonomik eşitsizlikler oluşturmaktadır ve bu nedenle de ekonomik eşitlik en az din, dil, ırk, cinsiyete dayalı eşitsizlikler kadar ciddiye alınmalıdır. Bu eleştirilerin ardından görüşmeler sırasında her iki örgütün bu ilkeye verdiği cevaplar değerlendirilecektir.

Öncelikle İHH, bu ilkeye uyduğunu belirtmekte ve bu ilkenin hem inançlarının bir gereği olduğunu hem de bu ilkeye uygun olarak faaliyet yürüttüklerini ifade etmektedir. Bu bağlamda örgüt, sadece Müslüman coğrafyada yardım yaptıklarına yönelik eleştirilerle karşılaştıklarını fakat özellikle Mavi Marmara olayı sonrasında örgütün daha tanınır hale gelmesi ile birlikte, örgütün faaliyetlerinin dünyanın Müslüman olmayan yerlerini de kapsadığının anlaşıldığını belirtmektedir.

MDD ise, bu ilkeye hatta ilkede yer almayan cinsel yönelim ve cinsel kimliklere de saygılı bir örgüt olduklarını ifade etmektedir. Örgüt, bu ilkenin gereklerini hem teorik hem pratikte benimsediklerini ve aksi bir durumun olamayacağını eklemektedir.

Dolayısıyla her iki örgüt de bu ilkeye uyduklarını belirtirken İHH'nın bu noktada çeşitli eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir. İslami söylemi ile medyada yer edinen İHH, kendisine yöneltilen Müslüman bölgelerde yardım yaptığına yönelik eleştirileri ideolojik bulduğunu belirtmekte ve örgütün daha iyi tanınması ile aslında durumun böyle olmadığını anlaşılabileceğini ifade etmektedir. Yukarıda yapılan eşitlik ilkesinin eleştirileri doğrultusunda da, her iki örgütün ekonomik eşitliğe bir vurgu yapmadığı görülmektedir. Örgütlerin misyon ve vizyonlarında din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeyeceklerine dair prensiplerin mevcut olmasına karşın ekonomik

eşitsizliğe dayalı bir dışlanmanın ret edilmesine ilişkin herhangi bir ilkeye yer vermedikleri görülmektedir.

Kozmopolit ilkelerden ikincisi aktif insani faaliyettir. Bu ilkenin bir gereği olarak insan geleneksel olarak olayları gözlemleyen bir konumdan çıkartılmakta, hak istemleri ve talepleri yoluyla geleceği şekillendirebilen bir aktör konumuna getirilmektedir. Fakat kozmopolit demokrasi projesinde dile getirilen hak istemleri boyutu oldukça problemlidir. Öncelikle kozmopolit demokrasinin eleştirisi kısmında da değinildiği üzere bu haklar henüz mevcut olmayan bir özne üzerinden kurgulanmaktadır ki bu da küresel vatandaşdır. Hak istemini gerçekleştirecek öznenin hayali kurgusunun yanı sıra ayrıca bu hak talebinin muhatabı da henüz ortaya çıkmamıştır. Yani küresel ölçekte devlet ya da benzeri hak taleplerini karşılayabilecek bir mekanizma da şuan için söz konusu değildir. Bu durum, hak istemlerinin siyasal alandan koparılmasına ve dolayısıyla gerçek bir hak olmaktan çıkarılıp etik alanına kaydırılarak ahlaki bir talep olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle de Held'in ortaya koyduğu aktif insani faaliyet ve bu faaliyetler aracılığıyla insanların hak istemlerinde bulunması ve geleceği şekillendirebilmeleri savı da tartışmalı hale gelmektedir.

Ayrıca bu ilke kapsamında tartışılması gereken bir diğer nokta da bu ilkenin özü olarak katılımın yönetim çerçevesinde sivil toplum aracılığıyla yapılmasına yönelik vurgusuna ilişkindir. Kozmopolit demokrasi bölümünde ifade edildiği üzere, bu model, demokrasinin artık ulus devlet sınırlarında tanımlanmasının mümkün olmadığı savından hareketle demokratik katılımın da değişmesi gerekliliğini belirtmektedir. Buna göre temsili demokraside katılımı sağlayan mekanizma olarak salt seçimlerin var olduğu gibi bir yanılsamadan yola çıkılarak yönetim mekanizması ile daha fazla bireyin, doğrudan sürece katılacağı, aktif olarak sürecin içerisinde bulunacağı ve bunun sonucu olarak da kararların daha şeffaf ve katılıma dayalı olacağı iddia edilmektedir. Öncelikle bu savın ideolojik boyutunu temsili demokrasinin doğrudan katılım mekanizmasına sahip olmadığı söylemi oluşturmaktadır. Temsili demokrasilerde de yerel yönetim organlarına, mahalli idarelerin çeşitli organlarına, köy meclislerine doğrudan katılım olanağı bulunmaktadır. Dolayısıyla temsili demokrasinin seçimler demokrasisi olmadığı

ortadadır. Fakat kuşkusuz temsili demokrasinin de çıkmazları vardır. Liberal demokrasinin içine düştüğü krizleri aşmaya yönelik müzakereci demokrasi, katılımcı demokrasi gibi çeşitli öneriler de bulunmaktadır. Habermas, demokratik sürecin işleyişinde farklı talepler arasında uzlaşma sağlanabileceği fikrinden yola çıkarak demokraside, uzlaşmanın hakim olduğu bir kamusal alanın varlığını önemli bulmaktadır. Bu bağlamda müzakere sürecine katılan tüm bireylerin siyasal söylemlerini dile getirme noktasında eşit hakları olmalıdır. Ayrıca Habermas'a göre demokrasinin bir koşulu olarak devlet toplumsal alanda özerk, özgür bireylere karşı tarafsız olmalıdır. Fakat bu fikir, tarihsel olarak ortaya çıkan sınırlandırılmış kamusal alan gerçeğiyle çelişmektedir (Tol Göktürk, 2008: 68). Radikal bir demokrasi niteliğinde olan katılımcı demokrasi de temsili demokrasinin eksikliklerini doldurma işlevini, halkın siyasal sisteme katılımı ve denetimi yoluyla üstlenmeye taliptir (Tol Göktürk, 2008: 115). Dolayısıyla tüm bu temsili demokrasilerin eleştirileri ve buna alternatif olarak sunulan ve katılımın daha doğrudan olacağına yönelik iddialara temkinli yaklaşmak gerekmektedir.

Hak istemlerinin ve bu istemler sonucu ortaya çıkan toplumsal hareketlerin yeni gibi sunulması da dikkat edilmesi gereken bir diğer noktayı oluşturmaktadır. Demokrasinin kendisi ve tarihi, yurttaşların hak ve özgürlük taleplerinin, toplumsal ve sınıf mücadelelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası sivil toplum kısmında da değinildiği üzere yeni toplumsal hareketlerin tarihi, söylenenin aksine daha eski zamanlara dayanmaktadır. Colas, modern toplumsal hareketler kapsamında 18. yüzyılın sonunda gerçekleşen devrimleri, 19. yüzyıl Enternasyonalizmini, kadın hareketleri gibi oluşumları örnek göstermektedir. Bu modern toplumsal hareketlerin yeni gibi sunulmasının dışında ayrıca bu hareketler ulus devlet egemenliğine yönelik bir meydan okuma olarak da yansıtılmaktadır. Fakat uluslararası sistemin yapısı, halen bu oluşumların ulaşmaya çalıştıkları sosyo-politik hedefleri egemen devletin çeşitli organları aracılığıyla gerçekleştirmeye zorlamaktadır (Colas, 2002: 79). Fakat kuşkusuz bu hareketler, güçleri ile orantılı olarak devlet mekanizmasını dönüştürecek etkilerde bulunmaktadır. Dolayısıyla devlet aktörü, bu hareketlerin baskılarına yanıt vermektedir.

İHH, aktif insani faaliyet kapsamında örgütün değerlendirilmesi kısmında, örgütün, insanların faaliyetleri yoluyla geleceklerini şekillendirebileceklerine yönelik tepkisel bir bilinç oluşturmaya çalıştığını belirtmektedir. Ayrıca örgüt, kendilerine de halktan, örgütü zorlayacak düzeyde dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen savaşları, haksızlıkları durdurmak, protesto etmek gibi isteklerin geldiğini belirtmektedir. Ayrıca örgüt, insani yardım yapan bir kuruluş olmanın yanı sıra insan hakları temelinde de çalışmaları bakımından, krizlere, haksızlıklara karşı önleyici bir rol oynamaları gerektiğine inandıklarını da eklemektedir.

MDD ise, bu ilkenin gereğini yerine getirmede, çalışma yürüttükleri özel alan olan mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler açısından bir sorunu dile getirmektedir. Bu ülkeye sığınan, gelen bu insanların doğrudan kendi hak taleplerini dile getirmelerinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Öncelikle bu insanların dil bilmeme, haklarının ne olduğunu bilmeme gibi problemleri olduğu belirtilmekte ayrıca ülkenin yurttaşları olmadığı içinde normal yurttaşlar gibi hak taleplerini dile getirmelerinin imkansızlığına dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda örgüt, çalıştıkları bu özel grubun haklarını ileten konumda olduklarını belirtmektedir. Fakat örgüt, bu konumda olmaktan rahatsız olduğunu da ifade etmektedir. Hedeflerinin günün birinde mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin kendi haklarını talep edebilecek konuma gelmeleri olduğu da eklenmektedir.

Bu bağlamda İHH'nın ifade ettiklerinden çıkarılan şudur; aktif insani faaliyet ilkesi gereği etki edilmeye çalışılan, muhatap alınan halen ulus devletlerdir. Örgütün gerek bu ilke kapsamındaki değerlendirmelerinde gerekse de diğer sorulara verilen cevaplarında görüldüğü üzere, örgüt kendisine, devlet kaynaklı haksızlıklar ve zulme karşı koyma gibi bir rol biçmektedir. Dolayısıyla da muhatabı ulus devletler olmaktadır. Bu değerlendirme sonucu kozmopolitliğin ulus devleti aşan söylemi tartışmalı hale gelmektedir. Çünkü halen ulusal ve uluslararası sistemi ve onun kurallarını belirleyen, dolayısıyla da muhatap olarak karşımıza çıkan devlet aktörü olmaktadır. Bunun açıkça bir diğer kanıtı da MDD'nin ifade ettiklerinde bulmak mümkündür. MDD açıkça devletin ülke sınırları içerisinde kimleri yurttaş olarak tanımlayıp, kimleri dışarıda bıraktığını ve bu dışarıda kalan grubun durumunu

net bir şekilde ortaya koymaktadır. Devlet, ülke içinde mülteci ve sığınmacıların durumunu düzenleyen, yasal mevzuatları yapan ve uygulayan durumdadır. Dolayısıyla kozmopolit projenin savlarının aksine devlet halen, ister adına aktif insani faaliyet diyelim ister başka bir kavramlaştırma kullanalım, bu faaliyetlerin muhatap alınan aktörü konumundadır.

Kozmopolit ilkelerden üçüncüsü kişisel sorumluluk ve hesapverebilirliktir. Bu ilke, insanların sorumluluklarını gerçekleştirirken doğrudan ya da dolaylı, istemli ya da istemsiz diğer insanların seçme fırsatlarını etkilemesinden kendilerinin sorumlu olduğunu ve bu noktada da hesap verebilir konumda olduklarını/ olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Kozmopolit düşünce, insan hakları ve küresel vatandaşlık haklarının belirli topraksal bir coğrafyada olmaktan çıkarma derindedir ve bu bakımdan da siyasi aktörleri belirli kurumsal, yasal çerçevede hesapverebilir kılan yapıları reddetmektedir. Hesapverebilir yapıların tasfiyesi sonucu boşalan yere, küresel sivil toplum konulmaktadır. Küresel sivil toplumun henüz var olmadığı gerçeği ise aslında nasıl bir tablo ile karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Ulusal düzeyde hesap verme mekanizmalarının sermaye lehine aşılmasının bir sonucu olarak boşalan yere henüz var olmayan bir aktör getirilmekte, bireylerin her birine kişisel sahte sorumluluk duygusu yüklenmekte ve bunun üzerinden hayali bir hesapverebilirlik tanımı yapılmaktadır.

İHH, hesapverebilirlik hususunda, hem kendi iç mekanizmalarının bulunduğunu hem de bir yardım kuruluşu olmalarından ötürü bağış yapan, gönüllü olup emeğini ortaya koyan her insanın kendilerine yaptıkları faaliyetlerle ilgili hesap sorduğunu belirtmektedir. Bu tür hesap sormalardan memnun oldukları ifade edilirken bir diğer taraftan ise ideolojik olarak kendilerine karşı olanların ya da alanda rekabet içerisinde hareket eden diğer örgütlerin hesap sormalarından da duyulan rahatsızlık dile getirilmektedir. İHH'nın üç üyeden (Ali Yandır, Muhammet Hanefi Kutluoğlu, Yusuf Şahin) oluşan ve bu üyeleri aynı zamanda mütevelli heyetinde de bulunan denetleme kurulu bulunmaktadır (www.ihh.org.tr/denetleme-kurulu/ 2012). Fakat denetleme kurulunun aynı zamanda mütevelli heyetinin de üyesi olması denetimin sağlıklı olması açısından sakıncalı bir durum sergilemektedir. Bu

bağlamda denetimin en azından daha özerk kişi ve kurumlarca gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

MDD ise, sorumluluk ve hesapverebilirlik açısından bir değerlendirme yapmanın zorluğuna dikkat çekmektedir. Örgüt, öncelikle faaliyetlerde bulunurken attığı her adımdan diğer insanların etkilenebileceği bir sonuç yaratabileceklerini ortaya koyan örnekler vermektedir. Bu bağlamda örgüt, mülteci talebinin Türkiye'deki sürecine yönelik detaylı bilgiler sunmakta ve kendilerinin bir sivil toplum örgütü olarak, sadece ülkemize gelen bu mültecilere iltica taleplerinin olup olmadığını sormak ve neden iltica ettiğine yönelik genel sorular sormakla yükümlü olduklarını belirtmektedir. Böyle bir talebin var olmasında durumun yetkili iki kurum olan BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği) ve İçişleri Bakanlığı'na bildirmekle sınırlı bir görevlerinin olduğu anlatılmaktadır. Örgüt, bu değerlendirme ve bildirimlerde nihai karar mercii olmamasından dolayı mültecilerin bir kısmının gerçekte bir iltica sebebi taşımamasına rağmen sırf böyle bir talebin var şeklinde bir beyanat vermiş oldukları için yetkili yerlere bildirim yapılmış olabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle örgüt, başka bir yerde başka bir mültecinin haklarının dolaylı olarak sınırlandırılmasına yönelik bir durum yaratmış olabileceğini ifade etmektedir. Örgüte ilkenin daha detaylandırılması ve örnek verilmesi ile örgüt alanlarındaki en büyük sıkıntıyı dile getirmiştir. Örgüt, sürekli insanlardan ne ile uğraştıklarına, neye hizmet ettiklerine yönelik sorular geldiğini ve bu sorulara verilen mülteci ve sığınmacı haklarının korunması cevabının tepki çektiğini belirtmektedir. Örgüt, *“Türkiye'deki insanların sorunları bitti de bizim ekmeğimize göz diken, daha iyi yaşamak amacıyla gelen bu insanların hakları mı kaldı”* şeklinde tepkilerle karşılaştıklarını ifade etmektedir. Dolayısıyla örgüt, mülteci ve sığınmacıların haklarını savunma noktasında halk tarafından suçlandıklarını ve kendilerini halkın zararları yönünde çalışan bir örgüt olmakla eleştirildiklerini ifade etmektedir. Örgüt, bu bağlamda kendini bu ilkenin temelinde yer alan faaliyetleri yoluyla diğer insanların seçim hakkına etki etme ve zarar verme noktasında olabilecekleri gibi bir değerlendirmeye gitmektedir. Fakat aslında örgütün kozmopolit ilkelerin ruhuna dayalı bir yaklaşım içerisinde olduğu belirtilmelidir. Öncelikle örgüt, Türkiye'de faaliyet göstermesine rağmen, kendi halkım ve diğerleri gibi ırksal bir ayrıma gitmemekte ve her insanı eşit konumda görmektedir. Bununla

birlikte örgüt, söz konusunun insan hakları olduğunda, “*benim daha çok hakkım var, senin yok gibi bir değerlendirmeye gidilemeyeceğinin*” de altını çizmektedir. Bu bağlamda örgüt, halk için farkındalık çalışmaları kapsamında mülteci, sığınmacı gibi insanların, ailesini, sevdiklerini, yurdunu arkasında bırakıp gelmelerinin bir isteğe bağlı olmadığını, onları buna mecbur eden koşulların varlığı konusunda bilgilendirmeler yapmaktadır. Dolayısıyla örgüt bu noktada zarar verme ya da sorumluluğun görelî durumuna dikkat çekmekte, kime karşı sorumlu olmaları gerektiği; mülteciler ve sığınmacılara mı yoksa Türk halkına mı sorusuna göre cevabın değişebilirliğine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda kozmopolit demokrasinin işlerliğinde kullanılmak üzere seçilen kozmopolit ilkeler derinlemesine analiz edildiğinde ilkelerin ucu açık bir yapıda oldukları görülmektedir. MDD örneğinin de açıkça gösterdiği şekliyle sorumluluk kime aittir ve kime karşıdır gibi hayati önem arz eden soruların cevabı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu ilke kapsamında tanımlanan sorumluluk tüm insanlık gibi soyut tanımlamalar üzerinden kurgulanmaktadır.

Kozmopolit ilkelerden bir diğeri de rıza ilkesidir ve bu ilke basitçe, gönüllülük esasına dayanmakta ve insanların kamusal etkileşimde bulunma ya da hedeflerini gerçekleştirme maksadıyla harekete geçmelerinin rıza sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Fakat bu rıza ilkesi de temelde oldukça sorunlu bir yapı sergilemektedir. Bu noktada hegemonya kapsamında yapılan tartışmalara değinmek önem arz etmektedir. Hegemonya, egemen iktidarın, üzerinde hakimiyet kurduğu insanların rızasını sağlamaya yönelik geliştirdiği stratejiler ve aygıtlar olarak tanımlanabilir. Rızayı tesis eden bu ideolojik aygıtlar ise, aile, okul ve eğitim sistemi, dini kurumlar, medya ve kitle iletişim araçlarıdır. Althusser de (1989: 28), devletin ideolojik aygıtları olarak tanımladığı ve devletin baskı gücüyle aynı şey olmayan aygıtlara sahip olduğunu belirtmektedir. Devletin baskı aygıtlarını şu şekilde sıralamaktadır; hapishaneler, polis, ordu, hükümet, yönetim. Ayrıca devletin ideolojik aygıtlarını tasnif etmekte ve kültürel (edebiyat, sanat), haberleşme (basın, yayın), hukuki, siyasal, sendikal, dini, aile, öğretimsel alanlarda bunların varlığından bahsetmektedir. İktidarın baskı aygıtları da ideolojik aygıtların bir bileşeni olarak muhalif gruplara her zaman yöneltebileceğinin bir göstergesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında rıza unsurunun içerisindeki rızanın baskıyı da doğrudan

içerdiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine katılma ya da katılmama bir rızanın ve gönüllüğün bir sonucu gibi görünebilir. Fakat daha derinlemesine analiz edildiğinde rızanın gerçek anlamda bir rıza değil baskının gizli eliyle yaratılan ve çoğu zaman itiraf dahi edilemeyen zoraki bir rıza olduğu sonucuna varılmaktadır. Ayrıca baskı toplumsal alanda kaba tabiriyle toplum baskısı, kamu baskısı şeklinde de ortaya çıkabilmekte ve devlette bu baskı ve eşitsiz ilişkileri devam ettirmektedir. Mahalle baskısı kavramını kullanan Mardin'e göre de (2007: 102), *“Türkiye'nin küçük taşra şehirlerinin değerlerinde başkalarıyla iyi komşuluk ilişkilerini devam ettirmek, büyüklere hürmet etmek, dindar olmak iyidir, fakat Müslüman olmayanları taklit etmek, mahalleden kopmak kötüdür.”* Türkiye'de mahalle baskısı, farklı toplumsal grupların birbirleriyle çatışan yapısına denk düşmektedir. Buna göre, laikler muhafazakâr kesimin artan oranda bir baskı uygulayışından bahsetmektedir. Diğer taraftan muhafazakâr/dindar gruplara göre ise, laikler dindarlar üzerinde baskı kurmaktadır. Bu tartışmaların temelini de başörtüsü konusu oluşturmaktadır. Muhafazakâr kesime göre başörtülü kadınların yıllarca okula gidememeleri, kamu kurumlarında çalışamamaları böylesi bir baskının ürünü olmuştur. Bu bağlamda sivil toplum örgütlerine yönelimin ve üyeliğin gerçektede pür bir rızanın sonucu mu gerçekleştiğine, yoksa örgüte üye olmak ile belirli bireysel çıkarlara hizmet edileceği ya da herhangi güçlü bir cemaatin faaliyetlerine katılmanın yarar sağlayacağı ve dışlanmanın zarar getireceği düşüncesi ile mi hareket edildiğine dikkat etmek gerekmektedir.

İHH, rıza ilkesi olmaksızın örgütün çalışma yürütemeyeceğini belirtmektedir. Örgüte, bağış yapanın da, gönüllü olarak faaliyetlere katılanların da rıza gösterdikleri ifade edilmektedir. Fakat burada yukarıda yapılan eleştiriler ışığında birkaç hususa değinmek gerekmektedir. Özellikle insani yardım götürme amaçlı faaliyet gösteren örgütlerde rıza durumu daha karmaşıktır. Türkiye'de toplumun genel itibariyle merhamet duyan, yardıma ve hayırseverliğe bağlı olan bir yapı sergilediği söylenebilir. Dolayısıyla bireyin, insani yardım alanında faaliyet gösteren bir örgüte katılımının gerçek bir rızaya mı yoksa toplumsal temelde yer edinmiş gizli baskılara mı dayandığını sorgulamak gerekmektedir. Ayrıca insani yardım noktasında da farklı tartışmalara rastlamak mümkündür. Ekonomik gelişmelerin topluma yayılması ve yoksullukla mücadelenin güçlü kamusal

düzenlemelerle sağlanması yerine, yeni sağ politikaların, yardım maskesi altında meşru bir zeminde yeniden inşa edildikleri ifade edilmektedir. Bu bağlamda yoksulluğun yapısal bir sorun olduğu gözden kaçırılmakta ve sadaka ve şükür kültürü ile duygu sömürüsüne dayalı bir strateji ortaya çıkmaktadır (Hablemitoğlu, 2009: 107). Bu bağlamda değerlendirildiğinde örgüte üyeliğin rıza ilkesi sorgulanır bir hal almaktadır.

MDD de, benzer şekilde sivil toplum örgütü olmanın rıza ve gönüllüğe dayalı olmayı gerektirdiğini ifade etmektedir. Fakat ülkemizde ve kendi örgütlerinde yaşanan gönüllükle ilgili soruna da değinilmektedir. Gönüllüğün gereği gibi yerine getirilmediği, insanların sorumluluk almaktan çekindikleri ve yapılan işleri bir boş zaman aktivitesi şeklinde değerlendirdikleri belirtilmektedir.

Bir diğer kozmopolit ilke oy mekanizmaları ile kamu konularında kolektif karar almaktır. Bu ilke, meşru bir kamusal kararın rıza sonucu ortaya çıktığı fikrinden dolayı kolektif karar alma prosedürleri ve mekanizmalarının çoğunluk kuralı ile ilişkilendirilmesine dayanmaktadır. Rıza fikri yukarıda eleştirel bir yaklaşımla yeniden ele alınmıştır. Kamu konularında kolektif karar almada çoğunluk kuralının benimsenmesi doğru gibi görünmektedir. Fakat karar almada kullanılacak yöntem kadar, karar alınan organın yapısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Şöyle ki, bir yerde sayısal olarak hakim bir grup ve onun karşısında sayıca az, farklı görüşte insanların bulunması durumunda, kararlar oy çokluğu ile alınacağı için devamlı olarak hakim grubun kararları kabul edilecek ve farklı görüşler göz ardı edilecektir. Dolayısıyla çoğunluk ilkesinde çoğulculuk ilkesinin de aranması gerekmekte ve karar alınan organın yapısal özelliklerine göre kararın daha demokratik yollarının araştırılması gerekmektedir. Ayrıca sivil toplum örgütü kapsamında düşündüğümüzde belirli hedefler doğrultusunda bir araya gelmiş ve belirli görüşlerde hem fikir olan yapının oy çokluğu ile işleyen mekanizması da sorgulanmaya açık bir durum sergilemektedir. Dolayısıyla asıl mevzu sadece karar alım noktası da olmamalıdır. Alınan kararlar bağımsız, özerk mekanizmalar tarafından da denetlenebilir olmalıdır.

İHH, öncelikle yönetsel organlarının tamamının oy çokluğu ile çalıştığını belirtmektedir. Karar verme aşamasında da merkezi yönetim yerine yerele

önem veren bir anlayışın hakim olduğu ifade edilmektedir. Herhangi bir bölgede bir faaliyet gerçekleştirilmesine merkezdeki profesyonel takımın bölgenin ihtiyaçlarını, özelliklerini bilmeden karar vermesinin sakıncalı olabileceğinden hareketle, faaliyete karar aşamasında yerel birimlerden yardım ve görüş alma yoluna gidildiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla faaliyet kapsamındaki bölgede bir istişare komisyonu oluşturulduğu ve yine bu organın da oy çokluğu ile karar aldığı belirtilmektedir. Örgüt, bazı zamanlarda karar alma organlarında oy çokluğu sağlanan durumlarda, yapılmasına ilişkin ciddi tereddütlerin bulunması ya da aciliyetin bulunmaması gibi durumlarda kararları askıya alıp düşünme sürecine bırakabildiklerini de eklemektedir.

MDD, kuralların çoğunluk ile alınması ifadesinden çok çoğulculuğu kullanmayı yeğlediklerini ifade etmekte ve kendilerinin de bu çoğulculuğu sağlayabildiklerini belirtmektedir. Örgüt, bu ilke bağlamında kendilerini iç ve dış boyutlarda değerlendirme yoluna gitmiştir. Dolayısıyla örgüt, öncelikle örgüt içinde karar alma konusunda bir çoğulculuk çerçevesinde bu ilkeye uygun hareket ettiklerini belirtmektedir. Örgütün diğer örgütler ile bir arada karar alması gereken durumlarda da herkesin katılımına önem verildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Mülteci Hakları Koordinasyonu içerisinde herkesin dilediğini ifade etme ve karşısındakileri ikna etme gibi esasların benimsendiği belirtilmektedir.

Dolayısıyla İHH'nın, kararların çoğunluk ilkesi ile alınmasıyla yetinmekte olduğu görülmektedir. Bu bağlamda İHH çoğulculuğa ya da farklı görüşlerin dinlenmesine ilişkin bir kaygıyı dile getirmezken, MDD'nin çoğulculuğu da gözetmeye çalıştığı görülmektedir.

Kozmopolit ilkelere bir diğeri de kapsamlılık ve yerelliktir. Bu ilke kararlardan etkilenen tüm insanların bu kararları etkilemede ve şekillendirmede katılımına yönelik eşitliğe dayanmaktadır. Bu ilkeye göre en iyi kolektif karar alma yöntemi karardan hayatları etkilenen insanlara en yakın olarak konumlandırılmış bir mekanizmadır. Bu ilke, örneğin karar konusu yerel üstü ise karar alma organlarının da yerel üstü konumlanması, konuların ulus üstü olması halinde organların da ulus üstü şekilde konumlandırılmasını ifade etmektedir. Öncelikle ilkenin kapsamlılık kısmı sorunludur. Mevcut siyasal sistemde kararların alınmasına katılma sürecinin

kapsamlılığı belirli sınırlara denk düşmektedir ki bu ulus devlet sınırları ve onun koyduğu yasal sınırlılıklardır. Kozmopolit demokrasi projesi, bu sınırlılığı aşma ve daha kapsamlı bir çerçeve getirme iddiasındadır. Hatta sınırları olmayan, tüm küreseli kaplayan bir boyut kurgulanmaktadır. Fakat bu iddia açıkça kurgusallıktan öteye gidememektedir. Daha önce belirtildiği üzere küresel boyutta bu kapsamlılığı sağlayacak, garanti altına alacak bir mekanizma söz konusu değildir. İlkenin ikinci kısmını oluşturan yerellik konusunda da çeşitli tartışmalara yer vermek yerinde olacaktır. Yerellik ilkesinin hem devlet-yurttaş ilişkilerinde hem de farklı kamusal düzeyler arasındaki ilişkilerde yansımaları mevcuttur. Yerellik, bireyin kendi inisiyatif ve gücüyle yapabileceği şeylerden mahrum bırakılmayacağı ve bu şeylerin kamusallaştırılmayacağı gibi; daha küçük ve ast kamu kuruluşlarının yapabileceği ve olumlu bir şekilde sonuçlandırabileceği şeyler için diğer üst kuruluşlara başvurmanın adalete aykırı olduğu fikrine dayanmaktadır (Özel, 2000: 27). Dolayısıyla bu ilke, özel alanın kamusal alan karşısında önceliğine yer vermektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yerellik ilkesi, özel alanın öncelenmesini sağlayan ve dolayısıyla sermayeye hizmet eden bir yapıya bürünmektedir.

İHH, kamu konularında kolektif karar alma ilkesinde de belirtilen hususlara paralel olarak, karar verme aşamasında o kararlardan en fazla etkilenecek insanların görüşlerinin alındığını ifade etmektedir. Herhangi bir coğrafyada hangi faaliyete ihtiyaç olduğuna, mevcut verilere bakarak değil oradaki yerel liderler, önde gelen kişilerle görüşülerek karar verildiği belirtilmektedir. Bu kararların verilmesindeki hassasiyetlerinden dolayı yardım eden ile yardım edilen toplum arasındaki durum, yardım götürülen yerin siyasi koşulları gibi etmenlerin her birinin veri olarak alındığı eklenmektedir. Örgüt, karar verilme aşamasından sonra da bölgedeki faaliyetin merkezden o bölgeye yabancı ekiplerin gönderilmesi usulüyle değil, yerel bir ekip kurarak gerçekleştirdiklerini ifade etmektedir. Örgüt, temel hedefinin yardım edip gitmek olmadığını belirtmekte ve yerel halkın kendi sorunlarına daha kalıcı olarak nasıl çözümler bulabileceğinin ancak yerellik ilkesine uyulması ile sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Bu ilkenin aynı zamanda yerel halkın istihdam olanağını da beraberinde getirdiği eklenmektedir. Örgüt, Somali’de yürüttüğü çalışmalardan bir örnek vererek yerel nitelikleri karar alma ve uygulama aşamalarında göz önünde bulundurduklarını belirtmektedir. Örgüt, Somali’de bir

çalışma için orada kendi çalışma usullerine yakın, kendi tabirleri ile adalet ve ümmetçi bakışa sahip bir yerel birim aracılığıyla işbirliği halinde olduklarını ifade etmektedir. Aynı zamanda burada faaliyetlerin yürütülmesinde; El-Şebab örgütünün varlığı, bölgedeki kuraklık, yerel halkın Kenya'daki kampta ne kadar süre kalacağı, Kenya ile Somali arasındaki problemler gibi hususların hesap edildiği ifade edilmektedir.

İHH'nin ifadelerinden açıkça anlaşılacağı üzere örgütün aslında kapsamlılık noktasında ciddi sıkıntıları bulunmaktadır. Örgüt, faaliyetlerini yürütürken yerel partnerlerle olan ilişkisine vurgu yapmakta iken bu yerel partnerlerin ümmetçi, İslami adalet anlayışına uygun partnerler olması katılımın kapsamını doğrudan sınırlandırmaktadır. Ayrıca bölgede yapılacak faaliyetlerin danışılmasında başvuru alan bölgenin önemli kanaat liderleri, dini liderleri gibi kişiler de hem yine kapsamlılığı daraltmakta hem de danışılan kişi ve oluşumların neye ve kime göre seçildiği de tartışmalı bir durum ortaya çıkarmaktadır.

MDD, kapsamlılık konusunda yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi örgüt aldıkları kararlardan etkilenen en önemli insan grubunun yani mülteci, sığınmacı ve göçmenlerin yasal mevzuatlardan dolayı bu kararların içerisine dâhil edilemediğini yinelemektedir. Dolayısıyla örgüt, sadece mülteci, sığınmacıların temsilcisi ve haklarının savunucusu durumunda olmakta fakat onları, kendilerini etkileyecek olan kararlara doğrudan katmamaktadır. Mülteci, sığınmacıların toplantılara doğrudan katılımları durumunda kamu otoritelerinin bunu hoş karşılamadığına dikkat çekilmektedir. Bu alandaki sıkıntıları ise şu şekilde özetlemektedirler: *“Öncelikle kamu otoriteleri yerinde mülteciliğin STK'ların faaliyetleri ve tutumlarıyla yaygınlaşabileceğine yönelik bir kaygı taşımakta ve bu nedenle mültecilerin kamu alanına çıkışına da sıcak bakmamaktadır. Düzensiz belgesiz göçmenlerin zaten kamuya açık yerlerde serbestçe dolaşması, bulunması mümkün değildir; çünkü görüldüğü yerde yakalanıp sınır dışı edileceklerdir. Ve son olarak bu insanlar zaten sürekli bir denetim ve korku içindedirler ve dolayısıyla kendilerini kamuda ifşa etmek istememektedirler; çünkü bu insanlar için tehdit devletten gelebileceği gibi toplumdan da gelebilmektedir.”* Tüm bu nedenlerle örgüt, asıl hizmet götürmeye çalıştığı kitlenin karar alma mekanizmalarına girmesini

sağlayamadığını belirtmekte ve bu durumun, kapsamlılık ilkesi çerçevesinde yetersiz olmaları şeklinde değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Fakat burada belirtilmesi gereken nokta, bu durumun örgütün hedef kitlesi olan mülteciler ve sığınmacılar hakkındaki yasal mevzuatın sınırları nedeniyle oluştuğudur. Dolayısıyla bu ilke kapsamındaki yetersizlik örgütün inandığının aksine kendisinden kaynaklanmamaktadır.

Kozmopolit ilkelerden bir diğeri de ciddi zararlardan kaçınma ilkesidir. Bu ilke, sosyal adaletin önemli bir prensibidir. Bu ilkeye göre kamusal politika, insanların geleceğine yönelik zararlardan kaçınmayı gerektirmektedir.

İHH, öncelikli olarak bu ilkenin gerektirdiklerini yerine getirmemeleri bakımından BM, ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçleri eleştirdiklerini belirtmektedir. Büyük güçlerin dünya siyasetinde yürüttüğü politikaların çok ciddi zararlar bıraktığı belirtilmektedir. *“ABD’nin Irak işgalinin ortaya 5 milyon yetim, 2 milyona yakın dul kadın çıkardığı, bir kültürün yok edilme aşamasına geldiği, insanlık hafızamıza işkence görüntüleri ile hasar verildiği”* ifade edilmektedir. Sivil toplum olarak, halk olarak bu tür devlet politikalarının verdiği zararlara dikkat çekmenin önemi vurgulanmaktadır. Örgüt, bu bağlamda Mavi Marmara olayında İsrail’in her gün Filistinlilere verdiği zararı tüm dünyaya göstermiş olduklarını eklemektedir. Örgüt, bugün de Suriye için büyük güçlerin oyunlar oynadığını fakat bu oyunların sivillere zarar vereceğini belirtmekte ve halkın bu oyunları bozması gerektiğini ifade etmektedir. Örgüt, kendilerinin de bu sürecin içerisinde olduğunu bu nedenle her hareketlerini kendilerinin de zarar vermeyecek şekilde planlamaları gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla örgüt, insanlara zarar vermekten kaçınma noktasında hesap ederek davrandığını ve herhangi bir zararın ortaya çıkması olasılığında da bu zararın kendi üstlerine gelecek şekilde bir tavır aldıklarını ifade etmektedir.

İHH’nın ifadelerinde açıkça görüldüğü üzere, ciddi zarardan kaçınma ilkesinin değerlendirilmesi örgütün kendisinden beklenmişken örgüt, çeşitli devletlerin verdikleri zararlardan, zulümden bahsetmektedir. Fakat Mavi Marmara olayı sonrası kamuoyunda da yer alan tartışmaların bir bölümü, olay sonrası kaybedilen 9 kişinin sorumluluğunu kimin alması gerektiğine yönelik olmuştur.

Kuşkusuz bu kişilerin can kayıplarının sorumluluğu, ölümleri doğrudan gerçekleştirmesi bakımından İsrail'e aittir. Fakat gündeme gelen soru şu olmaktadır; İHH, bu kayıpların önüne geçme noktasında neler yapmıştır? İsrail'in uyarılarına rağmen böylesi bir riskin yüklenilmesi ve sonucunda böylesi bir zararın ortaya çıkması nasıl açıklanabilir? İHH'nın daha sonraki sorularda Mavi Marmara kayıpları hakkındaki ifadelerinden anlaşılacağı üzere örgüt, bu kayıpları şehitlik olarak değerlendirmektedir. Fakat bu durumun ciddi zarardan kaçınma ilkesi kapsamında değerlendirilmesi durumunda ortaya çıkan bu insan kayıplarının açıklanması gerekmektedir. Ayrıca örgütün, zarardan kaçınma noktasında ifade ettikleri de çeşitli sıkıntılar göstermektedir. Örgüt, herhangi bir zararın ortaya çıkması durumunda yardım götürülen insanlara herhangi bir zarar gelmemesi açısından örgütün bunu üstlendiğine dair ifadelerde bulunmaktadır. Fakat bu zarardan kaçınma ilkesini, sadece dışsal aktörlere karşı uyulması gereken bir ilke olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu bağlamda, örgütün zarardan kaçınma noktasında kendi üyelerini ve gönüllülerini de bu kapsama dahil etmesi beklenmektedir.

MDD ise, zarar verme noktasında dikkatli olduklarını vurgulamaktadır. Daha önce belirtilen mülteci ve sığınmacıların özel durumu nedeniyle hassas oldukları yinelenmektedir. Kendilerine medyadan, araştırmacılardan mülteci ve sığınmacılara yönelik çalışmalar konusunda birçok talebin geldiği belirtilmekte fakat çoğu kez bunu reddetme durumunda oldukları ifade edilmektedir. Mülteci ve sığınmacılarla zaman içerisinde karşılıklı güven ilişkisi geliştirdikleri belirtilmekte ve bu ilişkiye zarar vermekten kaçındıkları ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu kişilerin rızası olmaksızın, örgütün yürütmüş olduğu faaliyetlerde dahi resimlerinin, kimliklerinin ifşa edilmediği belirtilmekte hatta kendi rızaları olsa bile, bazı öngörülemez sonuçlar doğurabileceği nedeniyle kişisel bilgi veriminden kaçındıkları eklenmektedir. Dolayısıyla örgüt, hizmet götürdüğü insanların zarar görmesinden büyük bir hassasiyetle kaçındığını ifade etmektedir.

Kozmopolit ilkelerden sonuncusu sürdürülebilirlik ilkesidir. Bu ilke, ekonomik ve sosyal kalkınmaların dünyanın ana kaynaklarının (yerine konamaz, ikame edilemez kaynaklar, örneğin çevre) göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ilke kapsamında kaynakların

kullanımı sadece şimdiki değil gelecek nesilleri de hesaba katacak şekilde planlanmalıdır. Bu ilkenin de eleştiri noktasını, daha önce eşitlik ilkesinde belirtilen hak ile özne arasındaki ilişkide bulmak mümkündür. Gelecek nesilleri kapsayan bir çevre hakkı aynı küresel vatandaşlık hakları gibi öznesi henüz var olmayan bir hak konumunda kalmaktadır.

İHH, bu ilkenin değerlendirilmesi bağlamında, daha fazla yeşil alan oluşturmak, enerji tasarrufu sağlamak ve gelecek nesillere dayanışma, kardeşlik ruhunu bırakmak adına çalışmalar yaptıklarını söylemektedir.

MDD, ilkesel olarak kesinlikle bu ilkeye evet diyebileceklerini fakat pratikte daha fazlasını yapmaları gerektiğini belirtmektedir. Kağıt kullanımı vb. konularda daha dikkatli olabilecekleri ve bu konuya yönelik uygulamada bazı çalışmalar yapmaları gerektiği ifade edilmektedir.

SONUÇ

1970'lerin sonu ve 1980'lerin başı ile ortaya çıkan sermayenin uluslararasılaşması olarak tanımlanabilecek küreselleşme süreci, beraberinde birçok iddiayı getirmiştir. Bu bağlamda, ulus devletin gücünün zayıfladığı, egemenliğin artık coğrafi sınırlarla tanımlanmaktan öte insan haklarına saygılı olma ile tanımlanması gerektiği, demokrasinin ulusal düzlemde yetersiz kaldığı gibi ideolojik söylemlerle karşılaşılmaktadır. Bu söylemin bir uzantısı olarak yeni dönemde artan oranda yönetime ve sivil topluma başvurulmaktadır. Tüm bu ideolojik iddiaların siyasi üst yapılanmasını ise küresel kozmopolit demokrasi tartışmalarında görmek mümkündür.

Küreselleşme, kapitalist sürecin sermaye birikimini yayma ve sürdürme mantığına içkin bir durumdur. Bu süreç ile yaşanan siyasi, ekonomik, hukuki ve yönetsel değişimler ise, ortaya çıkan yeni sağ akımın refah devleti döneminde bıraktığı alanları yeniden işgal etmesine paralel olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, sivil topluma dayalı yönetim kurgusu etrafında tanımlanan demokrasi, ulusal demokrasilerin eksikliklerini gidermemekte aksine yönetim gibi kararların denetiminin engellendiği ve sermayenin çıkarına hizmet eden bir yapının kurgulanması bakımından eşitsizlikleri yeniden üretmekte ve derinleştirmektedir. Sivil toplum ise, bu yapının gerçek yüzünü örtmek için kullanılan sihirli bir kavram haline getirilmektedir. Küresel ölçekte hesapverebilirliğin henüz ortaya çıkmamış küresel sivil topluma devredilmesi, aslında ortada herhangi bir hesapverebilirliğin olmadığını açıkça göstermektedir. Ayrıca ulus devlet içerisinde oy kullanarak siyasi alana katılan ve temsil edilen yurttaşlar, yönetim modelinde sivil toplum aracılığıyla kurgulanan katılım nedeniyle temsil edildiği iddia edilen yurttaşlar haline gelmiştir. Modern anlamda sivil toplum ise, iktisadi ile siyasinin ayrılması yani kapitalizmin ortaya çıkışı sonucu gerçekleşmiştir. Dolayısıyla sivil toplumun bizatihi kendisi kapitalist sistemin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sivil toplumun bu tarihsel bağlam çerçevesinde ele alınması ile sivil toplum-devlet arasındaki birbirinin düşmanı gibi sunulan ilişkisellikte tartışmalı bir hale gelmektedir. Modern devlet de kapitalizmin ortaya çıkışı ile ilintilidir ve tarihsel süreç içerisinde sermaye birikiminin devamlılığı noktasında, özel mülkiyetin korunmasını sağlayan yasal

düzenlemeleri yapmak, sermaye ve emek arasındaki ilişkileri düzenlemek, sermayenin uluslararası alanda serbest hareketini sağlamak ve rekabetini arttıracak düzenlemeleri yapmak gibi işlevler yüklenmiştir. Dolayısıyla sivil toplum ile devleti iki ayrı, birbirine zıt olgular olarak göstermek liberal ideolojiye ilişkindir. Devlet ile sivil toplumun bu şekilde ayrılması ile siyasi alanda kurgulanan yasal eşitlik ile ekonomik alandaki eşitsizlik gizlenmeye çalışılır.

Küreselleşmenin kaçınılmazlığına ilişkin savlar ise, küreselleşmenin hegemonik yapısını ortaya koymaktadır. Bu söylem açıkça egemen sınıfların kendi dünya görüşlerini kapsayıcı ve evrensel olarak yerleştirmek için siyasal, ahlaki ve entelektüel liderliğini kullanmaya, ayrıca bağımlı grupların çıkar ve gereksinimlerini biçimlendirmeye yönelik bir girişimdir. Dolayısıyla kozmopolit demokrasiye neden ihtiyacımız olduğu sorusunun yanıtını, egemen sınıfların çıkarlarının gerektirdiği değişimleri bağımlı gruplar üzerinde hayali bir gereksinme yaratarak gerçekleştirmeye çalıştığı şeklinde vermek mümkündür. Tüm bu süreç ve süreç içerisindeki tartışmalar bu çerçevede değerlendirildiğinde, aslında devletin gücünü yitirmediği, sivil toplumun kendiliğinden demokratik olmadığı ve yönetişimin daha katılıma açık, şeffaf bir yapı sergilemediği ortaya çıkmaktadır.

Kozmopolit demokrasi basitçe kapitalist sisteme için ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını değil, daha insancıl olarak yeniden düzenlenmesini öngörmektedir. Çalışma kapsamında incelenen her iki örgütte de görüldüğü üzere eşitlik tanımlaması, din, dil, ırk, cinsiyet eşitliğinin ötesine geçememektedir. Bunun yanı sıra İHH, bir yardım örgütü olması bakımından ekonomik eşitsizliklerden, yoksulluklardan yakınmakta iken, yardım temelli bir işleyişin sistemin yoksulluğu üretmesinde bir çözüm olamayacağını farkında değildir. Yardım mantığıyla yoksulluğun azaltılması düşüncesi, yoksulluğun sürdürülmesinden başka bir işe yaramamaktadır.

Küreselleşme süreci ile devletin sivil toplum karşısında güç yitirdiğine ilişkin iddialar da incelenen örgütlerin ifadelerinden çıkarılan sonuçlar ile örtüşmemektedir. MDD, çalıştığı özel alan itibarıyla sürekli devletle muhatap olmak, devletin koyduğu sınır politikalarıyla, ortaya çıkan sorunlarla mücadele etmek durumundadır. İHH ise, yoksulluğun, zulmün ortaya çıkışı noktasında devletleri

adres göstermek suretiyle devletin düzenleyici, yönetici gücünü ortaya koymaktadır. Ayrıca İHH'nın içerisinde yer aldığı Mavi Marmara olayını, İHH'nın belirttiği şekliyle, yani sivil toplum örgütlerinin bir devlete kafa tutması olarak yorumlamak da mümkün değildir. Mavi Marmara olayı sonrası tartışılan uluslararası hukuk, uluslararası sular gibi düzenlemelerin hepsi ulus devletlerin gerçekleştirmiş olduğu uluslararası düzene ilişkindir. Bu nedenle bir sivil toplum örgütü, devletlerin düzenlemelerinden muaf değildir. Bunun bir diğer göstergesi de, örgütlerin devletin çıkardığı sivil toplumu düzenleyen Dernekler ve Vakıflar Kanunları ile Yardım Toplama Kanununa yönelik eleştirileridir.

Kozmopolit proje kapsam olarak küresel ve dolayısıyla sınır tanımayan bir boyut olarak kurgulanmıştır. Fakat bunun ne teoride ne de pratikte anlamlı bir karşılığını bulmak mümkün değildir. Çünkü küresel boyutta bu kapsamlılığı ortaya çıkarabilecek ve koruyacak bir siyasal yapılanma henüz söz konusu değildir. Bu bağlamda bu proje çerçevesinde muhatap yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi devletler olmaktadır. Küresel boyutta kurgulanan hakların küresel vatandaş gibi bir öznesi de henüz ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle de bu haklar siyasi olarak talep edilebilir haklar olmamakta birer ahlaki önerme olarak kalmaktadır. Proje çerçevesinde kurgulanan evrensellik iddiasının da hem teoride hem pratikte mümkün olmadığı görülmektedir. Evrenselliğin hangi değerler üzerinden inşa edileceği sorun teşkil etmektedir. Ayrıca evrenselliğin bir meşrulaştırma söyleminin bir parçası olduğu görülmektedir. İHH'nın sorulara verdiği yanıtlarda yeri geldiğinde evrenselliğe, evrensel insan haklarına vurgu yaptığı görülürken yeri geldiğinde çelişkili olarak İslami bir söyleme kaydığı görülmektedir.

Bu bağlamda küreselleşme süreci ile ortaya çıkan bir siyasal üst proje olarak kozmopolit demokrasi ve bu projenin önemli aktörleri olarak gösterilen sivil toplum örgütleri, gerçekte var olan yapıları ile kozmopolit demokrasi tartışmasındaki öngörülenlere ters düşmektedir.

Ek 1-Kozmopolit İlkeler

1-Eşit değer ve onura sahiplik: Bu ilke kapsamında, her insana dil, din, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin eşit değer ve saygı gösterilmesi gerekliliği ifade etmektedir.

2-Aktif insani faaliyet: Bu ilke insanların bilinçli, tepkisel ve kararlı olma özelliklerinden kaynaklanan hak istemlerinde bulunma ve diğer hak istemleri ile ilişki içerisinde bulunma durumunu ifade etmektedir. Bu noktada insan aktörü geleneksel bir anlamdan öte faaliyetleri yoluyla geleceği şekillendirebilecek bir aktör olarak tasvir edilmektedir.

3-Kişisel sorumluluk ve hesapverebilirlik: Bu ilke tüm insanların içinde buldukları farklı sosyo-kültürel, ekonomik durumları sebebiyle farklı sorumlulukları olabileceğini belirtmektedir. İnsanların bu sorumlulukları gerçekleştirirken doğrudan ya da dolaylı, istemli ya da istemsiz diğer insanların seçme fırsatlarını etkilemesinden kendilerinin sorumlu olduğunu ve bu noktada da hesap verebilir konumda olduklarını vurgulamaktadır.

4-Rıza: Bu ilke insanların kamusal etkileşimde bulunma ya da hedeflerini gerçekleştirme maksadıyla harekete geçmelerinin rıza sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bu ilke kolektif anlaşma ve yönetişimin baskıya dayanmayan yapısını inşa etmektedir.

5- Oy mekanizmaları ile kamu konularında kolektif karar alma: Bu ilke meşru bir kamusal kararın rıza sonucu ortaya çıktığı fikrinden dolayı kolektif karar alma prosedürleri ve mekanizmalarının çoğunluk kuralı ile ilişkilendirilmesine dayanmaktadır.

6-Kapsamlılık ve yerellik (yerinden yönetim): Bu ilke kararlardan etkilenen tüm insanların bu kararları etkilemede ve şekillendirmede katılımına yönelik eşitliğe dayanmaktadır. Bu ilkeye göre en iyi kolektif karar alma yöntemi karardan hayatları etkilenen insanlara en yakın olarak konumlandırılmış bir mekanizmadır. Örneğin karar konusu yerel üstü ise karar alma organlarının da yerel-üstü konumlanması, konuların ulus-üstü olması halinde organların da ulus-üstü şekilde konumlandırılmasını ifade etmektedir.

7-Ciddi zarardan kaçınma: Bu ilke sosyal adaletin önemli bir prensibidir. Bu ilkeye göre kamusal politika, insanların geleceklerine yönelik zararlardan kaçınmayı gerektirmektedir.

8-Sürdürülebilirlik: Bu ilke ekonomik ve sosyal kalkınmaların dünyanın ana kaynaklarının (yerine konamaz, ikame edilemez kaynaklar, örneğin çevre) göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu ilke kapsamında kaynakların kullanımı sadece şimdiki değil gelecek nesilleri de hesaba katacak şekilde planlanmalıdır.

Ek 2-İHH 1. Mülakat Soruları

1-İHH olarak uluslararası alanda insan haklarını korumaya ve demokrasiye katkıda bulunmaya yönelik faaliyetlerinizde ne ölçüde başarı sağladığınızı düşünüyorsunuz? Uluslararası bir sivil toplum örgütü olarak uluslararası sistemin daha demokratik işlemesi yolunda bir değişiklik yapabildiğinizi düşünüyor musunuz?

2-İHH olarak uluslararası alanda benzer amaç doğrultusunda hareket eden diğer uluslararası sivil toplum örgütleri ile aynı muameleyi gördüğünüzü düşünüyor musunuz? Karşılaştığınız herhangi bir olumsuzluk ya da dezavantaj söz konusu mu?

3- Örgütünüzde katılımda aradığımız belli kıstaslar var mı? Üyelerinizin gelir düzeyi, yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu hakkında bilgi verir misiniz?

4- Örgütünüzün işleyişi, karar alma süreci nasıl gerçekleşiyor? Örgütünüz bünyesinde herkesin eşit söz hakkına dayalı bir yapı mı yoksa hiyerarşik bir yapılanma mı söz konusu?

5-Kozmopolit ilkeler bağlamında örgütün değerlendirilmesinin yapılması (Kozmopolit ilkeler; eşit değer ve onura sahiplik, aktif insani faaliyet, kişisel sorumluluk ve hesapverebilirlik, rıza, oy mekanizmaları ile kamu konularında kolektif karar alma, kapsamlılık ve yerellik (yerinden yönetim), ciddi zararlardan kaçınma, sürdürülebilirlik)

6-A-Uluslararası sivil topluma yönelik birtakım eleştiriler mevcut. Örnek olarak sivil toplum örgütlerinin hesapverebilirliğine yönelik ciddi sıkıntılar söz konusu. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

B-Bunun yanı sıra uluslararası sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin uluslararası politik alanda negatif etkiler doğurabileceğine yönelik endişeler mevcut. Siz bu endişelere yönelik olarak neler düşünüyorsunuz?

7-A-Güçlü sivil toplum örgütlerine yönelik yapılan araştırmalar örgütlerin müzakere süreçlerinde genel olarak halk ile görüşmekten ziyade devlet ve diğer sivil toplum örgütleri ile daha yakın ilişki kurduğunu göstermektedir. Bu bağlamda örgütünüz halktan gelen talep ve istekleri dinleme konusunda ne gibi bir

yöntem izlemektedir. Bu istek ve talepler faaliyetlerin planlanmasında etkili olmaktadır mıdır?

B-Bu istek ve talepler ulusal ve uluslararası düzeyde karşılık bulmaktadır mıdır?

8- 2004 yılında getirilen yeni Dernekler Kanunu ve 2008 yılında oluşturulan Vakıflar Kanunu Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin uluslararası düzeye yakın ölçüde devletten bağımsız hareket etmelerini sağladığına yönelik görüşler mevcut. Siz İHH olarak devletin yasalara dayanmayan usulsüz müdahalesi ile karşılaştınız mı?

9-A-Örgütünüzün mali fon yaratma konusunda çeşitli bürokratik sıkıntılar yaşadığınızı düşünüyor musunuz?

B-Mali kaynaklarınız çoğunlukla ne tür gelirlerden oluşuyor?

C-Yardım Toplama Kanunu çerçevesinde düzenlenen mali kaynak yaratımlarınızı yeterli buluyor musunuz?

D-Yeterli kaynak bulma probleminiz varsa bir sivil toplum örgütü olarak gereğince işlevlerinizi yerine getirebiliyor musunuz?

10- Örgütünüzün yerel yönetim organlarındaki karar alma sürecini etkileme kapasitesini değerlendirebilir misiniz? Bu konuda engeller, zorluklar ya da tam tersi bir kolaylık söz konusu mu?

11- Örgütünüzün uzun vadeli stratejik planı ya da kısa vadeli eylem planları bulunmakta mıdır?

12- Örgütünüzün yerel, ulusal, uluslararası ya da küresel ölçekte demokratikleşme, daha barışçıl ve adil bir dünya yaratılmasında katkısı olduğunu/olabileceğini düşünüyor musunuz? Evet ise nasıl?

Ek 3-MDD 1. Mülakat Soruları

1-MDD olarak uluslararası alanda insan haklarını korumaya ve demokrasiye katkıda bulunmaya yönelik faaliyetlerinizde ne ölçüde başarı sağladığınızı düşünüyorsunuz? Uluslararası bir sivil toplum örgütü olarak uluslararası sistemin daha demokratik işlemesi yolunda bir değişiklik yapabildiğinizi düşünüyor musunuz?

2-MDD olarak uluslararası alanda benzer amaç doğrultusunda hareket eden diğer uluslararası sivil toplum örgütleri ile aynı muameleyi gördüğünüzü düşünüyor musunuz? Karşılaştığınız herhangi bir olumsuzluk ya da dezavantaj söz konusu mu?

3- Örgütünüzde katılımı aradığınız belli kıstaslar var mı? Üyelerinizin gelir düzeyi, yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu hakkında bilgi verir misiniz?

4- Örgütünüzün işleyişi, karar alma süreci nasıl gerçekleşiyor? Örgütünüz bünyesinde herkesin eşit söz hakkına dayalı bir yapı mı yoksa hiyerarşik bir yapılanma mı söz konusu?

5-Kozmopolit ilkeler bağlamında örgütün değerlendirilmesinin yapılması (Kozmopolit ilkeler; eşit değer ve onura sahiplik, aktif insani faaliyet, kişisel sorumluluk ve hesapverebilirlik, rıza, oy mekanizmaları ile kamu konularında kolektif karar alma, kapsamlılık ve yerellik (yerinden yönetim), ciddi zararlardan kaçınma, sürdürülebilirlik)

6-A-Uluslararası sivil topluma yönelik birtakım eleştiriler mevcut. Örnek olarak sivil toplum örgütlerinin hesapverebilirliğine yönelik ciddi sıkıntılar söz konusu. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

B-Bunun yanı sıra uluslararası sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin uluslararası politik alanda negatif etkiler doğurabileceğine yönelik endişeler mevcut. Siz bu endişelere yönelik olarak neler düşünüyorsunuz?

7-A-Güçlü sivil toplum örgütlerine yönelik yapılan araştırmalar örgütlerin müzakere süreçlerinde genel olarak halk ile görüşmekten ziyade devlet ve diğer sivil toplum örgütleri ile daha yakın ilişki kurduğunu göstermektedir. Bu bağlamda örgütünüz halktan gelen talep ve istekleri dinleme konusunda ne gibi bir

yöntem izlemektedir. Bu istek ve talepler faaliyetlerin planlanmasında etkili olmaktadır mıdır?

B-Bu istek ve talepler ulusal ve uluslararası düzeyde karşılık bulmaktadır mıdır?

8- 2004 yılında getirilen yeni Dernekler Kanunu ve 2008 yılında oluşturulan Vakıflar Kanunu Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin uluslararası düzeye yakın ölçüde devletten bağımsız hareket etmelerini sağladığına yönelik görüşler mevcut. Siz MDD olarak devletin yasalara dayanmayan usulsüz müdahalesi ile karşılaştınız mı?

9-A-Örgütünüzün mali fon yaratma konusunda çeşitli bürokratik sıkıntılar yaşadığını düşünüyor musunuz?

B-Mali kaynaklarınız çoğunlukla ne tür gelirlerden oluşuyor?

C-Yardım Toplama Kanunu çerçevesinde düzenlenen mali kaynak yaratımlarınızı yeterli buluyor musunuz?

D-Yeterli kaynak bulma probleminiz varsa bir sivil toplum örgütü olarak gereğince işlevlerinizi yerine getirebiliyor musunuz?

10- Örgütünüzün yerel yönetim organlarındaki karar alma sürecini etkileme kapasitesini değerlendirebilir misiniz? Bu konuda engeller, zorluklar ya da tam tersi bir kolaylık söz konusu mu?

11- Örgütünüzün uzun vadeli stratejik planı ya da kısa vadeli eylem planları bulunmakta mıdır?

12- Örgütünüzün yerel, ulusal, uluslararası ya da küresel ölçekte demokratikleşme, daha barışçıl ve adil bir dünya yaratılmasında katkısı olduğunu/olabileceğini düşünüyor musunuz? Evet ise nasıl?

Ek 4- İHH 2. Mülakat Soruları

1. Küresel bir sivil toplumun yaratılması için STK'ların bir tür etik çerçeve oluşturması beklenmektedir. Sizden örgütünüz için böyle bir çerçeve oluşturmanız beklense nasıl bir etik çerçeve oluştururdunuz? Örgütünüzün benimsediği etik değerler nedir ve neden bu etik değerler kabul edilmiştir bu değerler insan haklarına mı yoksa evrensel demokratik değerlere mi daha yakındır ve bu değerler ne kadar yaşama geçirilmektedir?

2. Kozmopolit ilkeler bağlamında örgütün değerlendirilmesinin yapılması (Kozmopolit ilkeler; eşit değer ve onura sahiplik, aktif insani faaliyet, kişisel sorumluluk ve hesapverebilirlik, rıza, oy mekanizmaları ile kamu konularında kolektif karar alma, kapsamlılık ve yerellik (yerinden yönetim), ciddi zararlardan kaçınma, sürdürülebilirlik)

3. Yeni anayasa süreci için hükümete ya da çeşitli organlara bildirdiğiniz bir çalışma mevcut mudur? Daha önceki süreçte de bununla ilgili çalışmalarınız oldu mu?

4. Sivil toplum tanımlamalarında rastladığımız bir unsurda sivil toplumun gönüllülük esası ile belirli bir amaç için bir araya gelen üyelerin ortak seferberliğini sağlamaktır. Siz gönüllü üyelerinizin bu örgütlülük durumunu temel olarak nasıl sağlıyorsunuz?

5. Sivil toplum örgütleri bağlamında yapılan bir diğer tartışmada STK'ların sivil olup olmadıklarına yöneliktir. Siz bu açıdan örgütünüzü değerlendir misiniz? Sivil olma kriterlerini şu şekilde sıralamamız gerekirse bu kriterler açısından örgütünüzü değerlendir misiniz?

a) Hükümetten yada onun organlarından gelen maddi desteğin var olmaması

b) Öz yönetime sahip olmak

c) Kamu sisteminin bir parçası olmamak

6. Örgütünüzün meşruiyetini neye bağlıyorsunuz? Örgütünüzün herhangi bir meşruiyet sorunu olduğunu düşünüyor musunuz? Sivil toplum örgütlerine yönelik getirilen eleştirilerden biri bu oluşumların meşruiyetinin zayıf olduğuna yöneliktir. Yöneticilerin seçimle başa gelmemesi ve kimi, ne ölçüde temsil ettiğinin

bilinememesi nedeniyle meşru temellere dayanmadığı iddia edilmektedir. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

7. Örgütünüzle aynı alanda faaliyet gösteren stklar, yardım kuruluşları ve yerel yönetimler ile yerel, ulusal, bölgesel, küresel boyutlarda dayanışma ve çatışma gördüğünüz noktalar nelerdir?

8. Kozmopolit demokrasi ulus içi demokrasinin gelişmesi kadar daha önce yeterince sorgulanmaya açılmamış bir alan olan uluslararası ya da küresel alanında demokratikleşmesini öngörmektedir. Yani farklı düzlemlerde yerel, ulusal, bölgesel, uluslararası, küresel boyutlarda demokrasinin yerleşmesi tasvir edilmektedir. Sizce bu dünyanın barışı ve demokrasi süreci için bir çözüm olabilir mi?

9. Kozmopolit demokrasi öngörüsünde sivil toplum kuruluşlarına önemli roller düşmektedir. Sivil toplumun çoğulculuğu sağlaması, küresel bir dayanışma ortamı yaratabilecek bir aktör olarak sunulması ve sistemin aksayan yönlerine daha hesapverebilir şekilde çözümler üretecek olması dile getirilmektedir. Siz bu bağlamlarda örgütünüzü değerlendirir misiniz? Örneğin örgütünüzün küresel bir dayanışma yaratma konusunda bir katkı sağladığını düşünüyor musunuz? Eğer cevabınız olumlu ise bu dayanışma hangi değerler üzerinden kurulmaktadır? Çoğulculuğun sağlanması konusunda nelere dikkat etmektesiniz?

10. Örgüt üyelerinizin daha detaylı bilgisi gerekmektedir. Sayısal olarak cinsiyet, eğitim, sosyo-ekonomik durum ve yaş dağılımı nasıldır?

11. Örgütünüzün ekonomik gelir ve gider kalemlerinin detaylandırılması gerekmektedir.

12. Birinci mülakattan ikincisine kadar geçen süre için örgütünüzü değerlendirir misiniz neler değişti?

Ek 5- MDD 2. Mülakat Soruları

1. Örgütünüzün meşruiyetini neye bağlıyorsunuz? Örgütünüzün herhangi bir meşruiyet sorunu olduğunu düşünüyor musunuz? Sivil toplum örgütlerine yönelik getirilen eleştirilerden biri bu oluşumların meşruiyetinin zayıf olduğuna yöneliktir. Yöneticilerin seçimle başa gelmemesi ve kimi, ne ölçüde temsil ettiğinin bilinmemesi nedeniyle meşru temellere dayanmadığı iddia edilmektedir. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

2. Sivil toplum örgütleri bağlamında yapılan bir diğer tartışmada STK'ların sivil olup olmadıklarına yöneliktir. Siz bu açıdan örgütünüzü değerlendirir misiniz? Sivil olma kriterlerini şu şekilde sıralamamız gerekirse bu kriterler açısından örgütünüzü değerlendirir misiniz?

a) Hükümetten yada onun organlarından gelen maddi desteğin var olmaması

b) Öz yönetime sahip olmak

c) Kamu sisteminin bir parçası olmamak

3. Küresel bir sivil toplumun yaratılması için STK'ların bir tür etik çerçeve oluşturması beklenmektedir. Sizden örgütünüz için böyle bir çerçeve oluşturmanız beklense nasıl bir etik çerçeve oluştururdunuz? Örgütünüzün benimsediği etik değerler nedir ve neden bu etik değerler kabul edilmiştir bu değerler insan haklarına mı yoksa evrensel demokratik değerlere mi daha yakın ve bu değerler ne kadar yaşama geçirilmektedir?

4. Yeni kozmopolitanizm olarak adlandırılan yaklaşıma göre insanlar farklı yerellikler arasında seçim yapma hakkına sahip olmalıdır. Yani kimse doğduğu topraklarda kalmak zorunda değildir. Böylesi bir yaklaşım örgütünüzün temel odak aktörleri olan göçmenler ve mülteciler için bir çözüm olabilir. Sizin buna benzer yurttaşlık politikalarının benimsenmesi yönünde yaptığımız bir çalışma ya da talebiniz söz konusu mu? Yurttaşlık hususunu temel almazsak yerel yönetimler düzeyinde mülteciler için belli başlı hak istemleri ya da çalışmalarınız mevcut mudur?

5. Sivil toplum tanımlamalarında rastladığımız bir unsurda sivil toplumun gönüllülük esası ile belirli bir amaç için bir araya gelen üyelerin ortak seferberliğini

sağlamaktır. Siz gönüllü üyelerinizin bu örgütlülük durumunu temel olarak nasıl sağlıyorsunuz?

6. Sivil toplum örgütlerinin yönetim yapısını anti-demokratik bulanlara göre kimi STK'larda belirli bir liderin fazla öne çıkması gibi bir süreç yaşanıyor. Örgütünüzün içerisinde iktidar dengesini nasıl sağlıyorsunuz? Örgüt içerisinde demokratik süreçler nasıl işlemektedir bu konuyla ilgili belirli norm ve kurallar oluşturuldu mu?

7. Yeni anayasa süreci için hükümete ya da çeşitli organlara mültecilerin durumlarıyla ilgili bildirdiğiniz bir çalışma mevcut mudur? Yurttaşlık içeriğinin değiştirilmesi gibi bir talebiniz oldu mu? Daha önceki süreçte de bununla ilgili çalışmalarınız oldu mu?

8. Örgüt üyelerinizin daha detaylı bilgisi gerekmektedir. Sayısal olarak cinsiyet, eğitim, sosyo-ekonomik durum ve yaş dağılımı nasıldır?

9. Örgütünüzün ekonomik gelir ve gider kalemlerinin detaylandırılması gerekmektedir.

10. Örgütünüzle aynı alanda faaliyet gösteren stklar, yardım kuruluşları ve yerel yönetimler ile yerel, ulusal, bölgesel, küresel boyutlarda dayanışma ve çatışma gördüğünüz noktalar nelerdir?

11. Mültecilerle ilgili sorunların kozmopolit demokrasi ya da kozmopolit hukuk çerçevesinde çözülebileceğini düşünüyor musunuz?

12. Birinci mülakattan ikincisine kadar geçen süre için örgütünüzü değerlendirir misiniz neler değişti?

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, M. ve Köker, L. (2004). *Kral Devlet yada Ölümlü Tanrı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Althusser, L. (1989). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Y. Alp, M. Özışık Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aktel, M. (2003). *Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi*. İstanbul: Asil Yayın Dağıtım.

Anheier, H., Glasius, M. ve Kaldor, M. (2001). *Introducing Global Civil Society*. H. Anheier, M. Glasius, M. Kaldor (Eds.). *Global Civil Society*. UK: Oxford University Press.

Archibugi, D. (1998). *Principles of Cosmopolitan Democracy*. D. Held, D. Archibugi, M. Köhler (Eds.). *Re-imagining Political Community*. Cambridge: Polity Press.

Archibugi, D. (2004). *Cosmopolitan Democracy and Its Critics: A Review*. *European Journal of International Relations*, 10 (3), 437-473.

Arrighi, G. (2000). *Uzun Yirminci Yüzyıl*. Ankara: İmge Kitabevi.

Ataay, F. (2008). *Neoliberalizm ve Muhafazakar Demokrasi*. Ankara: De Ki Basım Yayım.

Aydın, S., Ünüvar, K. (2008). *ATÜT Tartışmaları ve Sol*. T. Bora, M. Gültekingil (Edt.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol* 8. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bacık, G. (2008). *Küreselleşme ve Demokrasi: Evrensel Bir Bağlantı Arayışı Üzerine Notlar*. B. Şahin, (Ed.), *Demokrasi Teorisinde Güncel Tartışmalar içinde* (177-221). Ankara: Orion Kitabevi.

Baltacı, C. (2004). *Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri*. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9 (2), 359-373.

- Bartelson, J. (2006). Making Sense of Global Civil Society. *European Journal of International Relations*, 12 (3), 371-395.
- Bayramoğlu, S. (2002). Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim. *Praksis*, 7 (2002), 85-116.
- Beardsworth, R. (2011). *Cosmopolitanism and International Relations Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (2000). *What is Globalization?*. Cambridge: Polity Press.
- Beriş, H. E. (2006). *Küreselleşme Çağında Egemenlik*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Birsel, H. (2012). Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı Madalyonun İki Yüzü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2012), 109-124.
- Bobbio, N. (2004). Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı. (M. Küçük, Çev.). J. Keane, (Der.), *Sivil Toplum ve Devlet* içinde (91-118). Ankara: Yedi Kıta Yayınları.
- Bourdieu, P. (2006). *Karşı Ateşler*. (H. Yücel, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınlar.
- Bozkurt, V. (2000). Küreselleşme Kavram Gelişim ve Yaklaşımlar. V. Bozkurt (Der.). Bursa: Alfa Yayınları.
- Brasset, J. ve Smith, W. (2007). Deliberation and Global Governance: Liberal, Cosmopolitan and Critical Perspectives. *Garnet Working Paper No:25/07*.
- Brock, G. (2002). Cosmopolitan Democracy and Justice: Held versus Kymlicka. *Studies in East European Thought*,. 54 (4), 325-347.
- Bülbül, K. (2004). *Küreselleşme, Kültür ve Siyaset: Türk Düşünsel ve Siyasal Yaşamında Küreselleşme Yaklaşımları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Calhoun, C. (2008). Yolcuların Sınıf Bilinci: Var Olan Kozmopolitanizmin Eleştirisi. (Y. Başkavak, Çev.). Ü. Özkırmı, (Ed.), *21. Yüzyılda Milliyetçilik* içinde (101-138). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Carnoy, M. (2001). Gramsci ve Devlet. *Praksis*. 3 (2001), 252-278.

- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society*. (2nd ed.). Oxford: Blackwell Publications.
- Chandler, D. (2000). International Justice. *New Left Review*. 6 (3), 55-66.
- Chandler, D. (2009). Critiquing Liberal Cosmopolitanism? The Limits of the Biopolitical Approach. *International Political Sociology*, 3 (2009), 53-70.
- Chesters, G. (2004). Global Complexity and Global Civil Society. *Journal of Voluntary and Non-profit Organizations*, 15 (4), 323-342.
- Cochran, M. (2002). A Democratic Critique of Cosmopolitan Democracy: Pragmatism From the Bottom-Up. *European Journal of International Relations*, 8 (4), 517-548.
- Colas, A. (2002). *International Civil Society*. Cambridge: Polity Press.
- Costa, S. (2005). Cosmopolitan Democracy: Conceptual Deficits and Political Errors. (E. J. Romera, Trans.). *Revista Brasileira de Ciências Sociais*, 18 (53), 19-32.
- Çaha, Ö. (2007). *Aşkın Devletten Sivil Topluma* (3. Baskı). İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Çoşkun, V. (2004). Küreselleşme ve Modern Devletin Geleceği. *Muhafazakar Düşünce*, 1 (2001), 239-257.
- Çulhaoğlu, M. ve Soyer, C. (2000). *Solda "Sivil Toplum" Söylemi: Gerçekler ve Yanılsamalar*. Ankara: Cantekin Matbaası.
- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven and London: Yale University Press.
- Dahl, R. A. (1996). *Demokrasi ve Eleştirileri*. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Dahl, R. A. (2008). Uluslararası Örgütler Demokratik Olabilir mi? Bir Şüphelinin Görüşü. (E. Sarıtaş, Çev.). D. Held & A. McGrew, (Eds.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (628-642). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Dallymayr, F. (2003). Cosmopolitanism: Moral and Political. *Political Theory*, 31 (3), 421-442.

Divitçioğlu, S. (1981). *Asya Tipi Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*. Kırklareli: Sermet Matbaa.

Dryzek, J.S. (2002). Transnational Democracy: Beyond the Cosmopolitan Model. J.S. Dryzek (Eds.). *Deliberative Democracy and Beyond Liberals, Critics, Constentations*. USA: Oxford University Press.

Dryzek, J.S. (2008). Two Paths to Global Democracy. *Ethical Perspectives*, 15 (4), 469-486.

Ercan, F. (2009). Sermayeyi Yeniden Haritalandırmaya Yönelik Kavramsal Düzenekler, *Praksis*, 19 (2009), 9-53.

Falk, R. (1999). *Predatory Globalization: A Critique*. Cambridge: Polity Press.

Falk, R. (2001). *Yırtıcı Küreselleşme: Bir Eleştiri*. İstanbul: Küre Yayınları.

Featherstone, M. ve Lash, S. (1995). Globalization, Modernity and Spatialization of Social Theory: An Introduction. M. Featherstone ve S. Lash (Eds.). *Global Modernities*. London: Sage Publications.

Friedman, M. (2008). *Kapitalizm ve Özgürlük*. (D. Erberk, N. Himmetoğlu Çev.). İstanbul :Plato Film Yayınları.

Gannaway, D. (2009). What is Cosmopolitanism? The New School for Social Research MPSA Conference Paper Panel 33-18: "Cosmopolitanism: For and Against".

Gellner, E. (1994). *Conditions of Liberty: Civil Society and Its Rivals*. London: Penguin Press.

Giddens, A. (2001). *Üçüncü Yol ve Eleştirileri*. (N. Şad, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Goldsmith, J. (2003). Liberal Democracy and Cosmopolitan Duty. *Stanford Law Review*, 55 (5), 1667-1696.
- Göktürk, E.T. (2008). *Dünden Yarına Yurttaşlık 21. Yüzyılda Yurttaşlık, Ulusal Devlet ve Küreselleşme*. İstanbul: SAV Yayınları.
- Göymen, K. (2004). Küresel Sivil Toplum: Gereksinme, Fırsatlar ve Engeller, 1. *Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Çanakkale*.
- Gramsci, A. (2008). *Hapishane Defterleri*. (K. Somer, Çev.). E. Göksel, (Ed.). Ankara.
- Gülalp, H. (1993). *Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Güler, B.A. (2005). *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi Yapısal Uyarılama Politikaları 1980-1995*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Habermas, J. (2008). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*. (M. Beyaztaş, Çev.). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Hablemitoğlu, Ş. (2009). Medyatik Hayırseverlik ve Muhafazakar Popülizm Kısacasında Sosyal Haklar, *Sosyal Haklar Sempozyumu Bildirisi*.
- Hall, J. A. ve Trentmann, F. (Eds.). (2005). *Civil society: A Reader in History, Theory and Global Politics*, New York: Pallgrave Macmillan.
- Hall, S. (1995). *Yeni Zamanlar: 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Halliday, F. (2004). *Devrim ve Dünya Siyaseti*. (M. Moralı, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Halliday, F. (2008). Küresel Yönetişim: Beklentiler ve Sorunlar. (E. Sarıtaş, Çev.). D. Held & A. McGrew, (Eds.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (578-590). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hannerz, U. (2002). Cosmopolitans and Locals in World Culture. M. Featherstone, (Ed.), *Global Culture, Nationalism, Globalization and Modernity*. London: Sage.

Harris, J. L. (2008). Global Civil Society and Intellectual History. *Paper presented for 2008 MPSA Conference.*

Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin Durumu.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hayek, F.A. (1993). *Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Sosyal Adalet Serabı.* (M. Erdoğan Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Heartfield, J. (2007). 1648 and All That. *Journal of Sociologist Theory*, 35 (3), 445-455.

Held, D. (1989). *Political Theory and the Modern State: Essays on State, Power and Democracy.* Cambridge: Polity Press.

Held, D. (1997). Democracy and Globalization. *Global Governance Lynne Rienner Publishers*, 3(3), 251-167.

Held, D. (2004). *Global Covenant: The Social Democratic Alternative to the Wahington Consensus.* Cambridge: Polity Press.

Held, D. (2008). Kozmopolitçilik: Küreselleşmeyi Evcilleştirmek. (E. Sarıtaş, Çev.). D. Held & A. Mcgrew, (Eds.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (609-626). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Held, D. Mcgrew, A. (2003). *Globalization/Anti-Globalization,USA:* Blackwell Publishing Inc.

Heywood, A. (2007). *Siyaset.* Ankara: Adres Yayınları.

Hirst, P. ve Thompson, M. (2000). *Globalization in Question.* Cambridge: Polity Press.

Huberman, L. (1991). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla.* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Jackson, J. H. (2003). Sovereignty-Modern: A New Approach to an Outdated Concept. *The American Journal of International Law*, 97 (4), 782-802.

- Kaldor, M. (2003). The Idea of Global Civil Society. *Royal Institute of International Affairs*, 79 (3), 583-593.
- Kaldor, M. (2008). Küresel Sivil Toplum. Held, D., McGrew, A. (Edt.). *Küresel Dönüşümler* içinde (663-668). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Kaplangil, D. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratikleşme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kardaş, Ü. (17/09/2006). *Küresel Kozmopolit Demokrasi*. 13 Kasım 2011, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=6245
- Kaya, M. (2009). Küreselleşme Yaklaşımları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 13 (2009), 1-16.
- Keane, J. (1994). *Demokrasi ve Sivil Toplum*, (N. Erdoğan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Keane, J. (2004). Despotizm ve Demokrasi. (L. Köker, Çev.). J. Keane, (Der.), *Sivil Toplum ve Devlet* içinde (47-90). Ankara: Yedi Kıta Yayınları.
- Kendall, G., Skrbis, Z., Woodward, I. (2008). Cosmopolitanism, the Nation-State and Imaginative Realism. *Journal of Sociology*, 44 (4), 401-417.
- Keyder, Ç. (1992). Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası. Schick, I., Tonak, A.E. (Der.), *Geçiş Sürecinde Türkiye* içinde (38-76). İstanbul: Belge Yayınları.
- Keyder, Ç. (1995). *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kiely, R. (2005). *The Clash of Globalisations Neo-Liberalism, Third Way and Anti-Globalisation*. Netherlands: Brill Academic Publishers.
- Klein, H. (2001). The Feasibility of Global Democracy, *The Journal of Policy, Regulation and Strategy for Telecommunications Information and Media*, 3 (4), 333-345.
- Kymlicka, W. (2001). *Politics in the Vernacular Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. UK: Oxford University Press.

Mann, M. (2008). Küreselleşme Ulus-Devletin Yükselişine Son mu Verdi?. (C. Boyraz, Çev.). D. Held & A. McGrew, (Eds.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (628-642). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Mardin, Ş. (2007). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Martell, L. (2009). Global Inequality, Human Rights and Power: A Critique of Ulrich Beck's Cosmopolitanism. *Critical Sociology*, 35 (2), 253-272.

Meray, A. E. (2007). *Türkiye'de Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasal Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mieville, C. (2005). *Between Equal Rights A Marxist Theory of International Law*. Netherlands: Brill Academic Publishers.

Mouffe, C. (2005). *Siyasal Üzerine*, (M. Ratip, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Norris, P. (2008). Küresel Yönetişim ve Kozmopolit Vatandaşlar. (B. Özçelik, Çev.). D. Held & A. McGrew, (Eds.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (340-351). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Odabaşı, İ.Y. (2010). *Kozmopolitanizm Hülyası ve 21. Yüzyıl*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oğan, S. (2011). Arap Coğrafyasında Renkli Devrimler: Tunus ve Mısır Tamam, Yemen ve İran'da Ne Oldu? *Türksam*. www.turksam.org/tr/a2329.html.

Oğuz, Ş. (2006). Uluslararasılaşması Sürecinde Mekansal Farklılaşmalar ve Devletin Dönüşümü. D. Yılmaz ve diğerleri (Edt.). *Kapitalizmi Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınevi.

Oğuz, Ş. (2007). Maddeci Tarih Yazımında Temel Tartışmalar. *Praksis*, 17 (2007), 35-56.

Ohmae, K. (1990). *The Borderless World: Power and Strategy in the Industrial Economy*. London: Collins.

Onbaşı, F. (2005). *Sivil Toplum*. İstanbul: L&M Yayınları.

Önür, H. T. (2009). Türkiye’de Muhafazakar Liberal Söylemin Yoksullukla Mücadele Açmazı: Ne Muhafazakar Ne Liberal. *Sosyal Haklar Sempozyumu Bildirisi*.

Özbek, M. (2004). Giriş: Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık. Meral Özbek (Edt.), *Kamusal Alan içinde* (181-231). İstanbul: Hil Yayınları.

Özdemir, O. (2012). Finanslaşma, Tekeller ve Ekonomik Krizler Arasındaki İlişkinin Ekonomi Politikası. *15. Uluslararası İktisat Öğrencileri Kongresi*, İzmir.

Özel, M. (2000). Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme İlkesi: Yerellik. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 9 (3), 25-43.

Özkırımlı, Ü. (2010). *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*. (Y. Başkavak, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özüğurlu, M. (2003). Eşitlik Körü Demokratikleşme Programlarının Eleştirisi. *Praksis*, 10 (2003), 11-34.

Özvar, A. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Ulus Devlet Olgusu ve Türkiye*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Patomäki, H. (2003). Problems of Democratizing Global Governance: Time, Space and the Emancipatory Process. *European Journal of International Relations*, 9 (3), 347-376.

Patomäki, H. (2011). Towards Global Parties. *Ethics and Global Politics*, 4 (2), 81-102.

Pogge, T. W. (2006). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları Kozmopolit Sorumluluklar ve Reformlar*. (G. Kömürcüler Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Poulsen, F.E. (2008). Schlereth: The Cosmopolitan Ideal in Enlightenment Thought. <http://frankejypoulsen.wordpress.com/2008/11/03/schlereth-the-cosmopolitan-ideal-in-enlightenment-thought/>

- Robertson, R. (1999). *Küreselleşme: Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*. (Ü. H. Yolsal, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Roper, B. S. (2007). Cosmopolitan Social Democracy: A Marxist Appreciation and Critique. *TASA 2007 Conference*. New Zealand: Auckland.
- Roper, B. S. (2011). Reformism on a Global Scale? A Critical Examination of David Held's advocacy of Cosmopolitan Social Democracy. *Capital & Class*, 35 (2), 253-273.
- Rosenau, J. N. (2008). Yeni Bir Küresel Düzendeki Yönetişim. (A. R. Güngen, Çev.). D. Held ve A. McGrew, (Eds.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (269-281). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Rosenberg, J. (1994). *The Empire of Civil Society*. London: Verso.
- Safty, A.(2003). *Democracy and Governance: The Global Advance of Democracy*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (2003). Universitas mı Societas mı? *Sivil Toplum Dergisi*, 1 (1).
- Savran, G.A. (1984). Sivil Toplumun Eleştirisi. *Yapıt*, 5 (1984), 31-49.
- Savran, G.A. (1987). *Sivil Toplum ve Ötesi*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Savran, G.A. (1989). Gramsci'nin Çıkmazları. *Sınıf Bilinci*, 2 (1989).
- Savran, S. (1992). *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Savran, S. (2008). *Kod Adı Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Savran, S. (2008). Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni: Emperyalizmin ve Savaşın Yeni Dinamikleri. A. Freeman, B. Kagarlitsky (Edt.). *Küreselleşmenin Krizi* içinde (148-193). İstanbul: Yordam Kitap.
- Scholte, J. A. (2000). *Globalization, A Critical Introduction*. NY: St. Martin's Press.

Scholte, J.A. ve Keyman, F. (2005). Küreselleşme ve Sivil Toplum. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no:10*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi.

Serdar, Z. (2001). *Postmodernizm ve Öteki Batı Kültürünün Yeni Emperyalizmi*. İstanbul: Söylem Yayınları.

Sevim, H. (2006). Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3 (9), 89-124.

Shaw, M. (1994). *Global Society and International Relations: Sociological Concepts and Political Perspectives*. Cambridge: Polity Press.

Sweezy, M. P. (1994). The Triumph of Financial Capital. *Montly Review*, 46 (2).

Şallı, S. (2011). *Kant'ın Kozmopolitanizm Teorisi ve Çağdaş Kozmopolitanizm Akımı Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tacso (2010). *IPA Ülkelerindeki Sivil Toplum Kuruluşları İçin Teknik Destek Türkiye İhtiyaç Analizi Raporu*. Ankara.

Tanrıverdi, E.G. (2009). Giddens ve Küresel Demokrasi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 858-871.

Thompson, H. (2006). The Case of External Sovereignty. *European Journal of International Relations*, 12 (2), 251-274.

Tinnevelt, R. and Geenens, R. (2008). The Coming Age of Global Democracy? An Introduction. *Ethical Perspectives*, 15 (4), 427-451.

Tosun, E. G. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Töre, T. (2002). *Birey, Toplum, Sistem ve Globalizm*. İstanbul: Alan Yayınevi.

Türkay, M. (2009). *Sermaye Birikimi Kalkınma Azgelişmişlik: Türkiye ve Dünya Üzerine Notlar*. İstanbul: SAV Yayınları.

Uğur, A. (1998). Batı'da ve Türkiye'de Sivil Toplum: Kavram ve Olgunun Gelişim Serüveni. A. Ünsal (Edt.). *75 Yılda Tebaadan Yurttaşın Doğru* içinde (213-227). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Uslu, A. (2003). Sivil Toplumun Eleştirisinden Sosyalist Demokrasi Kuramına: "Sivil Toplum ve Ötesi". *Praksis*, 10 (2003), 389-403.

Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve Demokrasi*. Ankara: Dost Yayınevi.

Viola, L. A. (2008). System Membership and the Institutionalization of Sovereign Inequality. *Paper presented at the 49th ISA's Annual Convention*. San Francisco.

Wallerstein, I. (2005). *Dünya Sistemleri Analizi Bir Giriş*, (E. Abadoğlu, N. Ersoy, Çev.). İstanbul: Aram Yayınları.

Wallerstein, I. (2009). *Tarihsel Kapitalizm*, (N. Alpay, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Wood, E. M. (1990). Sivil Toplumun Yararları Zararları. *Socialist Register*.

Wood, E. M. (2008). *Kapitalizm Demokrasiye Karşı Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması*. (Ş. Artan, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

Wood, E.M. (2007). *Marx'a Dönüş*, (E. Dinçer, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Woods, N. (2008). Dünya Siyasetinde Düzen, Küreselleşme ve Eşitsizlik. (A. S. Mercan, Çev.). D. Held & A. McGrew, (Eds.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (550-565). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Yeşiltaş, Ö. (2006). *Civil Society and Democratization in Turkey: A Critical Evaluation of Civil Society-Democracy Relationship in the Context of Turkey-EU Relations*. Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences.

Yıldız, O. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Dünya Politikasında Artan Rolü: Uluslararası Kuruluşlar Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, Ö. (2004). Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk. *Sivil Toplum*, 2 (5), 85-92.

Yılmaz, A. (2003). *Çağdaş Siyasal Akımlar* (2. Baskı). Ankara: Vadi Yayınları.

Yılmaz-Şener, M. (2007). Cosmopolitanism or Class Distinction? *Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, TBA, New York, Online Pdf Format from http://www.allacademic.com/meta/p182941_index.html*

İnternet Kaynakları

www.ihh.org.tr/hakkimizda/, 2 Nisan 2012.

www.ihh.org.tr/misyonumuz/tr/, 2 Nisan 2012.

www.ihh.org.tr/vizyonumuz/tr/, 2 Nisan 2012.

www.ihh.org.tr/calisma-ilkelerimiz/tr/, 3 Nisan 2012.

www.ihh.org.tr/calisma-tur-ve-alanlarimiz/, 3 Nisan 2012.

www.ihh.org.tr/uyelikler/, 3 Nisan 2012.

www.ihh.org.tr/vergi-muafiyeti/tr/, 4 Nisan 2012.

www.ihh.org.tr/gelir-gider/, 4 Nisan 2012.

www.ihh.org.tr/anasayfa/, 4 Nisan 2012.

www.ihh.org.tr/mutevelli-heyeti/, 20 Temmuz 2012.

www.ihh.org.tr/denetleme-kurulu/, 20 Temmuz 2012.

www.ihh.org.tr/kur-an-i-kerim-macarcaya-cevrildi/, 21 Temmuz 2012.

www.ihh.org.tr/etiopya-kur-an-i-kerim-dagitimi-projesi/, 21 Temmuz 2012.

www.multeci.org.tr/?page_id=520, 6 Nisan 2012.

www.multeci.org.tr/?page_id=524, 6 Nisan 2012.

www.multeci.org.tr/?page_id=524, 6 Nisan 2012.

www.bizsizanayasaolmaz.org/turkiye-insan-haklari-kurumu-kanunu-tasarisi-bu-haliyle-kabul-edilemez/, 7 Nisan 2012.

www.multeci.org.tr/?cat=10, 7 Nisan 2012.

www.multeci.org.tr/?p=304, 8 Nisan 2012.

www.multeci.org.tr/?p=232, 2010.

www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples, 12 Temmuz 2012.

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Duygu Duman

Doğum Yeri: Sivas

Doğum Yılı: 1987

Medeni Hali: Bekâr

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise: Muğla Anadolu Lisesi, Muğla

Lisans: Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yabancı Dil: İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2010- ... : *Araştırma Görevlisi*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü